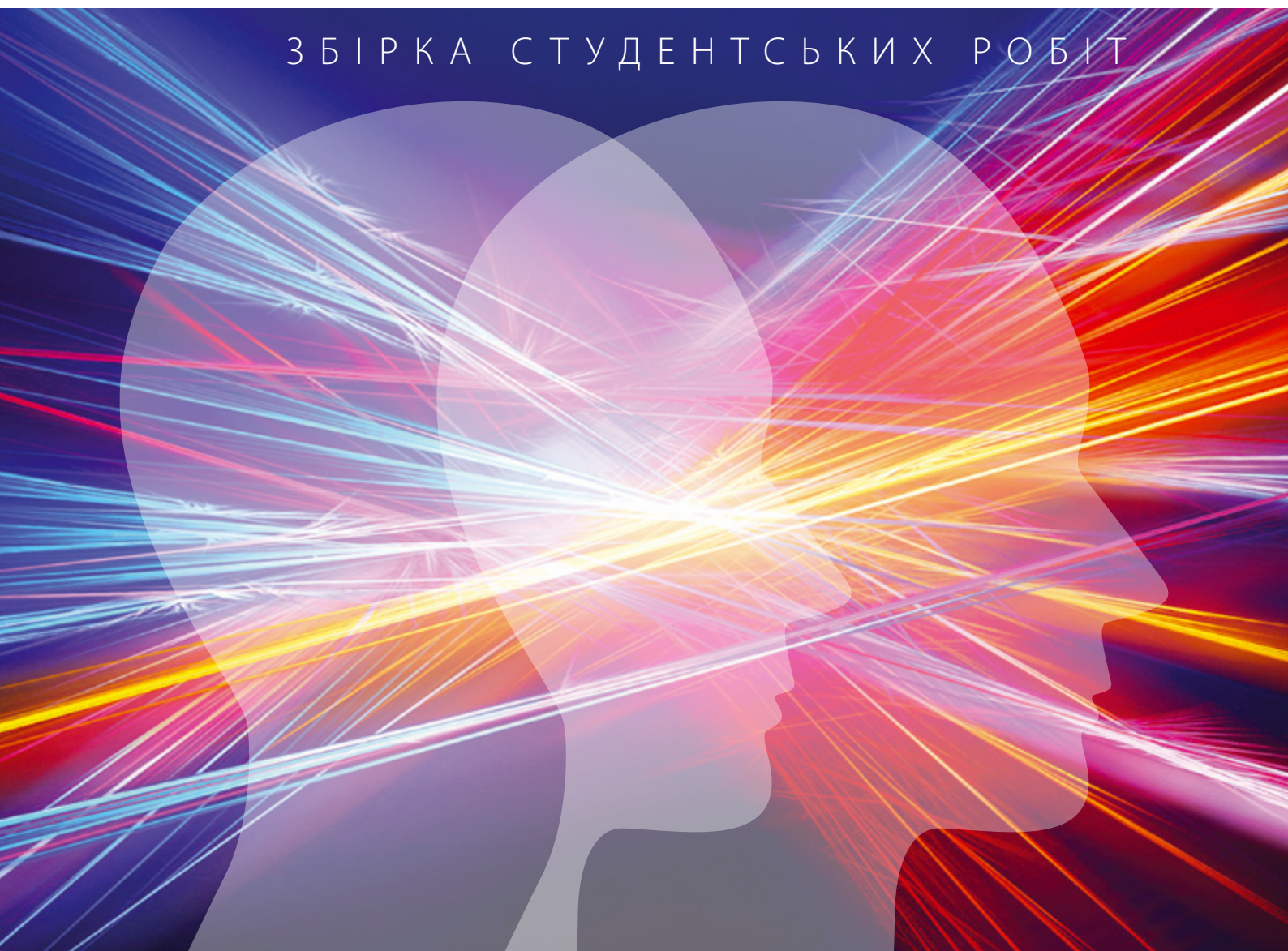




МІНІСТЕРСТВО  
РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ,  
ТОРГІВЛІ ТА СІЛЬСЬКОГО  
ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

# СИНЕРГІЯ ЗНАНЬ, ДОСВІДУ ТА КРЕАТИВНОСТІ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРКА СТУДЕНТСЬКИХ РОБІТ





Публікація розкриває бачення молоддю трансформаційних перетворень суспільства на шляху до досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР). Публікація містить результати досліджень поданих на конкурс наукових студентських робіт за найбільш актуальними для розвитку країни темами.

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України в рамках відкритого процесу підготовки "Добровільного національного огляду стану досягнення ЦСР в Україні" впроваджувало низку інноваційних підходів, у тому числі шляхом реалізації ініціативи «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього» за підтримки ЮНІСЕФ в Україні. З огляду на успішність цієї ініціативи вона стала основою проєкту «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього», який імплементується за сприяння ЮНІСЕФ в Україні та компанії Deloitte Ukraine. Проєкт має на меті залучення інноваційного та творчого потенціалу юнацтва до процесу прийняття управлінських рішень. Між Мінекономіки та провідними університетами України було підписано «Меморандум про співробітництво між Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та закладами вищої освіти». В рамках проєкту був проведений конкурс студентських досліджень, який тривав протягом року. Уперше в Україні молодь мала можливість долучитися до наукової роботи за темами, що мають суспільне значення. Результати студентських досліджень були використані у практичній роботі Мінекономіки під час формування документів соціально-економічної політики за відповідними напрямками.

**Зауваження.** Студентські роботи наведені у цій збірці в авторській редакції, тобто так, як вони були подані на конкурс. Посилання на джерело при використанні матеріалів є обов'язковим.



# ЗМІСТ

|  |   |
|--|---|
| <b>ПЕРЕДМОВА</b> .....   | 5 |
| <b>СПІЛЬНИЙ КОМІТЕТ ЕКСПЕРТІВ ДЛЯ ОЦІНКИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗДІЙСНЕНИХ<br/>ЗА ПРОЄКТОМ «СИНЕРГІЯ ЗНАНЬ, ДОСВІДУ ТА КРЕАТИВНОСТІ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО»</b> ..... | 7 |
| <b>КООРДИНАЦІЙНА РАДА</b> .....  | 8 |
| <b>ВСТУП</b> .....   | 9 |



## Розділ 1.

### **БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ОЧИМА МОЛОДІ. АКСЕЛЕРАТОРИ ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНОЮ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (ЦІЛІ 8, 9, 12 ТА 17)**

|   |    |
|---|----|
| <b>РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЙ, ЗДІЙСНЕННЯ СЦЕНАРІЇВ І ДОСЯГНЕННЯ<br/>ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНОЮ (ЦІЛІ 8, 9, 12 ТА 17)</b><br>НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО» ..... | 12 |
| <b>АКСЕЛЕРАТОРИ ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНОЮ<br/>ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (ЦІЛІ 8, 9, 12 ТА 17)</b><br>МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ .....  | 21 |



## Розділ 2.

### **ВПЛИВ ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА ДИНАМІКУ РОЗВИТКУ ОСНОВНИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ**

|  |    |
|--|----|
| <b>ОПОДАТКУВАННЯ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ<br/>В РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ</b><br>КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА ..... | 34 |
| <b>РЕФОРМУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ З РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ</b><br>КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ .....  | 46 |
| <b>ВПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКУ НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ</b><br>КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА .....   | 58 |



## Розділ 3.

### **ПРОМИСЛОВІ ПОЛІТИКИ: ЦІЛІ, МЕХАНІЗМИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ**

|  |    |
|--|----|
| <b>ПРОМИСЛОВІ ПОЛІТИКИ: ЦІЛІ, МЕХАНІЗМИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ.<br/>АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ</b><br>КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА .....   | 68 |
| <b>ПРОМИСЛОВІ ПОЛІТИКИ ВИСОКОРОЗВИНЕНИХ КРАЇН В ПЕРІОДИ ВИСОКИХ ТЕМПІВ<br/>ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ: ЦІЛІ, МЕХАНІЗМИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ</b><br>НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО» ..... | 76 |
| <b>ПРОМИСЛОВІ ПОЛІТИКИ: ЦІЛІ, МЕХАНІЗМИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ</b><br>КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА .....   | 85 |



## Розділ 4.

### ПРОГНОЗ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НА ДОВГОСТРОКОВУ ПЕРСПЕКТИВУ З ГОРИЗОНТОМ 10, 20 ТА 30 РОКІВ НАПЕРЕД

#### ПРОГНОЗ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НА ДОВГОСТРОКОВУ ПЕРСПЕКТИВУ

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»..... 96



## Розділ 5.

### ФОРМУВАННЯ ТА ПІДХОДИ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ

#### ВАЛЮТНИЙ КУРС ТА МЕТОДИ ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ..... 108

#### ПРОГНОЗУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ

##### НА ОСНОВІ МОДЕЛІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ XGBOOST

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА..... 115



## Розділ 6.

### ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»: СВІТОВИЙ ДОСВІД

#### ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ: ДОСВІД КРАЇН «АЗІЙСЬКИХ ТИГРІВ»

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ..... 126

#### ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ: ДОСВІД КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ..... 129

#### ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»: СВІТОВИЙ ДОСВІД

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА..... 134

#### ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»: СВІТОВИЙ ДОСВІД

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»..... 147

#### АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ КИТАЮ, ІНДІЇ ТА ЯПОНІЇ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ..... 158

#### НАПРЯМИ ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ» УКРАЇНИ

МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ..... 165

#### ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ» ..... 183



## Розділ 7.

### ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ

#### ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА..... 192



## Розділ 8.

### ОЦІНКА ВПЛИВУ САНКЦІЙ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЗАХОДІВ УКРАЇНИ У ВІДПОВІДЬ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

#### ОЦІНКА ВПЛИВУ САНКЦІЙ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЗАХОДІВ У ВІДПОВІДЬ

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ..... 216

ВІДГУКИ..... 225

## ПЕРЕДМОВА

---

**ГОРШКОВА Н.І.** – директор департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки, заступник голови Комітету експертів проєкту «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього»

«Година роботи навчить більше, ніж день пояснень»  
*Жан-Жак Руссо*

Кожен з нас, ким би ми не працювали, на роботі отримує значний досвід вирішення проблем, з якими перетинаємось чи не щодня. Маючи досвід державної служби хочу зазначити, що з часом цей скарб отриманих знань перетворюється у нову цінність. Адже досвід успішного і не дуже вирішення проблем, участь у багатьох експертних групах, до яких залучаються науковці, аналітики, бізнес, де відбувається обмін знаннями, а також спілкування з широким колом іноземних експертів, які завжди відкриті до обміну думками, збагачує нас, розширюючи кругозір.

Але останнім часом все частіше виникає відчуття, що ми упускаємо щось важливе. За буденним вирішенням багатьох проблем ми не встигаємо відслідковувати появу і поширення нових знань або робимо це із запізненням. А втрата часу у сучасному світі інформаційних технологій, коли обсяги знань дуже швидко зростають, прирівнюється до втрати можливостей.

Носіями нових знань та навичок є молодь, яка навчається. Тому ідея залучити до питань розроблення економічної політики студентів та аспірантів з їх новими знаннями, активною позицією, парадоксальними ідеями, з їх поглядом «зі сторони» здалася нам вартою нашого часу і наших зусиль. Саме тому Мінекономіки ініціювало новий проєкт «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього».

В рамках проєкту ми також розраховували на підтримку креативних досліджень студентів та молодих вчених з боку викладачів, які є джерелом минулих та нових знань. Зі свого боку ми відкрили можливість для молоді отримати доступ в процесі проведення досліджень до практичної роботи і того досвіду із новими цінностями, який маємо.

Ми впевнені, що результати нашої співпраці в рамках проєкту збагатили усіх учасників новими ідеями, новими ефективними рішеннями і відкрили «вікно можливості» для молоді, яка бажає втілювати свої ідеї на державній службі. В цьому проєкті ми спілкуємось в процесі підготовки досліджень, дискутуємо під час їх захисту, але не відкидаємо оригінальні, неформатні ідеї, ми відкриті і не нав'язуємо власних думок.

Дякую всім, хто долучився до нашого проєкту. Поки ми знаходимось на самому початку його реалізації і не розкрили весь потенціал, допустили ряд помилок, але це не привід відмовлятися від проєкту. Попереду нас чекають нові відкриття.

«Те, що ми знаємо, – обмежено, а те, що ми не знаємо, – нескінченно».  
*П'єр-Симон Лаплас*

**ДОБРОХАНСЬКА Н. Є.** – заступник директора департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки

« Зміни – закон життя. І ті, хто дивиться тільки в минуле чи лише на сьогодні, безперечно – пропустять майбутнє.

*Джон Ф. Кеннеді*

Цей проєкт – мотиватор до змін! Ви спитаєте: «Чому?» А тому, що проєкт створює можливість для розвитку і мотивує до професійних зрушень всіх його учасників, адже:

- ми – державні службовці – отримуємо інформацію та «свіжі» ідеї, а це дає поштовх виробленню нових підходів до формування державної політики і пошуку ефективних рішень;
- студенти отримують необхідний досвід і знання, навички аналізу політики, які вони зможуть використати вже у професійній роботі, а також розуміння специфіки публічної служби і, особливо для тих, кого зацікавила кар'єра державного службовця – певні перспективи працевлаштування;
- викладачі ЗВО, сподіваюсь, отримують важливу інформацію про актуальні вимоги до знань і навичок, необхідних на публічній службі, а це дозволяє їм інтегрувати включення відповідних тем до навчальних планів та, відповідно, удосконалити навчальний процес.

Наш департамент без перебільшення є флагманом змін, тому ми намагаємось не стояти на місці, а розвиватися і впроваджувати в роботі нові прогресивні інструменти. Тепер ми маємо однодумців – таких же креативних викладачів і студентів, які, як і ми, зацікавлені і вмотивовані. Особисто мої фаворити – колективи, що провели дослідження за темами, пов'язаними з економічними проривами, цілями сталого розвитку та промисловими політиками. Презентації результатів цих досліджень перевищили мої оптимістичні очікування, адже перетворились на справжні інтелектуальні змагання ідей, ініціатив і пропозицій.

Відтак, пишаємось – ми спільно почали впроваджувати ідею, яка, здавалося б, була на поверхні, але до нас ніхто не наважився це зробити. Перші результати проєкту дають підстави для впевненості у доцільності подальшого розвитку і поширення цієї ідеї – створення інноваційної платформи для обміну знаннями, досвідом і інформацією.

Тож, вмотивовані, націлені на впровадження змін і нових ідей, з розумінням власної відповідальності за майбутнє нашої країни рухаємось вперед, усвідомлюючи величезний потенціал для розвитку проєкту!



## СПІЛЬНИЙ КОМІТЕТ ЕКСПЕРТІВ ДЛЯ ОЦІНКИ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЗДІЙСНЕНИХ ЗА ПРОЄКТОМ «СИНЕРГІЯ ЗНАНЬ, ДОСВІДУ ТА КРЕАТИВНОСТІ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО»

---

**СВИРИДЕНКО Юлія Анатоліївна**, Перший заступник Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, голова Комітету

**НОВІКОВА Ірина Юріївна**, заступник Міністра розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, голова Комітету, заступник голови Комітету

**ГОРШКОВА Наталя Іванівна**, директор департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки, заступник голови Комітету

**СІТНИКОВА Наталія Петрівна**, експерт ЮНІСЕФ в Україні (за згодою)

**БОЙЧЕНКО Олена Валеріївна**, директор Human Capital Advisory Services DELOITTE (за згодою)

**НІКОЛАЙЧУК Сергій Анатолійович**, керівник департаменту макроекономічних досліджень групи ІСУ, науковий співробітник Київської школи економіки (за згодою)

**ДОБРОХАНСЬКА Наталя Єфремівна**, заступник директора департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки

**ВОЙТЕНКО Валерія Валеріївна**, заступник директора департаменту – начальник управління макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки

**ДУБРОВІНА Олена Олександрівна**, заступник начальника управління – начальник відділу з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики управління економічної стратегії департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки

**ВЛАСЮК Володимир Степанович**, директор ДП «Укрпромзовніш експертиза», к.е.н.

**ЛИСЕНКО Роман Станіславович**, керівник експертної групи з питань макроекономічного прогнозування директорату стратегічного планування та європейської інтеграції Мінфіну (за згодою)

**МЕЛЬНИК Андрій Миколайович**, начальник відділу інструментів залучення інвестицій департаменту інвестицій Мінекономіки

**ПАЛАЗОВ Олександр Віталійович**, директор департаменту регуляторної політики та підприємництва Мінекономіки

**ШИМКО Наталя Миколаївна**, заступник директора департаменту регуляторної політики та підприємництва – начальник управління забезпечення розвитку підприємництва Мінекономіки

**ПАВЛЮК Анна Євгенівна**, секретар Ради експертів та Координаційної Ради, головний спеціаліст відділу з питань детінізації економіки та статистики управління економічної стратегії департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки

## КООРДИНАЦІЙНА РАДА

---

**ТОМЧУК-ПОНОМАРЕНКО Наталія Володимирівна** – к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки «Київського національного університету імені Тараса Шевченка» (КНУ)

**КРАСОТА Олена Вадимівна** – к.е.н., доцент кафедри економічної теорії, макро-і мікроекономіки «Київського національного університету імені Тараса Шевченка» (КНУ)

**ДУНСЬКА Алла Рашидівна** – к.е.н., доцент кафедри менеджменту «Київського політехнічного інститут імені Ігоря Сікорського» (КПІ)

**АНТОНЮК Лариса Леонтіївна** – д.е.н., професор, проректор з наукової роботи, директор інституту вищої освіти «Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана» (КНЕУ)

**П'ЯТНИЦЬКА Галина Тезіївна** – д.е.н., професор, заступник завідувача кафедри з наукової роботи «Київського національного торговельно-економічного університету» (КНТЕУ)

**МЕЛЬНИЧЕНКО Світлана Володимирівна** – д.е.н., професор, проректор з наукової роботи «Київського національного торговельно-економічного університету» (КНТЕУ)

**ШТАНЬКО Людмила Олександрівна** – к.е.н., доцент кафедри прикладної економіки, ректор «Українського гуманітарного інституту» (УГІ)

**ІЛЯШ Ольга Ігорівна** – проректор з наукової та міжнародної діяльності «Міжнародного університету фінансів» (МУФ)

**КИТАЄВА Марина Анатоліївна** – заступник начальника управління, начальник відділу методичного забезпечення моніторингу державних цільових програм управління економічної стратегії департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

**СЕМЕНЕЦЬ Лариса Євгенівна** – директор департаменту управління персоналом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України



## ВСТУП

У 2019 році Мінекономіки і провідні заклади вищої освіти (ЗВО) ініціювали новий пілотний проєкт «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього» (далі – «Проєкт»). Усвідомлюючи зобов'язання з досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР) шляхом перетворення економіки України на сталу розвинену економічну систему пілотний проєкт мав на меті поєднати значний науковий потенціал учасників освітнього процесу ЗВО та наявний у Мінекономіки досвід з аналізу та вироблення рішень економічної політики із залученням потенціалу інноваційної і креативної молоді України. До розроблення Добровільного національного огляду з ЦСР, до визначення акселераторів ЦСР, моніторингу ЦСР долучилась наукова молодь. З огляду на успішність цієї ініціативи у подальшому до прогнозування та програмування національного розвитку було залучено молодь таких закладів: ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» (КНЕУ), Київський національний торговельно-економічний університет (КНТЕУ), Київський національний університет імені Тараса Шевченка (КНУ), Міжнародний університет фінансів (МУФ), Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (КПІ), Український гуманітарний інститут (УГІ) тощо. Співпраця була цілком добровільною, а підписання меморандумів стало формалізацією Проєкту.

Проєкт – чудова можливість:

- для молоді – проявити себе. Показати не тільки свої ідеї, а й зарекомендувати себе як майбутніх управлінців та лідерів. Проєкт дозволив учасникам отримати практичні навички ведення дискусії з фахівцями щодо конкретної проблематики, аргументовано відстоювати свою позицію, формувати політичні пропозиції для керівництва країни, отримати практичні знання щодо основних проблем розвитку економіки України;
- для ЗВО – цей проєкт відкрив нові можливості для розвитку наукової роботи у сфері економіки, фінансів та управління;
- для фахівців Мінекономіки – цей проєкт – це інкорпорація думки молоді у практичну роботу, інтеграція нових ідей у державне управління та планування розвитку. Також проєкт відкрив старт для залучення нових працівників на посади державних службовців – з сучасними знаннями та високою мотивацією працювати заради країни. Цей проєкт створений для того, щоб студенти відчували відповідальність за розвиток країни та були вмотивовані працювати в країні, насамперед у державному секторі.

В рамках Проєкту Мінекономіки сформував перелік тем (8 ключових тем) для здійснення досліджень студентами або студентськими колективами, аспірантами, молодими науковцями тощо. Виходячи із поточних найбільш гострих проблем у сфері економіки України або у сфері діяльності Мінекономіки (це було і визначення пріоритетів розвитку, і Консенсус-прогноз, і тематичні дослідження, наприклад, розроблення моделей прогнозування, і методів оцінки тіньової економіки та ін). молодь робила свій внесок до наукового обґрунтування управлінських рішень. Також в рамках проєкту Мінекономіки запровадило практику залучення молоді до прогнозування та формування пакету довгострокових пріоритетів розвитку. До участі в консенсус-семінарах та формування консенсус-прогнозу розвитку України вперше було залучено не лише провідні організації з прогнозування, а і наукову молодь: студентів та аспірантів закладів вищої освіти. Молодь долучилась до процесу державного довгострокового планування та макроекономічного прогнозування шляхом постійної участі в опитуваннях в рамках Консенсус-прогнозу. За результатами спільної роботи молоддю були визначені такі найбільш значущі внутрішні ризики: високий рівень корупції, недостатньо швидке проведення реформ; посилення фактору трудової міграції. Також молодь брала активну участь у виробленні рекомендацій на наступне десятиріччя. Серед експертів і студентської молоді активно відбувалась робота за визначеними науковими темами. Узагальнені підсумки робіт та обговорень було враховано у процесі практичної роботи Мінекономіки.

Дослідження були вбудовані у навчальний процес, що надало можливість студентам поєднати теоретичну підготовку та практику державного управління. Також в процесі підготовки досліджень студенти мали можливість долучатись до нарад з даної тематики, які організовувались Мінекономіки, що дозволило студентам відчувати всі робочі потреби в даному дослідженні і краще зрозуміти практичну проблематику. Дослідження охоплювали аналіз світового досвіду вирішення аналогічних проблем, аналіз проблематики України у цій сфері,

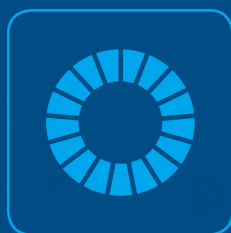
рекомендації для України. Одну тему досліджували декілька наукових колективів різних ЗВО, що надало можливість розглянути проблеми із застосуванням різних підходів. В рамках проєкту було організовано конкурс студентських робіт, що дозволило порівняти дослідження, обрати найбільш ґрунтовні роботи, обговорити всі наукові аспекти за тематичною спрямованістю, отримати різні погляди на вирішення проблем, виробити рекомендації тощо.

В рамках проєкту «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього» було проведено конкурс студентських робіт молоді за такими темами: Завдання – акселератори досягнення Україною цілей сталого розвитку (цілі 8, 9, 12 та 17), Вплив податково – бюджетної політики на динаміку розвитку основних галузей економіки, Промислові політики: цілі, механізми, інструменти та результати, Прогноз світових тенденцій розвитку на довгострокову перспективу з горизонтом 10, 20 та 30 років наперед, Формування та підходи до прогнозування валютного курсу, Політики «економічного прориву»: світовий досвід, Тіньова економіка: методи оцінки рівня, Оцінка впливу санкцій Російської Федерації проти України та заходів України у відповідь на розвиток економіки України.

Проект «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього» було впроваджено з метою залучення молоді до процесу прийняття управлінських рішень. Студентам, аспірантам та молодим вченим було надано можливість долучитися до реалізації ЦСР в частині надання пропозицій щодо нових завдань-акселераторів, що мають суттєво прискорити досягнення цілей. Студенти, зокрема, проаналізували прогрес України у досягненні ЦСР порівняно із іншими країнами за методологією Звіту «The Sustainable Development Report 2019» для визначення Індексу ЦСР. Враховуючи, що робота містила акцент на аналізі прогресу досягнення ЦСР 8, 9, 12 та 17, студентами було зроблено перерахунок балів відповідно до окремих цілей і сформовано рейтинг країн саме в межах цих цілей. Причому, було визначено загальний показник по всім чотирьом цілям та окремо по кожній. Для аналізу та співставлення досягнення цілей сталого розвитку за окремими індикаторами використано дані Звіту зі сталого розвитку ООН («Sustainable development report») за 2017-2019 рр. та статистичні дані інших країн для зіставлення. Проаналізувавши отриманий рейтинг за визначеними ЦСР студенти проаналізували причини значних змін позицій країн у рейтингах порівняно з рейтингом по усім 17 ЦСР. Зокрема, Україна при загальному показнику ЦСР займає 41 сходинку глобального рейтингу, а по ЦСР 8, 9, 12, 17 – на 73-му місці. Рейтинг, складений на основі показників по ЦСР8, теж дуже відрізняється від глобального. Так, Україна знаходиться на 111 місці та має потенціал для покращення позиції у даному рейтингу. За станом досягнення ЦСР 9 Україна на 96 місці. ЦСР12 має особливий рейтинг, оскільки у ньому є залежність від нерівності, оскільки топ-20 займають малорозвинені країни. Населення цих країн має низький рівень споживання, що пов'язано з малим фінансовим доходом громадян, їх купівельною спроможністю та мало розвинутою інфраструктурою та промисловістю. Тому, відповідно, у цих країнах екологічна ситуація у допустимих межах. Україна в даному рейтингу посіла 91 місце. За станом досягнення ЦСР 17 Україна займає 29-е місце.

У процесі дослідження окремих нормативно-правових актів різних країн та впливу їх реалізації на стан досягнення ЦСР 8, 9, 12, 17, студентами було визначено перелік конкретних заходів, запровадження яких в Україні прискорило б розвиток. Зокрема, молодь вважає, що наразі в Україні необхідно: зменшити податкове навантаження та створити сервісно-орієнтовану цифрову податкову службу; забезпечити будівництво нових і підтримку в належному стані існуючих доріг та інфраструктури, у тому числі й для електромобілів та маглевів; пришвидшити реформу децентралізації; створити логістичні кластери в регіонах; сприяти створенню та розвитку підприємств повного циклу; забезпечити синергію бізнесу, освіти та науки, зокрема шляхом сприяння розвитку освітньо-наукових кластерів; забезпечити формування інфраструктури для сортування сміття тощо. Варто також відмітити стурбованість молоді наслідками «лінійної» економіки – відходи, викиди, скиди, погіршення екологічної ситуації. На думку студентів, глобальне партнерство в інтересах сталого розвитку передбачає й слідування загальносвітовим тенденціям зміни «лінійної» економіки на «циркулярну». Використання відходів, так само успішно, як ресурсних запасів, сприятиме виникненню нових технологій, створенню нових продуктів і вирішенню низки соціальних та екологічних проблем.

Молодь вважає, що саме активне впровадження засад (принципів) циркулярної економіки та елементів Індустрії 4.0 здатні стати драйверами досягнення Україною ЦСР. При цьому, важливим заходом на шляху до змін є виховання молодого покоління на засадах циркулярної економіки з дитинства. Зазначена позиція молоді співпадає зі світовими трендами та зі стратегічним баченням Уряду щодо подальшого розвитку України.



## Розділ 1.

# БАЧЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ОЧИМА МОЛОДІ. АКСЕЛЕРАТОРИ ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНОЮ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ (ЦІЛІ 8, 9, 12 ТА 17)

Ментори від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

**Горшкова Наталя Іванівна,**

директор департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

**Філончук Людмила Ярославівна,**

заступник начальника відділу з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики управління економічної стратегії департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування



НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ  
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

## РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЙ, ЗДІЙСНЕННЯ СЦЕНАРІЇВ І ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНОЮ (ЦІЛІ 8, 9, 12 ТА 17)

Ментор від ЗВО:

**Войтко Сергій Васильович,**

д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародної економіки

Учасники:

**Вишневська Анастасія Миколаївна,** студентка, Факультет менеджменту та маркетингу. Кафедра міжнародної економіки. Група: УС-91. Курс 1.

**Дуброва Костянтин Сергійович,** студент, Факультет соціології і права. Кафедра теорії та практики управління. Група: ЕУ-81. Курс 2.

**Ісоян Артьом Едуардович,** студент, Факультет соціології і права. Кафедра теорії та практики управління. Група: АМ-81. Курс 2.

**Максимчук Анастасія Ігорівна,** студентка, Факультет менеджменту та маркетингу. Кафедра міжнародної економіки. Група: УС-91 мп. Курс 5.

**Фролова Аліна Анатоліївна,** студентка, Факультет менеджменту та маркетингу. Кафедра міжнародної економіки. Група: УС-91 мп. Курс 5.

**Хмілевська Анастасія Олександрівна,** студентка, Факультет менеджменту та маркетингу. Кафедра міжнародної економіки. Група: УС-61. Курс 4.

Засади сталого розвитку були розвинуті ще академіком В. І. Вернадським [1], який писав про ноосферу як про місце де існує Людина. Він дійшов думки, що ресурси планети Земля поступово вичерпуються. Окремих ресурсів може не залишитися прийдешнім поколінням, якщо їх інтенсивно використовувати. Ідея сталого розвитку полягає у тому, що споживати ресурси треба так, щоб вони залишилися нащадкам. Тобто розвиватися так, щоб не вичерпати природні ресурси, що може призвести до катастрофи.

Людство вже тривалий час використовує так звану «лінійну економіку». На сьогодні лінійна економіка вже є певним чином застарілою, так як не передбачає зменшення обсягів використання ресурсів за допомогою надання їм другого «життя», а лише здійснювати їх споживання. Тому саме час переходу суспільства на циркулярну економіку [2]. Використання відходів так само успішно як ресурсних запасів, допоможе виникненню нових технологій, створенню нових продуктів і вирішенню низки соціальних та екологічних проблем. У людській свідомості вже є розуміння повторного використання відходів, тому підтримання таких заходів зі сторони держави приводитиме до очищення території України від сміття. Проте головною передумовою циркулярної економіки є новітні технологічні досягнення Індустрії 4.0, тому варто зосередитися на впровадженні технологій Четвертої технологічної революції у національному виробництві та поширенні інновацій у всіх сферах діяльності країни.

Так, у час стрімкого розвитку технологій у світі постала проблема боротьби зі сміттям, особливо з пластиком, будівельними відходами та відходами від утилізації зброї. Наразі планета потребує очищення, можливо, використавши ці відходи повторно. Зважаючи на чисельність населення світу планета є перенаселеною. Це, а також не завжди ефективне використання природних ресурсів, супроводжується надмірним скорочення запасів ресурсів світу.

Надмірність споживання ресурсів спостерігається для «золотого мільярда». Проте, натеper й цей «мільярд» вже підтримує концепцію сталого розвитку й належним чином поводитьcя з відходами, викидами та скидами. Змінюються уподобання й смаки у покупців. Споживачі зараз є екологічно орієнтованими стосовно використання продуктів. Звичайно, поводження з відходами має забезпечуватися певною інфраструктурою. В Україні особливо гостро відчувається проблема недостатнього розвитку інфраструктури країни та значна бездіяльність стосовно поводження з відходів, які можна було б використати, покращуючи інфраструктуру.

В Україні, у сучасних умовах, багато речей потребує створення з нуля, модернізації наявного, а також фінансування на етапах життєвого циклу. Ми задаємося питанням, як зробити кращі умови життя і вирішити одну з суттєвих проблем в Україні? На нашу думку, вирішення питання з дорогами в Україні є актуальним у цей час, але це потребує значних обсягів фінансування, тому стан доріг покращується досить повільно. Сьогодні ми можемо як покращити екологію, так і при цьому дешево та надійно зробити дороги.

Щороку людство генерує понад 2 млрд тонн відходів. З них лише 16% проходять повну вторинну переробку. Планеті Земля уже зараз потрібно 1,75 роки для того, щоб відновити всі використані людьми ресурси за один рік [3].

Дорожня інфраструктура займає ключове значення у країнах із вигідним географічним положенням, тому транзитні шляхи мають бути у відмінному стані. У світі успішно практикується переробка деяких видів сміття, виготовлення з нього різноманітних продуктів вжитку, перевтілення у новий будівельний матеріал. Розв'язання цих двох проблем можливе при їх перетині – використання сміття як будівельний матеріал.

Кращу практику стосовно дорожніх робіт ми вважаємо таку – пластикові дороги. Нідерландська шляхо-будівельна компанія KWS винайшла та розробила революційне дорожнє покриття з пластику, назвавши цей проєкт PlasticRoad [4]. Ці дороги будуть робитися із переробленого пластику, що, у свою чергу, не тільки зменшить кількість відходів і сміття, а ще й створить робочі місця для тисяч людей. Якщо взяти Індію, яка вже проклала більш ніж 100 тисяч кілометрів дороги з використанням пластику, то її фахівці зазначають, що ці дороги не тільки більш екологічні, але й більш міцніші за класичний асфальт, вони потребують значно менше витрат на обслуговування та, порівняно зі звичайним покриттям, довговічніші в 4 рази. Пластикові дороги певним чином вирішують проблему утилізації відходів, які підлягають вторинній переробці пластику.

Основним наповнювачем асфальтової суміші є пластикові пляшки, проте можна використовувати й інші пластикові предмети. Згідно технології такі дороги легше встановлювати, для них не потрібно рити траншеї, достатньою умовою є рівна піщана поверхня. Під дорогами можна помістити труби для водовідведення, електричні кабелі, телекомунікаційні лінії тощо. Перевагою технології є те, що конструкції можна виготовити за кілька днів. Укладання таких доріг зменшиться у часі від місяців до тижнів. Пластик не так сильно схильний до впливу атмосферних явищ, витримує температуру від мінус сорока до плюс вісімдесяти градусів. Відсутність регулярного ремонту знижує кількість аварій та ускладнень дорожнього трафіку. Такі конструкції легші в 4 рази, що зменшить вартість їх транспортування. Розробники покриття для дороги пропонують заощадити і на розмітці, тепер не буде потреби її постійно оновлювати, так як вона створюється у процесі виробництва. І найголовніше – це екологічність. Концепція передбачає відмову від асфальтобетону, який викидає в атмосферу 1,6 млн тонн вуглекислого газу.

Таке вирішення проблем транспортної інфраструктури України покращить не тільки дорожнє покриття, а принципово змінить інфраструктуру країни, зменшить об'єми відходів.

Досягнення цілей сталого розвитку так чи інакше пов'язані із створенням надійної та якісної інфраструктури. Зокрема, важливу роль відіграє транспортне сполучення між окремими регіонами та містами. Значна частина транспортного потоку йде через залізниці. При цьому в Україні залізничний транспорт дещо зношений, а сфера залізничних перевезень потребує реформ.

В українському патенті № 88860 «Магнітна підвіска для транспорту» демонструється принципово нова модель більш ефективного виду рейкового транспорту [5]. Серед переваг цього транспорту набагато менші запити щодо утримання транспорту, вищий рівень безпеки руху, значно вища швидкість руху, екологічність. Введення цього виду транспорту потребуватиме інвестицій та поступового переведення залізничної системи на нову основу. Втім, з його введенням в експлуатацію зріс рівень ефективності використання. Китайський аналог маглеву (скорочено: магнітна левітація) проходить 30 кілометрів за 7 хвилин і 20 секунд, а його швидкість на піку досягає 430 км/год, що в 8 разів більше за швидкість потягів, які використовуються нині в Україні.

За конструкцією вагон маглеву відрізняється від будь-якого рейкового транспорту тільки наявністю постійних магнітів на утримуючих дугах замість коліс. Сама ж колія відрізняється від звичних нам тільки формою і підйомом над землею. Ця особливість конструкції дозволяє знизити витрати на створення та утримання маглеву, вартість яких була основною проблемою в аналогічних проєктах.

Глобальне партнерство в інтересах сталого розвитку передбачає й наслідування загальносвітових тенденцій зміни «лінійної» економіки на «циркулярну». Теперішній стан економіки України, а також значної кількості

країн світу – наслідок «лінійної» економіки. Відходи, викиди, скиди, погіршення екологічної ситуації – це все результати функціонування «лінійної» економіки, яка закріпилася у світі з часів Першої промислової революції. Принципи «лінійної» економіки – видобування сировини, її переробка, а потім викидання у сміття. Однак, глобальні тренди, такі як зростаючий дефіцит ресурсів, техніко-технологічний прорив і зміна споживчих потреб нових поколінь створюють умови, в яких вважається недоцільним, щоб продукти потрапляли на сміттєзвалища.

На основі численних досліджень зроблено висновок про те, що ступінь стійкості діяльності компанії стає все більш важливим для споживачів під час здійснення покупок. Згідно з глобальним опитуванням Nielsen 2018 року [6], 39 % респондентів готові сплачувати більше за продукцію, виготовлену з екологічно чистих матеріалів. Опитування Unilever 2017 року [7] дійшло до аналогічного висновку: 33 % споживачів враховує екологічний та соціальний впливи бренду, приймаючи рішення про покупку екологічних товарів.

Стійкість особливо важлива для покоління «Y» (20–35 років) і покоління «Z» (15–20 років). Молоде покоління все більше докладає зусиль, щоб створити цінність для всього суспільства. Відповідно, молоді люди вже не задоволені голосними рекламними гаслами, а сподіваються, що компанії підкріплять свої слова діями. Вони також приділяють більшу увагу екологічній діяльності компаній, як при покупці продукції, так і при виборі роботодавця. Це має вирішальне значення для компаній, оскільки ці молоді люди становлять майбутню когорту споживачів з належною купівельною спроможністю. З іншого боку, переваги споживачів також пов'язані з економією, яку несе в собі циркулярна економіка. Спираючись на дослідження Euromonitor International [8], споживачі все частіше обирають методи, які також є екологічно чистими, наприклад, закупівля вторинної, попередньо використаної або довготривалої продукції, оскільки вони надають змогу економити значні витрати.

Компанії, особливо ті, хто займається виробництвом – використовують широкий спектр ресурсів для своєї діяльності. Однак, ресурси Землі доступні в обмеженій кількості, і, як наслідок, лінійної економічної моделі, більшість із них використовуються лише один раз. Згідно з дослідженнями Йоркського університету, 20 % видів сировини, які зараз використовуються, закінчаться впродовж наступних 50 років, а ще 35 % – впродовж 100 років [9]. Однак, для зростаючої кількості населення Землі знадобиться все більше ресурсів. У 2030 році буде потрібно на 35 % більше харчів, на 40 % більше води та на 50 % більше енергії, ніж ми зараз споживаємо, а існуючі резерви не зможуть задовольняти цей швидко зростаючий попит.

Щороку Global Footprint Network [10] визначає день «Всесвітнього екологічного боргу» – дату, коли обсяг використаних природних ресурсів перевищує здатність Землі до їх відновлення. У 2019 році цей день настав 29 липня, пришвидшившись на 2 місяці за останні 20 років. Протягом наступного періоду року ми «позичаємо» сировину, яку мали би використовувати майбутні покоління.

Постійне зменшення обсягів сировини є не лише проблематичним через дефіцит ресурсів, але й спричиняє надзвичайні коливання цін на сировину, що, у свою чергу, негативно впливає на країни та компанії. Наприклад, середня ціна металів, залишаючись відносно незмінною протягом усього 20 століття, зросла на 176 % між 2000 та 2014 роками.

Наразі ми спостерігаємо Четверту промислову революцію (Індустрія 4.0) [11]. Незважаючи на те, що Перша промислова революція ввела у світ відходи, є ймовірність, що Четверта знищить їх або хоча б значно зменшить їх обсяг. Індустрія 4.0 підтримує циркулярні бізнес-моделі, які використовують відновлювані джерела енергії, та зберігають матеріали у «вічному» обігу. Технологічний розвиток є не лише рушієм циркулярної економіки, а і рішенням, що сприяє та полегшує її реалізацію.

Хоча, основними рушіями циркулярної економіки є дефіцит ресурсів, приріст населення і зміни поведінки споживачів, основною передумовою її виникнення є саме технологічний розвиток та, відповідно, як наслідок, новітні технологічні досягнення Індустрії 4.0, які варто розглянути детальніше.

IoT (інтернет речей) і «розумні пристрої» – система пристроїв, які підключені до інтернету та здатні передавати інформацію один одному, надає виробникам можливість постійно отримувати дані від пристроїв, дистанційно керувати їх роботою, визначати їх положення і стан, збирати та аналізувати дані, що стосуються їх використання. Таким чином, IoT у промислових умовах допомагають компаніям розкрити потенціал циркулярної економіки завдяки трьом основним драйверам: 1) знання місця розташування активу; 2) знання стану активу; 3) знання доступу до активу. Перегляд цих даних у режимі реального часу має суттєве значення для бізнесу. Наприклад, знання місця активу дозволяє оптимізувати маршрути для завантаження та відвантаження, обслуговування і зберігання запасних частин.

Знаючи стан активу – скажімо, стан промислового обладнання, що контролюється підключеним пристроєм, може призвести до довшої тривалості роботи машини, оскільки це дозволяє передбачити й запланувати технічне обслуговування замість ремонту або заміни. Знання доступу до активу надає змогу компаніям оптимізувати споживання енергії та інші ресурси, такі як сировина, на основі моделей «попереднього використання».



Фактор, що сприяє розробці «розумних» рішень щодо збору відходів, полягає в тому, що частота, з якою збираються відходи у містах, часто є менш ефективною через складність передбачення звичок споживачів, але аналіз попередньої поведінки споживачів і кількості відходів може допомогти з прогнозуванням. Так, «SmartBin» [12], постачальник інтелектуальних систем дистанційного моніторингу поводження з відходами, пропонує сенсори IoT, які підходять до будь-якого контейнера для сміття, щоб оцінити рівень заповнення бункерів у режимі реального часу. Це надає змогу організовувати збір на основі ефективної потреби. Крім того, компанія пропонує програмне забезпечення, яке надає оптимізовані маршрути збору відходів і розраховує вагу та вартість зібраного матеріалу. Сенсори були впроваджені «Goodwill» у більш ніж 1000 контейнерах по всій Північній Америці, скоротивши витрати на збір на 50 %.

Найбільш відчутний вплив Індустрії 4.0 з точки зору переходу від лінійної моделі до циркулярної полягає у тому, що розвиток автоматизації (машинне навчання, робототехніка) та «розумної» логістики (аналіз даних, IoT, сенсорні мережі) надає можливість значно скоротити кількість утворених відходів і ефективно їх переробити.

Драйвером циркулярної економіки також є виробнича модель «Продукт як послуга» («Product as a Service» – PaaS), коли підприємства пропонують клієнтам передплату на використання своїх товарів, відповідаючи за весь життєвий цикл продукції: технічне обслуговування, ремонт і переробку. Виробники можуть це зробити лише в тому випадку, якщо вони контролюють та аналізують діяльність і стан своєї продукції. У моделі PaaS смарт-пристрій відстежує стан продукту та надсилає попередження, якщо його потрібно відремонтувати чи замінити. Завдяки своїй зручності ці рішення є досить привабливими як для споживачів, так і для виробників. Після первинних інвестицій останні стануть вигіднішими постачальниками, оскільки збережуть право власності на продукцію під час збору даних про їх використання, яка використовується для подальшої оптимізації процесів проектування і виробництва. Аналогічно, компанії можуть розвивати тісніші відносини з клієнтами, отримуючи додаткову вартість за консультаційні послуги. Удосконалення продуктів та процесів і створення довготривалих відносин з кінцевими замовниками – все, що потрібно компаніям, щоб вести свій бізнес у майбутньому успішно в умовах високої мінливості світового ринку.

Минуло менше десятиліття, коли економіка спільного використання стала частиною суспільної свідомості разом з такими компаніями як Couchsurfing, Airbnb та Uber, завдяки яким споживачі можуть ділитися своєю власністю з іншими за допомогою цифрових платформ [13]. Зростання економіки спільного використання, що забезпечується технологічним розвитком, зменшило потребу людей у власності. Рішення для спільної економіки зменшують кількість відходів, створюючи ситуацію, в якій потрібно менше продукції. Низку ініціатив розпочато, для прикладу, в Угорщині для спільного використання як звичайних автомобілів (Avalon CareSharing), так і електричних автомобілів (GreenGo). За допомогою GreenGo (телефонний додаток) можна шукати автомобілі у місцевому районі та перевіряти рівень їх зарядки. Очевидно, що це було б ускладнено без мережі «розумних» пристроїв, які можуть спілкуватися один з одним.

Четверта промислова революція розширила межі робототехніки, нові правила встановлюються системами управління, що базуються на штучному інтелекті та алгоритмах навчання, які відкривають нові можливості для виробників і споживачів. Цей рівень прогресу робототехніки дозволяє виробникам застосовувати роботів до більшої кількості видів діяльності, таким чином збільшуючи результативність, зменшуючи відходи та продовжуючи термін корисної експлуатації продукції. Уже в Індустрії 4.0 роботів почали називати «коботи» – роботи, що «співробітничать».

Шведська компанія «Refind», яка спеціалізується на електронних відходах, використовує робототехніку, що відбирає, ідентифікує списані електронні пристрої, аналізує їх корисні компоненти та вибирає відповідні засоби їх переробки. У даний час фабрика сортує 70 % акумуляторів у Великобританії.

Робот Liam, розроблений «Apple», щороку сортує 1,2 мільйона телефонів, ідентифікуючи їх та вибираючи корисні компоненти та матеріали, тим самим зменшуючи потребу «Apple» у нових ресурсах.

Ще один інструмент для поєднання циркулярної економіки та Індустрії 4.0 – 3D-друк змінних і запасних частин на замовлення. Він може покращити ремонтпридатність пристроїв, продовжити життєвий цикл виробів та приладів і спростити виробничий процес. 3D-друк надає змогу дешево виготовляти невеликі кількості складних конструкцій, без необхідності придбання та обслуговування спеціальних виробничих ліній. Таким чином, він може запропонувати швидке вирішення проблем, пов'язаних із збереженням запасів запасних частин і дефіциту частин, що більше не випускаються. Це відіграє важливу роль у продовженні терміну корисної експлуатації продукції.

Зосередимо увагу на деяких етапах життєвого циклу товару, згідно міжнародних стандартів ISO 9000, які більш змістовно віддзеркалюють стадії життєвого циклу складної продукції Індустрії 4.0 і до яких прагне циркулярна економіка.

Сталий дизайн – перший крок до циркуляції, і це означає, що підприємства враховують весь життєвий цикл своєї продукції, навіть на етапі планування, вибираючи необхідну сировину та функції. Більше того, вони прагнуть зробити її екологічний слід якомога меншим. Існує три способи зробити це:

1) дизайн міцних виробів – виріб використовується роками чи навіть десятиліттями завдяки високій якості сировини. Продаж цих товарів потребує нової стратегії позиціонування і маркетингу;

2) модульна конструкція – виріб розроблено таким чином, що певні його компоненти, можна замінити при збоях;

3) стійкі матеріали – використання матеріалів, які надзвичайно довговічні. В ідеальному сценарії вони мусять в кінці терміну використання біологічно розкладатися.

Нова епоха IoT-технологій технічного обслуговування дозволяє використовувати діючі та перспективні процедури, які можуть зменшити кількість відходів внаслідок збоїв у процедурах технічного обслуговування або недостатнього забезпечення якості. Завдяки використанню сенсорів, технічне обслуговування, яке в іншому випадку здійснювалося б через встановлені інтервали, може бути замінено цільовим обслуговуванням, запланованим на основі оперативних даних, зібраних з кожного окремого компонента, якщо на це виникне потреба. Можна також ефективно відслідковувати помилки, що трапляються на початку виробничого процесу, тому їх можна вчасно виправити з метою запобігання подальшому відхиленню показників функціонування.

Термін корисного використання виробленої продукції, яка вже експлуатується, може бути продовжена шляхом обслуговування і ремонту. Додаткова перевага для виробників: за рахунок надання післяпродажних послуг і виготовлення запчастин можна досягти до трьох разів більшого обороту коштів від разових продажів.

Реконструкція товарів – наступний крок до циркулярності, має на меті продовжити життєвий цикл продукту з використанням мінімальних ресурсів. Виріб розбивається на елементи, які можуть замінюватися для повторного складання. Технічний дизайн, контроль якості та тестування відіграють значну роль у створенні нового продукту, а переробка потребує на 85 % менше споживання енергії, ніж створення нового продукту, не кажучи вже про скорочення викидів відходів і попиту на сировину.

Крім того, відходи однієї галузі можуть виявитися сировиною для іншої. Якщо компанія не в змозі повторно використати відходи та побічні продукти у власному ланцюжку виробництва, то компанії в інших секторах, можуть скористатися ними після мінімальних змін. Промисловий симбіоз – рішення, яке вже застосовується на практиці серед корпорацій. Компанія «International Synergies LTD» працює впродовж десятиліть для каталізації промислового симбіозу між країнами, містами та корпораціями. Промисловий симбіоз може бути досягнутий у промисловому парку, де компанії знаходяться близько один до одного. Також парк може охоплювати цілі сектори (та географічні регіони).

Варто зазначити і про повторне використання продукції після того, як його початковий користувач більше не потребує. Технологічний розвиток не обов'язково потребує дистриб'юторів і складів з торговими площами: достатньо створити онлайн-платформу, де споживачі можуть продавати свої старі речі. І таких платформ на сьогодні є вдоволь як у світі, так і в Україні: OLX та IZi.ua.

Досить поширена проблема під час виробничого процесу – поєднання різних видів матеріалів для того, щоб продовжити термін використання продукції, зокрема упаковок. Це часто унеможлиблює або набагато здорожчує переробку цієї продукції. Однак, німецька компанія «Separtec», розробила розчин, який при додаванні до подрібнених змішаних матеріалів надає змогу відокремити їх у спеціальній ванні. Ця технологія дозволяє розділяти та переробляти пластик, поліестер та алюміній із упаковок. Зараз ця технологія перебуває в експериментальній фазі, широкомасштабне використання очікується з 2020 року. Після цього компанія планує переробляти 18 000 кубічних метрів відходів на рік.

У грудні 2015 року Європейська Комісія прийняла Пакет циркулярної економіки [14], тобто сукупність законів та дій, покликаних гарантувати більш якісніше економічне майбутнє для Європи, і з тих пір здійснила низку заходів для прискорення переходу до циркулярної економіки з окремими членами державами, які приймають План дій з циркулярної економіки. Серед них – загальноєвропейська стратегія ЄС щодо пластмас у циркулярній економіці, яка була прийнята в січні 2018 року.

Щодо України, то і у нас є зрушення у напрямку розвитку циркулярної економіки. З 2022 року в Україні будуть законодавчо введені обмеження щодо використання поліетиленових пакетів. Аналогічний досвід уже проваджений у Швейцарії, Австрії, Чехії та Естонії, а Франція, Індія та Сінгапур повністю відмовилися від використання пластикових пакетів.

Економічна ефективність реалізації засад Індустрії 4.0 і циркулярної економіки полягає у тому, що навіть за умов значних витрат на Індустрію 4.0, людство отримує ефект від того, що менше ресурсів видобувається і відповідно витрачається, адже має місце переробка матеріалів. Для підтвердження необхідності комплексної реалізації Індустрії 4.0 та циркулярної економіки, зіставимо рейтинги країн за індексом якості життя, рівнем впровадження Індустрії 4.0 та переробки сміття (табл. 1) [15].

**Таблиця 1. Топ-15 країн за індексом якості життя, рівнем впровадження Індустрії 4.0 та переробки сміття**

| Індекс якості життя | Впровадження Індустрії 4.0 | Переробка сміття |
|---------------------|----------------------------|------------------|
| 1. Данія            | Японія                     | Німеччина        |
| 2. Швейцарія        | Південна Корея             | Сінгапур         |
| 3. Фінляндія        | Німеччина                  | Уельс            |
| 4. Австралія        | Швейцарія                  | Південна Корея   |
| 5. Ісландія         | Китай                      | Австрія          |
| 6. Австрія          | Чехія                      | Тайвань          |
| 7. Нідерланди       | США                        | Словенія         |
| 8. Німеччина        | Швеція                     | Бельгія          |
| 9. Нова Зеландія    | Австрія                    | Швейцарія        |
| 10. Швеція          | Ірландія                   | Нідерланди       |
| 11. Норвегія        | Сінгапур                   | Люксембург       |
| 12. Естонія         | Тайланд                    | Швеція           |
| 13. США             | Великобританія             | Данія            |
| 14. Японія          | Фінляндія                  | Шотландія        |
| 15. Іспанія         | Італія                     | Італія           |

Проаналізувавши представлені дані, бачимо, що чотири країни присутні одразу в усіх трьох рейтингах: Швейцарія, Австрія, Німеччина та Швеція. Ще вісім країн присутні у двох рейтингах: Данія, Фінляндія, Нідерланди, США, Японія, Південна Корея, Сінгапур та Італія. Таким чином, результати порівняння підтверджують, що потрібно впроваджувати комплексно Індустрію 4.0 та циркулярну економіку задля синергетичного ефекту та покращення рівня життя в країні. Дійсно, запровадження чогось нового у світі є досить складним процесом. Однак, можна працювати за законом попиту та пропозиції, щоб попит на товари циркулярної економіки та Індустрії 4.0 якомога більш точно співпадав з пропозицією в окремо взятих країнах, це надасть змогу вийти на точку рівноваги, яка покаже, що дана концепція для людства в поточний період часу є доцільна для використання.

Для України, яка не є серед країн-лідерів, доцільно активно почати реалізовувати заходи з циркулярної економіки та Індустрії 4.0, оскільки вони є акселераторами розвитку. Важливим заходом на шляху до змін є виховання молодого покоління на засадах циркулярної економіки з дитинства. У подальшому, в університетах має бути відповідна компетенція у дисциплінах, які викладаються закладами вищої освіти.

Наслідуючи досвід розвитку альтернативної енергетики – надання зеленого тарифу, доцільно надати аналогічний тариф для циркулярної економіки (субсидії, компенсації, податкові знижки). Інший можливий варіант: проведення конкурсів – кращий наповнювач бюджету міста, кращий проєкт для підприємства. У сучасному світі інтернету варто акцентувати увагу і на популяризацію принципів циркулярної економіки у соціальних мережах (Telegram, Instagram, Facebook), які займають чільне місце у житті молоді.

Взявши за приклад співпрацю UNIDO та Чилі для реалізації дев'ятої цілі Сталого розвитку «Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям», варто створити аналогічну співпрацю. Так, у 2016 році у Чилі було створено Національну раду щодо реалізації сталого розвитку на 2030 рік, яку очолює Міністерство закордонних справ і складається з Міністерства економіки, розвитку бізнесу та туризму, Міністерства соціального розвитку та Міністерства навколишнього середовища. Саме в рамках зазначеної структури відбулася співпраця з UNIDO. Таким чином, доцільно сформувати відділ у державних структурах України, який буде зосереджений саме на розвитку циркулярної економіки.

Елементи Індустрії 4.0 та циркулярної економіки надають можливість згенерувати нові робочі місця та створити нові професії. Індустрія 4.0 та розвиток циркулярної економіки взаємно посилюються: інструменти, що підтримують появу Індустрії 4.0, можуть пришвидшити та полегшити перехід до циркулярності. У той же час ці інструменти також продовжують розвиватися, виводячи Четверту промислову революцію на новий рівень, створюючи рішення, які запобігають марнотратству цінних ресурсів і прокладають шлях для досягнення моделі безвідходної економіки.

Всі цілі сталого розвитку взаємопов'язані між собою і виконання одних природньо веде до виконання інших. Україні доцільно сконцентруватися на 9 цілі, а саме на створенні стійкої інфраструктури. Для виконання



цього важливі зв'язки між окремими населеними пунктами та країнами. Окрім цього майже відсутня інфраструктура для зберігання та транспортування деяких видів продукції. Один з яскравих прикладів – в Україні недостатня кількість складів для зберігання продукції аграрного комплексу. Навесні це призводить до дефіциту та необхідності імпорту продуктів із-за кордону. Це ж створює перепони для ведення бізнесу з багатьма іноземними компаніями. Макдональдс, KFS та багато інших компаній відмовляються від співробітництва з нашими аграріями через відсутність гарантій. Наші підприємці не можуть створити запаси, які б допомогли нівелювати непостійність виготовлення продукції та ризики її знищення. Окрім цього створюються перепони для розширення господарств. Реалізація продукції ускладнена необхідністю продати майже все одразу.

Спеціальні склади зберігання дозволяють зберігати овочі та фрукти набагато довше без погіршення якості. Це надасть змогу виробникам зменшити ризики втрати доходу, адже те, що не вдасться продати влітку, буде можливість продати іншої пори року. Таким чином, створення інфраструктури для зберігання сільськогосподарської продукції надає можливість створити умови розширення сільськогосподарської промисловості. Це, у свою чергу, підвищить довіру до українського виробника та покращить якість їжі, яку ми споживаємо в інші пори року. Окрім цього зменшиться імпорт продукції, що підсилить національну валюту.

Аналогічна проблема пов'язана з продуктами, які потребують особливих умов зберігання та транспортування. В Україні мало місць для зберігання такої продукції та ще менше безпечних шляхів для перевезення. Це негативно впливає як на розвиток високотехнологічних галузей промисловості, так і на споживання продуктів цих галузей. Зокрема, страждає охорона здоров'я, адже майже всі лікарські препарати потребують транспортування у спеціальних умовах (температура, вологість тощо). Недотримання цих вимог веде до псування товарів.

Звичайно, нескладно сказати, що треба зробити, важче сказати як. Білорусь, інвестувавши в дороги державного та міжнародного значення, зробила їх платними для іноземців. За рахунок цього зменшується навантаження на бюджет і підтримання доріг у належному стані стає легшим. Після облаштування основних доріг з'являється можливість відновлення доріг на місцях. Україна може використати досвід сусіда. Саме по собі відновлення транспортної інфраструктури сприятиме розвитку підприємництва. Окрім необхідних для будівництва доріг сфер діяльності, розвиватимуться й інші, які отримають нові можливості до реалізації своєї продукції.

Відновлення фармакології – більш складна задача, яка потребує підтримки приватної сфери та значних інвестицій у неї. Важливим є не тільки відновлення, а і конкурентоздатність українських виробників на міжнародному рівні. Спочатку це потребуватиме протекціоністської політики з боку держави. Можливим є варіант зменшення або відміни податкового навантаження на підприємства, які співпрацюють з державою у цій сфері за рахунок зменшення цін на державні закупівлі. Само собою, формат співробітництва потребуватиме чітких умов і контролю за якістю продукту та виконанням угоди, оскільки при невдалій реалізації цей формат несе у собі корупційний фактор.

Коли мова йде про 21 століття неможливо не казати про інформаційну інфраструктуру. Створення цієї інфраструктури та її адаптація для «роботи на державу» зможе покращити ситуацію на місцях, підтримати розвиток малих міст, сіл тощо, зберегти державний бюджет. Мова йде про автоматизацію частини державних послуг і їх надання через інтернет та систему банків. Розвиток інформаційної інфраструктури потребуватиме немалих інвестицій, але вони допоможуть у подальшому значно зменшити витрати на утримання бюрократичного апарату та розвинути занедбані регіони України.

Україна має значний потенціал як у сільськогосподарській сфері, так і в інформаційній. У нас є ті спеціалісти, які могли б підняти ВВП держави, якби в Україні були належні умови праці та можливість реалізації особистого розвитку у професійній сфері. На даний момент в Україні спостерігаються демографічні проблеми, а зокрема виїзд перспективної молоді за кордон у пошуках реалізації себе. Тобто, еліта України не працює на Україну, а на розвиток економіки іншої країни. Це стало результатом неналежних умов праці. Молоді спеціалісти потребують належної технічної бази та підтримки з боку держави, яка б спонукала їх до розвитку України. Однією з проблем, що призупиняє розвиток виробництва – це частково застарілі технології та недостатньо модернізована техніка, що призводить до зменшення рівня ефективності виробництва порівняно з країнами Індустрії 4.0.

Створення матеріальних і нематеріальних благ створює ВВП країни, що, у свою чергу, впливає на рівень життя людей. Для впровадження нових технологій та створення заохочувальних програм для перспективних спеціалістів потрібне фінансування, яке можна отримати внаслідок збільшення обсягів продукції на експорт. Також, Україна займає вигідне положення і розвиток транзитних зв'язків був би перевагою.

Для цього потрібні якісні дороги та подальший обов'язково встановлений контроль-податківець на основних трасах України, за прикладом Європи. Тобто, за користування дорожніми шляхами водії сплачують певну суму, яка спрямовуватиметься на ремонт доріг у перспективі. Отже, дорожні зв'язки, модернізація виробництва сприятимуть збільшенню ВВП країни. Як було сказано раніше, однією з цілей України має бути утримання молоді в середині країни, а отже, насамперед, потрібно забезпечити належні умови праці та раціональну

винагороду за неї. Тобто, при збільшенні доданої вартості, має і зростати заробітна зарплата робочого, а не щоб додатковий результат залишався непомітним. Людина за своєю природою фокусується на особисту вигоду, вона діє в особистих інтересах, але одночасно з цим це слугує інтересам суспільства, це і рухає економіку. Україна має стати привабливим місцем як і для інвесторів, так і для активної молоді.

І ще стосовно забезпеченням житлом і переробкою відходів. Наразі постає проблема боротьби зі сміттям дедалі актуальнішою. Деякі практики із-за кордону показують, що із перероблених будівельних матеріалів можна будувати житлові будинки. Наприклад, у Копенгагені було збудовано 20 таких житлових будинків [16]. В Україні закінчується період експлуатації житлових будинків, які були зведені в 60-70-х роках, тому успішно застосувавши цю технологію, можна було б звести такі будинки із користю для екології. У Данії до основи конструкції було взято бетон, який залишився після будівництва метро, а віконні рами екобудинків були зроблені зі старих вікон, які стали «сміттям» після реновації інших будинків.

Будинки спроектовані так, аби бути просторими та слугувати проживанню у належному мікрокліматі. Ці будинки потенційно знижують обсяг викидів вуглекислого газу приблизно на 60%.

У Лондоні є практика зведення органічного хмарочосу повністю із вторинних відходів. Корпус зведений із переробленого пластику, обшивка панелей реалізується із переробленої сировини – макулатури та пластику. Такий житловий будинок має у планах добудовуватися поверх за поверхом уже зі сміття жителів на нижніх поверхах. Також, існують підприємства із виготовлення одягу, прикрас та інших речей із вторинних відходів. Такий підхід до вирішення проблеми зі сміттям допоможе очистити від нього країну та розвинути її інфраструктуру.

Так, як Україна має значний потенціал у сільському господарстві, то можна розвивати ще один його дещо модернізований напрям, а саме вертикальні ферми або гідропонічні ферми. Такі ферми користуються популярністю у США, особливо у великих містах. Гідропоніка – це не просто новий спосіб вирощування рослин, а технологія, яка може змінити те, як ми займаємось вирощуванням харчових продуктів у цілому [17]. Вирощуючи рослини за технікою гідропоніки нам не потрібен ґрунт, що надає змогу нам перенести вирощування зелені в приміщення, де ми зможемо додатково контролювати освітлення і клімат. А вільну площу зайняти додатковою інфраструктурою. Це означає, що вирощувати їжу можна в будь-який час і в будь-якій точці світу. Цю технологію можна як розвивати, так і застосовувати у великих містах України. Це значно підвищить рівень життя населення, надасть йому можливість споживати органічну їжу, а ресторани матимуть змогу закупити свіжу зелень у національного виробника впродовж року.

Вертикальні ферми економлять воду на 95% від традиційної, а на площі у 6500 квадратних метрів виробляють у 390 разів більше продукції. Ще один плюс вертикальних ферм, на думку стенфордських вчених – це можливість розміщувати їх локально. За даними Ради з охорони природних ресурсів США, близько 40% врожаю у процесі поставок псується і потрапляє на смітник. Контейнери можна ставити прямо в житлових кварталах, поряд з офісами, супермаркетами та ресторанами.

Цілі сталого розвитку можуть бути досягнуті завдяки співпраці України з ЄС та НАТО. Адже співпраця з ЄС і НАТО стимулюватиме Україну до виконання міжнародних стандартів. Вступ до НАТО матиме позитивний вплив на інвестиційний клімат в Україні тому, що закордонні інвестори сприйматимуть Україну як економічно стабільну та безпечну країну, в яку можна вкладати свої кошти. Таким чином це допоможе Україні мобілізувати додаткові фінансові ресурси на основі заохочення інвестицій іноземних і вітчизняних інвесторів. Тоді як прямі іноземні інвестиції суттєві для забезпечення сталого розвитку України.

Співробітництво в межах НАТО гарантуватиме захист України, як будь-якої держави-члена НАТО. За статтею 5 Вашингтонського договору збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що у разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй (995\_010), надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні. Вступ до НАТО, у свою чергу, сприятиме вступі України до ЄС, оскільки ці організації діють на засадах спільних цінностей, принципів, стандартів.

У підсумку стосовно Цілей 8, 9, 12 та 17 сталого розвитку України:

- використання транзитного потенціалу України та вигідного географічного розташування (заходи: розвиток нового Шовкового шляху, посилення армії як гаранта безпеки водних, наземних і повітряних шляхів);
- налаштування транспортної інфраструктури на зростання обсягів перевезень, складування, сортування, у тому числі й побудова хабів (заходи: розвиток транспортного сполучення, удосконалення законодавчої бази на національному та міжнародному рівнях);

- будівництво нових і підтримка у належному стані існуючих доріг та інфраструктури, у тому числі й для електромобілів і маглевів (заходи: законодавча підтримка розвитку новітніх сфер транспортної інфраструктури);
- дотримання засад сталого розвитку на всіх рівнях управлінської вертикалі влади (заходи: внесення до переліку питань на іспити на посади держслужбовців основних положень сталого розвитку);
- врахування смаків та уподобань молодого покоління, яке є основним споживачем високотехнологічної та наукомісткої продукції (заходи: постійний моніторинг доступними та законними засобами, у тому числі й соціологічними опитуваннями, смаків та уподобань молодого покоління з метою визначення напрямів розвитку та створення сприятливого клімату проживання їх в Україні);
- перехід від лінійної моделі економічного розвитку до циркулярної економіки (заходи: законодавча підтримка та податкове стимулювання);
- реалізація плану стратегічних змін у поведінці з відходами, викидами та скидами (заходи: законодавча підтримка та податкове стимулювання з одночасною популяризацією прогресивних заходів серед населення з належного поводження з відходами як на рівні домогосподарства, так і на рівні промисловості);
- інтелектуалізація та цифровізація класичних технологій на засадах Індустрії 4.0 (заходи: законодавча підтримка Індустрії 4.0, наприклад прийняття на рівні Кабінету Міністрів України документів таких, як «Стратегія розвитку Індустрії 4.0 в Україні» та «Експортна стратегія Індустрії 4.0 в Україні»).

#### ВИКОРИСТАНІ ДжЕРЕЛА:

1. Вернадский В. И. Несколько слов о ноосфере. Журнал «Успехи современной биологии», 1944, – № 18(2) – С. 113–120.
2. Kremlis G. Circular Economy Package – the revitalized waste framework and packaging & Packaging Waste Directives. URL: <http://www.segm-conference2017.gr/PRESENTATIONS/Kremlis.pps>
3. Global Waste to Grow by 70 Percent by 2050 Unless Urgent Action is Taken: World Bank Report. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2018/09/20/global-waste-to-grow-by-70-percent-by-2050-unless-urgent-action-is-taken-world-bank-report>
4. Пластикові дороги – на 70% дешевше звичайних і служать в 3 рази довше. URL: <https://enki.ua/news/plastikove-dorogi-na-70-desheвле-obychnyh-i-sluzhat-v-3-raza-dolshe-7441>
5. Патент України на корисну модель. № 88860 «Магнітна підвіска для транспорту» URL: <http://uapatents.com/5-88860-magnitna-pidviska-dlya-transportu.html>
6. A Strategy Guide by Nielsen [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.nielsen.com/wp-content/uploads/sites/3/2019/04/global-sustainable-shoppers-report-2018.pdf>.
7. Unilever Report [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.unilever.com/news/press-releases/2017/report-shows-a-third-of-consumers-prefer-sustainable-brands.html>.
8. Euromonitor 2019 Global Trends [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/Foodsfluidsandbeyond/euromonitor-2019-global-trends>.
9. Closing the loop – the circular economy, what it means and what it can do for you 9 circular economy tools 70+ corporate case studies Industry 4.0 outlook. URL: <https://www.pwc.com/hu/en/kiadvanyok/assets/pdf/Closing-the-loop-the-circular-economy.pdf>
10. Footprint Calculator. URL: <https://www.footprintnetwork.org/resources/footprint-calculator/>
11. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution>
12. Intelligent Remote Monitoring Solutions for Collectors of Waste and Recycling URL: <https://www.smartbin.com/>
13. Юсин М. С. Економіка спільної участі як чинник соціальних змін / Магістерська дисертація зі спеціальності [8.03010101 «Соціологія»]. URL: [http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/01/Yusin\\_m\\_the\\_diploma.pdf](http://www.sociology.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/01/Yusin_m_the_diploma.pdf)
14. Circular Economy Package. URL: <https://europa.eu/european-council/en/circular-economy.html>
15. World Data Center for Geoinformatics and Sustainable Development (2020), World Data Center Statistics Database, URL: <http://wdc.org.ua/uk/data>
16. Житловий комплекс зі сміття: у Данії збудували 20 будинків із вторинної сировини. URL: <https://rubryka.com/2019/04/20/u-daniyi-zbuduvaly-20-budynkiv-iz-vtorynnoyi-syrovyny/>
17. Hydroponics 101. URL: <https://www.freightfarms.com/hydroponics>



МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ

## АКСЕЛЕРАТОРИ ДОСЯГНЕННЯ УКРАЇНОЮ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ ЦІЛЕЙ (8, 9, 12 ТА 17)

Ментори від ЗВО:

**Дорошкевич Дарія Вячеславівна,**

д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту та інновацій

**Трофименко Олена Олексіївна,**

к.е.н., доцент, заступник завідувача кафедри економіки підприємництва

Учасники:

**Пінчук Діана Вадимівна,** студентка, 2 курс, гр. МБ-81**Шульга Анастасія Андріївна,** студентка, 2 курс, гр. МБ-81**Гурська Катерина Юріївна,** студентка, 2 курс, гр. МБ-81**Хомуילו Юрій Олександрович,** студент, 6 курс, ЗМФ-81-2м01**Джадан Ірина Миколаївна,** аспірант

### Розділ 1. АНАЛІЗ ІНДИКАТОРІВ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ 8, 9, 12, 17 В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ КРАЇНАХ

Для аналізу прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку (ЦСР) було обрано такі країни: Білорусь, Польща, Угорщина, Латвія, Естонія, Канада, Сполучене Королівство (СК), Німеччина, Франція, Туреччина, Португалія, Італія. Дані країни були обрані за наступними критеріями: країни-сусіди, схожі ресурсні можливості, країни, з якими Україна співпрацює за різними напрямками, країни з провідною економікою та високим рівнем ВВП.

Для аналізу та співставлення досягнення цілей сталого розвитку за окремими індикаторами використовували дані звітів незалежних експертів зі сталого розвитку за 2017-2019 рр. «Sustainable Development Report», економічні статистичні дані країн, світові рейтинги, офіційні дані міністерств та інших інституцій.

Так, звіт «Sustainable Development Report» за 2019 рік характеризує прогрес країн у досягненні цілей сталого розвитку та вказує на області, які потребують швидшого прогресу. За методологією, кожній країні присвоюється відповідний SDG-індекс, за яким можна оцінити загальний показник досягнення всіх цілей сталого розвитку по кожній країні і рейтингувати країни від більшого значення індексу. Загальний показник індексу досягнення ЦСР може суттєво відрізнитися від показника країни по конкретно обраній цілі. Саме тому, нами було зроблено перерахунок балів відповідно до окремих цілей і сформовано рейтинг країн саме в межах цілей 8, 9, 12, 17. При цьому, було визначено загальний показник по всім чотирьом цілям, та окремо по кожній. Так, сформували таблицю, де структурували показники досліджуваних тринадцяти країн за загальним рейтингом досягнення SDG, та за ЦСР 8, ЦСР 9, ЦСР 12 та ЦСР 17 (табл. 1). У стовпці 1 сформовано рейтинг за сукупною оцінкою (Global Index Score) саме серед досліджуваних 13-ти країн. У стовпцях 2 та 3 зазначені відповідні місця цих країн серед досліджуваних 13-ти після перерахунку індексу для чотирьох досліджуваних цілей, та перераховані значення індексу SDG по чотирьом цілям для цих країн. Далі, за кожною з досліджуваних цілей та досліджуваних країн (у порядку поданому в стовпці 1) подали оцінки та місця. У стовпцях 6, 9, 12 та

Таблиця 1. Зміна рейтингів досліджуваних 13-ти країн в залежності від значень індексів SDG за окремими цілями, 2019 р.

| ЗАГАЛЬНИЙ РЕЙТИНГ                        |  |   | РЕЙТИНГ ЗА ЦІЛЬ 8                                   |                       |  | РЕЙТИНГ ЗА ЦІЛЬ 9                                   |                       |  | РЕЙТИНГ ЗА ЦІЛЬ 12                                  |                       |   | РЕЙТИНГ ЗА ЦІЛЬ 17                                  |                       |   |
|--|--|---|---|-----------------------|--|---|-----------------------|--|---|-----------------------|---|---|-----------------------|---|
| 1  | 2  | 3   | 4   | 5                     | 6  | 7   | 8                     | 9  | 10  | 11                    | 12  | 13  | 14                    | 15  |
| Порядковий номер у рейтингу всієї країни | Місце за 8, 9, 12, 17 ЦСР серед 13 країн | Перераховане значення індексу SDG за 8, 9, 12, 17 ЦСР | Значення індексу для країн за по-рядком в стовпці 1 | Місце серед 193 країн | Рейтинг за ЦСР 8 серед 13-ти досліджуваних країн | Значення індексу для країн за по-рядком в стовпці 1 | Місце серед 193 країн | Рейтинг за ЦСР 9 серед 13-ти досліджуваних країн | Значення індексу для країн за по-рядком в стовпці 1 | Місце серед 193 країн | Рейтинг за ЦСР 12 серед 13-ти досліджуваних країн | Значення індексу для країн за по-рядком в стовпці 1 | Місце серед 193 країн | Рейтинг за ЦСР 17 серед 13-ти досліджуваних країн |
| Франція (1)                              | 2  | 70,1  | 78,1  | 47                    | Естонія (1)                                      | 73,6  | 20                    | СК (1)   | 53,4  | 137                   | Білорусь (1)                                      | 75,1  | 36                    | Німеччина (1)                                     |
| Німеччина (2)                            | 1  | 73,8  | 84,4  | 14                    | Польща (2)                                       | 80,4  | 11                    | Німеччина (2)                                    | 47,4  | 146                   | Україна (2)                                       | 83,1  | 15                    | Україна (2)                                       |
| Естонія (3)                              | 7  | 65,1  | 84,8  | 11                    | Німеччина (3)                                    | 61,5  | 27                    | Канада (3)                                       | 58,7  | 130                   | Туреччина (3)                                     | 55,5  | 119                   | Франція (3)                                       |
| СК (4)                                   | 9  | 64  | 82,9  | 22                    | Канада (4)                                       | 81,4  | 10                    | Франція (4)                                      | 42,9  | 151                   | Польща (4)  | 48,9  | 141                   | Білорусь (4)                                      |
| Канада (5)                               | 3  | 68,5  | 84  | 14                    | Латвія (5)                                       | 74,4  | 18                    | Італія (5)                                       | 50,1  | 142                   | Угорщина (5)                                      | 65,4  | 68                    | Туреччина (5)                                     |
| Білорусь (6)                             | 4  | 68,4  | 77,4  | 52                    | СК (6)   | 39,3  | 60                    | Естонія (6)                                      | 82,6  | 83                    | Латвія (6)  | 74,2  | 41                    | Канада (6)  |
| Латвія (7)                               | 13                                       | 62,7  | 83,3  | 18                    | Португалія (7)                                   | 49,3  | 40                    | Португалія (7)                                   | 67,9  | 120                   | Естонія (7)                                       | 50,4  | 138                   | Італія (7)  |
| Угорщина (8)                             | 10                                       | 63,6  | 82,1  | 27                    | Угорщина (8)                                     | 49,6  | 39                    | Польща (8)                                       | 71  | 115                   | Португалія (8)                                    | 51,5  | 136                   | Португалія (8)                                    |
| Португалія (9)                           | 11                                       | 63,0  | 82,3  | 25                    | Італія (9)                                       | 56,1  | 33                    | Угорщина (9)                                     | 54,8  | 135                   | Франція (9)                                       | 58,7  | 105                   | Естонія (9)                                       |
| Польща (10)                              | 5  | 66,6  | 84,4  | 13                    | Франція (10)                                     | 54,9  | 34                    | Латвія (10)                                      | 73,7  | 109                   | Італія (10)                                       | 53,4  | 126                   | Польща (10)                                       |
| Італія (11)                              | 8  | 64,3  | 78,7  | 42                    | Білорусь (11)                                    | 63,8  | 24                    | Туреччина (11)                                   | 51,7  | 139                   | Канада (11)                                       | 63,1  | 81                    | Угорщина (11)                                     |
| Україна (12)                             | 12                                       | 62,9  | 68,4  | 111                   | Туреччина (12)                                   | 25,2  | 96                    | Білорусь (12)                                    | 80,4  | 91                    | Німеччина (12)                                    | 77,9  | 29                    | Латвія (12)                                       |
| Туреччина (13)                           | 6  | 66,2  | 73,8  | 75                    | Україна (13)                                     | 46,5  | 45                    | Україна (13)                                     | 73,8  | 108                   | СК (13)   | 70,8  | 50                    | СК (13)   |

15 перерахували рейтинг саме для 13-ти досліджуваних країн, враховуючи їх бали та місця у рейтингу країн за окремими цілями. Пунктирними лініями показали зміну рейтингу країн залежно від оцінки досягнення всіх та окремих ЦСР. Також, це дозволило нам візуально побачити, які країни серед досліджених більш успішні в досягненні окремих цілей, і враховуючи це, доцільно дослідити саме їх заходи та кейси для досягнення окремих цілей. Наприклад, більший прогрес в досягненні ЦСР 8 серед досліджених країн спостерігається в Естонії, Польщі, Німеччині, Канаді. За ЦСР 9 важливо врахувати рейтинг СК, Німеччини, Канади, Франції, а серед країн-сусідів – Польщі, Угорщини, Туреччини, Білорусі. Враховуючи прогрес країн по ЦСР 12, то доцільно враховувати досвід Білорусі, по 17 ЦСР – досвід Німеччини. Оскільки за 9 та 12 ЦСР Україна займає друге місце серед досліджуваних країн, то доцільно розглянути ще й інші країни, які зайняли вищі місця.

Також проаналізували динаміку реального ВВП за паритетом купівельної спроможності досліджуваних країн. Ще одним важливим загальним глобальним показником, який відображає досягнення по ЦСР 9 та частково ЦСР 8 є глобальний інноваційний індекс (ГІІ) – це оцінка інноваційного потенціалу країни, яка визначає місце країн за інноваційним розвитком у світі. В контексті 12 ЦСР важливо дослідити індекс екологічної ефективності. Аналіз даних показників подали у повній версії дослідження.

Україна в 2019 році посіла у даному рейтингу 47 місце з індексом 37,47. З 2015 по 2019 рр. показник зріс на 2,7%. Порівнюючи Україну та її сусідів найбільше зростання глобального інноваційного індексу відбулося в Угорщині та найбільше зниження відбулося у Білорусії.

## Розділ 2. АНАЛІЗ ЗАВДАНЬ ТА ЗАХОДІВ, ЯКІ ЗАБЕЗПЕЧИЛИ СУТТЄВИЙ ПРОГРЕС В ДОСЯГНЕНІ ЦІЛЕЙ 8, 9, 12 ТА 17 В РІЗНИХ КРАЇНАХ

В процесі дослідження були проаналізовані як окремі нормативно-правові документи стосовно сталого розвитку окремих країн (соціально-економічні програми, стратегії тощо), так і визначені окремі заходи різних країн на шляху до досягнення конкретних ЦСР. А саме, досліджувалися заходи спеціалізованих міністерств країн, які відповідають за окремі питання розвитку в межах їх компетенцій. Відповідно, нами було визначено основні заходи та ЦСР з чотирьох досліджених, на досягнення яких ці заходи направлені.

### 8 ЦСР

1. Економічний розвиток сільського господарства. Сільські громади є ключовими для економіки, культури та соціальної структури Канади, сприяють туризму, високотехнологічним та виробничим секторам, саме тому треба враховувати їх думку при прийнятті економічних урядових рішень.
2. Кейс Нунавута. Група, що складається з 25 громад Нунавута та працює разом для посилення стійкості та покращення психічного здоров'я серед молоді. Вони створюють мережу постійних Makerspaces (світовий формат креативних просторів – майстерень) у межах кожної своєї громади. Ці Makerspaces будуть безпечними та розвивають соціальні центри для молоді, забезпечуючи навчальні заходи на основі цифрових та STEAM-систем, що стимулюють співпрацю, творче вирішення проблем та обмін знаннями.
3. Ініціатива «Our Food Future» (графство Гельф і Веллінгтон, Онтаріо) – переможець програми уряду Канади «Smart Cities Challenge». За допомогою використання інформаційних технологій та партнерств регіон працює над трьома цілями: розширити доступ до поживної їжі на 50%, створити 50 нових харчових підприємств повного циклу виробництва із заохоченням партнерства, збільшити економічний дохід на 50% за рахунок зменшення або перетворення харчових відходів.
4. Уряд **Канади** щорічно інвестує майже 3 млрд дол на підтримку провінційних програм, які забезпечують навчання сучасним навичкам, кар'єрне консультування та допомогу у пошуку роботи. Ці програми допомагають безробітним та малозайнятим канадцам.

Серед важливих для розвитку Канади стратегій та програм можна зазначити такі: Соціальні інновації та стратегія соціальних фінансів (2019); Стратегія диверсифікації торгівлі (2019); Стратегія зменшення бідності (2018).

Високу позицію за Ціллю 8 займає **Польща** – 13 місце з показником 84,4 при цьому значення показника збільшується зі швидкістю, що необхідна для досягнення цілі до 2030 року, та 2-ге місце серед досліджуваних нами країн. Уряд Польщі впровадив такі основні програми [8]:

1. З 1989 р. була підготовлена реформа економічного права, що складається з двох пакетів: 100 змін для компаній та Конституція для бізнесу, що полегшило ведення бізнесу в Польщі
2. Створення Польського фонду розвитку, який надає більше можливостей для отримання додаткових коштів з фінансових ринків, як внутрішніх так і зарубіжних, з метою реалізації інвестиційних проєктів. Загальна наявність гарантій інвестицій на підтримку розвитку підприємств забезпечується створеним Національним фондом гарантій.
3. Зменшення податку на прибуток до 15% для платників податків з малого бізнесу і для платників податків, які починають свою діяльність у першому податковому році,
4. Програма «Початок у Польщі» та нова система підтримки інноваційних ідей, податкові пільги на НДДКР. Одночасно запроваджено новий механізм підтримки підприємств у здійсненні нових інвестицій на території Польщі (спеціальні економічні зони). Запланована підтримка стосується звільнення від податку на прибуток (ПДФО) та безкоштовні інформаційні послуги, що надаються суб'єктами, відповідальними за підтримку нових інвестицій.
5. Для розвитку потенціалу молоді, впроваджується загальноєвропейська ініціатива Youth Guarantees, щоб забезпечити кожну особу до 29 років пропозиціями професійної освіти протягом 4 місяців після закінчення навчання чи втрати роботи.
6. Програма для розвитку сільського господарства – програма економічної активізації фермерів і осіб, пов'язаних з сільським господарством.
7. «Польська міграційна політика» – документ, що представляє польську модель активної міграційної політики.

**Естонія** серед досліджуваних нами країн займає 1 місце в досягненні 8 ЦСР і 47 місце серед усіх країн, досліджуваних в звіті. Серед основних напрямів діяльності Естонії для досягнення прогресу за Ціллю 8 можна виділити такі:

1. Естонія стала першою європейською країною, яка запропонували реєструвати будь-які цифрові підприємства в євро зоні. Таким чином, підприємство, яке знаходиться в будь-якій країні, може стати естонським підприємством, мати рахунки євро-валюти, сплачувати невисокі податки в Естонії. Така модель особливо відповідає потребам IT-підприємств, які надають послуги та сплачують високий відсоток податків у багатьох країнах.
2. У 2016 р. започаткована реформа працездатності, мета якої – допомогти людям із обмеженими можливостями влаштуватися на роботу.
3. У 2016 р. була запущена система координації навичок та потреб на ринку праці – OSKA – надання інформації про ключові навички та професії, необхідні на ринку праці. Раз на рік виходить загальний звіт OSKA про зміни потреб на ринку праці, основні тенденції, що впливають на нього.
4. Youth Prop Up – частина урядового плану дій, Estonian Youth Guarantee, ініційована ЄС; мета якої – допомогти молодим людям, які втратили свою роботу або залишили школи, щоб якомога швидше повернутися до суспільства. Молодіжний центр Prop Ups допомагає молоді встановлювати контакти з навчальними закладами, організаціями та роботодавцями.
5. Серед естонських неурядових організацій, які займаються співпрацею з розвитку, є такі організації, які розширюють можливості та підтримують діяльність малих підприємств, особливо жінок-підприємців, у країнах Східного партнерства (Грузія, Молдова), а також в Африці, Туреччині та Філіппінах. Вважаємо, що це один з основних чинників, що дозволив зайняти Естонії високі місця за Ціллю 8 в частині «Гідна праця».
6. Розвиває малі підприємства, сільськогосподарський сектор, туризм (Національний план розвитку туризму на 2014–2020 рр.) віддає перевагу розвитку стартапів.

Коротко наведемо пропозиції інших країн, які впливають на прогрес у досягненні 8 ЦСР. Цікавим є Декрет №8 «Про розвиток цифрової економіки», запропонований в **Білорусії**. Оскільки країна входить до ТОП-10 країн зі створення програмного забезпечення, було запропоновано спеціальний правовий режим для підприємств IT-галузі, що також передбачає зниження податкової ставки. **Бельгія** ухвалила дематеріалізацію відносин між FPS Finance та платниками податків, яка передбачає внесення змін до різних



податкових кодексів щодо дематеріалізації відносин між Федеральною державною службою фінансів та платниками податків. Діяльність Федерального міністерства у справах цифрових та економічних питань **Австрії** спрямована на розвиток сприятливих умов для залучення приватного сектору в країни-партнери та сприяння більшому обміну інформацією та тісній співпраці. **Литва** активно реалізує програму інноваційного розвитку 2014-2020 років, що передбачає активізацію впровадження інновацій у всіх сферах; також проводить політику постійного поліпшення трудових договорів та збільшення їх різноманітності, меншої регламентованості домовленостей про робочий час; водночас реалізується концепція економіки знань. **Латвія** з 1 січня 2018 року запровадила нову комплексну реформу податкової політики, ефект якої спрямований на сприяння економічному зростанню та добробуту, у тому числі за рахунок зменшення нерівності доходів.

## 9 ЦСР

1. **Велика Британія** прийняла рішення про підтримку юридичних діджитальних технологій. Провідна британська технологічна компанія LawTech отримала державне фінансування на суму 2 млн фунтів стерлінгів для підтримки цифрової трансформації юридичного сектору Великобританії.
2. **Німеччина** посідає високі місця в рейтингах за 8 та 9 Цілями. Відповідно до її Стратегії сталого розвитку багато інноваційних процесів, таких як оцифрування, мають значний потенціал. Так, необхідно використовувати Інтернет речей, робототехніку та засади Індустрії 4.0, що сприяє підвищенню ефективності економічної діяльності та збереженню ресурсів. Відмічається активна залученість бізнесів компаній в процеси сталого розвитку, що свідчить про високу соціальну відповідальність бізнесу. Так, в Німеччині активно функціонує Форум сталого розвитку німецького бізнесу Econsense – це мережа глобально діючих компаній, які прагнуть інтегрувати сталий розвиток у ділову практику. Серед німецьких компаній, в основі стратегій яких покладено різні цілі сталого розвитку такі компанії як BASF, Evonik, Covestro, Siemens, Continental, Deutsche Bahn, SAP, Innogy. Відмітимо, що багато цілей даних компаній містять запити та направлені на досягнення Цілі 12. Але зазначимо, що на нашу думку, в контексті Цілі 9 загалом – забезпечення та заохочення діяльності таких компаній в державі є важливою складовою інноваційної екосистеми.
3. В **Португалії** уряд вважає доцільним вектором розвитку країни розвиток середовища, яке приваблюватиме інновації та інвестиції, а саме, IT-індустрію. У підтримку цього вектору розвитку в 2019 р. було ініційовано проведення світового івенту WebSummit. Також в Португалії проводять корпоративні хакатони, для того, щоб знайти рішення існуючих проблем.
4. В **Бельгії** затвердили проєкт закону, який дозволяє обраним компаніям індустрії real estate вперше інвестувати в інфраструктуру країни. Це відкриває можливості інституційним інвесторам співпрацювати більш гнучко та з більшою категорією активів, ніж раніше.
5. **Австрія** планує впровадження технології 5G з метою подальшого розвитку інфраструктури.
6. Економіка знань – саме це пріоритет у розвитку **Литви**. Уряд країни планує адаптувати систему освіти та науки до суспільства знань та до європейської системи вищої освіти та досліджень. Також активно впроваджується реструктуризація сільських районів шляхом створення конкурентоспроможного сільського господарства, сучасної інфраструктури та надання бізнесу додаткових можливостей для розвитку.
7. **Білорусь** активно займається розвитком громадського транспорту. Водночас реалізується модернізація обладнання та видобутку палива. Діє державна програма інноваційного розвитку (SPID) на 2016-2020 рр., яка передбачає програмні засоби реалізації суспільної інноваційної стратегії та політики. В тому числі реалізована активна підтримка розвитку IT-індустрії в країні.

Окремої уваги заслуговує робота Естонії для реалізації 9 ЦСР: 1) активно використовує своє географічне розташування та інтегрована в промисловість північних сусідів. Це стимулює активно оновлювати технології, посилювати міцний зв'язок у галузі промисловості, науково-дослідної та інноваційної діяльності 2) Естонія встановила базове широкопasmове покриття по всій країні та привела свої широкопasmові цілі на 2020 рік у відповідність із цілями Цифрової програми для Європи (DAE). 3) Систематичне вдосконалення управління НДДКР та інноваційною політикою. 4) Створення сприятливого для інновацій середовища через підвищення обізнаності та компетенцій з питань НДДКР, управління інноваціями та підприємництва. 5) Пошук технологічних ніш, передача знань та технологій, кластеризація, створення та розвиток інноваційних компаній, міжнародне співробітництво. 6) Розроблено та реалізується Національний план розвитку транспорту на 2014-2020 рр. Основними вимогами Естонії в розвитку транспортної галузі є підтримка стану головних доріг та поліпшення стану основних і вторинних доріг, продовження реконструкції автодороги

Таллінн-Тарту в чотиризмугову дорогу; зменшення використання транспортних засобів у містах за рахунок поліпшення умов для прогулянок, їзди на велосипеді та користування громадським транспортом, впровадження «розумних» рішень для пропонування різних нових послуг, зокрема короткострокової оренди велосипедів та автомобілів. 7) вже реалізована Стратегія кібербезпеки, яка включала впровадження масштабної системи заходів безпеки, в тому числі було підвищено компетентність та обізнаність щодо інформаційної безпеки, розроблено базу правового регулювання для безпечного та широкого використання інформаційних систем.

## 12 ЦСР

1. Уряд **Великої Британії** подав на розгляд питання про захист ґрунтів, яке стало основною проблемою законопроекту про сільське господарство. Згідно із ним, Уряд обіцяє винагороджувати британських фермерів, які захищають ґрунт.
2. **Німеччина** тримає рівень вище середнього в екології, використовує звітність та моніторинг конвенцій про біорізноманіття, приймає заходи щодо обмеження імпорту тропічної деревини та споживання озоноруйнівних речовин. При цьому, треба зазначити, що вищі аудиторські установи, такі як Федеральна аудиторська служба Німеччини, відіграють ключову роль в аудиті міністерств та перегляді ефективності їх діяльності. Цікавими є показники по моніторингу 12 Цілі, запропоновані для нової Стратегії сталого розвитку Німеччини, а саме: частка ринку продуктів і послуг, які відрізняються надійністю та вимогливістю до екологічних та соціальних лейблів; енергоспоживання та викиди CO<sub>2</sub> під час споживання; схема екологічного менеджменту та аудиту (EMAS).
3. В **Литві** заплановані заходи для функціонування економіки замкнутого циклу або циркулярної економіки. Основні завдання сформовані в Плані дій з циркулярної економіки, що наголошує на необхідності рухатися до «циркулярної» економіки, керованої життєвим циклом, максимально використовувати ресурси та формувати їх залишкові відходи, близькими до нуля. Цьому можна сприяти за допомогою розвитку та забезпечення доступу до інноваційних фінансових інструментів та фінансування екологічних інновацій. Нові цілі циркулярної економіки стосовно відходів будуть інтегровані до Національного плану управління попередження відходів на 2021–2027 роки.
4. У **Польщі** передбачені та виконуються такі основні завдання та заходи: 1) Національний план управління відходами 2022 передбачає нові законодавчі умови для забезпечення управлінських практик поводження з відходами; 2) розроблено Дорожню карту щодо переходу до циркулярної економіки (CLE Map), метою якої є перехід від лінійного управління ресурсами. Основна увага зосереджується на чотирьох основних сферах: стійке виробництво, стійке споживання, біоекономіка та нові бізнес-моделі; 3) бере участь у проєкті Переходу від лінійної до циркулярної економіки – політичний та інноваційний проєкт, метою якого є вивчення ролі інноваційних рішень для бізнес-моделей та інструментів державної політики підтримки рішень при переході до циркулярної економіки. 4) заходи в межах Програми розвитку сільського господарства на 2014-2020 рр. «Органічне землеробство, яке сприяє розвитку системи органічного землеробства».

Окремої уваги заслуговують підходи **Білорусії** для досягнення Цілі 12 в різних сферах, адже Білорусь посідає 83 місце серед всіх країн за досягненням даної цілі, в той же час, перше місце серед досліджуваних нами країн: 1) забезпечення сталого виробництва і споживання лісових товарів; 2) забезпечення оцінки екосистемних послуг при прийнятті управлінських рішень, включаючи введення плати за лісові екосистемні послуги та компенсації постачальникам екосистемних послуг. Також у Національну стратегію сталого розвитку Білорусії – 2035 включено такі індикатори: «Площа лісів у відсотковому відношенні до загальної площі суші», «Лісистість території до 40,1%», «Середній запас лісових насаджень до 210 м куб. на 1 га», «Частка створення лісових культур на генетико-селекційній основі в загальному обсязі посіву та посадки лісу до 50%», «Середній обсяг заготівлі деревини до 2,5 м куб. з 1 га площі лісових земель», «Частка деградованих земель у відсотковому співвідношенні до загальної площі суші», «Частка рідкісних диких тварин і тих, які перебувають під загрозою зникнення в загальній чисельності видів». Введені заходи щодо удосконалення механізму фінансування «зеленого» будівництва за рахунок введення «зелених» облігацій, емітованих органами державного управління, юридичними особами з метою реалізації екологічно безпечних інвестиційних проєктів в будівництві. Проводяться заходи щодо зростання енергоефективності економіки та створення кластера електроємних інноваційних виробництв, перехід на електрообігрів приміщень в житловому будівництві і впровадження накопичувальних пристроїв. Вводяться потужності з виробництва альтернативного палива з твердих комунальних відходів.

5. Багато європейських країн сьогодні беруть участь в Європейському інноваційному партнерстві щодо сировини (EIP) – платформа зацікавлених сторін, яка об'єднує представників промисловості, державних служб, наукових колективів та громадських організацій. Її місія полягає у наданні високоефективних рекомендацій Європейській Комісії, країнам ЄС та приватним учасникам щодо інноваційних підходів до викликів, пов'язаних із сировиною.
6. Високих показників вдалося досягнути **Китаю**, тому розглянемо їх основні завдання та заходи: 1) Китай посилив реалізацію відповідної політики щодо низьковуглецевого виробництва. Заходи були прийняті в межах виконання Національного плану розвитку енергетичної ефективності та екологічно чистих галузей 2016-2020 рр., Плану дій щодо загальнодержавного енергозбереження на 2016-2020 рр. та Стратегію виробництва та споживання енергії, що сприяє збереженню енергії та зменшенню викидів, підвищує енергоефективність. 2) Спеціалізовані центри післязбирального обслуговування були створені з метою надання послуг фермерам, що охоплюють весь продовольчий цикл, щоб зменшити псування зерна та відходів, просувати нові технології механізації комбінованого збирання зернових культур, зменшити псування врожаю зерна, розширити низькотемпературну технологію сушіння та зменшити гнильне псування.

## 17 ЦСР

17 Ціль Сталого розвитку передбачає партнерство заради сталого розвитку. Завдання та заходи для досягнення даної цілі можна розглядати в декількох аспектах: партнерство між країнами та партнерство в межах країни, наприклад, державно-приватне партнерство, що дозволить пришвидшити реалізацію заходів щодо досягнення сталого розвитку.

1. Комплексна економічна та торгова угода **Канади** та **ЄС** (CETA) допомагає створювати робочі місця, зміцнюючи економічні відносини та стимулювати торгівлю Канади з другим за величиною світовим ринком. CETA – це прогресивна угода про вільну торгівлю, яка охоплює практично всі сектори та аспекти торгівлі Канада-ЄС з метою усунення або зменшення перешкод.
2. В **Польщі** співпраця для розвитку здійснюється в межах Програми багаторічного розвитку співробітництва 2016 – 2020 рр. Міністерство закордонних справ готує щорічні плани співпраці з розвитку, де вказані, наприклад, конкретні асигнування на офіційний розвиток та допомогу обраним пріоритетним країнам та програмам. Основні сфери для партнерства та допомоги обрані такі: добре врядування, демократія та права людини, людський капітал, підприємництво та приватний сектор, стійке сільське господарство та розвиток сільської місцевості, охорона навколишнього середовища.
3. У **Німеччині** функціонує Німецьке агентство з міжнародного співробітництва або (GIZ) – це міжнародна організація, яка належить Федеральному уряду Німеччини, і працює у багатьох сферах у понад 130 країнах. Організація підтримує уряд Німеччини у досягненні його цілей у галузі міжнародного співробітництва для сталого розвитку.
4. **Франція** розпочала реформу свого механізму співпраці з розвитку, встановивши зв'язки між Французьким агентством розвитку та Фондом депозитів. Це дозволило підвищити ефективність механізму кооперації заради розвитку. Франція бере участь у Глобальному партнерстві для сталого розвитку та Відкритому уряді.
5. ООН в **Республіці Молдова** та її уряд підписали Рамку партнерства для сталого розвитку 2018-2022 рр., яка зосереджена на демократії, доброму врядуванні, правах людини та гендерній рівності; стійкому, всеосяжному та справедливому економічному зростанні; екологічній стійкості; та інклюзивному справедливому соціальному розвитку. У 2017 р. ООН у Молдові у партнерстві зі Швейцарською співпрацею з розвитку (SDC) також підтримала уряд Молдови, оцінила національну стратегію розвитку 2020 та було розроблено новий план «Молдова 2030».
6. **Естонія** у межах розвитку співробітництва в 2011-2015 рр. підтримала свої країни-партнери та виділила понад 2,9 млн євро, з метою допомогти їм створити економічне середовище, що забезпечило умови для підприємництва та відкрило доступ до світового ринку торгівлі. Окрім співпраці з розвитку, Естонія є твердим прихильником лібералізації глобальних правил торгівлі та зменшення підтримки експорту та митних обмежень через СОТ. Протягом 2016-2020 років Естонія продовжувала цю діяльність, інвестувала у малі підприємства, сільськогосподарський сектор країн-партнерів, розвиваючи туризм, стартапи.

## Розділ 3. АНАЛІЗ ПРОГРЕСУ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ 8, 9, 12 ТА 17 В УКРАЇНІ

У ході трансформаційних процесів Україна пододала низку криз, більшість з яких була спровокована зовнішніми факторами. На національному рівні для досягнення ЦСР в основу була покладена теза, що саме ЦСР 8, з одного боку, є засобом досягнення інших 16 цілей, з іншого – це кінцева мета Порядку денного до 2030 року, з чим ми погоджуємося.

Загалом можна визначити такі негативні фактори та тенденції, пов'язані з цілями 8, 9, 12 та 17 ЦСР: за даними Держстату чисельність населення зменшилась на 15 млн осіб порівняно з 1991 р; високий рівень старіння населення; війна на Сході України, втрата 15% промислового виробництва та вугільних шахт; за субіндексом «Інфраструктура» індексу Глобальної конкурентоспроможності Україна посіла 78 місце у 2019 р. з 137 та знизила позиції на 10 пунктів порівняно з 2014 р.

Завдяки започаткованим реформам та активізації процесів європейської інтеграції у 2016–2019 рр. економіка України повернулася до фази відновлювального зростання. Покращення ситуації, яке відбулося в економіці та на ринку праці в ці роки, знайшло своє відображення у тенденціях індикаторів ЦСР 8. Так, у цілому по Україні у 2016–2018 рр. середньорічний темп зростання ВВП становив 2,7% а також: зменшився рівень безробіття (з 9,7% у 2016 р. до 8,6% у 2019 р.); Україна посіла 47 місце в 2019 році за Глобальним інноваційним індексом з індексом 37,47 та динамікою до зростання з 2015 у 2,7%; зростання у рейтингу Doing Business (на 10 позицій, до 71-го місця); 88-е місце у 2019 році у світі за Індексом людського розвитку з динамікою зростання у 1% за останні 5 років (хоча водночас це одне з найнижчих місць серед країн-сусідів); Індекс сприйняття корупції в Україні за період 2013–2018 рр. постійно зростав, а в 2019 році знизився на 2 бали і опинився на рівні 2017 р.

Відповідно до Експортної стратегії України («дорожня карта» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки пріоритетними для розвитку розширення ринків збуту визначені ринки таких країн, як Китай, Японія, США, Канада, а також ринки ЄС, ЄАВТ, Азії та Африканського континент. В той же час, в цьому ж документі зазначено, що необхідним є також відновлення своїх позицій на традиційних ринках (СНД), а саме країн Центральної Азії та Закавказзя. В цілому це свідчить про стратегію диверсифікації ринків збуту і має позитивно впливати на досягнення ЦСР 8. Головною метою стратегії було визначено перехід України до експорту наукомісткої інноваційної продукції для сталого розвитку та успішного виходу на світові ринки. За результатами 2019 р. в структурі експорту товарів з України основні позиції такі: 1-е місце – продукція АПК та харчової промисловості. 2-е місце – продукція металургійного комплексу, 3-є місце – продукція машинобудування. При цьому, порівняно з 2018 р. обсяг експорту продукції АПК та харчової промисловості зріс на 19%, а продукції металургійного комплексу впав на 1%. В структурі експорту послуг перше місце належить транспортним послугам, що становлять 59,3%, комп'ютерні та інформаційні послуги посіли друге місце і становлять 16% і на третьому місці послуги з переробки матеріальних ресурсів, що становить 10,7% всього обсягу експорту. Визначальним фактором прискореного розвитку економіки є інформаційно-комунікаційна інфраструктура. Україна входить у Топ-3 країн Центральної та Східної Європи за обсягом ІТ-ринку та відповідного кадрового потенціалу. Порівняно з 2018 р. приріст експорту послуг в ІТ-галузі становив 15%. Тобто можна констатувати, що хоча мета переходу на експорт наукомісткої інноваційної продукції поки не є досягнутою, проте поступове зростання в даній сфері відбувається.

Коли йдеться про розвиток інфраструктури (ЦСР 9), то прискорений доступ до інформаційних ресурсів, розвиток сучасних телекомунікаційних систем, збільшення обсягів вантажопотоків усіма видами транспорту, облаштування транспортних коридорів, розвиток транзитного потенціалу, формування логістичних платформ є важливим драйвером модернізації не лише національної економіки, а й регіонів. Сьогодні існують диспропорції в розвитку інфраструктури.

Висококваліфіковані ІТ-спеціалісти є однією з конкурентних переваг України. Однак існуюча тенденція до відтоку таких фахівців за кордон свідчить про необхідність негайних заходів щодо збереження кадрового ІТ-ресурсу в країні та спрямування його потенціалу на цифровізацію української промисловості, освоєння підприємствами цифрових бізнес-моделей та платформ взаємодії з клієнтами з метою підвищення результативності роботи та зміцнення конкурентних позицій на ринках.

В цілому, сьогодні проводиться робота з удосконалення системи наукового та освітнього забезпечення розвитку промисловості, розвиваються умови для використання європейських програм «Розумні спеціалізації», «Європейська кластерна програма», «Горизонт 2020», «Еразмус» тощо.



Щодо розвитку територій, то основні засади нової регіональної політики в Україні базуються на відповідних положеннях загальнодержавної програми «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021-2027 роки». Важливо, щоб всі регіональні стратегії мають бути приведені у відповідність та узгоджені з державною стратегією.

Щодо досягнення 12 та 17 ЦСР, то порівняно з обраними на початку дослідження країнами, Україна має досить високі результати. Очевидно, що обраний політичний вектор, Угода про асоціацію між Україною та ЄС відкривають можливості політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС, що формує можливості для розвитку нових європейських ринків збуту, сприяє лібералізації та розвитку умов торгівлі з країнами ЄС та позитивно впливає на показники по 12 та 17 ЦСР. Наприклад, це стимулює підприємства до запровадження принципів відповідального виробництва та споживання, підвищення якості продукції до європейських вимог.

В той же час, за міжнародним рейтингом за Індексом екологічної ефективності (EPI) 2018 р. Україна посіла 109 місце серед 180 країн. В той час як Франція, Німеччина, Канада посіли, відповідно, 2, 13 та 25 місця, Білорусія – 44 місце.

Відповідно до статистики викиди забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря знизилися в 2018 р. порівняно з 2016 р. на 14%. При цьому дані викиди з боку стаціонарних джерел знизилися більше ніж на 18%, що свідчить про позитивну тенденцію з боку підприємств. З боку пересувних джерел зниження становило трохи більше 4%.

Прийнята Національна стратегія управління відходами в Україні до 2030 року, де зазначено, що проблема відходів в Україні вирізняється особливою масштабністю і значимістю як внаслідок домінування в національній економіці ресурсомістких багатовідхідних технологій, так і через відсутність протягом тривалого часу адекватного реагування на її виклики. Відповідно до даних в Україні за 2018 рік (без урахування даних АР Крим та м. Севастополь) утворилось майже 54 млн м<sup>3</sup> побутових відходів, або понад 9 млн тонн, які захоронюються на 6 тис. сміттєзвалищ і полігонів загальною площею понад 9 тис. га., близько 78% населення України охоплено послугами з вивезення побутових відходів. Найгірший показник охоплення населення послугами з вивезення побутових відходів у Волинській області – 61%, у Черкаській області та Одеській області – 63%. Тому можна стверджувати, що саме там необхідно впроваджувати відповідні заходи. Найбільша кількість полігонів, які потребують рекультивациі, у Закарпатській області – 67 % від загальної кількості полігонів в області та у м. Києві.

З 1 січня 2020 р. було введено в дію Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року. В даному законі, зокрема, зазначено, що основні засади екологічної політики тепер будуть підпорядковуватися досягненню Україною ЦСР. Визначені основні показники оцінки реалізації державної екологічної політики до 2030 р. Зазначимо, що цей закон сприяє приведенню української екологічної політики до політики провідних світових країн.

Крім того, з 2019 р. застосовується новий порядок справляння та розподілу сум доходів від екологічного податку, зокрема в частині викидів двоокису вуглецю в атмосферне повітря. З 01.01.2019 р. ставку податку за викиди двоокису вуглецю стаціонарними джерелами з 0,41 грн за тонну підвищено до 10 грн за тонну, тобто збільшено у 24,4 рази. Вважаємо, що це є позитивним зрушенням і важливо в подальшому співставити викиди до впровадження такої величини податку і після. Це надасть можливість визначити, наскільки ефективним був даний захід.

Окремо можна відмітити нещодавні позитивні зрушення у підтримці 12 ЦСР, наприклад, ВР підтримала законопроект 2339, який посилює відповідальність за спалювання сухої рослинності в екосистемах України – в т. ч. підняття штрафів за паління трави до 6000 грн. В той же час, серед недоліків залишається поки що не контрольоване на прийнятому державному рівні сортування сміття домогосподарств, заохочення промислових підприємств до заміни застарілого обладнання на ефективне та енергозберігаюче, контроль виконання норм на підприємствах, запобігання та визначення корупційної складової.

Стосовно ЦСР 17, то Україна, як і інші країни-члени ООН, приєдналася до глобального процесу забезпечення сталого розвитку. Відповідно до даних обсяг прямих іноземних інвестицій в 2019 р. склав 3070 млн дол. США, що на 30% більше ніж в 2018 р., що є найбільшим приростом у порівнянні з 2016 р. При цьому сальдо становить 2422 млн дол США. Україна має високий потенціал у сфері міжнародного партнерства.

## Розділ 4. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО НОВИХ ЗАВДАНЬ ТА ЗАХОДІВ В РАМКАХ ЗАВДАНЬ, ЯКІ МАЮТЬ СУТТЄВО ПРИСКОРИТИ РЕАЛІЗАЦІЮ ЦІЛЕЙ В УКРАЇНІ ЦСР 8

1. Впровадити систему координації навичок та потреб на ринку праці за участю МОН, Мінекономіки, Мінсоцполітики, Федерації роботодавців України, об'єднання підприємців (за прикладом OSKA в Естонії);
2. Перегляд норми оподаткування прибутку, прогресивна форма оподаткування доходу фізичних осіб, чітка градація податкових ставок для малого та середнього бізнесу, заходи щодо детенізації економіки, зменшення бухгалтерського навантаження та зменшення корупційної складової, як наслідок – підвищення позицій у рейтингу Doing Business. На державному рівні створити сервісно-орієнтовану цифрову Податкову службу, яка надаватиме якісні та прозорі послуги підприємцям.
3. Пільгове оподаткування для IT-сектору, пропонуємо взяти за основу законопроект №3933-1, проте з обговоренням дискусійних моментів з представниками IT-бізнесу.
4. Продовження реформи децентралізації. За прикладом Канади пропонуємо продовжувати стратегію децентралізації та розвитку регіонів. Додаткове фінансове, управлінське навчання адміністрації ОТГ; впровадження IT-технологій для управління ОТГ з метою відстежування власних доходів та оптимізації системи місцевих податків.
5. Державна програма стимуляції створення та розвитку підприємств повного циклу. Під підприємствами повного циклу ми маємо на увазі підприємства (чи ряд підприємств), які розміщують в одній географічній локації та передбачають наявність повного виробничого циклу від сировини до готового та брендovanого продукту. Так, наприклад, в одній географічній локації можна вирощувати зернові культури, перероблювати його на борошно, пекти печиво, пакувати та брендувати його та віддавати на реалізацію. Підтримка підприємств повного циклу надасть можливість створювати більшу додану вартість з одиниці продукції. Розвиток циркулярної економіки.
6. Запровадити «платні дороги» для іноземців.
7. Створення вільних економічних зон (підтримуємо ініціативу влади), зокрема, у Закарпатській області
8. В Україні 12 державних свят. Згідно з законом, якщо свято припадає на вихідний день, то наступний понеділок стає вихідним. Ми вважаємо, що 12 додаткових робочих днів будуть стимулювати розвиток економіки.

### ЦСР 9

1. Державна підтримка LawTech сегменту за прикладом Великобританії. Україна вже проявила себе, як країна-лідер у сфері IT, в тому числі юридичних. Так, PatentBot створений українцями, виграв всесвітній конкурс найкращих юридичних ботів у 2018 році. Можливо застосувати моделі державного фінансування або державно-приватного партнерства.
2. Необхідно використовувати Big Data, Інтернет речей, робототехніку та переваги Індустрії 4.0, що сприяє підвищенню ефективності економічної діяльності та збереженню ресурсів різноманітними способами. Так, телемедицина може принести користь сільській місцевості, мобільність мережі дозволяє підвищити ефективність транспорту і запобігти перевантаженню, а мобільна робота допоможе зменшити обсяги трафіку
3. В Україні досі не можна офіційно створити рахунок платіжної системи PayPal, що сповільнює розвиток вітчизняної електронної комерції. Українські підприємства e-commerce змушені створювати цифрові підприємства в інших країнах (зокрема, в Естонії). Також українські підприємства не можуть подавати свої стартапи на краудфандингові платформи за цієї ж причини. Водночас існує посилений контроль Державної податкової служби за бізнесами, що отримують валютний дохід. Все це несприятливо впливає на розвиток IT-сфери, зокрема на появу та розвиток стартапів. Тому пропонуємо дозволити відкриття рахунків PayPal, а зменшення податкового навантаження на ці підприємства сприятимуть їх розвитку. Дана умова впливатиме як на 9, так і 8 Цілі.

4. Створення логістичних кластерів у регіонах. Як показує статистика, Україна потребує розвитку регіонів, а не тільки міст-мільйонників. Один з інструментів – це розвиток логістичних хабів у місцях розвиненої промисловості або сільського господарства. Водночас варто звернути увагу на інфраструктурну складову – це можливо за умови виконання Програми регіонального розвитку 2021-2027 років.
5. Державна програма підтримки індустрії кібербезпеки за прикладом Естонії. За останні роки Естонія увійшла в 10-ку країн з найкращим захистом від кібератак, в той самий час, як Україна втратила свої позиції.
6. Синергія бізнесу, освіти та науки. Держава має сприяти розвитку освітньо-наукових кластерів, які будуть створювати рішення для реально діючого бізнесу. Механізм для реалізації цього побудований на Заході, наприклад, в США. Там корпоративний сегмент підтримує університети та науковців, чим стимулюють розвиток інтелектуального суспільства.
7. Технології без бізнесу не мають сенсу. Тому цілі 8 та 9 міцно пов'язані між собою. То ж майже кожна пропозиція ЦСР 9 має своє відображення у ЦСР 8.

## ЦСР 12

1. Підтримка інфраструктури для електромобілей, як:
  - транспорту без шкідливих викидів для повітря;
  - фактору зростання споживання відновлюваних джерел енергії, адже для зарядження електродвигунів доцільно використовувати енергію вітра та сонця.
2. Запровадити систему винагородження фермерів (символічна державна винагорода, зниження податку), які використовують екологічні технології та захищають ґрунт (сівозміни та ін.), а також моніторинг сівозмін за допомогою сучасних технологій.
3. Продовження надання інформаційної підтримки, навчання громад в межах прийнятої реформи децентралізації з метою удосконалення управління в органах місцевого самоврядування, направленої на відслідковування дотримання завдань ЦСР 12.
4. Формування інфраструктури для сортування сміття – розширення місць з контейнерами для сортування сміття – встановлення біля більшості будинків відповідних смітєвих контейнерів, стимулювання підприємців щодо створення заводів з переробки сміття (дотації, пільгові кредити – у кооперації з міжнародними організаціями).
5. Державно-приватне партнерство у забезпеченні та стимулюванні соціально-відповідального бізнесу (буде допомагати і в досягненні ЦСР 12).
6. Посилити контроль за вирубуванням та використанням деревини, оперативне відслідковування незаконного вирубування лісів. Сформувати та внести перелік індикаторів стосовно лісу в систему індикаторів досягнення ЦСР 12 та їх граничних значень для досягнення, а саме: площа лісів у відсотковому відношенні до загальної площі суші, середній обсяг заготівлі деревини з 1 га площі лісових земель, частка рідкісних тварин в загальній чисельності видів тощо.
7. Подавати та висвітлювати в соціальних мережах та різноманітних каналах передачі інформації (телеграм, вайбер, розсилки тощо) досягнення відповідальних міністерств по конкретним завданням та подавати на своєму прикладі (державних установ) відповідальне виробництво та споживання – задача сміття на переробку, паперу, тощо – але так, щоб про це було відомо як молоді, так і підприємствам – це буде стимулювати інших діяти подібним чином. Сформувати проєкт «Відповідальний споживач. Робіть як ми» – челендж від органів державної влади із залученням університетів та волонтерських організацій. Цифровізація архівних документів в органах державної влади та місцевого самоврядування з метою знищення та переробки старих паперових документів. До речі, це є одним із заходів переходу до циркулярної економіки. Подальша популяризація всіх заходів в інформаційному просторі.

## ЦСР 17

1. Прискорити процес підписання угоди про зону вільної торгівлі з Туреччиною на взаємовигідних умовах.
2. Стимулювати розвиток спільних підприємств України та інших країн.

3. Поглиблення міжнародного співробітництва з метою започаткування спільних проєктів для реалізації різних цілей сталого розвитку.
4. Продовження тенденції щодо відкриття даних, що сприятиме збільшенню прозорості, зниженню корупційного рівня та збільшенню довіри з боку іноземних інвесторів. В сукупності, це позитивно впливає на інвестиційний клімат.
5. Посилення державно-приватного партнерства для досягнення різних цілей сталого розвитку. Зокрема, як вже було зазначено, стимулювання соціально відповідального бізнесу. Сприяння розвитку освітньо-наукових кластерів, які будуть створювати рішення для реально діючого бізнесу як в Україні так і за кордоном.





## Розділ 2.

# ВПЛИВ ПОДАТКОВО- БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ НА ДИНАМІКУ РОЗВИТКУ ОСНОВНИХ ГАЛУЗЕЙ ЕКОНОМІКИ

Ментори від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

**Делюсто Ганна Михайлівна,**

заступник начальника відділу методичного забезпечення та моніторингу державних цільових програм управління економічної стратегії департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

**Жежик Ірина Ростиславівна,**

заступник начальника відділу аналізу та прогнозування впливу податково-бюджетної політики на розвиток економіки управління фінансових ринків департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»  
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, ДОКТОРАНТІВ ТА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ  
КАФЕДРА ФІНАНСІВ

## ОПОДАТКУВАННЯ ЦИФРОВИХ ПОСЛУГ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ В РЕАЛІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ТРЕНДІВ

Ментори від ЗВО:

**Степура Марина Михайлівна,**

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів

**Котіна Ганна Михайлівна,**

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів

Учасники:

**Матвійчук Діана Юрївна,** аспірант 1-го року навчання

**Поливана Юлія Миколаївна,** магістр 2-го року навчання

### Фіскальні та регулятивні ефекти практик впровадження податків на цифрові послуги та можливості для України

**Анотація.** Наукова робота присвячена світовій практиці запровадження податків на цифрові послуги як альтернативного інструменту бюджетно-податкової політики. Незважаючи на існування потенційних недоліків податкових інновацій (негативний вплив на зростання продуктивності праці, нейтральність та можливість подвійного оподаткування, проблеми адміністрування), це сьогоднішній виклик, нова ніша у розширенні податкової бази, протидія ерозії існуючих податкових баз уникнення оподаткування та альтернативне джерело доходів бюджету для різних країн. Окреслено ключові дискусійні положення щодо впровадження податків на цифрові послуги в країнах світу. Визначені фіскальні можливості та регулюючі ефекти; встановлено відсутність прямого взаємозв'язку між введенням альтернативних цифрових податків та конкурентоспроможністю податкової системи, що підтверджує можливості оподаткування цифрової економіки адаптації світових податкових трендів у вітчизняну податкову політику.

**Ключові слова:** податок, оподаткування цифрових послуг, публічні фінанси, доходи бюджету, податкове законодавство

Останніми роками швидкість цифрових трансформацій та наявність великих даних змушують корпорації змінювати підходи у веденні бізнесу, створюють нові форми взаємодії урядів різних країн і приватних інститутів та окремих громадян в глобальній економіці. Корпорації активно залучаються в економічне

життя великої кількості юрисдикцій без фізичної присутності, а нові нематеріальні фактори вартості продукції або послуг стають все більш вагомими. Глобальна цифровізація не тільки налаштовує компанії шукати нові конкурентні переваги в цифровому просторі, але й дає їм більше можливостей уникнути оподаткування. Саме тому, оподаткування компаній, які використовують цифрові технології є на порядку денному міжнародних заходів більшості країн світу<sup>1</sup>.

Згідно міжнародних положень наразі існує п'ять основних альтернатив оподаткування прибутку від реалізації цифрових товарів та послуг: 1) відмова від оподаткування прибутку від реалізації цифрових товарів та послуг; 2) всеосяжне визначення цифрових товарів та послуг, включення їх у загальну систему оподаткування прибутку підприємств; 3) тотальна відмова від оподаткування прибутку підприємств та перехід на оподаткування виведеного капіталу; 4) упровадження податку на доходи від реалізації цифрових послуг – Digital Services Tax (DST); 5) створення нової системи оподаткування, заснованої на використанні сучасних блокчейн-технологій [11].

Зміни в податкових системах різних країн світу в період 2016-2020 років полягають не тільки в тому, які форми податків (прямі чи непрямі) для оподаткування цифрової діяльності використовуються чи будуть використовуватись, але і в тому, чи глобальне рішення для оподаткування транснаціональних компаній в цифровій економіці набирає сили і може відновити необхідну стабільність для міжнародної податкової системи, а також знизити ризик торгових бар'єрів США [12]. Більш того, запропоновані глобальні податкові зміни, ймовірно, торкнуться всіх підприємств, які використовують інформаційні продукти і послуги, і можуть спонукати до переосмислення того, де проводити дослідження, виконувати основні функції управління або організовувати ланцюжки поставок і т.п. В даному контексті не дивним є зростання тиску на міжнародне співробітництво, оскільки все більше країн дивляться на внутрішні можливості оподаткування віддаленої діяльності, яка дає можливість створення доходу на їх ринках.

**Метою нашого дослідження** є емпірична оцінка фіскальних та регулятивних аспектів впровадження податків на цифрові послуги та окреслення додаткових бюджетних можливостей для України від альтернативи впровадження податку на цифрові послуги.

## 1. ПРАКТИКИ ТА ДИСКУСІЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКІВ НА ЦИФРОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Згідно тлумачення Європейської комісії, податок на цифрові послуги застосовуватиметься до двох основних типів послуг, які не змогли б існувати в їх теперішній формі без участі користувачів. Загальною особливістю таких податків є те, що вони значною мірою залежать від використання участі користувачів або даних, отриманих від користувачів:

- по-перше, він охоплюватиме послуги, де основна цінність створюється за допомогою даних користувачів, або через рекламу, або через продаж даних, зібраних компаніями, такими як соціальні медіа та пошукові системи;
- по-друге, він охоплюватиме послуги з постачання цифрових платформ, що полегшують взаємодію між користувачами, які потім можуть обмінюватися товарами та послугами через платформу (наприклад, програми для однорангових продажів).

### ВВЕДЕННЯ ПОДАТКУ НА ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ В ЄС

Пропозиція Директиви про загальну систему податку на цифрові послуги з доходів, отриманих внаслідок надання певних цифрових послуг, має намір уникнути потенційних розбіжностей, що виникають у межах ЄС внаслідок реалізації односторонніх ініціатив державами-членами, та пропонує скоординований підхід до оподаткування доходів від певних цифрових послуг.

<sup>1</sup> Дискусії ОЕСР, ініціативи Європейської комісії, впровадження змін в національні податкові законодавства. Зокрема, запроваджений ОЕСР у 2015 році план BEPS (План дій щодо протидії розмиванню оподатковуваної бази і виведенню прибутку з-під оподаткування) спрямований, в тому числі на оподаткування цифрової діяльності в частині цифрової присутності без створення бази оподаткування всередині країни; врахування вартості, створеної в результаті передачі інформації користувачам під час поставки цифрових товарів та послуг; кваліфікація та визначення джерела доходу в нових моделях ведення бізнесу; додаткові надходження від ПДВ / податку на продаж. В 2019 році були внесені окремі доповнення щодо зобов'язань корпорацій переведення частини прибутку в юрисдикції, де знаходяться користувачі без фізичної присутності та характеристики істотної присутності [10] У березні 2018 р. Європейська Комісія запропонувала дві пропозиції директив у сфері Digital Economy: SDP-Directive (Significant Digital Presence) та DST-Directive (Digital Services Tax), які визначають податок на цифрові послуги (DST) на доходи, отримані від певної цифрової діяльності.

Податок на цифрові послуги (DST), який застосовується з 1 січня 2020 року за єдиною ставкою 3% від валового доходу, отриманого від реалізації цифрових послуг, включає:

- постачання рекламного простору
- надання доступу до торгових майданчиків, що полегшують транзакції безпосередньо між користувачами
- передача зібраних даних користувачів, що постачають цифровий контент або платіжні послуги

DST розповсюджується на компанії, які відповідають наступним критеріям: **мають загальний щорічний дохід у світі понад 750 млн євро та загальний річний дохід від реалізації цифрових послуг в країнах ЄС понад 50 млн євро.**

Якщо суб'єкт господарювання є частиною консолідованої групи, межі мають бути оцінені на рівні групи. Даний податок повинен бути встановлений у державах-членах, де знаходяться користувачі. Якщо користувачі розташовані в різних державах-членах, пропозиція також передбачає розподіл податкової бази між ними на основі певних ключів розподілу.

Директива також передбачає співпрацю між державами-членами ЄС у вигляді механізму «єдиного вікна», який дозволяє платникам податків мати єдину адміністративну базу для виконання всіх адміністративних зобов'язань стосовно нового податку (тобто ідентифікації, звітності та сплати). Крім того, платники податків повинні мати можливість вирахувати DST із свого зобов'язання з податку на прибуток підприємств, щоб уникнути подвійного оподаткування.

#### ВПРОВАДЖЕННЯ «ЗНАЧНОЇ ЦИФРОВОЇ ПРИСУТНОСТІ»

Пропозиція директиви, що встановлює правила, пов'язані з оподаткуванням корпорацій зі значною цифровою присутністю, має ширший обсяг, ніж податок на цифрові послуги, і покликана запровадити оподатковуваний зв'язок для цифрових підприємств, що працюють в межах ЄС, без або лише обмеженої фізичної присутності. Положення Директиви встановлюють принципи віднесення прибутку підприємств, які мають таку «значну цифрову присутність». Поняття «*значна цифрова присутність*» ґрунтується на існуючій концепції постійного представництва та охоплює будь-яку цифрову платформу, таку як веб-сайт або мобільний додаток, який відповідає одному з таких критеріїв:

- щорічний дохід від надання цифрових послуг у певній державі-члені ЄС перевищує 7 мільйонів євро
- щорічна кількість користувачів таких цифрових послуг перевищує 100 000
- річна кількість онлайн-договорів, укладених з користувачами в певній державі, перевищує 3000

Запропоновані правила розподілу прибутку в основному базуються на чинних положеннях ОЕСР, що застосовується до постійних представництв. Заходи, запропоновані Європейською Комісією, включають Рекомендації державам-членам щодо внесення змін до своїх договорів про уникнення подвійного оподаткування з третіми країнами, щоб вищезазначені правила стосувалися також компаній, які не є членами ЄС.

Слід наголосити на певні дискусійні моменти зазначених ініціатив ЄС в частині:

- ризиків податкової конкуренції та фіскальному суверенітету країн-членів ЄС,
- оподаткування валового, а не чистого доходу (загроза кумулятивного ефекту від оподаткування),
- порушення принципів нейтральності оподаткування, зокрема, в частині традиційних бізнес-моделей в високо інноваційних галузях економіки, які розширюють цифрову присутність.

Тому, минулого року після оприлюднення Європейським Союзом пропозиції щодо цифрового оподаткування, він не зміг досягти згоди серед всіх країн-членів: поки одні виступають проти (Ірландія, Швеція, Данія), інші впроваджують зміни в національні податкові системи. Так, станом на січень 2020 року, Австрія, Франція, Угорщина, Італія та Туреччина запровадили GST, Бельгія, Чехія, Словаччина, Іспанія та Великобританія опублікували пропозиції щодо прийняття GST, а Латвія, Норвегія та Словенія офіційно оголосили або виявили наміри запровадити даний податок.

Основними інноваціями в національних податкових системах в оподаткуванні цифрових послуг в ряді країн стали наступні (табл. 1):



Таблиця 1. Країни з національними рішеннями щодо оподаткування цифрових послуг/продуктів

| Країна             | Характеристика оподаткування цифрових послуг   |
|--------------------|--|
| Албанія            | представила свої правила <b>ПДВ для цифрового бізнесу</b> 1 січня 2015 року. Стандартний ПДВ в країні становить 20% і немає порогу реєстрації. Це означає, що бізнес-нерезидент, який здійснює разовий продаж албанцям-споживачам, повинен збирати та реєструвати ПДВ в Албанії місцевим податковим агентом. Як і в інших країнах, в Албанії немає жодних зобов'язань щодо реєстрації товарів, що здійснюються для зареєстрованих у ПДВ споживачів, тому вони повинні самостійно нараховувати ПДВ (тобто механізм зворотного нарахування), однак Албанія не запровадила жодного онлайн-інструменту для автоматичної перевірки стану ПДВ клієнта онлайн в режимі реального часу, тому іноземним компаніям дуже важко підтвердити, що їхні клієнти – B2B або B2C.  |
| Ангола             | застосовується <b>14% ПДВ</b> за всі продажі. Для іноземних постачальників цифрових послуг немає порогової реєстрації, тому вони повинні зареєструвати ПДВ, як тільки з'являється ангольський клієнт. Щоб зареєструвати ПДВ в Анголі як постачальника цифрових послуг- нерезидента, потрібно призначити місцевого податкового представника. З часом країна запропонує спрощену систему реєстрації на своєму веб-сайті. Для продажу B2B є можливість використувувати механізм зворотного стягнення.   |
| Австралія          | застосовується <b>10% GST (Goods and Services Tax – податок на товари та послуги)</b> на продаж товарів низької вартості своїм споживачам нерезидентними компаніями з електронної комерції. Податковою базою є: цифрові продукти, такі як потокове чи завантаження фільмів, музики, додатків, ігор та електронних книг; такі послуги, як архітектурні чи юридичні послуги. Якщо нерезидент дотримується порогу обороту реєстрації у розмірі 75 000 доларів США та здійснює ці поставки, то потрібно буде зареєструватися в GST.  |
| Бахрейн            | країна є членом Ради з питань співробітництва в Перській затоці (GCC) і реалізував політику групи щодо ПДВ на цифрові продукти для іноземних продавців. Ставка <b>ПДВ</b> для цифрових продуктів становить <b>5%</b> без порогового значення реєстрації. Підприємства, що продають B2C, повинні зареєструватися за ПДВ протягом 30 днів з моменту їх першого оподаткованого продажу в Бахреїні. Компанії, що продають лише B2B, не повинні реєструватися, оскільки покупці Бахрейну самі будуть обробляти ПДВ через механізм зворотного стягнення.   |
| Бангладеш          | країна має <b>15% ПДВ</b> на цифрові продажі. Поріг реєстрації ПДВ становить 30 BDT, у тому числі для іноземних постачальників. Іноземні постачальники повинні обрати місцевого податкового представника та отримати схвалення від податкового комісара в Бангладеші. Метод зворотного стягнення доступний для транзакцій B2B.   |
| Білорусь           | країна стягує <b>20% ПДВ</b> з цифрових товарів і послуг, що продаються споживачам країни. Тут немає порогу продажів, тому очікується, що кожен іноземний бізнес повинен зареєструватися за ПДВ, а потім збирати та перераховувати податки відповідно до місцевих правил. Власники бізнесу можуть зареєструвати ПДВ самостійно або через місцевого податкового агента. Деякі матеріали реєстрації повинні бути перекладені російською мовою, тому наймання податкового представника може бути корисним.  |
| Європейський Союз* | правила діють з 1 січня 2015 року: цифрові компанії, які продають європейським споживачам, повинні подавати, збирати та перераховувати <b>ПДВ</b> по всіх рахунках клієнтів. Якщо ви продаєте підприємствам, зареєстрованим з ПДВ, вони звільняються за схемою зворотного нарахування, але ви повинні мати їх дані про реєстрацію ПДВ. Не існує єдиної ставки ПДВ в ЄС. Ставка, яку потрібно стягувати, залежить від країни, в якій проживає ваш клієнт. Це означає, що потрібно визначити правильну ставку ПДВ до потрібної країни. Для адміністрування декларацій з ПДВ та розповсюдження зібраного вами податку застосовується система <b>MOSS (mini one stop shop – міні-єдиний магазин)</b> . Інформацію та вимоги, включаючи посилання на правила, характерні для країн-членів, можна переглянути безпосередньо на сайті Європейської комісії.   |
| Ісландія           | 1 листопада 2011 року уряд Ісландії ввів правила ПДВ для постачальників цифрових послуг. Стандартна ставка <b>ПДВ</b> у розмірі <b>22,5%</b> застосовується до всіх продажів, пов'язаних з електронними послугами, крім електронних книг, які оподатковуються за зниженим ПДВ у розмірі <b>11%</b> . Іноземні компанії повинні зареєструватися у податкових органах через місцевого податкового агента. Поріг реєстрації ПДВ становить 2,000,000 ISK в будь-який дванадцять місяців поспіль, а не в календарному році. Це означає, що ті іноземні компанії, які продають цифрові послуги споживачам з Ісландії та їхній продаж перевищує поріг в 2 000 000 ISK, повинні зареєструватися для ПДВ в Ісландії. Якщо ці іноземні компанії продають підприємствам, зареєстрованим ПДВ, реєстрація не потрібна і може нараховувати ПДВ як частину вхідного податку.  |
| Японія             | Японський податок, відомий як <b>ЈСТ «податок на споживання»</b> , був введений і став відповідним власникам цифрового бізнесу 1 жовтня 2015 року. Річний поріг цього податку становить 10 мільйонів JPY. Ставка податку на споживання становить <b>8%</b> . Її потрібно стягувати з усіх операцій електронної комерції B2C, які іноземний бізнес постачає японським споживачам. (Японський бізнес уже платив за це, і ідея полягає в тому, щоб вирівняти умови гри). Іноземні компанії повинні зареєструвати та призначити для себе податкового агента в Японії. У операціях B2B застосовується механізм зворотного стягнення, як і інші країни, де одержувач має справу з податком, а не продавець. Як і в інших країнах, визначення електронних товарів та послуг, що входять до ЈСТ (Японський податок на споживання), є досить широким. Цифрові послуги, такі як електронні книги та курси, відповідно до цього закону зараховуються до цифрових продуктів. |
| Індія              | Індія класифікує всі цифрові продукти під іншою і дуже довгою назвою: Служби доступу до Інтернет-бази даних та їх отримання (OIDAR). На всі цифрові продукти встановлений <b>18% GST</b> , і немає порогової суми для податкової реєстрації. Це означає, що якщо ви продаєте клієнтам в Індії, ви повинні зареєструватися в індійському GST та стягнути податок у розмірі <b>18%</b> . Це важливо, коли ви продаєте фізичній особі або B2C. В іншому випадку всі операції з B2B покриваються зворотним шляхом, поки покупець надає зареєстрований податковий номер   |

| Країна                   | Характеристика оподаткування цифрових послуг   |
|--------------------------|--|
| <b>Нова Зеландія</b>     | ввела нові закони щодо оподаткування цифрових операцій з 1 жовтня 2016 року. Ставка <b>GST у розмірі 15%</b> застосовуватиметься до всіх продажів у розмірі 60 000 доларів США або більше протягом 12-місячного періоду. Компанії, які досягнуть цього рівня, повинні будуть зареєструватися в GST. Цифрові продавці, які надають свої послуги споживачам, що базуються в Новій Зеландії, також повинні зібрати два суперечливі докази, що підтверджують місцезнаходження клієнта (наприклад, адресу виставлення рахунків, IPN-місцезнаходження, банківські реквізити або номер телефону). Це дуже схоже на вимоги ЄС.   |
| <b>Норвегія</b>          | одна з оригінальних країн, яка запроваджує податкові правила щодо цифрової економіки, закони набули чинності ще в липні 2011 року. До цифрових продуктів застосовується <b>VOES (VAT on E-Services – ПДВ на електронні послуги)</b> ставка <b>25%</b> . Для операцій з B2C підприємства повинні зареєструвати норвезький ПДВ, якщо їх річний обсяг продажів у країні перевищує податковий поріг у розмірі 50 000 норвезьких крон. Що стосується послуг B2B, вони працюють за аналогічною схемою, ніж у ЄС, де покупець нараховує ПДВ за механізмом зворотного стягнення.   |
| <b>Квебек</b>            | Будь-які постачальники цифрових послуг, які знаходяться за межами Квебеку (або в інших місцях Канади чи за кордоном), повинні будуть зареєструвати, зібрати та перерахувати податок з продажу Québec ( <b>QST</b> ), якщо їх річний обсяг продажів перевищить поріг у розмірі 30 000 доларів США. Рівень QST становить <b>9,975%</b> .   |
| <b>Росія</b>             | Росія ввела нові закони щодо оподаткування цифрових операцій з 1 січня 2017 року. Ставка <b>ПДВ у розмірі 20%</b> застосовується до всіх продажів. Відсутній поріг реєстрації та не існує механізму зворотного стягнення. Тому весь іноземний бізнес, який продає цифрову продукцію російським споживачам, повинен стягувати ПДВ та звітувати перед російськими податковими органами. Декларації з ПДВ здійснюватимуться щомісяця та підлягають сплаті до 25 числа місяця, що настає після закінчення кварталу. Продавці також повинні зібрати два безперервні докази, що підтверджують місцезнаходження клієнта (наприклад, платіжна адреса, IPN-місцезнаходження, банківські реквізити або код країни, номер телефону). Це дуже схоже на вимоги ЄС.  |
| <b>Саудівська Аравія</b> | є членом Ради з питань співробітництва в Перській затоці (GCC) і реалізує політику групи щодо цифрового ПДВ від іноземних продавців. Ставка <b>ПДВ</b> для цифрових продуктів становить <b>5%</b> без порогового значення реєстрації. Іноземний бізнес повинен зареєструвати ПДВ у Саудівській Аравії.   |
| <b>Сербія</b>            | З 1 квітня 2017 року Сербія вимагає від нерезидентів постачальників електронних послуг споживачам реєструвати ПДВ та стягувати місцевий ПДВ. Ставка <b>ПДВ</b> становить <b>20%</b> . Цифровий бізнес зобов'язаний реєструвати ПДВ через податкового агента країни. Так само, як і в ЄС, тут немає порогу реєстрації. Це означає, що як тільки цифровий бізнес здійснює цифровий продаж сербському споживачеві, він повинен застосовувати податки та сплачувати ПДВ у сербському податковому органі. Якщо іноземна особа не реєструє ПДВ: штраф для юридичної особи становить до 2 000 000 динарів, а для фізичної особи – до 150 000 динарів. В якості необхідної умови реєстрації ПДВ іноземний бізнес повинен: а) Володіти сербським податковим ідентифікаційним номером (TIN); б) Визначити банківський рахунок, який використовуватиметься для цілей ПДВ; в) Що стосується банківського рахунку, то іноземний бізнес може: відкрити банківський рахунок нерезидента в сербському банку або скористатися банківським рахунком довіренника ПДВ. При цьому платити податкові зобов'язання Сербії з-за кордону неможливо.   |
| <b>Південна Африка</b>   | ввела свої правила <b>ПДВ</b> для постачальників електронних товарів 1 липня 2014 року. Однак у них є нижня межа, нижче якої ПДВ не потрібно нараховувати чи реєструвати. Це 1000 000 ZAR. На відміну від інших країн, Південна Африка не проводить розмежування між продажами B2C та B2B – всі підлягають сплаті ПДВ у розмірі <b>14%</b> . Електронні послуги визначаються як: а) Освітні послуги (освітні послуги кваліфікуються лише як електронні послуги, якщо вони надаються особою, яка не регулюється органом освіти в іноземній країні); б) Ігри та випадкові ігри; в) Послуги аукціону на базі Інтернету; г) Постачання електронних книг, аудіовізуального контенту, фотографій та музики; д) Абонентські послуги на будь-який блог, журнал, газету, ігри, інтернет-аукціони, періодичні видання, публікації, послуги соціальних мереж, веб-трансляція, вебінар, веб-сайт, веб-додаток та веб-серії. Ще один момент, який слід зазначити, є те, що закон про ПДВ в Південній Африці не обмежується лише резидентами Південної Африки. Таким чином, цифровий бізнес із будь-якої іншої країни цілком може опинитися під ПДВ, якщо дотримуватися порогів. |
| <b>Південна Корея</b>    | країна є однією з найбільш прогресивних у світі технологій. Смартфон має майже 90% населення. <b>Ставка ПДВ 10%</b> . Так само, як і в ЄС, немає порогового рівня реєстрації – цей податок застосовується, як тільки ви здійснюється продаж за межами Південної Кореї комусь із Південної Кореї, незалежно від вартості. Для початку необхідно зареєструватися як «Спрощений бізнес-оператор», потім подати декларації з ПДВ через Hometax. Щомісяця сплачувати декларації на банківський рахунок з ПДВ в Woori Bank. Всі транзакції повинні бути зроблені в корейській валюті   |
| <b>Швейцарія</b>         | Федеральне податкове управління Швейцарії (FTA) ввело свої правила <b>ПДВ</b> щодо постачання послуг від нерезидентних компаній для резидентів Швейцарії 1 січня 2010 року. ПДВ ставка <b>7,7%</b> , а поріг – 100 000 CHF   |
| <b>Тайвань</b>           | З 1 травня 2017 року Тайвань стягує <b>5% ПДВ</b> за цифрові послуги, що надаються споживачам іноземним бізнесом. Правила означають, що іноземні підприємства, що надають цифрові послуги, реєструються з ПДВ у Тайвані, подають декларації з ПДВ та сплачують ПДВ в податковій адміністрації Тайваню. Нерезиденти-постачальники повинні зареєструватися у податкових органах безпосередньо або через місцевого податкового агента. Поріг реєстрації ПДВ становить 4 800 000 NTD   |
| <b>Туреччина</b>         | З 1 січня 2018 року Туреччина вимагає від іноземного бізнесу, який надає цифрові товари всередині країни, звертати увагу на закони про ПДВ. Стягується <b>18% ПДВ</b> за цифрові товари та послуги, продані турецьким споживачам. Цифрова податкова політика Туреччини залежить від того, чи продається приватному споживачеві або турецькому бізнесу, зареєстрованому ПДВ. Якщо ви продаєте в Туреччині зареєстрованому ПДВ бізнесу, то іноземному бізнесу не потрібно нараховувати ПДВ. Покупець буде обробляти весь турецький ПДВ через механізм зворотного стягнення. Якщо продавати турецьким споживачам, то іноземний бізнес повинен: зареєструвати ПДВ у Туреччині через комерційний реєстр MERSIS, подавати декларації з ПДВ щомісяця (заявки до 24 числа наступного місяця, а виплати – 28 числа)   |

| Країна                            | Характеристика оподаткування цифрових послуг   |
|-----------------------------------|--|
| <b>Об'єднані Арабські Емірати</b> | Як і Саудівська Аравія, ОАЕ також прийняла Уніфіковану угоду GCC про цифрові податки на іноземних продавців. Ставка <b>ПДВ</b> для цифрових продуктів становить <b>5%</b> без порогового значення реєстрації. Іноземний бізнес повинен зареєструватися за ПДВ. Для цього спочатку створюється обліковий запис електронних послуг у Федеральному податковому агентстві, а потім заповнюється форма реєстрації ПДВ   |
| <b>Сполучені Штати</b>            | Деякі штати стягують податок з продажу SaaS та цифрових продуктів (Вашингтон, Вайомінг, Вісконсін, Вірджинія, Вермонт, Техас, Теннессі, Південна Дакота, Род-Айленд, Пенсильванія, Північна Дакота, Північна Кароліна, Нью-Мексико, Нью-Йорк, Міссісіпі, Мен, Луїзіана, Кентуккі, Айова, Індіана, Іллінойс, Айдахо, Гаваї, Джорджія, Коннектикут, Каліфорнія, Арканзас і Алабама). Торговці роздрібною торгівлі, щорічні продажі яких перевищують 100 000 доларів США або мають понад 200 окремих операцій у штаті**, повинні реєструвати, збирати та сплачувати податок з продажу. Щорічні суми продажів включають як B2B, так і B2C операції. Віддаленим продавцям, які залишаються під цим порогом «мінімальної присутності», не потрібно сплачувати податки. |

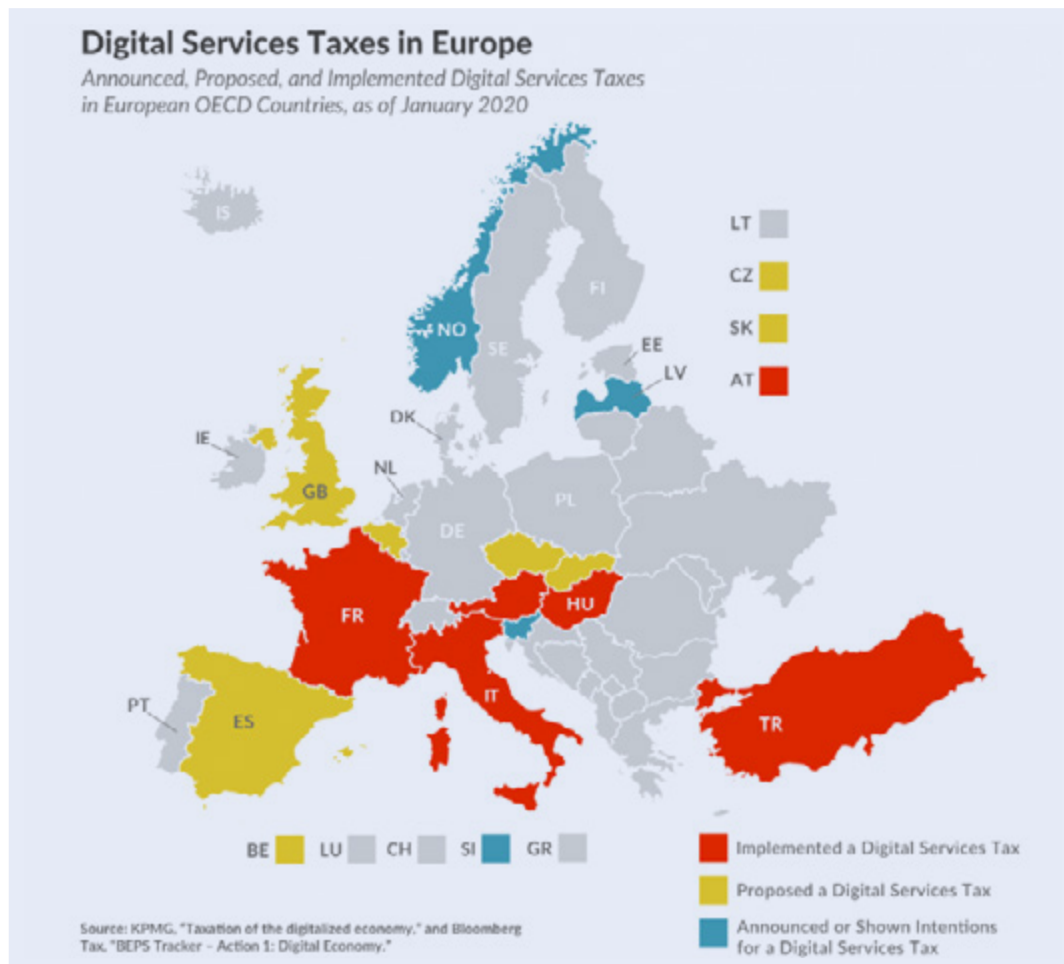
\* 21 березня 2018 року Європейська Комісія запропонувала запровадити податок на цифрові послуги, а також запровадити новий режим, що стосується корпоративного оподаткування компаній «зі значною цифровою присутністю». Європейська Комісія висунула підхід, який передбачає дві чіткі законодавчі пропозиції: I – Реформа правил оподаткування корпоративного податку (довгострокове рішення) – так що прибуток оподатковується, коли підприємства мають значну взаємодію з користувачами через цифрові канали, навіть якщо компанія не має фізичної присутності у відповідній юрисдикції. II – Податок на цифрові послуги (тимчасове рішення) – охоплює цифрову діяльність, яка взагалі уникає податку в ЄС. Податок застосовуватиметься до доходів, створених від діяльності, де користувачі відіграють головну роль у створенні вартості та які найважче зафіксувати діючими правилами оподаткування.

\*\* Однак деякі штати можуть розробляти власні граничні суми.

Джерело: складено авторами на основі [7, Додаток 1]

Запропоновані та впроваджені GST (рис.1) суттєво відрізняються за своєю структурою. Наприклад, Австрія та Угорщина лише оподатковують надходження від інтернет-реклами, а податкова база Франції значно ширша, включаючи доходи від надання цифрового інтерфейсу, цільової реклами та передачі даних, зібраних про користувачів для рекламних цілей. Ставки податку коливаються від 2% у Великобританії до 7,5% як у Угорщині, так і в Туреччині (хоча ставка податку в Угорщині тимчасово знижується до 0 %).

**Рис. 1. Податки на цифрові послуги/продукти в європейських країнах, 2019.**



## 2. ФІСКАЛЬНІ ЕФЕКТИ ВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВОЇ АЛЬТЕРНАТИВИ ТРАДИЦІЙНИМ ПОДАТКАМ

Звичайно основною ідеєю запровадження цифрових податків є, з одного боку, усунення викривлень в умовах глобалізації між ціною цифрових послуг у різних країнах та вплив на споживчі рішення на внутрішньому ринку, а з іншого, потенційні податкові надходження до бюджету, тобто їх фінансові ефекти, породжені припущенням, що реальна ефективна податкова ставка цифрових компаній вища за реальну ефективну податкову ставку традиційних компаній.

Фінансові ефекти від провадження податків на цифрові послуги окремих країн подано в таблиці 2.

**Таблиця 2. Фінансові ефекти податків на цифрові послуги країн світу**

| Країна              | Рівень зовнішнього доходу | Рівень внутрішнього доходу | Податкова ставка, % | Сфера  | Статус                        |
|---------------------|---------------------------|----------------------------|---------------------|--|-------------------------------|
| Австрія             | 750 млн євро              | 25 млн євро                | 5                   | Онлайн реклама   | Впроваджено в січні 2020      |
| Бельгія             | 750 млн євро              | 50 млн євро                | 3                   | Продаж даних користувачів  | Запропоновано                 |
| Чехія               | 750 млн євро              | 2 млн євро                 | 7                   | Таргетована реклама  | Запропоновано                 |
| Франція             | 750 млн євро              | 25 млн євро                | 3                   | Надання цифрового інтерфейсу   | Імплементовано в січні 2019   |
| Угорщина            | 100 млн євро              | н/а                        | 7,5                 | Онлайн реклама   | Впроваджено                   |
| Італія              | 750 млн євро              | 5,5 млн євро               | 3                   | Реклама цифрового інтерфейсу   | Впроваджено в січні 2020      |
| Іспанія             | 750 млн євро              | 3 млн євро                 | 3                   | Реклама онлайн-сервісів, продаж онлайн-реклами   | Запропоновано                 |
| Турція              | 750 млн євро              | 3,1 млн євро               | 7,5                 | Онлайн – сервіси   | Запропоновано                 |
| Велика Британія     | 554 млн євро              | 25 млн євро                | 25                  | Соціальні медіа-платформи  | Запропоновано                 |
| Російська Федерація | н/а                       | 48 млрд руб.               | 20                  | Податок на додану вартість з продажу на території РФ електронних послуг: цифрового контенту, послуг зберігання та обробки інформації, реєстрації доменів і хостингу та ін. | Впроваджено з січня 2017 року |
| Білорусь            | н/а                       | 32 млн руб.                | 20                  | Податок на додану вартість електронних послуг: цифрового контенту, послуг зберігання та обробки інформації, реєстрації доменів і хостингу та ін.                           | Впроваджено з січня 2018 року |

Джерело: складено авторами на основі [1]

Так, Франція запровадила так званий «податок на GAFA» – названий після Google, Apple, Facebook та Amazon задля забезпечення сплати глобальними Інтернет-гігантами справедливої частки податків за свої величезні бізнес-операції в Європі; даний податок застосовується з 1 січня 2019 року і уже збільшив доходи бюджету Франції на 23 %. Доречі, саме Франція є однією з останніх країн, що застосувала податок на цифрові послуги, незважаючи на те, що США розпочало розслідування щодо дискримінаційного характеру податку [8]. Угорщина раніше почала застосовувати податок на цифрові послуги. Австрія, Бельгія, Чехія, Італія, Польща, Словенія, Іспанія, Туреччина та Великобританія всі або оголосили або опублікували пропозицію запровадити податок на цифрові послуги, а Польща нещодавно призупинила свою роботу над цим податком.

В Італії закон про фінанси 2018 року запровадив GST, який застосовується з січня 2019 року. Податок у розмірі 3% застосовується до Інтернет-послуг, що відрізняються мінімальним втручанням людини та використанням технологій, що надаються резидентами та нерезидентами суб'єктам місцевого бізнесу, сплачується покупцями послуги. Мінімальний поріг – 3000 транзакцій/рік. Цей податок не враховує витрат і не підлягає виключенню з податку на прибуток. Італія також прийняла нове правило трансфертного ціноутворення, яке передбачає використання методів оцінки, окрім показників, що ґрунтуються на витратах, для визначення цін цифрових транзакцій на тривалій основі.

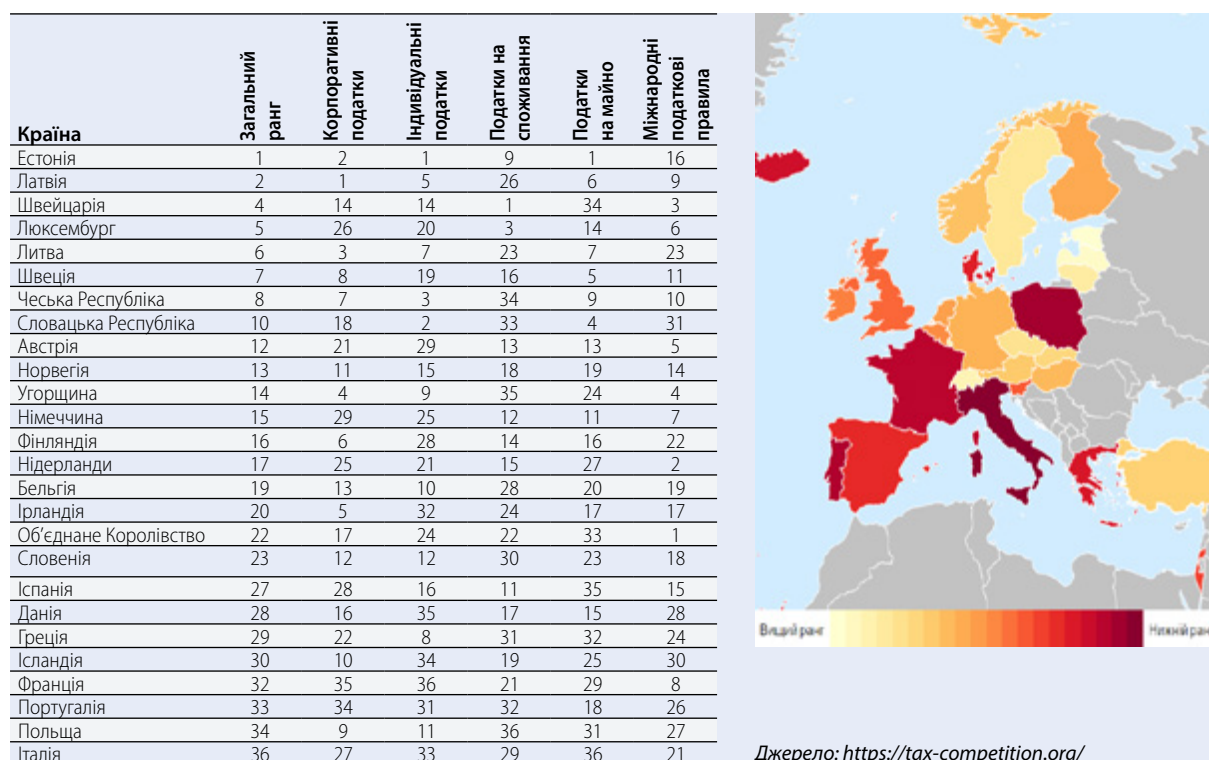


Австрія розширила сферу застосування свого національного податку, включаючи рекламу в Інтернеті. За допомогою нових заходів, які набули чинності у 2018 році, уряд зменшує податок на рекламу, одночасно розширивши податкову базу рекламою в Інтернеті. Словаччина у 2018 році ввела податок на прибуток, отриманий від посередництва через веб-сайти та платформи. Цей цільовий захід спрямований на розширення фіксованого місця діяльності для певних цифрових платформ.

Країни, які планують ввести податок на цифрові послуги в національні законодавства:

- **Канада** Цифрові податки стали виборчим питанням наприкінці 2015 року, але досі не прийнято федеральне законодавство. Однак Квебек самостійно ризикнув і запровадив податок з ПДВ на нерезидентних постачальників цифрових послуг.
- **Китай** працює над реформуванням своєї системи ПДВ, і вони продовжують досліджувати питання оподаткування цифрової економіки.
- **Колумбія** близька до схвалення 18% ПДВ на цифрові послуги від іноземних постачальників, передбачається відсутність порогу податкових реєстрацій, а для B2B операцій буде застосовуватися механізм зворотного стягнення.
- **Рада з питань співробітництва в Перській затоці.** Саудівська Аравія, Бахрейн та Об'єднані Арабські Емірати повністю застосовують ПДВ.
- **Ізраїль.** З початку 2016 року Ізраїль працює над пропозиціями щодо стягнення 16% ПДВ за поставки цифрових послуг ізраїльським споживачам іноземними компаніями. В даний час ізраїльський парламент продовжує розглядати цю пропозицію.
- **Малайзія.** У травні 2016 року Міністерство фінансів Малайзії заявило, що працює над оподаткуванням інтернет-бізнесу з 2017 року. Однак Малайзія ще не підтвердила остаточних правил оподаткування цифрових послуг.
- **Сінгапур.** Наразі Сінгапур не збирає ПДВ за цифрові транзакції, але уряд Сінгапуру вже підтвердив, що розглядає питання стягнення 7% ПДВ за товари та електронні послуги, що надаються споживачам компаніями-нерезидентами.
- **Таїланд.** Уряд Таїланду зацікавлений стягувати 5% ПДВ з усіх транзакцій товарів та послуг електронної комерції від резидентів та нерезидентів. У той же час вони розглядають можливість усунути існуючий річний поріг у розмірі 1500 THB.

**Рис. 2. Рейтинг європейських країн за індексом міжнародної податкової конкурентоспроможності, 2020**



Очевидно, що рішення окремих країн щодо оподаткування цифрових послуг є виваженими та обґрунтованими вимогою часу та потребами у розширенні дохідних можливостей їх бюджетів. Іншим питанням є чи впливає ця податкова зміна на привабливість податкової структури даних країн для ведення бізнесу і чи впливають нові податки на міжнародну податкову конкурентоспроможність. Звичайно, дане питання потребує детального дослідження відповідних трендів, але оцінюючи індекси конкурентоспроможності податкових систем країн Європи<sup>2</sup>, що застосовують податки на цифрові послуги, можна впевнено констатувати неоднозначність виявленого взаємозв'язку. Адже країни, які на даному етапі мають впроваджені податки посідають наступні місця за загальним рейтингом<sup>3</sup>: Австрія – 12, Франція – 32, Угорщина – 14, Італія – 36 та Туреччина – 11, Бельгія – 19, Чехія – 8, Словаччина – 10, Іспанія – 27, Великобританія – 22, Латвія – 2, Норвегія – 13, Словенія – 23 (рис.2). Відсутність первинної прямої залежності між конкурентоспроможністю податкової системи та впровадженням альтернативних податків свідчить про те, що оподаткування цифрової економіки це виклик сьогодення, нова ніша в розширенні податкової бази, протидія розмиванню існуючих податкових баз з метою уникнення від оподаткування та альтернативне джерело поповнення доходів бюджетів різних країн. А отже, це є переконливим аргументом на рахунок можливості імплементації та адаптації світових податкових трендів у вітчизняну податкову політику.

### 3. МОЖЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКІВ НА ЦИФРОВІ ПОСЛУГИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Враховуючи стан ринку цифрових послуг в Україні та наявні положення податкового законодавства, за яким частина електронних послуг, що надаються міжнародними корпораціями в мережі Інтернет, оподатковується податком на додану вартість через механізм делегування обов'язку декларувати податкові зобов'язання їх покупцями у разі, якщо вони є платниками податку на додану вартість або є суб'єктами господарювання, навіть якщо вони не зареєстровані платниками податку на додану вартість [6].

Наразі на розгляді Верховної ради України знаходиться Законопроект №4184, яким передбачено, що нерезиденти, які надають фізичним особам електронні послуги, місце постачання яких розташовано на митній території України, будуть платниками ПДВ за ставкою 20%. Під електронними послугами розуміються послуги, які постачаються через інтернет, автоматизовано, за допомогою інформаційних технологій та переважно без втручання людини (табл. 3)

**Таблиця 3. Тлумачення «електронних послуг» згідно вітчизняного законопроекту**

| <b>Електронні послуги – послуги, які постачаються через інтернет, автоматизовано, за допомогою інформаційних технологій та переважно без втручання людини</b> |  |  |   |
|---|--|--|---|
| +   | належать операції  | не належать операції   | – |
|   | постачання зображень або текстів, в тому числі фотографій, електронних книжок та журналів;   | постачання послуг, якщо при замовленні через інтернет постачання послуг здійснюється без використання мережі;  |   |
|   | постачання аудіовізуальних творів, відео на замовлення, ігор, азартні ігри, включаючи постачання послуг з участі в таких іграх; надання доступу до інформаційних, комерційних, освітніх та розважальних електронних ресурсів та інших подібних ресурсів; | постачання (передача прав на використання) програмного забезпечення для електронних обчислювальних машин (включаючи комп'ютерні ігри), баз даних на матеріальних носіях; |   |
|   | надання у користування хмарних технологій для розміщення даних;  | надання консультаційних послуг по електронній пошті;   |   |
|   | постачання (передача прав на використання) програмного забезпечення та оновлень до нього, а також дистанційне обслуговування програмного забезпечення та електронного обладнання;  | надання послуг з надання доступу до мережі «Інтернет»  |   |
|   | надання рекламних послуг в мережі «Інтернет», мобільних додатках та інших електронних ресурсах.  |  |   |

*Джерело: складено на основі Законопроекту №4184*

Пропонується доповнити Податковий кодекс нормами щодо скасування оподаткування доходів, отриманих нерезидентами у вигляді виплати за виробництво та/або розповсюдження реклами та нормами щодо оподаткування ПДВ операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам. Вищезазначені

<sup>2</sup> вимірює ступінь, в якій податкові системи 36 країн ОЕСР сприяють підвищенню конкурентоспроможності через низьке податкове навантаження на інвестиційну діяльність компаній та забезпечують принцип нейтралітету за допомогою добре структурованого податкового законодавства. Високе значення індексу міжнародної податкової конкурентоспроможності мають країни, які не лише забезпечують сприятливе податкове середовище для інвестицій, але і кращу умови для створення і ведення бізнесу.

<sup>3</sup> <https://tax-competition.org/>

зміни є досить дискусійними, бо за даними Державної податкової служби України резидентами при виплаті нерезидентам доходів за виробництво та/або розповсюдження реклами нараховано податків: у 2018 році на суму 55,8 млн грн; у 2019 році – 44,4 млн грн; за перше півріччя 2020 року – 1133,3 млн гривень. Тоді як за оцінками вітчизняних науковців, впровадження DST може принести додаткові надходження до бюджету лише в обсязі від 10 до 15 млн дол. на рік до 2021 рік [11]<sup>4</sup>. Але якщо аналізувати відкриті дані щодо фактичного обсягу витрат на цифрову рекламу<sup>5</sup>, то за останні 3 роки прогнозований приріст 2020 року складає 24%, фактичний приріст 2019 року 37%, 2018 року – 60%. Тобто відчутним є низхідний тренд обсягу витрат на цифрову рекламу.

До того ж, якщо тенденції з виплатами нерезидентам за виробництво та/або розповсюдження реклами зберігатимуться в найближчій перспективі, то державний бюджет може понести суттєвих втрат від таких змін (близько 2,3 млрд грн на рік) [13]. Крім того, на сьогодні норма щодо оподаткування виплати нерезидентам є актуальною, оскільки вона є запобіжником, спрямованим на протидію неконтрольованому витоку капіталу за кордон та штучному формуванню витрат платниками податків – резидентами України, що порушують вимоги BEPS.

Узагальнюючи результати нашого дослідження та враховуючи наявність суперечень в представленому вітчизняному Законопроєкті щодо оподаткування податком на додану вартість операцій з постачання нерезидентами електронних послуг фізичним особам, пропонуємо зважено підходити до впровадження таких змін, зокрема, через:

- нормативне урегулювання підходів до визначення основних понять, які формують базу оподаткування податків на цифрові послуги («цифрові товари», «реалізація цифрових товарів та послуг»);
- розроблення критеріїв та класифікацію цифрових товарів та послуг («електронні ресурси», «хмарні технології», «мобільні додатки», «електронний інтерфейс» тощо).

Враховуючи позитивний світовий досвід з впровадження податку на електронні послуги, що надаються резидентами, можна використати (рис.4) підходи оподаткування DST в Італії, ставка податку може варіюватись від 4 до 5% від отриманого доходу. Для України можна не застосовувати ставку за умови співпраці з університетами, залучення українських випускників, створення цифрових продуктів для держави (на базі тендерів ProZorro), а також податок на «GAFA» та інші компанії-нерезиденти – в межах 1-2% з виручки за прикладом Франції (для нас відсоток нижчий, оскільки умови функціонування бізнесу об'єктивно гірші).

**Рис. 4. Рекомендації щодо оподаткування цифрових послуг в Україні**



Джерело: складено авторами

<sup>4</sup> Розраховано з урахуванням того, що у 2017 р. в Україні витрати на цифрову рекламу становили 350 млн дол.; темп зростання витрат до 2021 р. становитиме 47,3%, ставка DST – 3%.

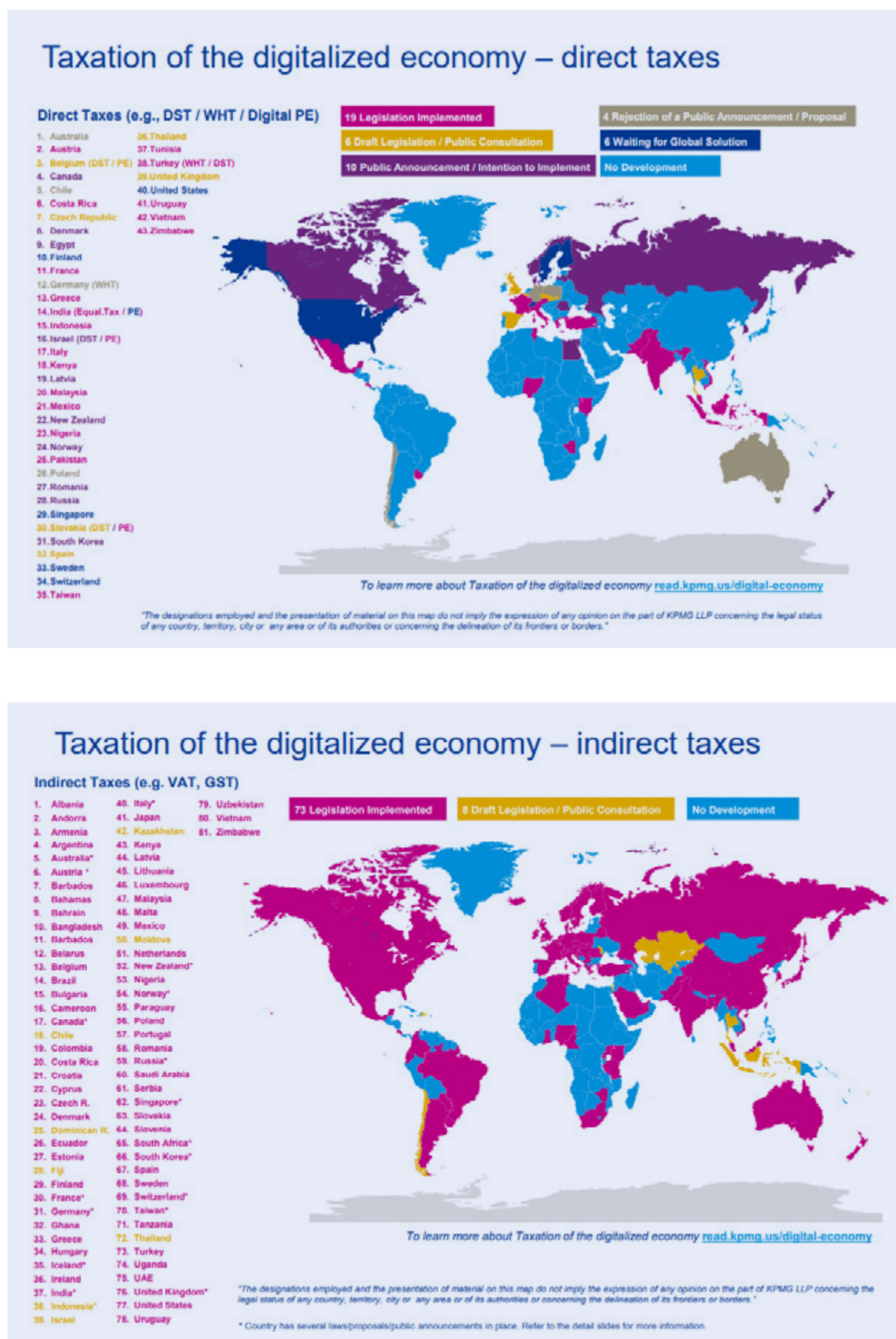
<sup>5</sup> <https://vrk.org.ua/ad-market/>

**ЛІТЕРАТУРА:**

1. EU Commission (2018), Factsheet, Brussels, March 21, 2018. presented by Prof. A. Heinemann «Digital Platform Economies and Taxation: Background and Trends in Digital Taxation and the Proposal of the European Commission» (August, 2019).
2. INFORMATION TECHNOLOGY INDUSTRY IN UKRAINE. Режим доступу: – <http://publications.chamber.ua/2018/IT/the-infographics-report-it-industry-of-ukraine-2017.pdf>
3. OECD (2020), Statement by the OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS on the Two-Pillar Approach to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalization of the Economy – January 2020, OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris. [www.oecd.org/tax/beps/statement-by-the-oecd-g20-inclusive-framework-on-beps-january-2020.pdf](http://www.oecd.org/tax/beps/statement-by-the-oecd-g20-inclusive-framework-on-beps-january-2020.pdf).
4. KPMG, «Taxation of the digitalized economy,» Jan. 23, 2020, <https://tax.kpmg.us/content/dam/tax/en/pdfs/2020/digitalized-economy-taxation-developments-summary.pdf>, and
5. Динаміка зовнішньої торгівлі послугами за видами. Режим доступу: – [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zd/dseip/dseip2007\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zd/dseip/dseip2007_u.htm)
6. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проекту Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування податком на додану вартість електронних послуг, що постачаються нерезидентами фізичним особам, місце постачання яких розташовано на митній території України» Режим доступу: – <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67703&pf35401=515695>
7. VAT on digital services (MOSS scheme) Режим доступу: – [https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-digital-services-moss-scheme/index\\_en.htm](https://europa.eu/youreurope/business/taxation/vat/vat-digital-services-moss-scheme/index_en.htm)
8. Digital Tax Around The World: What To Know About New Tax Rules Режим доступу: – <https://quaderno.io/blog/digital-taxes-around-world-know-new-tax-rules/>
9. Section 301 Investigation Report on France's Digital Services Tax Режим доступу: – [https://ustr.gov/sites/default/files/Report\\_On\\_France%27s\\_Digital\\_Services\\_Tax.pdf](https://ustr.gov/sites/default/files/Report_On_France%27s_Digital_Services_Tax.pdf)
10. OECD (2019). Addressing the Tax Challenges of the Digitalisation of the Economy. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. Public Consultation Document. Retrieved from <https://www.oecd.org/tax/beps/public-consultation-document-addressing-the-tax-challenges-of-the-digitalisation-of-the-economy.pdf>.
11. Вієцька О. В. Перспективи оподаткування прибутку від реалізації цифрових товарів та послуг в Україні / О. В. Вієцька // Економіка промисловості. – 2019. – № 2. – С. 30-50. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr\\_2019\\_2\\_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/econpr_2019_2_4)
12. Top Policy Trends 2020: Digital Services Tax. Назва з екрану. Режим доступу: <https://www.pwc.com/us/en/library/risk-regulatory/strategic-policy/top-policy-trends/digital-tax.html>
13. ЕКСПЕРТНИЙ ВИСНОВОК до законопроекту згідно зі статтею 27 Бюджетного кодексу України [https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills\\_documents/document-1953596.pdf](https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-1953596.pdf)



## ДОДАТОК 1



КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА ФІНАНСІВ

## РЕФОРМУВАННЯ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ З РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ

Ментори від ЗВО:

**Чугунов Ігор Якович,**

завідувач кафедри фінансів, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки

**Маркуц Юлія Ігорівна,**

доцент кафедри фінансів, к.е.н.

Учасники:

**Пасічний Микола Дмитрович,** професор кафедри фінансів, д.е.н., Лауреат премії Президента України для молодих вчених (2019 р.)

**Нікітішин Андрій Олександрович,** докторант кафедри фінансів, к.е.н., доцент

**Баранюк Юрій Романович,** аспірант кафедри фінансів

**Сироветник Олексій Сергійович,** аспірант кафедри фінансів

**Гребеник Ксенія Володимирівна,** аспірантка кафедри фінансів

**Урбанович Вікторія Анатоліївна,** студентка кафедри фінансів,  
1 курс магістратури

**Коротких Людмила Сергіївна,** студентка кафедри фінансів,  
1 курс магістратури

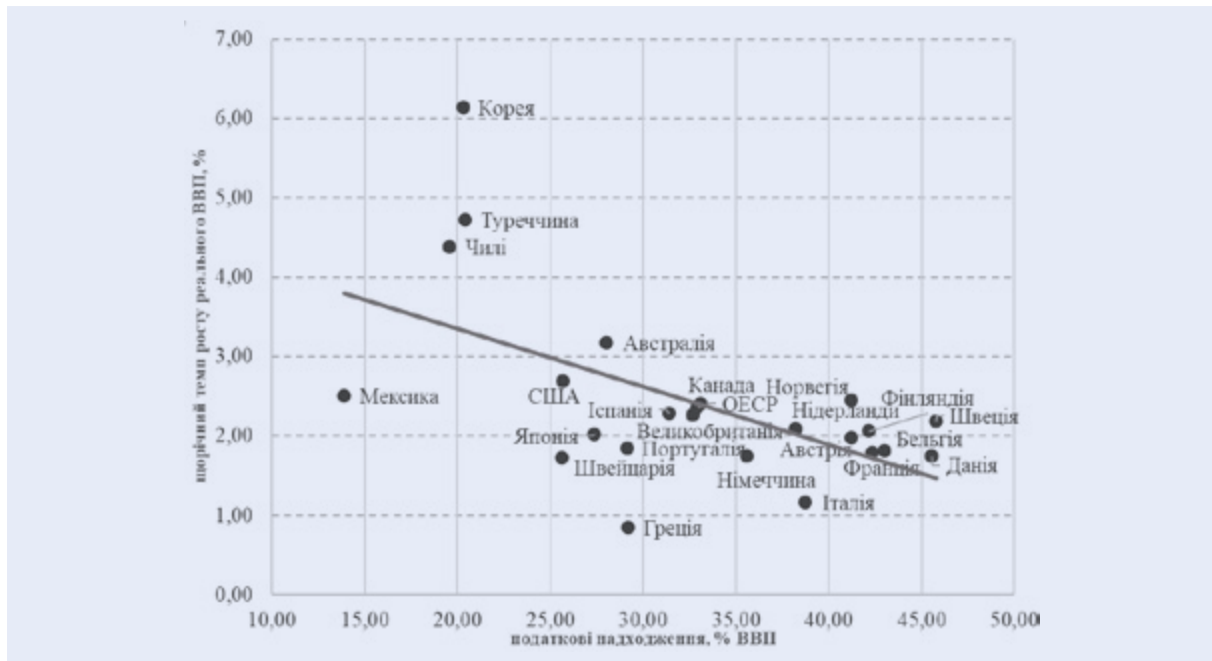
**Коваленко Дарина Валеріївна,** студентка кафедри фінансів,  
1 курс магістратури

Податковій політиці відводиться важливе місце серед складових державної фінансової політики, яка здійснює вплив на показник ділової активності економічних агентів, а це в свою чергу позначається на темпах економічного зростання країни. Податкові надходження є джерелом фінансового забезпечення суспільно необхідних функцій держави, розмір яких залежить від особливостей соціально-економічної системи відповідної країни з урахуванням її еволюційного розвитку. Приміром, в представленій вибірці країн ОЕСР частка податкових надходжень коливається від 16,23% у Мексиці до 45,78 % у Швеції. За період, тривалістю понад три декади значення співвідношення податкових надходжень до валового внутрішнього продукту у країнах ОЕСР в середньому становило 32,84 %. Варто відзначити, що протягом аналізованого періоду спостерігається субституція трендів зростання і зниження рівня оподаткування як в цілому для групи ОЕСР, так і кожної окремо взятої країни, що обумовлено циклічним розвитком економіки.

Водночас стійка тенденція збільшення частки податкових надходжень у ВВП в аналізованому періоді спостерігається у таких країнах як Туреччина, приріст значень наведеного показника у 2011–2015 роках в порівнянні із періодом 1981–1985 років становить 16,16 в. п., Греції – 11,93 в. п., Італії – 11,14 в. п., Португалії – 9,22 в. п., Іспанії – 8,05 в. п., Південній Кореї – 8,03 в. п. відповідно. В деяких інших країнах ОЕСР (Фінляндія, Данія, Японія, Франція, Швейцарія, Австрія, Бельгія, Австралія) приріст значення показника питомої ваги податків у ВВП відбувався значно повільніше із урахуванням почергової зміни тенденцій його росту і спаду. Стабільністю значень вагового показника податкових надходжень протягом періоду 1981–2017 років характеризуються найрозвинутіші економіки світу – США та Німеччини. Певне зниження рівня оподаткування зафіксовано у Мексиці, Канаді, Швеції, Норвегії, Великобританії.

Податкова політика країни має постійно удосконалюватись та адаптуватись до умов розвитку економіки, глобалізаційних викликів, міжнародних зобов'язань держави та суспільних інтересів. Рівень та структура оподаткування є інструментами регулювання ділової активності економічних агентів, що позначається на динаміці росту валового внутрішнього продукту. За допомогою методу лінійної регресії встановлено, що у країнах ОЕСР за період 1981–2017 років при збільшенні рівня оподаткування (tax revenues, % GDP) на 1 в. п. темп приросту реального ВВП уповільнюється на 0,08 в. п. Таким чином, суттєвого деструктивного впливу рівня оподаткування на економічне зростання не виявлено. Мексика, США та Норвегія у представленій вибірці країн мають відчутно різний рівень перерозподілу ВВП через податкову систему, водночас темпи економічного зростання для даних країн були приблизно однаковими – 2,50 %, 2,69 % та 2,44 %.

**Рис. 1. Взаємозв'язок між рівнем оподаткування та ростом реального ВВП у країнах ОЕСР за період 1981–2017 років**



Джерело: побудовано за даними ОЕСР та Міжнародного валютного фонду

Водночас, враховуючи особливості структури оподаткування за економічними функціями із використанням рівняння (1) встановлено, що найбільш деструктивний вплив на темпи економічного зростання у країнах ОЕСР в періоді 1981–2017 років здійснюють податки на капітал – при збільшенні показника співвідношення даних податків у ВВП на 1 в. п. темпи росту реального ВВП уповільнюються на 0,46 в. п.

$$agr_i = \beta_0 + \beta_1 tl_i + \beta_2 tc_i + \beta_3 tcon_i + \varepsilon_i \quad (1),$$

де:

$agr_i$  – щорічний темп росту валового внутрішнього продукту в періоді  $i$ ;

$\beta_0$  – вільний член;

$tl_i$  – рівень оподаткування податками на працю;

$tc_i$  – рівень оподаткування податками на капітал;

$tcon_i$  – рівень оподаткування податками на споживання;

$\varepsilon_i$  – помилка;

В свою чергу, при збільшенні частки податків на працю у ВВП на 1 в. п. темпи росту економіки сповільнюються на 0,19 в. п. Найбільш нейтральний вплив здійснюють податки на споживання, при збільшенні їх частки у ВВП на 1 в. п., темпи росту реального ВВП уповільнюються на 0,03 в. п., що і актуалізує дослідження механізму їх адміністрування, зокрема акцизного податку.

Розглянувши структуру оподаткування ОЕСР у розрізі основних податків (табл. 1) можна констатувати, що найвищу питому вагу в загальній структурі податкових надходжень наразі займають обов'язкові соціальні внески – 26,8 %, далі слідують податок на доходи фізичних осіб – 24,4 %, універсальні податки на споживання – 20,2 %, специфічні податки на споживання – 9,8 %, податок на прибуток – 8,3 %, майнові податки – 5,7 %, інші податки – 4,8 %. За період 1981–2017 років співвідношення податку на доходи фізичних осіб до ВВП у країнах ОЕСР в середньому становило 8,88 %.

**Таблиця 1. Рівень та структура оподаткування у країнах ОЕСР (середнє значення)**

|                                    | 1981–1990       |                   | 1991–2000       |                   | 2001–2010       |                   | 2011–2017       |                   |
|------------------------------------|-----------------|-------------------|-----------------|-------------------|-----------------|-------------------|-----------------|-------------------|
|                                    | частка у ВВП, % | частка у струк, % | частка у ВВП, % | частка у струк, % | частка у ВВП, % | частка у струк, % | частка у ВВП, % | частка у струк, % |
| Податки,<br><i>в тому числі:</i>   | 31,8            | 100,0             | 33,3            | 100,0             | 33,1            | 100,0             | 33,6            | 100,0             |
| податок на доходи фізичних осіб    | 10,0            | 31,4              | 8,9             | 26,7              | 8,1             | 24,5              | 8,2             | 24,4              |
| податок на прибуток                | 2,4             | 7,5               | 2,7             | 8,1               | 3,1             | 9,4               | 2,8             | 8,3               |
| соціальні внески                   | 7,4             | 23,3              | 8,5             | 25,5              | 8,6             | 26,0              | 9,0             | 26,8              |
| майнові податки                    | 1,7             | 5,3               | 1,7             | 5,1               | 1,8             | 5,4               | 1,9             | 5,7               |
| універсальні податки на споживання | 5,2             | 16,4              | 6,3             | 18,9              | 6,6             | 19,9              | 6,8             | 20,2              |
| специфічні податки на споживання   | 4,5             | 14,2              | 3,9             | 11,7              | 3,4             | 10,3              | 3,3             | 9,8               |
| Інші                               | 0,6             | 1,9               | 1,3             | 3,9               | 1,5             | 4,5               | 1,6             | 4,8               |

Джерело: побудовано за даними ОЕСР та Міжнародного валютного фонду

В аналізованому періоді чітко прослідковується тренд до зниження ставки податку на прибуток, що обумовлено потребою формування більш сприятливих умов для розвитку підприємництва, створенню привабливого клімату для залучення іноземного капіталу за умов зростаючої конкуренції на нього в глобалізованому світі. Даний тренд також є наслідком адаптації державної податкової політики до потреб бізнесу, адже відтік капіталу за межі країни чи збільшення рівня тіньової економіки (як результат надмірного податкового навантаження) є доволі небажаними сценаріями для розвинутих країн світу. Середнє значення ставки податку на прибуток підприємств в країнах ОЕСР у 1981 році становило 45,0 %, а у 2017 році – 25,2 %, тобто ставку податку було знижено на 19,8 в. п, у тому числі в розрізі періодів 1981–1990 років на 5,6 в. п, 1991–2000 років – 6,5 в. п., 2001–2010 років – 6,2 в. п., 2011–2017 років – 1,5 в. п. У періоді 1981–2017 років найбільше зниження ставки корпоративного податку було зафіксовано у Великобританії на 33,0 в. п. до рівня 19,0 %, у Австрії – 30,0 в. п. до 25,0 %, Німеччині – 29,8 в. п. до 32,0 %, Канаді – 24,2 в. п. до 26,7 %, Японії – 24,0 в. п. до 30,0 %, Фінляндії і Нідерландах – 23,0 в. п. до 20,0 % та 25,0 % відповідно.

Група податків на споживання містить дві основні підгрупи – а) універсальні податки на товари і послуги: податок на додану вартість, податки з продажу; б) податки на специфічні товари і послуги, а саме: акцизний податок, ввізне і вивізне мито, в певних випадках – податки на специфічні послуги (фінансові транзакції). Середнє значення показника питомої ваги податків на споживання у ВВП у країнах ОЕСР за період 1981–2017 років становить 9,97 %, в тому числі у розрізі періодів 1981–1990 років – 9,7 %, 1991–2000 років – 10,2 %, 2001–2010 років – 10,0 %, 2011–2017 років – 10,1 % (табл. 2).

**Таблиця 2. Фіскальна значимість податків на споживання у країнах ОЕСР (середнє значення)**

|  | 1981–1990       |                   | 1991–2000       |                   | 2001–2010       |                   | 2011–2017       |                   |
|--|-----------------|-------------------|-----------------|-------------------|-----------------|-------------------|-----------------|-------------------|
|  | частка у ВВП, % | частка у струк, % | частка у ВВП, % | частка у струк, % | частка у ВВП, % | частка у струк, % | частка у ВВП, % | частка у струк, % |
| Податки на споживання,<br><i>в тому числі:</i> | 9,7             | 100,0             | 10,2            | 100,0             | 10,0            | 100,0             | 10,1            | 100,0             |
| універсальні податки на товари і послуги       | 5,2             | 53,6              | 6,3             | 61,8              | 6,6             | 66,0              | 6,8             | 67,3              |
| ПДВ  | 4,3             | 44,3              | 5,8             | 56,9              | 6,4             | 64,0              | 6,6             | 65,3              |
| податки з продажу                              | 0,9             | 9,3               | 0,4             | 3,9               | 0,2             | 2,0               | 0,1             | 1,0               |
| податки на специфічні товари і послуги         | 4,5             | 46,4              | 3,9             | 38,2              | 3,4             | 34,0              | 3,3             | 32,7              |
| акцизний податок                               | 2,9             | 29,9              | 2,8             | 27,5              | 2,7             | 27,0              | 2,6             | 25,7              |
| ввізне мито                                    | 0,7             | 7,2               | 0,6             | 5,9               | 0,2             | 2,0               | 0,2             | 2,0               |
| вивізне мито                                   | 0,1             | 1,0               | 0,0             | 0,0               | 0,0             | 0,0               | 0,0             | 0,0               |

Джерело: побудовано за даними ОЕСР та Міжнародного валютного фонду

Надходження акцизного податку по відношенню до ВВП у країнах ОЕСР є доволі стабільними, у 1981–1990 роках становили 2,9 %, у 2011–2017 роках – 2,6 %. Загалом, середнє значення наведеного показника за аналізований період 1981–2017 років складає 2,75 %. Найвищі значення показника зафіксовані у Данії – 4,81 %, Фінляндії – 4,12 %, Норвегії – 4,10 %, Португалії – 3,72 %, Греції – 3,33 %, натомість найнижчі у: США – 1,18 %, Швейцарії – 1,27 %, Мексиці – 1,36 %, Чилі – 1,60 %. Наголошуємо, що єдиної тенденції зміни фіскальної значимості акцизного податку



серед представлених у вибірці країн не виявлено, у таких державах як Норвегія, Канада, Австралія, Великобританія, Швеція, США, Японія, Фінляндія за період 1981–2017 років відбулось зниження вагового показника акцизу в ВВП більш як на 1 в. п., а у Туреччині, Греції, Італії та Мексиці даний показник мав обернену тенденцію та збільшився понад 1 в. п.

Варто наголосити, що типовими складовими податкових надходжень місцевих бюджетів виступають податок на доходи фізичних осіб, прибуток підприємств, майнові податки, рентна плата та податки на товари і послуги. Податок на доходи фізичних осіб відіграє значну фінансову роль при формуванні бюджетних доходів адміністративно-територіальних одиниць. Однак, податки на споживання в певних випадках можуть бути джерелом надходжень місцевих бюджетів. Так, в Іспанії 50,0 % надходжень ПДВ та 58,0 % акцизного податку з вироблених в країні підакцизних товарів (тютюнові та алкогольні вироби) зараховуються до бюджетів автономій з урахуванням регіональних індексів споживання. Водночас, зважаючи на значний фінансовий потенціал податків на споживання для країн Центральної і Східної Європи та особливості адміністрування, в тому числі це стосується контролю за нарахуванням та сплатою, доцільним є зарахування надходжень від цих податків до бюджету центрального рівня.

Акцизний податок є другим за фінансовою значимістю у категорії податків на споживання. Протягом останніх п'ятнадцяти років державна акцизна політика пройшла кілька етапів свого розвитку, що відображалось на розширенні бази оподаткування, регулюванні податкових ставок, впровадженні акцизного податку з роздрібною торгівлю певними підакцизними товарами. Фінансова значимість акцизного податку зросла із 1,77 % ВВП у 2001–2005 роках до 4,03 % у 2016–2018 роках, аналогічно відбулось збільшення вагової частки податку в бюджетних доходах із 6,65 % до 12,05 % (табл. 3). Варто зазначити, що показник співвідношення надходжень акцизу до ВВП у періоді 2001–2018 років знаходився у межах від 1,35 % у 2001 році до 4,27 % у 2016 році, середнє значення цього показника становить 2,48 %. Можна стверджувати про наявність полярних тенденцій фінансової значимості податку на різних часових проміжках. Скажімо у 2001–2004 роках зафіксовано поступальний ріст аналізованого вагового показника на 0,59 в. п., у 2005–2008 роках – спад на 0,59 в. п та досягнення рівня 2001 року, у 2009–2010 роках внаслідок проведення компенсаторної податкової політики відбувається суттєве збільшення реальних податкових надходжень до бюджету, 2011–2013 роки характеризуються стабільністю вагового показника, з 2014 року (при активізації компенсаторних механізмів фінансової політики) знову відбувається зростання фінансової значимості акцизного податку. Доцільним є проведення аналізу структури надходжень податку в розрізі основних підакцизних груп (алкоголь, тютюнові вироби, паливо, автомобілі).

**Таблиця 3. Фінансова значимість податків на споживання в Україні**

| Платіж   | 2001–2005   |         | 2006–2010 |         | 2011–2015 |         | 2016–2018 |         |
|--|-------------|---------|-----------|---------|-----------|---------|-----------|---------|
|  | Відсоток у: |         |           |         |           |         |           |         |
|  | ВВП         | доходах | ВВП       | доходах | ВВП       | доходах | ВВП       | доходах |
| Податки на споживання,<br><i>в тому числі:</i>       | 9,58        | 34,35   | 12,97     | 42,57   | 14,02     | 45,36   | 15,75     | 47,06   |
| ПДВ  | 5,67        | 20,17   | 8,89      | 29,14   | 9,31      | 30,13   | 10,33     | 30,86   |
| - з вироблених в країні товарів<br>(робіт, послуг)   | 1,95        | 3,99    | 1,78      | 5,80    | 2,28      | 7,39    | 2,21      | 6,61    |
| - з імпортованих у країну<br>товарів (робіт, послуг) | 3,72        | 16,18   | 7,11      | 23,34   | 7,02      | 22,74   | 8,12      | 24,25   |
| Акцизний податок                                     | 1,77        | 6,65    | 1,88      | 6,21    | 2,86      | 9,23    | 4,03      | 12,05   |
| - з вироблених в країні<br>підакцизних товарів       | 1,57        | 5,96    | 1,58      | 5,21    | 1,85      | 6,14    | 2,51      | 7,21    |
| - з імпортованих у країну<br>підакцизних товарів     | 0,19        | 0,69    | 0,30      | 1,00    | 0,81      | 2,69    | 1,52      | 4,84    |
| Ввізне мито  | 1,09        | 3,96    | 1,07      | 3,49    | 1,09      | 3,47    | 0,80      | 2,38    |

*Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України*

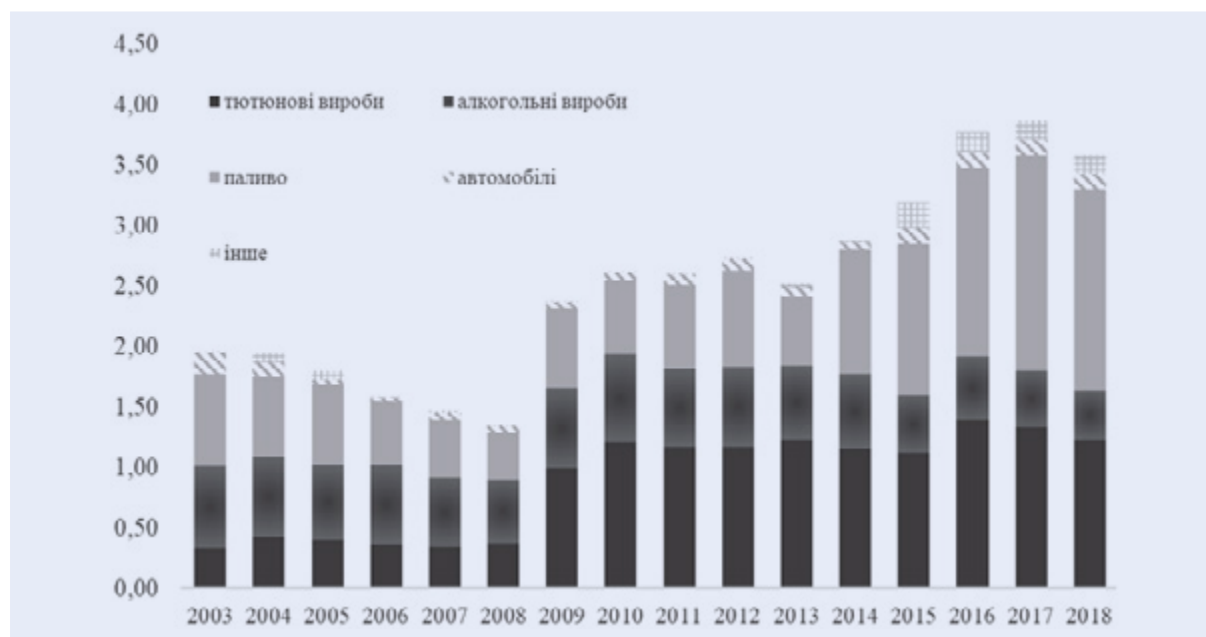
Так, з 2003 по 2008 рік першість за надходженнями до бюджету утримувала підакцизна група спирту та алкогольних напоїв (37,1 % у загальній структурі надходжень податку та 0,62 % ВВП), другу сходинку – паливо (34,0 % та 0,58 % відповідно), третю – тютюнові вироби (22,6 % та 0,37 %), четверту – автомобілі та інші транспортні засоби (4,71 % та 0,08 %). Фінансова значимість кожної з підакцизних груп у 2003–2018 роках відображена на рис. 2.

Економічна рецесія актуалізувала діяльність державних фінансових інституцій щодо наповнення доходної частини бюджету за умов суттєвого падіння ділової активності економічних агентів. Враховуючи ситуацію було суттєво підняті ставки акцизу на тютюнові вироби, що забезпечило збільшення надходжень від оподаткування згаданої групи товарів у 2010 році в порівнянні з 2008 роком у 3,65 рази або на 0,83 % ВВП. Підвищення

ставок податку на групу алкогольних виробів позначилось на збільшенні надходжень у 2010 році в порівнянні з 2008 роком у 1,59 рази, що еквівалентно 0,21 % ВВП. Аналогічно надходження від оподаткування палива виросли у 1,80 рази та на 0,22 в. п. по відношенню до ВВП. Таким чином, за період 2009–2013 років найвище середнє значення вагових показників (у загальній структурі надходжень акцизного податку та у ВВП) належить підакцизній групі тютюнових виробів (45,0 % та 1,16 %), відповідні показники від оподаткування палива складають (26,0 % та 0,67 %), спирту і алкоголю (25,9 % і 0,66 %).

З 2014 року, зважаючи на погіршення економічної ситуації та початок військово-політичного конфлікту, розглядались питання розширення податкової бази і підняття ставок податків для підтримки збалансованості та стійкості бюджетної системи. Означені напрями податкового регулювання охопили і акциз як податок, що характеризується найбільш нетривалим впливом на ділову активність суб'єктів господарювання, що особливо важливо за умов економічного спаду. Поетапно підвищувались ставки податку в розрізі категорій оподатковуваних товарів, у зв'язку із девальвацією національної грошової одиниці різко зросли специфічні ставки на нафтопродукти і транспортні засоби, з 2015 року розпочато оподаткування оптового постачання електричної енергії. З 2015 року уніфіковано розмір специфічних ставок податку та мінімального податкового зобов'язання для всіх типів сигарет (з фільтром та без фільтру). З 2017 року акцизний податок із роздрібного продажу пального перенесено до основної ставки податку, який сплачується до бюджету виробниками чи імпортерами, що вплинуло на зміну структури надходжень акцизного податку. Першість за фіскальною значимістю перейняла група палива, у 2014–2018 роках її частка в загальних надходженнях податку склала 41,8 %, у ВВП – 1,46 %; акцизне оподаткування тютюнових виробів забезпечило наступні показники – 36,2 % та 1,25 %, алкоголь – 14,7 % та 0,50 %, транспортні засоби – 3,3 % і 0,11 %.

**Рис. 2. Частка акцизного податку\* у ВВП за період 2003–2018 роки в розрізі груп підакцизних товарів**



\* без урахування акцизного податку із роздрібного продажу підакцизних товарів

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України

Акцизний податок як складова групи податків на споживання окрім значного фіскального потенціалу відіграє важливу регулюючу роль у сфері споживання шкідливих підакцизних товарів на кшталт алкоголю та тютюнових виробів. При формуванні векторів податкової політики у сфері акцизного оподаткування владним інститутам слід знаходити баланс між наповненням бюджету та станом громадського здоров'я. Питання зростання ставок акцизного податку на тютюнові вироби, удосконалення механізму адміністрування податку, розширення співробітництва у сфері протидії податковим правопорушенням є надзвичайно актуальними з огляду на імплементацію в практичну площину положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Фінансові інститути мають забезпечити формування стратегії акцизного оподаткування, в тому числі тютюнових виробів, що посилить керованість бюджетним процесом, протидіятиме тінізації економіки та надасть змогу виробникам підакцизної продукції планово адаптуватись до нових реалій господарювання.

На процеси формування податкової політики у сфері оподаткування тютюнових виробів щодо встановлення розміру податкового навантаження впливає низка фінансово-економічних, демографічних та політичних факторів. Серед найбільш значимих варто виділити еластичність попиту, індекс доступності, поширеність

тютюнопаління, податковий мультиплікатор адвалорної складової податку, розмір тіньового ринку, ризики зниження надходжень до бюджету, міжнародні зобов'язання країни щодо регулювання ринку тютюнових виробів та акцизної політики. Фінансова глобалізація та розвиток інтеграційних процесів обумовлюють уніфікацію оподаткування, посилення ролі наднаціонального податкового регулювання. Ратифікувавши Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, Україна взяла на себе зобов'язання поступового зближення акцизних ставок на тютюнові вироби з урахуванням обмежень регіонального контексту та гармонізації політики щодо протидії та боротьби із шахрайством і контрабандою підакцизних товарів.

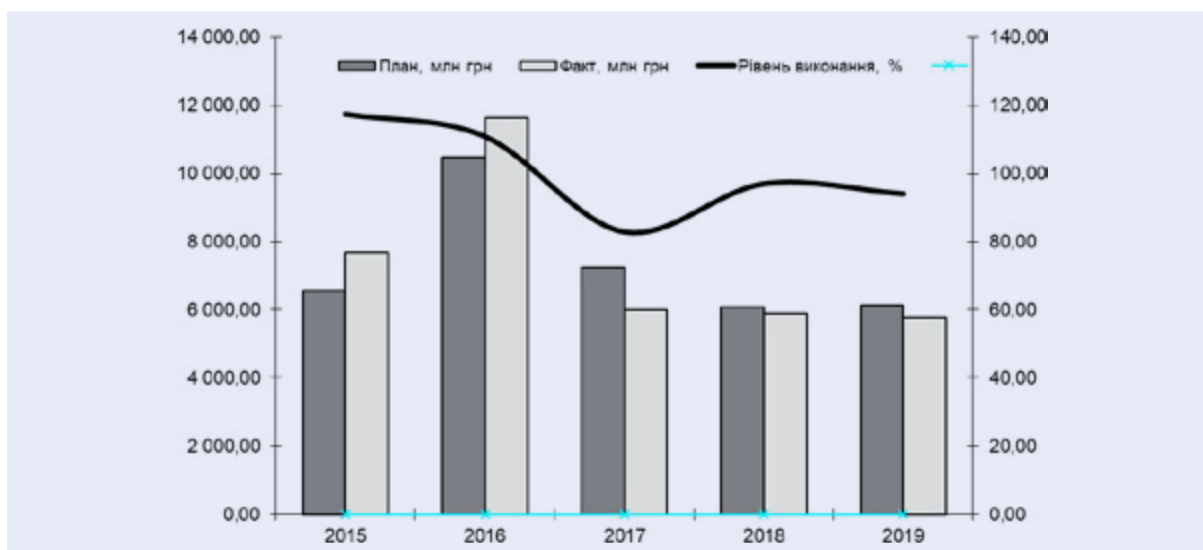
Особливістю оподаткування сигарет є одночасне застосування адвалорної та специфічної ставки податку, і відмінності у реакції споживачів на підвищення даних ставок обумовлені тим, що пропозиція сигарет присутня у широкому ціновому діапазоні. За умов реалізації сценарію структурного заміщення споживання відбувається невиконання основних завдань регуляторних механізмів акцизного оподаткування щодо зниження показника поширеності тютюнопаління та покращення стану громадського здоров'я. Результати емпіричного дослідження свідчать, що попит на сигарети дисконтного сегменту є менш еластичним у порівнянні з сигаретами середнього та преміум-класу, що має бути враховано при визначенні найбільш оптимальної структури оподаткування. Регулювання розміру мінімального акцизного зобов'язання та специфічної ставки податку є більш ефективними інструментами державної політики у сфері контролю за тютюнопалінням у порівнянні з адвалорною ставкою податку за рахунок зниження цінового розриву між брендами сигарет. Крім того, при реалізації наведених заходів податкового регулювання усуваються можливості виробників щодо маніпулювання цінами тютюнових виробів, як це було зафіксовано у 2016 році. Водночас, специфічна ставка податку, як і мінімальне акцизне зобов'язання, встановлюються у фіксованому вимірі на 1000 сигарет, тому потребують постійного перегляду з урахуванням цінової динаміки.

Доволі дискусійним в контексті розвитку інституційних засад податкової політики у якості складової економічного зростання адміністративно-територіальних одиниць стало запровадження згідно Закону України від 28.12.2014 року № 71–VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» з 2015 року акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів, що стягується до місцевих бюджетів. Функціонування акцизного податку із роздрібного продажу підакцизних товарів суперечить вимогам ст. 2 Директиви Ради 2008/118/ЄС від 16.12.2008 р., згідно якої підакцизні товари підпадають під оподаткування у момент: а) їх виробництва; б) їх імпорту на територію ЄС, а не на стадії їх реалізації. Крім того, ускладнюються процедури адміністрування даного податку.

Специфіка оподатковуваних товарів повинна була б забезпечити позитивні наслідки, оскільки, з одного боку, це мало розширити фінансову базу й спроможність органів місцевого самоврядування, з іншого боку, – скоректувати рівень шкоди, що наноситься вказаними товарами населенню (алкогольні і тютюнові вироби) та довкіллю (пальне) регіону. Так, згідно ідеї подібної новації спрямовувалося на активізацію децентралізаційних процесів і забезпечення територіальних громад стабільними і надійними доходними джерелами. Передбачалося, що надходження будуть спрямовуватися на соціальний та економічний розвиток громад: ремонт закладів культури, освіти, охорони громадського здоров'я, місцевої транспортної та соціальної інфраструктури тощо.

Однак така податкова новація була неоднозначна сприйнята бізнес-спільнотою та громадськістю, відчутно вплинувши як на підприємницьку, так і на споживчу поведінку в державі загалом. Пізніше щодо пального питання було частково врегульовано Законом України від 20.12.2017 року № 1791–VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році» шляхом поліпшення електронного супроводу процесів адміністрування загальнодержавного акцизу та виключенням палива з бази оподаткування цим «роздрібним» і «місцевим» акцизом. Внаслідок цього питома вага вказаної доходної статті у структурі місцевих бюджетів скоротилася на 4,93 в. п. Водночас такий крок можна сприймати у якості податкової гармонізації із ЄС, оскільки в розвинених економіках, ніяких «місцевих» та «роздрібних» акцизів не застосовується.

Впродовж перших двох років адміністрування даного податку виконання плану щодо його надходжень до місцевих бюджетів складало 117,41 % та 110,88 %, а його питома вага у структурі податкових надходжень становила 7,82 % у 2015 році та 7,92 % у 2016 році. Однак, починаючи з 2017 року намітився суттєвий розрив у формі недовиконання планових показників. Фактичний збір цього акцизу склав 82,90 % від планового у 2017 році та 96,99 % у 2018 році. Водночас абсолютні надходження акцизу з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів у 2018 році становили лише 50,67 % відповідних надходжень у 2016 році. Абсолютне скорочення майже вдвічі не може пояснюватися виключно виведенням палива з бази оподаткування, а свідчить про наявність суттєвих проблем щодо адміністрування даного виду акцизу взагалі. Станом на 2019 рік фактичний збір до місцевих бюджетів акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів склав 94,09 % планового, при чому прогностичні дані цього податку впродовж року кілька разів переглядався і уточнювався у бік зменшення (рис. 3).

**Рис. 3. Динаміка надходжень від акцизного податку з роздрібного продажу підакцизних товарів**

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України

Стосовно груп підакцизних товарів, з яких роздрібний акциз наразі стягується, існує об'єктивна проблема недоотримання бюджетами відповідних надходжень. Наприклад, для сигарет надходження вказаного податку можна обчислити за формулою 3:

$$ExTR_i = \left( \frac{Q_i}{q_{st}} \right) * \bar{P}_i * r_i \quad (3)$$

де  $ExTR_i$  – надходження акцизного податку (*excise tax revenues*) з реалізації в період часу  $i$ , грн;

$Q_i$  – обсяг продажу (*quantity*) сигарет в період часу  $i$ , шт.;

$q_{st}$  – стандартна кількість (standard quantity) сигарет у пачці, шт.;

$\bar{P}_i$  – середня ціна (average price) пачки сигарет в період часу  $i$ , грн;

$r_i$  – ставка (*tax rate*) роздрібного акцизу.

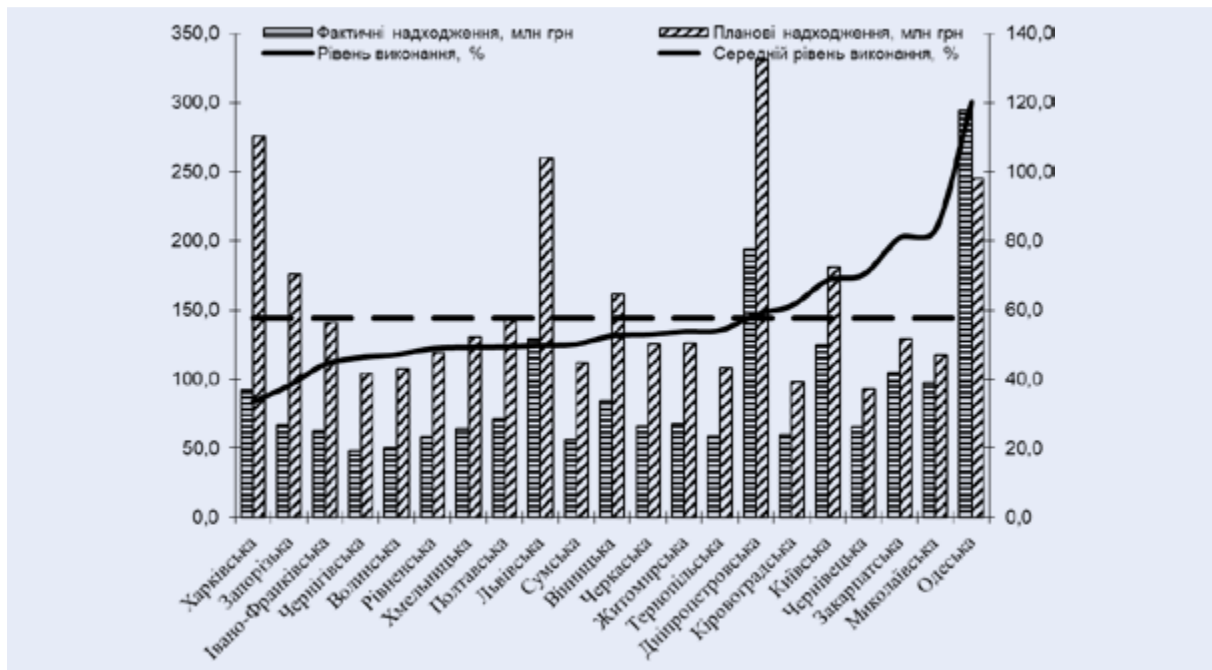
Підставивши в формулу 3 обсяг реалізації 60 млрд шт., середню ціну на рівні 29,0 грн та враховуючи чинні стандарти і ставки оподаткування, нормальні надходження даного акцизу від реалізації сигарет мали б скласти у 2018 році близько 4,3 млрд грн. Натомість місцеві бюджети отримали лише 2,4 млрд грн, що становить 55,81 % нормальних надходжень. Здійснивши аналогічні розрахунки для 2017 року, можна констатувати, що роздрібний акциз із тютюнових виробів сплачувався на рівні 71 % від нормального значення. Компаративний аналіз адміністративно територіальних одиниць України за рівнем сплати вказаного акцизу у 2017–2018 роках виявив тенденцію до зменшення його надходжень в 16 регіонах. За результатами 2018 року перевищення фактичних надходжень роздрібного акцизу з тютюнових виробів над плановими зафіксовано лише в Одеській області (рис. 4).

Зазначене свідчить про серйозні порушення податкової дисципліни та інституційну недосконалість механізму адміністрування даного податку та інші інституційні бар'єри, до числа яких слід віднести:

- стрімке зростання роздрібної ціни сигарет та інших тютюнових виробів, що супроводжується зменшенням обсягів споживання легально реалізованої підакцизної продукції та зміщення споживчих переваг на користь вживання товарів нижчого цінового сегменту, а також контрабандної та контрафактної продукції;
- відсутнє скорочення числа чинних ліцензій на продаж економічними суб'єктами різномірних тютюнових виробів;
- інтенсифікацію незаконного обігу підакцизних товарів, обумовленої зростанням роздрібної ціни тютюнових виробів;
- певний дефіцит персоналу для здійснення перевірок господарюючих суб'єктів, що здійснюють торгівлю підакцизними товарами;
- об'єктивну неспроможність практичного розмежування коду бюджетної класифікації між реалізацією алкогольних напоїв і тютюнової продукції: податкові надходження зараховуються в доходи відповідних місцевих бюджетів за загальною сумою, згідно коду бюджетної класифікації 14040000 «Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів», що ускладнює облік і прогнозування надходжень від справляння роздрібного акцизу, залежно від категорій товарів;



**Рис. 4. Рівень виконання надходжень від акцизного податку з роздрібного продажу тютюнових виробів у розрізі адміністративно-територіальних одиниць**



Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України

- специфіку розмежування адміністрування вказаного акцизу територіальними управліннями фіскальних органів;
- поширеність практик здійснення роздрібної торгівлі тютюновими виробами без одержання відповідної ліцензії;
- безпосереднє скорочення чисельності населення країни в цілому та її окремих адміністративно-територіальних одиниць.

Одним із базових принципів оподаткування, закладених в основу формування фіскальної політики ще основоположником класичної економічної школи Адамом Смітом є зручність сплати податку для платника. Простота та прозорість адміністрування податків є одним з фундаментальних критеріїв формування податкової системи держави. Нехтування даними принципами з боку публічних інститутів може бути однією з причин збільшення обсягу «тінізації» економіки. За розрахунками Федерації роботодавців України навіть у 2016 році акцизний податок з роздрібного продажу сплачувався не більше ніж з 75% реалізації тютюнових виробів, а у 2019 очікується на рівні близько 56 %. Зазначений факт є також підтвердженням того, що надходження від даного податку на споживання є більшими для великих адміністративно-територіальних одиниць та обмежує можливості невеликих територіальних громад мати власний фінансовий ресурс в бюджеті. Варто також наголосити на тому, що у селах, селищах та невеличких містах реалізація сигарет та інших підакцизних товарів доволі часто відбувається без дотримання встановлених вимог і стандартів, що позначається на динаміці надходжень згаданого податку. Можна погодитись, що із відміною акцизного податку з роздрібного продажу та одночасного збільшення мінімального податкового зобов'язання на тютюнові вироби тіньовий сегмент продажу тютюнової продукції кінцевому споживачу буде зменшено, а надходження до місцевих бюджетів у порівнянні із минулими періодами зростатимуть. Варто констатувати, що наразі податкові органи об'єктивно не мають достатнього рівня інституційної спроможності у сфері здійснення контролю діяльності понад 80 тис діючих в державі пунктів роздрібного продажу тютюнових виробів, що посилює ризики тінізації та деформації ринкового середовища, коли окремі економічні суб'єкти внаслідок ухилення від сплати податків отримують переваги над своїми сумнісними конкурентами. Чинна податкова практика суперечить ст. 4 Податкового кодексу в частині принципів податкового регулювання, зокрема його економічної ефективності та потребує поступового удосконалення і трансформації.

З огляду на сказане логічним видається інтегрування даного податку до загальної системи акцизного оподаткування. Згідно ст. 221 Податкового кодексу визначення сум податкових зобов'язань з тютюнових виробів здійснюється водночас за адвалорними і специфічними ставками, при чому ці зобов'язання не можуть бути меншими детермінованого мінімального акцизного податкового зобов'язання, а частка їх загальної суми – не меншою за 60 % середньоарифметичної зваженої роздрібної ціни вказаних товарів.

Враховуючи викладене, важливо здійснити комплексне та скоординоване здійснення трьох інституційних новацій: а) скасування акцизного податку з роздрібною торгівлі тютюнових виробів; б) раціональне збільшення специфічної ставки та мінімального акцизного податкового зобов'язання сигарет та іншої тютюнової продукції із обов'язковим уточненням її номенклатури і асортименту в контексті нормативної гармонізації з країнами-членами ЄС згідно «Угоди про асоціацію»; в) оптимізація перерозподілу податкових надходжень від сплати акцизу з тютюнової продукції до державного бюджету між центральним та місцевим рівнями бюджетної системи.

**Висновки.** Актуальним та доцільним є трансформація акцизного податку з роздрібною торгівлі підакцизних товарів, що передбачає включення його ставки до основної ставки акцизного податку, який сплачується безпосередньо в місцях виробництва тютюнових виробів або при їх перетині митного кордону. В подальшому надходження мають розподілятися між місцевими бюджетами відповідно до обсягів реалізації або споживання підакцизних товарів, враховуючи провідний зарубіжний досвід. Зазначене дозволить нівелювати розбіжності в справлянні акцизного податку з практикою Європейського Союзу, які існують на сучасному етапі, спростити адміністрування для більш як 60 тисяч суб'єктів підприємництва, мінімізувати обсяги ухиляння сплати податку, посилити фінансову значимість акцизного податку у доходах бюджету. Пріоритетним є регулювання специфічної, а не адвалорної компоненти податку, перерозподілу податкового навантаження на тютюнові вироби всіх цінових сегментів, що не спричинить деформації споживчих переваг на користь дешевшої та шкідливішої продукції.

## ДОДАТОК А

## ОГЛЯД НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ:

Зростання ставок акцизного податку гарантує державі збільшення бюджетних надходжень, водночас розмір податкового навантаження не має досягати рівня, який провокуватиме платників до ухилення від їх сплати

(A. Smith, 1776)

Для ринку тютюнової продукції регулювання податкового навантаження має відбуватись на засадах прогнозованості та послідовності в руслі переговорного процесу владних інститутів і виробників

(A. Laffer, 2014)

Акцизне оподаткування є складовою державної політики щодо зниження кількості курців, а мінімальне акцизне зобов'язання на всі види сигарет є найбільш дієвим інструментом обмеження тютюнопаління

(F. Chaloupka, A. Yurekli, G. Fong, 2012)

При підвищенні ставок акцизного податку на тютюнові вироби відбувається структурне заміщення споживання на користь сигарет тих сегментів з яких справляється менший розмір податку, або контрафактної чи контрабандної продукції

(L. Chiou, E. Muehlegger, 2014)

## ДОДАТОК Б

**Таблиця Б1. Динаміка росту реального валового внутрішнього продукту в країнах ОЕСР за період 1981–2018 років, %**

|                | 1981–1985 | 1986–1990 | 1991–1995 | 1996–2000 | 2001–2005 | 2006–2010 | 2011–2015 | 2016–2018 |
|----------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| Австралія      | 2,86      | 3,97      | 2,41      | 4,24      | 3,24      | 2,85      | 2,72      | 2,70      |
| Австрія        | 1,48      | 3,03      | 2,22      | 3,02      | 1,72      | 1,33      | 1,06      | 2,18      |
| Бельгія        | 0,95      | 3,09      | 1,60      | 2,90      | 1,82      | 1,41      | 1,00      | 1,52      |
| Канада         | 2,71      | 2,63      | 1,72      | 4,02      | 2,57      | 1,16      | 2,17      | 2,06      |
| Швейцарія      | 1,52      | 2,95      | 0,00      | 3,25      | 1,50      | 2,25      | 1,49      | 1,94      |
| Чилі           | -0,28     | 6,49      | 7,90      | 4,69      | 4,69      | 3,81      | 3,93      | 2,75      |
| Німеччина      | 1,37      | 3,31      | 2,05      | 1,92      | 0,57      | 1,30      | 1,59      | 2,00      |
| Данія          | 2,76      | 1,45      | 2,34      | 3,01      | 1,34      | 0,25      | 1,16      | 1,87      |
| Іспанія        | 1,40      | 4,50      | 1,52      | 4,09      | 3,39      | 1,10      | -0,21     | 2,53      |
| Фінляндія      | 2,85      | 3,45      | -0,36     | 5,08      | 2,59      | 0,93      | 0,00      | 2,19      |
| Франція        | 1,60      | 3,39      | 1,29      | 2,91      | 1,66      | 0,79      | 0,97      | 1,62      |
| Великобританія | 2,38      | 3,52      | 1,63      | 3,18      | 2,81      | 0,40      | 2,00      | 1,58      |
| Греція         | 0,15      | 1,27      | 1,26      | 3,65      | 3,90      | -0,23     | -3,91     | 1,55      |
| Італія         | 1,69      | 3,12      | 1,31      | 2,00      | 0,94      | -0,27     | -0,61     | 1,13      |
| Японія         | 4,28      | 5,00      | 1,58      | 1,11      | 1,18      | 0,15      | 0,99      | 1,00      |
| Південна Корея | 9,38      | 10,49     | 8,43      | 5,65      | 4,74      | 4,13      | 3,00      | 2,90      |
| Мексика        | 2,03      | 1,72      | 2,18      | 5,10      | 1,66      | 1,99      | 2,86      | 2,65      |
| Норвегія       | 3,48      | 1,70      | 3,74      | 3,63      | 2,21      | 0,94      | 1,65      | 1,78      |
| ОЕСР           | 2,74      | 3,64      | 2,10      | 3,29      | 2,16      | 1,00      | 1,72      | 1,95      |
| Португалія     | 0,90      | 5,68      | 1,73      | 4,08      | 0,87      | 0,63      | -0,90     | 1,90      |
| Швеція         | 2,00      | 2,40      | 0,75      | 3,58      | 2,63      | 1,67      | 2,06      | 2,27      |
| Туреччина      | 4,87      | 5,67      | 3,32      | 4,10      | 4,95      | 3,35      | 7,12      | 3,45      |
| США            | 3,36      | 3,36      | 2,59      | 4,30      | 2,54      | 0,78      | 2,09      | 2,19      |

Джерело: побудовано за даними ОЕСР та Міжнародного валютного фонду

## ДОДАТОК В

Таблиця В1. Частка податкових надходжень у ВВП в країнах ОЕСР за період 1981–2018 років, %

|                | 1981–1985 | 1986–1990 | 1991–1995 | 1996–2000 | 2001–2005 | 2006–2010 | 2011–2015 | 2016–2018 |
|----------------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|-----------|
| Австралія      | 26,97     | 28,30     | 26,99     | 29,44     | 29,80     | 27,56     | 27,37     | 27,70     |
| Австрія        | 39,37     | 39,79     | 41,12     | 42,78     | 42,27     | 40,82     | 42,30     | 41,75     |
| Бельгія        | 42,36     | 42,31     | 42,01     | 43,60     | 43,32     | 42,78     | 44,43     | 44,51     |
| Канада         | 32,10     | 33,70     | 34,91     | 35,43     | 32,75     | 31,78     | 31,13     | 31,98     |
| Швейцарія      | 23,92     | 24,40     | 24,40     | 26,25     | 26,82     | 26,49     | 27,11     | 27,87     |
| Чилі           | н/д       | н/д       | 18,39     | 18,87     | 19,28     | 20,65     | 20,62     | 20,49     |
| Німеччина      | 35,75     | 35,82     | 35,83     | 35,74     | 34,35     | 35,17     | 36,39     | 36,93     |
| Данія          | 41,77     | 46,01     | 45,33     | 47,10     | 46,26     | 45,59     | 46,78     | 46,12     |
| Іспанія        | 24,92     | 30,34     | 32,01     | 32,41     | 33,87     | 33,28     | 32,97     | 33,25     |
| Фінляндія      | 37,29     | 41,08     | 44,38     | 45,11     | 42,57     | 41,32     | 43,23     | 43,24     |
| Франція        | 40,83     | 41,36     | 41,71     | 43,26     | 42,37     | 42,19     | 44,74     | 45,98     |
| Великобританія | 35,32     | 33,84     | 30,58     | 31,43     | 32,15     | 32,66     | 32,63     | 33,02     |
| Греція         | 23,52     | 24,76     | 26,52     | 31,70     | 31,25     | 31,12     | 35,45     | 38,72     |
| Італія         | 32,22     | 34,95     | 38,75     | 40,69     | 39,72     | 41,59     | 43,36     | 42,20     |
| Японія         | 26,16     | 28,63     | 26,77     | 26,44     | 26,26     | 27,93     | 30,46     | 30,71     |
| Південна Корея | 16,58     | 16,36     | 18,75     | 19,25     | 22,19     | 24,04     | 24,61     | 24,93     |
| Мексика        | 15,04     | 14,50     | 12,77     | 12,59     | 13,72     | 13,51     | 15,03     | 16,15     |
| Норвегія       | 41,92     | 41,39     | 39,71     | 41,21     | 42,22     | 41,91     | 40,05     | 38,55     |
| ОЕСР           | 31,21     | 32,39     | 32,94     | 33,75     | 33,30     | 33,13     | 33,72     | 33,83     |
| Португалія     | 24,14     | 25,57     | 26,82     | 30,41     | 30,87     | 31,04     | 33,36     | 34,28     |
| Швеція         | 44,57     | 48,84     | 45,43     | 48,38     | 45,95     | 44,45     | 42,82     | 43,87     |
| Туреччина      | 12,55     | 13,81     | 16,50     | 21,61     | 25,00     | 26,49     | 28,71     | 25,39     |
| США            | 24,94     | 25,43     | 26,00     | 27,64     | 25,41     | 25,12     | 25,17     | 26,64     |

Джерело: побудовано за даними ОЕСР та Міжнародного валютного фонду

## ДОДАТОК Д

Таблиця Д1. Фіскальна значимість податків за період 2001–2018 років, %

| Податки  | 2001–2005      |                    | 2006–2010 |                    | 2011–2015 |                    | 2016–2018 |                    |
|--|----------------|--------------------|-----------|--------------------|-----------|--------------------|-----------|--------------------|
|  | Питома вага у: |                    |           |                    |           |                    |           |                    |
|  | ВВП            | доходах<br>бюджету | ВВП       | доходах<br>бюджету | ВВП       | доходах<br>бюджету | ВВП       | доходах<br>бюджету |
| Податкові надходження,<br><i>в тому числі:</i>     | 19,09          | 70,87              | 22,07     | 74,71              | 24,85     | 80,66              | 27,59     | 82,63              |
| ПДВ  | 5,45           | 20,15              | 8,61      | 29,14              | 9,28      | 30,13              | 10,31     | 30,86              |
| - з вироблених в країні товарів<br>(робіт, послуг) | 1,87           | 6,97               | 1,72      | 5,80               | 2,28      | 7,39               | 2,21      | 6,61               |
| - з імпортованих товарів<br>(робіт, послуг)        | 3,58           | 13,18              | 6,89      | 23,34              | 7,00      | 22,74              | 8,10      | 24,25              |
| Податок на доходи фізичних осіб                    | 4,23           | 15,75              | 4,54      | 15,40              | 4,83      | 15,70              | 6,17      | 18,47              |
| Податок на прибуток                                | 4,61           | 16,78              | 4,26      | 14,38              | 3,29      | 10,71              | 2,66      | 7,96               |
| Акцизний податок                                   | 1,70           | 6,31               | 1,83      | 6,21               | 2,85      | 9,23               | 4,02      | 12,05              |
| - з вироблених в країні<br>підакцизних товарів     | 1,57           | 5,61               | 1,58      | 5,21               | 2,02      | 6,63               | 2,44      | 7,91               |
| - з імпортованих підакцизних<br>товарів            | 0,19           | 0,70               | 0,30      | 1,00               | 0,84      | 2,60               | 1,58      | 4,14               |
| Ввізне мито  | 1,05           | 3,90               | 1,04      | 3,49               | 1,08      | 3,47               | 0,80      | 2,38               |

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України



## ДОДАТОК Ж

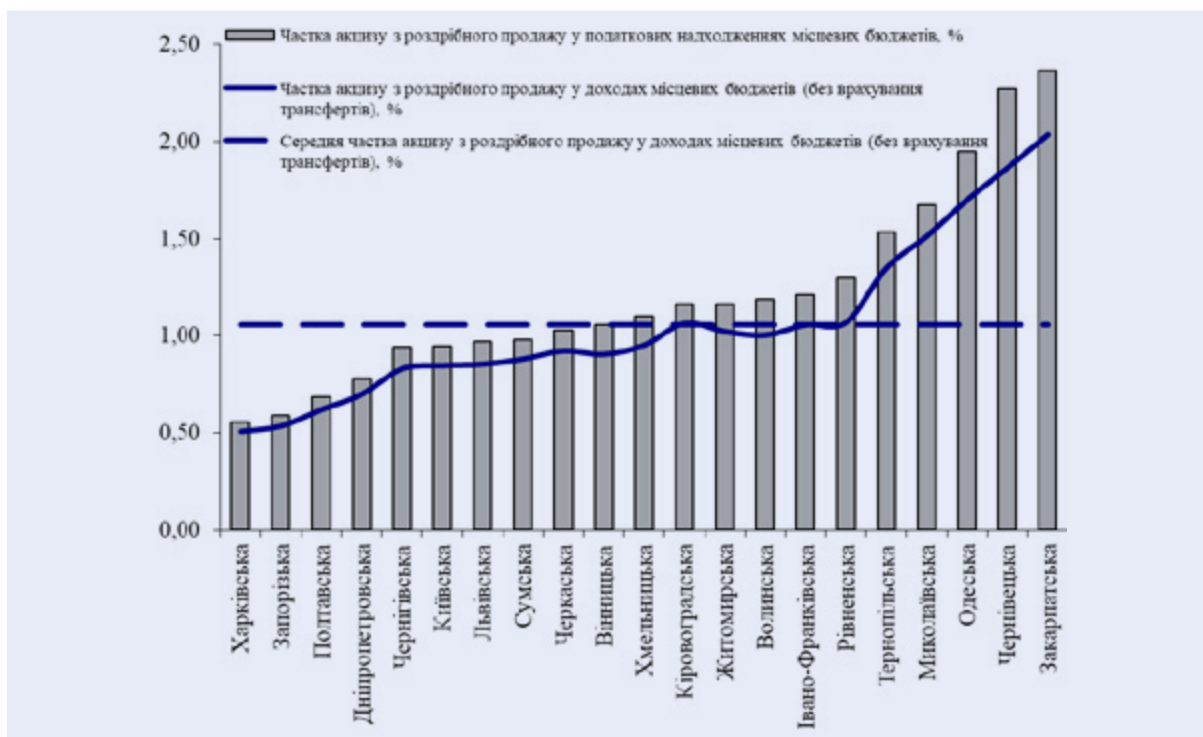
Рис. Ж1. Надходження від акцизного податку на тютюнові вироби у 2007–2019 роках, млрд грн



Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України

## ДОДАТОК З

Рис. 31. Вагові показники акцизного податку з роздрібної торгівлі підакцизних товарів у доходах та податкових надходженнях місцевих бюджетів



Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та Міністерства фінансів України

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

## ВПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКУ НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ

Ментор від ЗВО:

**Варналії Захарій Степанович,**

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри фінансів, лауреат премії імені Тараса Шевченка КНУ імені Тараса Шевченка (01.03.2021 р.)

Учасники:

**Романюк Микола Васильович,** кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів

**Мехед Андрій Миколайович,** аспірант 1-го року навчання, спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»;

**Мацур Сергій Миколайович,** студент 1-го курсу магістратури, спеціальність «Корпоративні фінанси»

**Романюк Артем Миколайович,** студент 1-го курсу магістратури, спеціальність «Корпоративні фінанси»

### 1. Теоретичні основи податку на виведений капітал

Податок на прибуток сьогодні повинні платити більшість підприємств, крім неприбуткових організацій (наприклад, громадських), бюджетних установ (лікарень та ін.) і єдиного податку (ФОП та ін.). Виплачувати податок належить раз на рік за підсумками фінансового звіту про витрати і доходи підприємства. При цьому суми розраховуються за складною і запутаною формулою, де потрібно враховувати безліч різноманітних факторів: рід діяльності, амортизацію і види фінансових операцій. Класична модель оподаткування прибутку підприємств є неефективною в сьогоdnішніх економічних умовах. Так, з загальної кількості платників податку на прибуток підприємств, що складає близько 269 000 платників, 90% загальної суми податку на прибуток сплачується до бюджету 1100 платниками, річний дохід який перевищує 20 млн гривень. При цьому ще 8000 платників з річним доходом, що перевищує 20 млн гривень, стабільно декларують від'ємне значення об'єкту оподаткування податком на прибуток підприємств та, відповідно, взагалі не сплачують податок до бюджету. В той же час такі платники щорічно сплачують закордон пасивні доходи (дивіденди, проценти тощо) у розмірах, що обліковуються мільярдами гривень, та за рахунок застосування положень податкових конвенцій не утримують з таких виплат жодного податку, або ж утримують у мінімальних розмірах. Крім того, податок на прибуток має низку інших недоліків, серед яких: складні правила розрахунку об'єкта оподаткування (фінансовий результат як базовий показник для розрахунку об'єкта оподаткування з подальшим коригуванням на різниці – це постійний ризик претензій з боку контролюючих органів); необхідність ведення окремого обліку податкової амортизації; проблеми з накопиченням збитків; агресивні схеми податкового планування, які використовуються окремими компаніями з метою уникнення оподаткування, що призводить до надмірного податкового тиску на сумлінних платників податку.

Досі залишилася практика встановлення планів надходжень з цього податку, які спускаються на місця у вигляді коефіцієнтів податкового навантаження в залежності від галузі, в якій здійснюється діяльність. Сьогодні це робиться негласно. На практиці досить часто в ході податкових перевірок саме перевірка правомірності розрахунку зобов'язань з податку на прибуток не здійснюється, оскільки основна мета такої перевірки – це встановлення порушення та здійснення донарахувань на заздалегідь визначену суму. Відповідно, «висновки» перевіряючих в таких випадках не ґрунтуються на нормах податкового законодавства, є перекрученням фактичних

обставин справи та/або положень податкового законодавства, а інколи і взагалі позбавлені елементарної логіки. Як правило, перевірки супроводжуються низкою інших порушень, таких як: – незаконність призначення та проведення перевірок, в тому числі тих, що взагалі не передбачені чинним законодавством; – численні процедурні порушення з боку перевіряючих в ході проведення перевірки та оформлення її результатів; – недотримання процедури оскарження Акта про результати перевірки та винесення податкових повідомлень-рішень [1].

В українських реаліях класична модель оподаткування прибутку містить вже системні проблеми, частина з яких є невід'ємною складовою цієї моделі в усьому світі, а частина обумовлена виключно специфікою України, в тому числі рівнем корупції та проблемами правозастосування. Умовно їх можна згрупувати наступним чином:

1. Проблема розрахунку об'єкта оподаткування – фінансовий результат як базовий показник для розрахунку об'єкта оподаткування з подальшим коригуванням на різниці це постійний ризик претензій з боку податкової. Крім того, застосування різних схем «оптимізації», що призводить до надмірного податкового тиску на сумлінних платників податку. Податкове структурування призводить до неоподаткування одних платників податку з перенесенням всього тягара зі сплати цього податку на інших платників, в результаті чого основна частина надходжень з цього податку забезпечується 0,4% всіх платників податку.
2. Проблема адміністрування податку та вчинення фіскального тиску на платників податку – усталена практика, від якої податкові органи не мають жодного наміру відмовлятися.
3. Низька фіскальна ефективність податку на прибуток як результат поєднання зазначених вище проблем та передумова його кардинального реформування.

Відповідно у спробі мінімізувати податкові платежі підприємці винайшли безліч схем, які дозволяють їм не показувати реальний прибуток. У підсумку за звітами більшість українських підприємств проходять як збиткові чи з мінімальним прибутком. А такі підприємства не можуть інвестувати кошти у свій розвиток – грошей на це у них, за звітами, немає. А якщо з'являється – це може викликати питання у контролюючих органів.

З іншого боку, запутаність і складність законодавства дозволяла цим самим контролюючим органам оскаржувати правильність складання звітів і визначення розміру прибутку підприємствами. Більшість справ про «приховуванні доходів» і про «ухиленні від сплати податків» побудовані саме на таких базисах. Хабарництво і штрафні санкції (або їх загроза) в підприємницькому середовищі теж багато в чому були породжені складністю податкового законодавства та його колізіями.

Введення податку на виведений капітал припускає, що доходи і прибуток підприємства взагалі не будуть цікавити контролюючі органи. Тому що цей показник перестає бути базовим при нарахуванні податків. А значить, приховувати прибуток більше не буде потреби. У зв'язку з цим та з метою вивільнення коштів на розвиток та модернізацію підприємств і стимулювання економічного зростання, доцільним є запровадження оподаткування лише тієї частини прибутку підприємств, яка не спрямовується на розширення чи створення виробництва. Такий підхід застосовується у Республіці Естонія, Латвійській Республіці та Грузії.

Становити інтерес для фіскальних служб будуть тільки суми, які акціонери або власники отримують в якості дивідендів, виведуть за кордон або якимось іншим способом вилучать з бюджету підприємства. Ось саме з цих сум буде стягуватися податок на виведений капітал. А прибуток, який власники вирішать витратити на розвиток виробництва, поліпшення умов праці та інші корисні для підприємства речі, податками обкладатися не буде. Тому скасування податку на прибуток і введення податку на виведений капітал приведе до загальної модернізації підприємств, поліпшенню умов праці (в т.ч. зростання зарплат) і взагалі до покращення економіки країни. Власникам відповідно доведеться інвестувати в розвиток підприємств. Зношеність основних фондів українських підприємств вважається серйозним «гальмом» для розвитку економіки. Зношеність основних засобів в цілому по економіці становить 60,4%, а в провідному секторі – переробної промисловості – оцінюється в 78,7%.

Оскільки нова система оподаткування передбачає, що платити в бюджет доведеться якраз з тих коштів, які не будуть вкладатися в модернізацію і розвиток, власники зацікавлені залишити більше коштів на рахунках своїх компаній і вкладати їх в розвиток. В результаті спростяться умови ведення бізнесу, повинні зникнути багато корупційних схем, скоротяться витрати платників податків, підвищиться капіталізація підприємств і буде створений потужний стимул для залучення інвестицій в українську економіку. А принцип дії нового податку – на виведений капітал – набагато простіший і зрозуміліший, ніж тонкощі податку на прибуток. Та при цьому, податок на виведений капітал за своєю суттю не є податком на репатріацію, оскільки він не утримується з доходів нерезидентів, а сплачується резидентом, який здійснює виплату. Відтак, до податку на виведений капітал не будуть застосовуватись положення конвенцій про уникнення подвійного оподаткування, що в принципі унеможливорює зловживання положеннями таких конвенцій.

Розглянемо основні передумови введення податку на виведений капітал у порівнянні з податком на прибуток, зазначимо їх далі.

## ФІНАНСОВА ПЕРЕДУМОВА

Якщо брати податок на прибуток то доцільно розглянути приклад, що відбувається в діючій моделі даного податку, коли власник починає свій бізнес. Власник вкладає кошти в розвиток бізнесу, здійснює капітальні інвестиції в створення так званих кваліфікаційних активів – наприклад будівництво. На цьому етапі власник ще не отримав прибуток, але податок на прибуток починає сплачувати в перший же звітний період навіть при відсутності фінансового результату і доходів. Це відбувається в силу податкових різниць, що призводить до створення об'єкта оподаткування податком на прибуток. До такого об'єкту застосовується ставка податку 18%. Тобто частина вкладеного власником капіталу може стає об'єктом сплати податку ще до того, як бізнес починає приносити доходи і прибуток. До цього варто додати дохід від курсових різниць, якщо на рахунку компанії лежить валюта, внесена інвестором але ще не витрачена. В середньому по країні з 264 тис платників податку на прибуток всього 1 тис основних платників сплачують 85% податку. Фінансовий результат таких платників на 20-30% збільшують додаткові податкові коригування. Отже в результаті виникає надмірний податковий тиск на підприємства. Це вилучені в бюджет кошти замість того, що могли б бути реінвестовані в бізнес в країні, де потреба в інвестиціях величезна.

Якщо ж розглянути податок на виведений капітал за аналогічної ситуації наведеної вище, то його головна ідеологія полягає в тому, що поки власник не почне виводити кошти з бізнесу, він нічого не платить і навіть не подає декларацію. Якщо власник виводить кошти шляхом виплати дивідендів, він сплачує податок за ставкою 15% – нараховується зверху, і ефективна ставка становить 13%. Крім цієї ставки власнику не потрібно сплачувати ні податку на доходи фізичних осіб (зараз 5% після сплати 18% податку на прибуток), ні податку на доходи нерезидентів (податок на репатріацію). Ця модель стимулює розвиток виробництва в Україні, стимулює до інвестицій і реінвестицій.

## БУХГАЛТЕРСЬКА ПЕРЕДУМОВА

База податку на прибуток заснована на фінансовому результаті, відкоригованому на податкові різниці. Бухгалтерський облік, безумовно, став дуже важливим в житті платника податків, адже в силу того, що він є основою для визначення оподаткованого прибутку через коригування фінансового результату, тепер неправильне відображення операції в обліку може стати причиною донарахування податків і штрафів.

При визначенні податку на виведений капітал бухгалтерський облік не відіграє такої ролі. Елементи фінансової звітності матимуть значення тільки для цілей трансфертного ціноутворення. Податок на виведений капітал не базується на таких поняттях як дохід, витрата або прибуток.

## АНТИОФШОРНА ПЕРЕДУМОВА

Одна із проблем України в тому, що з країни виводиться без оподаткування до 10% ВВП. В Україні немає проблеми, як в США чи в Німеччині, де національні компанії не повертають виручку, зароблену в інших країнах. Україна не має транснаціональних холдингів, у яких материнська компанія знаходиться в Україні, а виробництво – в інших країнах. Багато кроків BEPS в найближчі десятиліття Україні просто не потрібні. Для України контроль над розмиванням бази оподаткування набагато ефективніше здійснювати на власній території, оскільки основним завданням є запобігання відтоку капіталу. Податок на прибуток з накопиченим трильйоном збитків створює прекрасні умови для розмивання бази оподаткування та виведення капіталу з України. Коригування по ТЦО нівелюються збитками, так само, як і обмеження по виплаті відсотків пов'язаним особам-нерезидентам.

У податку на виведений капітал донарахування по ТЦО, відсотки на користь пов'язаної особи-нерезидента, відсотки і роялті з виплатою в низькоподатковій юрисдикції стають прямими об'єктами оподаткування. Правила тонкої капіталізації прив'язані тільки до одного показника – співвідношенню суми боргу до власного капіталу з виконанням вимог МВФ щодо зниження такого співвідношення з 3,5 до 1,5. Ніякого розрахунку EBITDA при цьому робити не треба. Податок на виведений капітал пропонує прості кроки, які будуть ефективніше протидіяти виведенню капіталу, ніж багато кроків BEPS.

## ІНВЕСТИЦІЙНА ПЕРЕДУМОВА

Податок на прибуток компанії з іноземними інвестиціями сплачують за ставкою 18%, а при виплаті дивідендів на користь материнської компанії-нерезидента – ще і податок з доходів за ставкою до 15% (фактично від 0 до 10%). Таким чином, податкове навантаження на компанії може становити до 25%. Крім того, саме компанії з іноземними інвестиціями зіткнулися з проблемами авансових платежів з податку на прибуток при виплаті дивідендів. При виплаті дивідендів власнику-нерезиденту податок на виведений капітал буде сплачуватися за ставкою 15%. Отже при запропонованій системі податку на виведений капітал інвестор – як іноземний, так і український – виграє.

Податок на прибуток дає в бюджет близько 2% ВВП або до 9% від усіх податкових надходжень до бюджету. При цьому платить його переважно 1 тис. компаній, у яких завдяки податковим коригуванням забирають на 20-30% більше, ніж ці компанії реально «напрацювали», в держсекторі це під 70% з відрахувань від чистого прибутку. Про



рівність оподаткування говорити не доводиться в умовах виведення 10% ВВП без оподаткування або оподаткування за ставкою 2,6%. Податок на прибуток збирається з використанням адміністративного впливу на платників. Податок на прибуток в українських реаліях привів до існування більше одного трильйона збитків, що посилює тінізацію економіки. Ще однією загрозою є сірі та чорні «схеми» наших підприємців. Наприклад компанії можуть просто «переводити в готівку» кошти, прикриваючись купівлею яких-небудь фіктивних послуг, замість того щоб сплачувати податок на виведений капітал. При введенні податку на виведений капітал необхідно знайти чим перекрити зменшення податкових надходжень до бюджету. Найшвидший засіб – це підвищення ставок інших податків, але це призведе до ризику тінізації економіки. Наступна проблема, це позиція МВФ – вони категорично проти цього податку в Україні. Це відповідно ризик повної чи часткової зупинки співпраці з МВФ, яка нам необхідна, в тому числі і для наповнення бюджету нашої країни. Конфронтація з МВФ може вдарити і по взаємовідносинам з іншими кредиторами України. А це ще більші бюджетні ризики. Також існує проблема імплементації та малий європейський досвід. Україна хоча і європейська країна, але має свої особливості. Якщо впровадити даний податок некоректно під впливом лобізму та корупції, збитки для бюджету будуть катастрофічними. Є підстави припускати, що податок на виведений капітал в перші два роки існування збере менше податку на прибуток, але на третій рік надходження різко зростуть, перекриваючи недобір перших років. Це як раз вписується в перехід на трирічне бюджетне планування. Прогноз по першим двом рокам заснований на підрахунку без урахування ефекту від детінізації та економічного ефекту від інвестицій у вигляді реінвестувати податку на прибуток.

## 2. Огляд результатів введення податку на виведений капітал на прикладі Естонії, Грузії, Македонії, Молдови та Латвії

Ефективне оподаткування має важливе значення для розвитку підприємництва в силу свого істотного впливу на матеріальне становище платника податків. Саме тому кожна сучасна держава прагне сформувати такі умови, при яких податкова система не буде створювати тягаря: буде справедливою і сумірною прибутку суб'єктів господарської діяльності. Ключовими факторами для належного оподаткування теж слід визнати стабільність і сталість.

Міжнародний досвід впровадження податку на виведений капітал, поряд із зазначеним, продемонстрував, що суб'єкти господарювання знаходять шляхи ухилення від сплати ПВК. Це здійснюється у вигляді виведення грошей з компанії за неправильним призначенням. Податок не сплачується при здійсненні платежу, пов'язаного з веденням господарської діяльності. Деякі компанії скористалися цією умовою і маскують платежі, які не пов'язані з веденням бізнесу, як такі, що здійснюються саме в цих межах. Наприклад, надання інвестицій або позик, які ніколи не будуть виплачуватися або коли компанії нібито продають продукцію один одному, але фактично постачання не відбувається, а гроші просто переправляються з однієї компанії в іншу.

Вивчення міжнародного досвіду впровадження податку на виведений капітал спрямовує на те, що під час реалізації процесу його введення у вітчизняну систему оподаткування доцільно оцінити напрями позитивного та негативного впливу такого заходу, а також забезпечити можливості для використання шляхів підвищення ефективності впровадження таких змін [2].

Сьогодні відомо лише 5 країн, які мали досвід із запровадження податку на виведений капітал: Естонія, Македонія, Грузія, Молдова та Латвія. У кожній з них реформування мало різні наслідки, а тому буде доцільним дослідити їх усі і зробити відповідні висновки. Найбільший ефект від введення податку на розподілений прибуток було досягнуто в Естонії, що дозволило значно покращити економічну ситуацію в країні.

В цілому міжнародний досвід впровадження податку на виведений капітал або його аналогів є неоднозначним, оскільки такі зміни спричинили як позитивний, так і негативний вплив на різні економічні процеси в Естонії, Македонії, Молдові, Грузії та Латвії (табл. 1).

У 2000 році Естонія вперше запровадила податок на розподілений прибуток. Реформа передбачала, що загальний прибуток, який був отриманий підприємствами, не був розподілений, не оподатковувався. Це стосувалося як активних операцій (торгівельні операції), так і пасивних (роялті, дивіденди). До цього правила включаються також приріст капіталів від продажу цінних паперів, нерухомості, акцій тощо.

Скористуватися такою податковою системою можуть підприємці-резиденти та постійні представники підприємств-нерезидентів, які зареєстровані в Естонії. Таким чином, оподаткування прибутку підприємств відбувається тільки у разі його розподілу у вигляді дивідендів або не вважатиметься розподіленими некомерційними витратами, додатковими пільгами, подарунками тощо.

Податок на прибуток підприємств в Естонії ще називають податком на грошовий потік або cash-flow tax. Для нерозподіленого прибутку звичайний податок на прибуток в Естонії становить 0%, тоді як розподілений прибуток оподатковується за формулою 20/80 від суми дивідендів або прирівняних до них платежів. Тобто, якщо

отриманий прибуток складає 10 000 євро, то, відповідно, податок складе 2 000 євро або 20% і він вже буде остаточною. Це означає, що особи, які отримують дивіденди підприємства або вже оподаткований розподілений прибуток, платити додатковий податок на одержаний дохід не повинні.

**Таблиця 1. Порівняльна характеристика досвіду впровадження податку на виведений капітал**

| Країна           | Особливості впровадження  | Фіскальний вплив  | Економічний вплив (на ВВП та інвестиції)   | Загальна оцінка  |
|------------------|---|---|--|--|
| <b>ЕСТОНІЯ</b>   | Під час реформи були побоювання, що податок може бути податком, утриманим з дивідендів (заборонено Директивою щодо материнських-дочірніх компаній). Після рішення ЄСJ «Burda» у 2008 р., зрозуміло, що це не так  | Негативний навіть через десять років після впровадження. Падіння доходів на 0,5–1,0 % ВВП внаслідок реформи   | Швидке зростання економіки Естонії у 2000 р. Однак після запровадження податку на розподілений прибуток немає суттєвої різниці в темпах зростання порівняно із сусідами. Інвестиції пришвидшилися після реформи, але зросли навіть швидше у Латвії. Взагалі немає чіткого впливу | Незважаючи на відсутність чітких доказів позитивного економічного впливу, компанії та уряд переконані, що податкова реформа поліпшила діловий клімат у країні. Естонія насправді стала «корпоративним банком» для транснаціональних компаній. Прибутки зберігали в Естонії з відсутнім оподаткуванням, а також відсутнім податком на процентні платежі   |
| <b>МАКЕДОНИЯ</b> | Цей крок планували лише як тимчасовий захід, скасування сталося не очікувано і без попереднього оголошення, що створило проблеми для податкового та фінансового планування компаній. Тимчасова природа цього податку створила передумови для ухилення від його сплати через відкладання розподілення прибутку   | Бюджетні надходження від податку скоротилися майже вдвічі з 8,6 % ВВП до 4,4 % ВВП у 2009 р. Збільшення податкових доходів було додатковою мотивацією для скасування реформи у 2014 р. Простежується суттєвий негативний фіскальний вплив реформи.  | Економічне зростання у Македонії у 2008–2010 р. було подібним до країн порівняно в регіоні. Потенційно позитивний вплив на довгострокове зростання через інвестиції. Разом з цим, податкова реформа була лише одним із багатьох факторів   | Економічне відновлення у 2013 р. знизило очікувану потребу у додатковому стимулюванні. Негативний фіскальний вплив сприймався сильнішим, ніж позитивний вплив на інвестиції. Вільні індустріальні зони вже передбачали податкові стимули. Стандартну систему розглядали як шанс отримати членство в ЄС   |
| <b>МОЛДОВА</b>   | Були втрачені бюджетні доходи без будь-якого позитивного впливу на економіку  | Суттєвий негативний вплив нульової ставки на додаток до погіршення ситуації внаслідок світової економічної кризи у 2008 р. призвів до тиску податкових органів збільшити бюджетні надходження. В результаті суттєво зросли штрафи та пені на бізнес | Відсутній позитивний вплив на інвестиції або ВВП. Збільшення штрафів погіршило інвестиційний клімат  | В цілому дуже контрпродуктивний захід, оскільки були втрачені бюджетні доходи без будь-якого позитивного впливу на економіку. Впровадження «сурогатного податку на розподілений прибуток» через нульову ставку ППП на реінвестований прибуток означає відсутність будь-якого адміністративного спрощення: надалі залишається фінансова звітність за МСФЗ |
| <b>ГРУЗІЯ</b>    | Податок на розподілений прибуток запроваджено у січні 2017 р. та лише у вигляді часткової податкової реформи: фінансові компанії/інституції надалі сплачують ППП  | Хоча багато зацікавлених сторін мали багато застережень через можливий негативний фіскальний вплив, надходження від нового податку у перших кварталах були вищими за очікувані  | Представники бізнесу схвально оцінили новий податок  | Мотивами для впровадження стали поліпшення інвестиційного клімату та збільшення інвестицій. Така податкова реформа реалізується в контексті ширших заходів, спрямованих на поліпшення інфраструктури та ділового середовища в країні   |
| <b>ЛАТВІЯ</b>    | Податок на розподілений прибуток запроваджено у січні 2018 р. Ставка податку на виведений капітал складає 20%, в повній мірі його почнуть збирати з 1 січня 2020 року. Протягом двох років буде діяти перехідний період, під час якого при розподілі накопиченої раніше прибутку буде застосовуватися ставка податку в 10%. Зараз ставка податку на розподіл капіталу в Латвії становить 15%. | Фіскальний вплив позитивний. Надходження не повні через часткову імплементацію податку.   | Представники бізнесу схвально оцінили новий податок  | Основними мотивами для впровадження стали покращення інвестиційного клімату та збільшення потоків інвестицій. Був взятий за основу позитивний досвід Естонії. Очікуються збільшення надходжень у 2020 році.  |

*Джерело: Складено авторами*

З 2018 року почала застосовуватися більш низька ставка податку на розподілений прибуток в розмірі 14% для підприємств, які регулярно отримують прибуток. Сплата дивідендів в розмірі, який є нижчим або дорівнює розміру неоподатковуваних дивідендів за три попередні роки (20%), оподатковується за ставкою 14%.

Через 9 років після Естонії схожа система оподаткування прибутку підприємств була запроваджена у Македонії. Введення податку на розподілений прибуток в Македонії мало на меті протидію наслідкам світової фінансової кризи, а також залучення інвестицій за рахунок сприятливої системи оподаткування прибутку. В цілому оподаткування прибутку підприємств в цій країні було розділено на два компоненти: нерозподілений прибуток обкладався податком за ставкою 0%; дивіденди, виплачені підприємствам-резидентам, підприємствам-нерезидентам або фізичним особам, а також інші операції, прирівняні до розподілу прибутку, оподатковувалися за ставкою 10%. Новий податок в Македонії проіснував 5 років і був скасований через значні негативні наслідки для бюджетної системи країни [3].

Незважаючи на негативний досвід Македонії, з 2017 року Грузія перейшла на нову систему оподаткування прибутку підприємств, зваживши на успішний досвід застосування податку на розподілений прибуток підприємств в Естонії. Метою такої податкової реформи було поліпшення ділового клімату в країні і стимулювання надходження інвестицій в Грузію.

Така система оподаткування прибутку підприємств в Грузії є адаптацією естонської моделі оподаткування розподіленого прибутку. Як наслідок платникам податків більше не потрібно буде визначати оподатковуваний прибуток на основі розрахунків доходів і витрат. З огляду на це значна частина обліку на підприємствах буде виведена з-під контролю податкових органів, що зменшує витрати на податкові перевірки в частині обліку витрат і результатів господарської діяльності, покарань за відповідні порушення тощо.

Стандартна ставка податку на прибуток підприємств, що дорівнює 15%, застосовується до сумарної вартості транзакцій по розподілу прибутку, витрат, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю, і іншим розподілом прибутку. Розподілений прибуток включає виплату дивідендів у грошовій та безгрошовій формі. Розподіл дивідендів між юридичними особами Грузії і дивідендів, отриманих від іноземних юридичних осіб (за виключенням осіб, які зареєстровані у країнах з пільговим податковим режимом), не підпадають під дію податку на виведений капітал.

Шляхом Естонії, Македонії та Грузії у 2018 році пішла Латвія. Відповідно до нової моделі оподаткування прибутку підприємств відкладається до тих пір, доки прибуток не буде розподілено або виплачено у вигляді дивідендів. До розподіленого прибутку прирівнюються витрати, не пов'язані з підприємницькою діяльністю, й інші витрати з розподілу прибутку.

Що стосується Молдови, то суттєвий негативний вплив нульової ставки на додаток до погіршення ситуації внаслідок світової економічної кризи у 2008 році призвів до тиску податкових органів збільшити бюджетні надходження. В результаті суттєво зросли штрафи та пеня на бізнес. Визначено відсутність позитивного впливу, оскільки внаслідок діяльності податкових органів погіршився інвестиційний клімат. Тобто реформа була провалена, в реальності підприємства продовжували сплачувати податок на прибуток у розмірі 15% і подавали річні фінансові звітності з усіма витратами.

Для того, щоб зрозуміти вплив введення податку на виведений капітал, потрібно зробити аналіз одразу за декількома показниками, а саме: діловий клімат, економічне зростання, податкові надходження в бюджет, зайнятість населення. Оскільки ці показники залежать не тільки від оподаткування, а й від багатьох інших факторів, виявити прямий вплив на них податку на розподілений прибуток практично неможливо, проте це дасть змогу оцінити у загальних рамках вплив даного податку на держави.

З 2000 року Естонія істотно покращила свій діловий клімат. Найбільш значні поліпшення торкнулися податкового середовища, зокрема, країна з 50 місця з 166 можливих у 2000 році перемістилася на 14 місце з 190 можливих в 2018 році. Також вона піднялася на 12 місце в рейтингу простоти ведення бізнесу і на 21 місце в рейтингу сприйняття корупції. З огляду на це можна припустити, що поряд з іншими факторами податок на розподілений прибуток також сприяв поліпшенню ділового клімату або принаймні не заважав, оскільки був важливим складником загального комплексу заходів з реформування економіки. Так, наприклад, тільки за період з 2006 по 2017 рік час на складання звітності з податку на прибуток скоротився з 20 годин до 5. Як наслідок Естонія демонструє найкращий показник ділового клімату з усіх країн пострадянського світу і займає перше місце у світі за податковою конкурентоспроможністю.

Що стосується Македонії, то вона також демонструє значні поліпшення в рейтингу простоти ведення – 11 місце серед 190 можливих в 2018 році замість 81 місця з 155 можливих в 2006 році. Однак країна поступово втрачає позиції в рейтингах простоти сплати податків і сприйняття корупції.

Незважаючи на те, що податкові реформи в Грузії і Латвії почалися зовсім недавно, вже на старті цих реформ країни показали хорошу динаміку зростання усіх показників. Зокрема, можна відзначити перехід Грузії з 100 місця з 155 можливих в 2006 році на 9 місце з 190 можливих в 2018 році в рейтингу простоти ведення бізнесу, а також перехід Латвії з 57 місця з 90 можливих в 2000 році на 40 місце з 180 можливих в 2016 році в рейтингу сприйняття корупції.

Темпи зростання ВВП в Естонії були нестабільними – з 10,6% у 2000 році вони впали майже до 15% в кризові 2008, 2009 рр., а в 2017 році склали 4,9%. Що стосується ВВП на душу населення за паритетом купівельної

спроможності, то в Естонії спостерігається динаміка зростання цього показника. Так, у 2000 році він становив 9,4 тис. доларів, а в 2016 – близько 30 тис. доларів [4].

Македонія своєю чергою також демонструє нестабільні темпи зростання ВВП. В період проведення податкової реформи (2009–2013 рр.) темпи зростання ВВП скоротилися. При цьому найменший показник, який був зафіксований в Македонії, склав 0,4%, що значно краще, ніж той же показник в Естонії. ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності в Македонії стабільно збільшувався з 6 тис. доларів в 2000 році до майже 15 тис. в 2016.

Досить схожу з Естонією динаміку темпів зростання ВВП і ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності демонструє Латвія. Що стосується Грузії, то темпи зростання її ВВП досить нестабільні, при цьому спостерігається загальна динаміка зростання ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності, що в цілому відповідає загальній динаміці країн, що аналізуються.

Що стосується впливу на податкові надходження до бюджету, то очевидно, що перехід від податку на прибуток підприємств до податку на розподілений прибуток не припускає повної відмови від оподаткування прибутку. По суті, це лише відстрочка оподаткування в часі до моменту, коли прибуток буде розподілено у вигляді дивідендів. Тобто прибуток, який реінвестується в підприємство, може вважатися державним кредитом без відсотків і будь-яких умов. Такий підхід поряд з іншими неподатковими факторами робить ведення бізнесу в країнах, які перейшли на податок на розподілений прибуток, більш привабливим. З одного боку, введення податку на розподілений прибуток, як свідчить досвід Естонії, не зробило сильного негативного впливу на бюджетні доходи; що ж стосується падіння податку на прибуток у відсотках від комерційного прибутку в Македонії, то воно, очевидно, було пов'язано не тільки з введенням нового податку, а й з іншими неподатковими факторами; з іншого боку, не можна виключити ймовірність того, що саме в Македонії податок на розподілений прибуток розкрив свій негативний потенціал.

Впровадження моделі ПВК, на нашу думку, спрямоване на встановлення простих і прозорих правил оподаткування, що дозволить:

- спростити адміністрування податку, зробивши розрахунок податку та правила звітування прогнозованими та простими;
- припинити практику незаконного встановлення показника податкового навантаження у вигляді відсотку від обороту платника податку;
- зменшити кількість податкових перевірок та пов'язаних із цим податкових спорів;
- підвищити ліквідність активів підприємств (завдяки стимулюванню реінвестування);
- створити сприятливі умови для залучення іноземних інвестицій та зупинити відтік капіталу з України;
- змінити філософію взаємовідносин платника податку з податковим органом, звести це спілкування до мінімуму;
- у підсумку, стабілізувати економічну ситуацію в Україні.

З іншого боку, платникам податків та податковим органам необхідний певний час для того, аби розібратися із нововведеннями; з'ясувати, як реально працює механізм такого податку. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо податку на виведений капітал містить суттєві потенційні за параметрами та тривалістю дії бюджетні ризики. При цьому ситуація ускладнюється тим, що на сьогодні відсутнє чітке розуміння розміру так званої «бюджетної ями» у разі запровадження податку на виведений капітал, а тим більше прогнозний горизонт її існування.

Так, за різними оцінками, як офіційними, так і експертними, щорічні втрати державного бюджету лише у перші один-два роки запровадження ПВК становитимуть від 20 до 100 млрд грн. У відносному вимірі йдеться про втрати бюджетного ресурсу в межах 2–11 % від доходної частини держбюджету, або 24–122 % від надходжень від податку на прибуток підприємств (за показниками 2019 р.).

Таким чином, однозначної відповіді щодо запобігання від хронічного недофінансування бюджету, прискореного розвитку підприємств та інших економічних «див» від впровадження в практику податку на виведений капітал немає. Очевидно, що потрібна допомога в переконанні МВФ та інших міжнародних партнерів, а також інвесторів та транснаціональних корпорацій у важливості впровадження ПВК. Відкладання прийняття закону про податок на виведений капітал – вимушена пауза, адже в поточній ситуації рішення і роль МВФ у проведенні реформ дуже важлива [5].

### 3. Загальні рекомендації та ризики щодо впровадження податку на виведений капітал в Україні

Впровадження податку на виведений капітал в Україні не зменшує ролі чи правил контролю за трансфертним ціноутворенням зі сторони ДФС. Більше того, фактично будь-які операції із виведення капіталу будуть прирівняні до контрольованих операцій у контексті трансфертного ціноутворення. Найбільшими ризиками впровадження податку на виведений капітал в Україні, на нашу думку є:



**Ризики українських підприємств.** При впровадженні податку на виведений капітал можуть виникнути фіскальні ризики для українських підприємств – суб'єктів трансфертного ціноутворення, що мають накопичені збитки.

Як відомо, трансфертне ціноутворення, як і в принципі податок на прибуток, не дає жодного фіскального ефекту якщо підприємство глибоко збиткове (тобто має накопичені збитки). При підтвердженні невідповідності умов контрольованих операцій підприємства принципу «витягнутої руки», підприємство здійснює коригування фінансового результату таких контрольованих операцій (збільшенні прибутку).

Проте, у разі наявності накопичених збитків, що у номінальному вираженні перевищують обсяги таких коригувань – додаткового обсягу податку на прибуток не виникає. Одна із типових причин накопичування збитків – валютні кредити від нерезидентів, особливо коли вони отримані від де-факто пов'язаних осіб; збитки формуються як курсовими різницями на тіло кредиту, так і відсотками (особливо у випадках нарахування і невиплати).

Податок на виведений капітал, на відміну від податку на прибуток, дозволяє нівелювати накопичені збитки у контексті окремої операції. Згідно з концепцією податку на виведений капітал контрольовані операції, здійснені всупереч принципу «витягнутої руки», становлять собою самостійний об'єкт оподаткування. Таким чином, при здійсненні описаного вище коригування фінансового результату контрольованої операції у підприємства виникає обов'язок щодо сплати додаткового обсягу податку на виведений капітал.

Таким чином, враховуючи мінливість міжнародних зв'язків та обов'язків за вже укладеними договорами українських підприємств – виникнення великих фіскальних ризиків, що пов'язані з миттєвим збільшенням податкових зобов'язань за результатами коригування фінансового результату контрольованих операцій, є надзвичайно високим.

**Інвестиційні ризики України.** Ризики, що пов'язані із класифікацією України, як низько податкової юрисдикції в межах законодавств зарубіжних країн.

Актуальним прикладом виникнення даної ситуації є включення на період із 01.01.2018 по 07.03.2018 до переліку низько податкових юрисдикцій для цілей ТЦУ в Україні (затверджений Постановою КМУ №1045) таких країн як Латвія, Грузія та Естонія – країн, де було впроваджено податок на виведений капітал. Причиною стало тлумачення критерію низько податкових юрисдикцій в Україні, як країн, ставка корпоративного податку в яких більше ніж на 5% менша ніж в Україні. Таким чином, країни, де було впроваджено податок на виведений капітал були прирівняні до низько податкових.

Таким чином, існує обґрунтований ризик потрапляння в списки низько податкових юрисдикцій зарубіжних країн, що може негативно вплинути на обсяг капітальних інвестицій та інвестиційного клімату України в цілому.

Підсумовуючи, можна зробити загальні рекомендації щодо впровадження податку на виведений капітал.

**По-перше**, занепокоєння викликає негативний короткостроковий вплив на стан бюджету після введення ПВК. Оскільки податок буде стягуватися лише з розподіленого прибутку, підприємства можуть відкласти сплату податків на наступні роки.

**По-друге**, це може спричинити короткостроковий дефіцит бюджету в сумі від 37 до 47 млрд грн, що відповідає 1,2-1,5% від ВВП України за роки впровадження ПВК. Зважаючи на нестабільну макроекономічну та фінансову ситуацію в Україні, впровадження ПВК має в кожному разі супроводжуватися комплексним планом компенсації цього негативного короткострокового впливу на стан бюджету. Окрім того, зміна системи оподаткування не зменшує потребу у проведенні значно актуальнішої реформи, яка полягає в докорінній перебудові податкової системи в Україні, підвищенні потенціалу Державної фіскальної служби (ДФС) та боротьбі з корупцією.

**По-третє**, аналіз показує, що при введенні ПВК слід очікувати обмеженого впливу на інвестиційну діяльність. Оскільки підприємства не вважають чинну податкову систему основною перешкодою інвестиційної діяльності, її реформа матиме обмежений вплив на інвестиції. Окрім того, різниця між ПВК та ППП стосовно податкового режиму інвестиційної діяльності є меншою, ніж здається.

**По-четверте**, ПВК збільшить інвестиційний потенціал підприємств, які сумлінно сплачують податки, не накопичили значних податкових збитків і мають інвестиції, що фінансуються за рахунок капіталу, в категоріях, відмінних від обладнання (цю частку можна швидко вирахувати з ППП за допомогою правил прискореної амортизації).

**По-п'яте**, головною проблемою податкової системи України є недосконала система адміністрування податків. Саме тому вкрай важливими є заходи щодо покращення потенціалу та інституційної культури ДФС. Важливо також боротися з корупцією. Про це свідчать проблеми, з якими стикається ДФС у процесі контролю трансфертного ціноутворення. Введення ПВК не замінить необхідність глибокої реформи ДФС, без якої потенційна користь від введення ПВК буде мінімальною.

**По-шосте,** Уряду вкрай важливо бути обережним із податково-бюджетною політикою. Уряд мусить бути певним, що дефіцит доходів, який очікується у перші роки (за найгіршого сценарію) буде належним чином компенсуватися скороченням витрат або збільшенням податків. Без компенсаційних заходів загальний вплив введення ПВК буде негативним, оскільки чинитиме додаткову напругу на складну бюджетну ситуацію в країні.

**По-сьоме,** час до 2020-2021 років слід використати для кращого прорахунку впливу ПВК на стан бюджету. Протягом року ДФС слід збирати дані про нову податкову базу ПВК (зокрема щодо тих її елементів, даних про які наразі немає) з метою точнішої оцінки доходів.

**По-восьме,** чинні оцінки ще не вповні відображають часові відрізки надходжень ППП та ПВК у перший рік впровадження ПВК. Деякі доходи ППП збираються лише у першому кварталі року, наступного за податковим роком, в який вони стягуються. Отже, бюджетний вплив ПВК можна буде побачити протягом перших двох років. Для планування бюджету необхідні надійні прогнози податкових надходжень з урахуванням цих часових проміжків [6].

Відповідно у разі запровадження в Україні податку на виведений капітал позитивними рисами будуть:

- перехід країни на одну з найбільш конкурентоздатних моделей оподаткування у світі;
- більшість офшорних схем втратить економічний сенс, активи залишаться у країні та почнуть працювати;
- призведе до спрощення умов ведення бізнесу, бо зникає необхідність суцільного податкового контролю фінансового результату (відміна контролю доходів та витрат) – наразі активними платниками податку, що контролюються та перевіряються фіскальними органами, є біля 100 тис. платників, буде лише 5 тисяч – у 20 разів менше;
- зниження податкового та адміністративного навантаження – платежі між платниками податку на виведений капітал не контролюються, скасування авансових платежів, та, головне, податку на дивіденди;
- втручання держави у економіку підприємств стане меншим, зниження корупції та дискреції;
- вплив на зростання інвестицій в економіку, поліпшення їхньої структури, стимул для інноваційного переоснащення та оновлення основних засобів компаній – ПВК у порівнянні із податком на прибуток є більш гнучким та комфортним для бізнесу у період кризи.

На практиці це означає:

- бізнес сам вирішує куди, коли та скільки платити до бюджету;
- немає необхідності оптимізувати базу оподаткування, платники зможуть показати реальний прибуток, тобто зростатиме капіталізація компаній, що збільшує можливості для отримання зовнішнього кредитування та інвестицій.

**Висновки.** Впровадження податку – це нова ступінь економічної свободи, яка полягає в самостійному вирішенні суб'єктом господарювання одного із найбільш суперечливих питань сучасних фінансів: інвестувати чи споживати? Податок на виведений капітал, за умови його впровадження є вбудованим інструментом впливу держави на пріоритети в цьому виборі. Врахування особливостей міжнародного досвіду при впровадженні податку на виведений капітал в Україні дозволить мінімізувати негативний вплив та посилити можливості щодо реалізації потенціалу до позитивних змін. Це стосується, насамперед, необхідності створення системи дієвих компенсаторних норм, що дозволять нівелювати вагомні ризики недофінансування бюджету, особливо в перші роки впровадження ПВК, що, в свою чергу, знизить ризики тиску податкових органів задля збільшення бюджетних надходжень. Разом з цим, необхідно звернути особливу увагу на реалізацію заходів щодо роз'яснення суб'єктам господарювання механізму функціонування податку на виведений капітал, що є вкрай важливим у процесі адаптації бізнесу до нових норм податкового законодавства.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. KM Portal (2016), «Comparative table for the draft Law of Ukraine on amendments to the Tax Code of Ukraine regarding the tax on the withdrawn capital», available at: [http://kmp.ua/wp-content/uploads/2016/06/ECTcomparative-table\\_10\\_2016.pdf](http://kmp.ua/wp-content/uploads/2016/06/ECTcomparative-table_10_2016.pdf) (Accessed 30 April 2018).
2. Lasse Lehis, Inga Klauson, Helen Pahapill, Erki Uustalu (2008), The Compatibility of the Estonian Corporate Income Tax System with Community Law [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji\\_2008\\_2\\_14.pdf](https://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2008_2_14.pdf)
3. Міжнародний досвід реформування податкових систем: види податків та електронна звітність. – 2018. [Електронний ресурс] // Державна фіскальна служба України [сайт]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/arhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodnydosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid/>
4. Masso, J.; Merikull, J.; Vahter, P.(2011) Gross profit taxation versus distributed profit taxation and firm performance: effects of Estonia's corporate income tax reform. University of Taru, Faculty of Economics and Business Administration Working Papers, No 81, 28-33 p.
5. B2F (2018), «Tax on withdrawn capital to replace the tax on profits», available at: <http://b2future.org.ua/#rec7917051> (Accessed 30 April 2018).
6. Податок на виведений капітал замість податку на прибуток 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.golovbukh.ua/article/7344-podatok-na-vivedeniy-kapitalzamst-podatku-na-pributok-protse-zapushcheno>



### Розділ 3.

# ПРОМИСЛОВІ ПОЛІТИКИ: ЦІЛІ, МЕХАНІЗМИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Ментори від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

**Дегтярьов Денис Анатолійович,**  
заступник начальника управління-начальник відділу прогнозування міжгалузевого балансу управління макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

**Орешняк Вікторія Леонідівна,**  
головний спеціаліст відділу прогнозування міжгалузевого балансу управління макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

## ПРОМИСЛОВІ ПОЛІТИКИ: ЦІЛІ, МЕХАНІЗМИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ. АСПЕКТИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Ментор від ЗВО:

**Скіцько Володимир Іванович,**

к.е.н., доцент, доцент кафедри економіко-математичного моделювання

Учасники:

**Алексєєва Віталіна Дмитрівна,** студентка 3-го курсу спеціалізації «Економічна кібернетика»

### АНОТАЦІЯ

Індустрія 4.0 є сучасним трендом, що пов'язаний із різними аспектами цифрової трансформації у промисловості. У роботі було досліджено світовий досвід запровадження цього тренду в різних країнах, а також розвиток цифрової економіки та цифрового суспільства в них. Зокрема, досліджені різні індекси, які використовуються для оцінювання рівня змін в країні на шляху до повної цифровізації різних сфер економіки та суспільства. Було виявлено, що різні індекси можуть містити подібні чи однакові елементи (показники). В результаті було відібрано дванадцять найуживаніших елементів, які можуть бути об'єднані в новий узагальнюючий показник – індекс, який і представлено у роботі.

## 1. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В ПРОМИСЛОВІСТІ: СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Цифрові трансформаційні процеси у промисловості знайшли своє відображення у терміні «Індустрія 4.0» або «Четверта промислова революція». Цей термін було запропоновано групою фахівців в 2011 році в Німеччині і ним окреслили основні кроки розвитку економіки країни, що передбачає перехід від звичайної автоматизації виробництва до створення загальної цифрової інформаційно-комунікаційної мережі, об'єднання людини та технічних об'єктів, бурхливий розвиток кіберфізичних систем тощо [1, 2].

Наразі концепція «Індустрія 4.0» знайшла своє в ініціативах багатьох країн, наприклад, в у Франції – Альянс для промисловості майбутнього (Alliance Industrie du Futur) [3] тощо.

Не стоїть осторонь світового тренду розвитку промисловості й Україна. В Україні ініціативі «Індустрія 4.0» присвячена платформа «Індустрія 4.0 в Україні» [4], одним із засновників якої є Асоціація підприємств промислової автоматизації України (АППАУ) [5].



## 2. ОЦІНЮВАННЯ АСПЕКТІВ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Цифрові трансформації в економіці та суспільстві можуть бути визначені за допомогою різних показників (індексів). Комплексність індексів є різною. Один індекс може визначати вузький аспект цифрових трансформацій, а інший – бути комплексним. Наприклад, індекс зрілості (анг. Maturity Index) [6] дозволяє оцінити цифрові трансформації з точки зору інформаційних технологій, а індекс «Зелений ВВП» (анг. Green GDP, GGDP) оцінює загальний економічний стан країни.

Кожен з індексів містить компоненти, які повторюються. Можна припустити, що чим частіше деякий показник використовується як компонент індексів, що визначають цифрові трансформації, тим більший вплив цей показник має на процеси цифрових трансформацій.

Показники можна розділити на такі сектори: економіка, технології, державна політика та соціальна сфера. В таблиці 1 представлено ТОП-12 таких показників, які показують поширення того чи іншого показника як складового елемента в індексах, що використовуються для оцінювання процесів цифрової трансформації.

**Таблиця 1. ТОП-12 показників, які використовуються як складові елементів індексів**

| Назва елемента та кількість індексів, в яких цей елемент присутній | Назва індексів, в яких використовується елемент  |
|--|--|
| Користування громадянами Інтернет-послуг (10)                      | Індекс цифрової економіки та суспільства<br>Індекс розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)<br>Індекс розвитку електронного уряду<br>Індекс інформаційного суспільства<br>Індекс цифровий доступності<br>Індекс цифрових можливостей<br>Індекс дифузії ІКТ<br>Індекс цифрового поділу<br>Індекс цифрового розвитку<br>Індекс діджиталізації |
| Вища освіта і професійна підготовка (9)                            | Індекс глобальної конкурентоспроможності<br>Індекс економіки знань<br>Індекс процвітання країн світу<br>Індекс глобальної конкурентоспроможності<br>Індекс рівня глобалізації<br>Індекс економіки знань Світового банку<br>Індекс цифровий доступності<br>Індекс цифрового розвитку<br>Увімкнення індексу оцифрування                                    |
| ІКТ-інфраструктура (9)   | Індекс економіки знань<br>Індекс залученості країн в міжнародну торгівлю<br>Індекс економіки знань Світового банку<br>Індекс розвитку електронного уряду<br>Індекс цифровий доступності<br>Індекс можливостей розвитку ІКТ<br>Індекс цифрового поділу<br>Індекс цифрового розвитку<br>Індекс діджиталізації  |
| Інфраструктура (9)   | Глобальний індекс інновацій<br>Індекс глобальної конкурентоздатності<br>е-Інтенсивність<br>Індекс залученості країн в міжнародну торгівлю<br>Індекс цифровий доступності<br>Індекс цифрових можливостей<br>Індекс цифрового розвитку<br>Увімкнення індексу оцифрування   |

| Назва елемента та кількість індексів, в яких цей елемент присутній | Назва індексів, в яких використовується елемент  |
|--|--|
| Складність бізнесу (9)   | Глобальний індекс інновацій<br>Індекс процвітання країн світу<br>Індекс електронної готовності<br>Індекс ведення бізнесу<br>Індекс економічної свободи<br>Індекс глобальної конкурентоспроможності<br>Індекс залученості країн в міжнародну торгівлю<br>Індекс цифрового розвитку<br>Індекс діджиталізації |
| Підключення через широкосмугову інфраструктуру (7)                 | Індекс цифрової економіки та суспільства<br>Індекс зрілості<br>Індекс розвитку ІКТ<br>Індекс електронної готовності<br>Індекс цифрових можливостей<br>Індекс дифузії ІКТ<br>Індекс оцифрування   |
| Людський капітал (5)   | Індекс цифрової економіки та суспільства<br>Глобальний індекс інновацій<br>Індекс розвитку електронного уряду<br>Індекс технологічних досягнень<br>Індекс оцифрування  |
| Державна політика і стратегія. право (4)                           | Індекс електронної готовності<br>Індекс оцифрування<br>Індекс цифрового розвитку<br>Індекс діджиталізації  |
| Інтеграція цифрових технологій підприємствами (4)                  | Індекс цифрової економіки та суспільства<br>Індекс цифрового розвитку<br>Індекс глобальної конкурентоспроможності<br>Індекс цифрового поділу освіти  |
| Цифрові державні послуги (4)                                       | Індекс цифрової економіки та суспільства<br>Індекс електронної готовності<br>Індекс цифрового поділу<br>Індекс цифрового розвитку  |
| Інституції (4)   | Індекс глобальної інновації<br>Індекс глобальної конкурентоспроможності<br>Індекс економіки знань<br>Індекс рівня глобалізації   |
| Інноваційний потенціал (4)   | Індекс глобальної конкурентоспроможності<br>Індекс економіки знань Світового банку<br>Індекс економіки знань<br>Індекс технологічних досягнень   |

*Джерело: побудовано автором з використанням [6-20]*

Пояснимо отримані результати згідно таблиці 1 на прикладі перших елементів.

1. Використання Інтернет-послуг пояснює різноманітні онлайн-дії, такі як споживання онлайн-вмісту (відео, музика, ігри тощо), відеодзвінки, а також покупки в Інтернеті та банківські послуги.
2. Вища освіта і професійна підготовка не має прямого відношення до промисловості, але саме цей елемент буде впливати на будь-яку галузь промисловості, так як вимірюється кількістю фахівців, які можуть працювати в нових цифрових умовах.
3. ІКТ інфраструктура: інновації та впровадження технологій. Цей узагальнюючий показник враховує нові цифрові можливості бізнес-моделей, показує роль ІКТ як двигуна для інновацій та впровадження ІКТ та інших технологій, розвиток яких зумовлено потребами бізнесу.

В результаті отримали перелік елементів (показників), які найчастіше використовуються як компоненти у досліджуваних індексах.

### 3. АСПЕКТИ ПОБУДОВИ ЗАГАЛЬНОГО ІНДЕКСУ

На базі другого розділу можна побудувати формулу загального індексу наступним чином:

$$Y = k_1 X_1 + k_2 X_2 + \dots + k_i X_i + \dots + k_n X_n,$$

де  $Y$  – загальний індекс, що визначає рівень цифровізації в країні;  
 $k_i$  – коефіцієнт при  $i$ -му елементі, який відповідає вазі цього елементу у загальному індексі;  
 $X_i$  –  $i$ -ий елемент загального індексу (в нашому випадку означає значення елементу індексу, який ми вважаємо важливим з досліджених нами у роботі);  
 $n$  – це кількість елементів в моделі (в нашому випадку їх буде 12).

Виберемо показники з таблиці 1, які найчастіше зустрічаються в індексах. Наша ідея полягає в тому, що такі елементи не напряму стосуються промисловості, але в сукупності вагомо впливають на неї. В результаті обрали наступні: користування громадянами інтернет-послугами, вища освіта і професійна підготовка, ІКТ-інфраструктура, інфраструктура, складність бізнесу, підключення, людський капітал, державна політика і стратегія, інтеграція цифрових технологій, цифрові державні послуги, інституції, інноваційний потенціал.

Нажаль, недостатньо статистичної інформації про вище згадані елементи, або інформація не є актуальною на 2020 рік, щоб провести повноцінний регресійний та кореляційний аналіз. Це б нам дало розуміння, як на практиці в Україні взаємодіють дані елементи, що більше впливає на рівень технологій в промисловості.

Тому треба почати збирати більше інформації, щоб була можливість розрахувати індекс, порівняти з більш розвинутими країнами, спрогнозувати дані.

З даних, які є у вільному доступі, можна взяти наступну інформацію:

- стан і розвиток зв'язку, абоненти телекомунікацій та засоби зв'язку;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах;
- кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок;
- впровадження інновацій на промислових підприємствах;
- обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності [20].

Кількість елементів в узагальненому індексі та вибір самих елементів – це рішення суб'єктивне, яке може прийматись на базі експертних оцінок.

Коефіцієнти показників в загальному індексі відображають їх поширеність використання у розрахунку досліджуваних індексів. Наприклад, такий коефіцієнт може бути розраховано як відношення загальної кількості індексів, в яких зустрічається даний показник  $X_i$ , до суми таких кількостей для усіх показників. В результаті сума коефіцієнтів буде дорівнювати 1. І чим значення коефіцієнту є більшим, тим більше відповідний показник впливає на загальний індекс (див. табл. 2).

**Таблиця 2. Розрахунок коефіцієнтів для показників загального індексу**

| Позначення показника загального індексу | Показники   | Позначення коефіцієнта в загальному індексі | Коефіцієнт в загальному індексі |
|---|---|---|---------------------------------|
| $X_1$                                   | Користування громадянами Інтернет-послугами (10)  | $k_1$                                       | 0,1282                          |
| $X_2$                                   | Вища освіта і професійна підготовка. (9)          | $k_2$                                       | 0,11538                         |
| $X_3$                                   | ІКТ-інфраструктура (9)                            | $k_3$                                       | 0,11538                         |
| $X_4$                                   | Інфраструктура (9)                                | $k_4$                                       | 0,11538                         |
| $X_5$                                   | Легкість бізнесу (9)                              | $k_5$                                       | 0,11538                         |
| $X_6$                                   | Підключення (7)                                   | $k_6$                                       | 0,09                            |
| $X_7$                                   | Людський капітал (5)                              | $k_7$                                       | 0,0641                          |
| $X_8$                                   | Державна політика і стратегія. Право (4)          | $k_8$                                       | 0,051                           |
| $X_9$                                   | Інтеграція цифрових технологій підприємствами (4) | $k_9$                                       | 0,051                           |
| $X_{10}$                                | Цифрові державні послуги (4)                      | $k_{10}$                                    | 0,051                           |
| $X_{11}$                                | Інституції (4)                                    | $k_{11}$                                    | 0,051                           |
| $X_{12}$                                | Інноваційний потенціал (4)                        | $k_{12}$                                    | 0,051                           |

Джерело: побудовано автором

Отримуємо:

$$Y = 0,1282 * X_1 + 0,11538 * X_2 + 0,11538 * X_3 + 0,11538 * X_4 + 0,11538 * X_5 + 0,09 * X_6 + 0,0641 * X_7 + 0,051 * X_8 + 0,051 * X_9 + 0,051 * X_{10} + 0,051 * X_{11} + 0,051 * X_{12}$$

Всі показники  $X_i$  мають бути однієї розмірності, зокрема, у відсотках. Наприклад:

1. Користування громадянами Інтернет-послугами вимірюється як відсоток населення, у яких є вільний доступ до Інтернету, відповідно цей показник коливається від 0 до 100%, або ж від 0 до 1. Чим ближчий показник до 1, тим більше громадян країни користуються Інтернет-зв'язком.
2. Аналогічно ІКТ-інфраструктура показує, скільки відсотків промислових підприємств використовують в роботі інноваційні технології ІКТ від усіх промислових підприємств країни.

Далі поставимо у відповідність значенню показника деяку кількість балів (див. табл. 3), де 1 бал відповідатиме найгіршому значенню показника, а 10 – найкращому.

**Таблиця 3. Відповідність інтервалів значень показників  $X_i$  до кількості балів**

| Інтервал значень показника $X_i$ | Кількість балів |
|----------------------------------|-----------------|
| [0%-10%)                         | 1               |
| [10-20%)                         | 2               |
| [20-30%)                         | 3               |
| [30-40%)                         | 4               |
| [40-50%)                         | 5               |
| [50-60%)                         | 6               |
| [60-70%)                         | 7               |
| [70-80%)                         | 8               |
| [80-90%)                         | 9               |
| [90-100%]                        | 10              |

Отже, так як всі дані у відсотках буде переведено у 10-бальну систему, то кінцевий результат  $Y$  може коливатись від 1 до 10. Чим ближче значення загального індексу до 10, тим у більшій мірі в країні відбувається цифрова трансформація у напрямку побудови цифрової економіки (в т.ч. Індустрії 4.0) та цифрового суспільства.

Але ми розуміємо, що практично неможливо для будь-якої країни отримати абсолютне значення 1 та 10. Результат доцільно використовувати для оцінки тенденції розвитку цифрових трансформацій. В цьому випадку потрібна наявність розрахованого індексу за кілька періодів (зазвичай, років).

Таким чином ми отримали формулу загального індексу з найважливіших показників цифрової трансформації.

## 4. РЕЙТИНГ КРАЇН ЗА ІНДЕКСАМИ.

Для дослідження було узяті такі індекси: Глобальний індекс інновацій, Індекс глобальної економічної конкурентоздатності, Індекс легкості ведення бізнесу, Індекс економічної свободи, Індекс процвітання, Індекс рівня глобалізації, Індекс електронної готовності, Індекс оцифрування, Індекс мережевої готовності. Вибір лише 9 індексів пояснюється тим, що не всі індекси розраховуються для країн ЄС та СНД. Базою досліджень стали дані для європейських країн (станом на 2019 рік) та для країн СНД (проте не для всіх країн було знайдено повну інформацію, окрім того Україна не є членом СНД з 19 травня 2018 року).

Для кожної країни відомі позиції (номер місця у рейтингу), які вона займає за різними індексами. Для кожної країни було розраховано середнє значення позиції за усіма індексами як середнє арифметичне значень позицій за індексами. Було отримано такі результати. Данія, Великобританія та Швеція мають в середньому 6, 7, 7 порядкові місця відповідно та займають найвищі місця в нашому рейтингу. «Найгіршими» європейськими країнами стали Румунія, Хорватія, Греція з середнім місцем (позицією) у рейтингу 48, 51, 53 відповідно. Україна має середнє порядкове місце 76, тобто набагато відстає від європейських отриманих результатів. Результат рейтингу в таблиці 4.



**Таблиця 4. Рейтинг, складений для європейських країн**

| № з/п у рейтингу | Країна         | Середнє значення позиції (номер місця)<br>за індексами з таблиці 1. [6-20] |
|------------------|----------------|--|
| 1                | Данія          | 6  |
| 2                | Великобританія | 7  |
| 3                | Швеція         | 7  |
| 4                | Нідерланди     | 10   |
| 5                | Фінляндія      | 10   |
| 6                | Німеччина      | 10   |
| 7                | Австрія        | 17   |
| 8                | Ірландія       | 19   |
| 9                | Естонія        | 21   |
| 10               | Франція        | 22   |
| 11               | Люксембург     | 23   |
| 12               | Бельгія        | 24   |
| 13               | Чехія          | 26   |
| 14               | Іспанія        | 29   |
| 15               | Литва          | 31   |
| 16               | Португалія     | 32   |
| 17               | Латвія         | 34   |
| 18               | Польща         | 35   |
| 19               | Словенія       | 35   |
| 20               | Італія         | 36   |
| 21               | Кіпр           | 38   |
| 22               | Словаччина     | 40   |
| 23               | Мальта         | 40   |
| 24               | Угорщина       | 42   |
| 25               | Болгарія       | 44   |
| 26               | Румунія        | 48   |
| 27               | Хорватія       | 51   |

*Джерело: побудовано автором*

Україна має найкращий результат (45 місце у світі) за Індексом рівня глобалізації, найгірший (147 місце у світі) за Індексом економічної свободи. Якщо порівняти з Європою, то отримуємо наступне:

- за Глобальним індексом інновацій Україна займає 47 місце у світі, і це на три позиції краще, ніж Румунія (Румунія має найнижчий показник по ЄС за даним індексом);
- за Індексом глобальної економічної конкурентоздатності Україна займає 71 місце у світі, але це на 13 рядків вище, ніж Мальта, та на 1 рядок вище Греції (це найнижчі показники по ЄС за даним індексом);
- за Індексом електронної готовності (63 місце) Україна лише на 1 рядок поступається Хорватії (Хорватія має найнижчий показник по ЄС за даним індексом);
- за Індексом економічної свободи (147 місце) Україна на 41 рядків відстає від Греції (Греція має найнижчий показник по ЄС за даним індексом);
- за Індексом процвітання (94 місце) Україна на 45 рядків уступає Румунії (Румунія має найнижчий показник по ЄС за даним індексом).

Отже в цілому можна зробити висновок, що українські показники відстають від середніх європейських, але потрібно пам'ятати, що для аналізу було взято лише 9 індексів, що замало для об'єктивного висновку.

## 5. ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА. СВІТОВИЙ ДОСВІД

В Європейському Союзі для визначення інтенсивності технологій використовується три підходи промислової політики: галузевий, товарний та патентний підхід [21].

Галузевий підхід – це певна сукупність переробних виробництв відповідно до рівня їх технологічної інтенсивності, використовуючи статистичну класифікацію економічної діяльності в Європейському Співтоваристві (NACE Rev.2) двох- та трьохзначний рівень для складання груп. Виробнича діяльність групується на «високотехнологічні», «середні високотехнологічні», «середні низькотехнологічні» та «низькотехнологічні». Діяльність служб, з іншого боку, в основному об'єднується в групи «наукомісткі сервіси (KIS)» та «менш наукомісткі сервіси (LKIS)», і ці групи визначаються за аналогічною логікою в NACE Rev.2 на двозначному рівні для складання груп [21].

Товарний підхід розглядає рівень технологічної інтенсивності продукції переробної промисловості та аналогічно визначає торгівлю високотехнологічною продукцією. Список високотехнологічних продуктів ґрунтується на розрахунках інтенсивності R&D (англ. Research & Development) за групами товарів (витрати на R&D / загальний обсяг продажів). Групи, класифіковані як високотехнологічна продукція, об'єднуються на основі Стандартної міжнародної торгової класифікації (SITC) [21].

Патентний підхід розглядає, чи є патент високотехнологічним, а також визначає патенти біотехнології. Групи об'єднані на основі 8-ї редакції Міжнародної патентної класифікації (МПК), як і патентів на біотехнології [21].

Не враховуючи офіційні дані євростату, інститут INE (Інститут Національної Статистики, Іспанія) розробив іншу класифікацію, навпаки зосередивши увагу на високих технологіях, розділивши її на високотехнологічні галузі, середньо-високотехнологічні галузі виробництва та високотехнологічні або новітні послуги [22].

Якщо говорити не лише про ЄС, то у 2012 році організація «Північноамериканська Система Класифікації Галузей» (North American Industry Classification System – NAICS) випустила новий класифікатор, в якому визначено 50 високотехнологічних галузей, серед яких 32 віднесено до сфери високотехнологічного виробництва, а 18 – до послуг у сфері високих технологій [23].

Порівнювати наведені класифікатори складно, так як розглядають виробництво з різних сторін, тому мають значні відмінності. Основні критерії порівняння наступні:

- рівні технологій. Українська та європейська класифікація має чотири схожі рівні: високі технології, середньо-високого рівня, середньо-низького рівня та низького рівня. Натомість INE зосередив увагу на високих технологіях, виділивши високотехнологічні товари, середньо- високотехнологічні товари, та новітні товари, «Північноамериканська Система Класифікації Галузей» розглядає дві групи – високотехнологічні товари та послуги.
- розглянутий об'єкт. В українському та європейському розглядається суто виробництво (тобто товар), а у варіанті INE та «Північноамериканської Системи Класифікації Галузей» увага приділяється послугам.
- якщо порівняти класифікатори за їх елементами, то європейська і українська мають найбільше схожих моментів. Важко порівняти з класифікацією INE, тому що в даному випадку розглядається лише високий рівень технологій. Американський варіант найбільше відрізняється, так як не класифікує різні технології, а лише відділяє виробництво від послуг.

Навіть не поглиблюючись в аналіз різних варіантів класифікації, зрозуміло, що швидкі темпи розвитку вимагають постійного оновлення і модифікацій. Наприклад, Північноамериканська Система Класифікації Галузей, про яку вказано вище, вже можна вважати застарілою. Також, важливо зауважити, що варіації класифікацій можна пояснити тим, що країни/регіони різняться своїм рівнем технологій, тому вимагають своєї власної розробки.

## ВИСНОВКИ

В основних положеннях Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки визначено, що основною задачею цифровізації є досягнення цифрової трансформації, розвиваючі існуючі та створюючі нові галузі промисловості. У розвитку промисловості ключові ролі відіграють сторони, які представляють органи державного управління (держава), ЗВО та різні наукові установи (освіта та наука), представники бізнесу. На початку цифровізація промисловості вимагає загального економічного зростання, щоб в країні був задовільний рівень капіталовкладення та інвестицій. На базі достатнього приватного фінансування потрібно трансформувати сектори економіки, модернізувати промисловість, а саме впровадження високотехнологічних виробництв [1,3].

Для цифрового розвитку промисловості потрібно:

- зменшити інституційний, фіскальний та законодавчий тиск, який перешкоджає впровадженню власного бізнесу, особливо в сфері ІТ та стимулювати нових підприємців до цифрового розвитку;
- створити і розвивати цифрову інфраструктуру, підтримувати завдяки впровадженню механізму фондування;
- звернути увагу на освіту громадян, особливо на цифрові компетенції, щоб забезпечити їх готовність до використання цифрових можливостей.

Після запропонованих кроків очікується, що стимульовані підприємці почнуть впроваджувати інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, робити свої товари та послуги доступними, а звичайні громадяни – почнуть активно користуватися ними.

Загальний індекс був створений для того, щоб скоротити перелік необхідних даних для збору. Замість великої кількості індексів і їх складових для загального індексу достатньо лише 12 показників, щоб зрозуміти рівень цифровізації промисловості в країні, проаналізувати динаміку та порівняти з іншими країнами.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Скіцько В. І. Індустрія 4.0 як промислове виробництво майбутнього. Інвестиції: практика та досвід. № 5. 2016. С. 33-40. URL: [http://www.investplan.com.ua/pdf/5\\_2016/8.pdf](http://www.investplan.com.ua/pdf/5_2016/8.pdf) (дата звернення: 18.03.2020)
2. Industry 4.0: The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries [Електронний ресурс] / Philipp Gerbert, Markus Lorenz, Michael Rüßmann, Manuela Waldner та ін. – 2015. URL: [https://www.bcgperspectives.com/content/articles/engineered\\_products\\_project\\_business\\_industry\\_40\\_future\\_productivity\\_growth\\_manufacturing\\_industries/](https://www.bcgperspectives.com/content/articles/engineered_products_project_business_industry_40_future_productivity_growth_manufacturing_industries/)
3. Alliance Industrie du future: веб-сайт. URL: <http://www.industrie-dufutur.org/>
4. Індустрія 4.0 в Україні: веб-сайт. URL: <https://industry4-0-ukraine.com.ua/>
5. Колекція матеріалів APPAU. URL: <https://appau.org.ua/>
6. Industrie 4.0 Maturity Index : проєкт/Reiner Anderl та ін. 04.2016 – 04.2017 URL: [https://www.acatech.de/wp-content/uploads/2018/03/acatech\\_STUDIE\\_Maturity\\_Index\\_eng\\_WEB.pdf](https://www.acatech.de/wp-content/uploads/2018/03/acatech_STUDIE_Maturity_Index_eng_WEB.pdf) (дата звернення: 10.04.2020)
7. DESI 2019. The Digital Economy and Society Index. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi> (Last update: 14 January 2019)
8. Колекція матеріалів Wipo. URL: <https://www.wipo.int> (дата звернення: 10.04.2020)
9. The ICT Development Index (IDI): conceptual framework and methodology. Committed to connecting the world: веб-сайт. URL: <https://www.itu.int.aspx> (дата звернення: 10.04.2020)
10. Methodology and Computation of the Global Competitiveness Index 2017–2018: The Global Competitiveness Report 2017–2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/04Backmatter/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018AppendixA.pdf> (дата звернення: 10.04.2020)
11. Головенчик Г. Г. Рейтинговий аналіз рівня цифрової трансформації економік країн ЄАЕС та ЄС: наукова стаття. Мінськ 2018р. URL: <https://dt.giac.by> (дата звернення: 10.04.2020)
12. Doing Business Indicators: електронна стаття. URL: [http://siteresources.worldbank.org/EXTAFRUMAFRTPS/Resources/db\\_indicators.pdf](http://siteresources.worldbank.org/EXTAFRUMAFRTPS/Resources/db_indicators.pdf) (дата звернення: 10.04.2020)
13. Индекс экономической свободы. Wikipedia: веб-сайт. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 10.04.2020)
14. Звіт Training Material for Producing National Human Development Reports/ UNDP Human Development Report Office. URL: [http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdi\\_training.pdf](http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdi_training.pdf) (дата звернення: 10.04.2020)
15. Истомина Е.А. Оценка трендов цифровизации в промышленности: наукова стаття. Вестник ЧГУ 2018 вып. 63 стр 108-116.
16. The IMD World Digital Competitiveness Ranking. IMD: веб-сайт. URL: <https://www.imd.org> (дата звернення: 10.04.2020)
17. Petra Vujakovic. How to measure globalization. A new globalization index. (NGI). Slideshare: веб-сайт. URL: <https://www.slideshare.net> (дата звернення: 10.04.2020)
18. Noelia Cámara and David Tuesta DiGiX: the Digitization Index Preliminary draft. November 2016 URL: <https://www.researchgate.net> (дата звернення: 10.04.2020)
19. 2019 Enabling Digitalization Index: Beyond potential. Allianz: веб-сайт. URL: <https://www.allianz.com> (дата звернення: 10.04.2020)
20. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: [ukrstat.gov.ua](http://ukrstat.gov.ua) (дата звернення: 15.04.2020)
21. Колекція матеріалів Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/> (дата звернення: 14.06.2020)
22. Колекція матеріалів INE. URL: <https://www.ine.es/> (дата звернення: 14.06.2020)
23. Бутко Б.О. Форми комерціалізації високотехнологічної продукції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. [Електронний ресурс] URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/28-2017/8.pdf> (дата звернення: 14.06.2020)

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ  
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

## ПРОМИСЛОВІ ПОЛІТИКИ ВИСОКОРОЗВИНЕНИХ КРАЇН В ПЕРІОДИ ВИСОКИХ ТЕМПІВ ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ: ЦІЛІ, МЕХАНІЗМИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Ментор від ЗВО:

**Жигалкевич Жанна Михайлівна,**  
доцент кафедри менеджменту, к.е.н.

Учасники:

**Бережний Юрій Владиславович,** магістрант групи УЗ-301 мп  
кафебри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу

**Байло Олександр Олександрович,** магістрант групи УЗ-301 мп  
кафебри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу

**Тюх Микита Олександрович,** магістрант групи УЛ-01 мп кафебри  
менеджменту факультету менеджменту та маркетингу

**Данильчук Олександр Олександрович,** бакалавр, випускник  
освітньої програми «Менеджмент організацій і бізнес-  
адміністрування кафебри менеджменту факультету менеджменту та  
маркетингу групи УЗ-61

**Деркач Дар'я Олексіївна,** бакалавр, випускниця освітньої програми  
«Менеджмент організацій і бізнес-адміністрування кафебри  
менеджменту факультету менеджменту та маркетингу групи УЗ-61

Інтенсивний розвиток технологій та мережевих форм структурування актуалізують питання індустріального прориву та формуванні моделі довгострокового стійкого економічного зростання країни. Відправною точкою виходу вітчизняної економіки з структурної кризи має стати ініціювання нової індустріалізації.

**Індустріалізація** – це процес прискореного соціально-економічного переходу від традиційного етапу розвитку до індустріального, з переважанням промислового виробництва в економіці. Він пов'язаний з розвитком нових технологій, особливо в таких галузях, як енергетика і металургія [1]. В процесі індустріалізації суспільство також зазнає деякі зміни, змінюється його світосприйняття. Позитивне ставлення до праці в поєднанні з прагненням якомога швидше використовувати нові технології та наукові відкриття також дають внесок в прискорене зростання виробництва та доходів населення. В результаті утворюється все більше широкий, в кінцевому рахунку, світовий ринок продукції і послуг усіх видів, що в свою чергу стимулює інвестиції в подальший економічний ріст.

Періоди високих темпів індустріалізації в світі отримали назву промислових революцій. Нині світ знаходиться на початковому етапі четвертої промислової революції.

**1 промислова революція (індустріальна)** – масовий перехід від ручної праці до машинної, від мануфактури до фабрики, що стався в провідних державах світу в XVIII-XIX століттях. Перехід від переважно аграрної економіки до промислового виробництва, в результаті якого відбулася трансформація аграрного суспільства в індустріальне [2].

**2 промислова революція (технологічна)** – трансформація в світовій промисловості, що охоплює другу половину XIX і початок XX століття. Початком її вважають впровадження бесемерівського способу виплавки сталі в 1860-х роках, а кульмінацією – поширення потокового виробництва і поточних ліній. У 1860-1870-х



роках технологічна революція швидко охопила Західну Європу, США і Японію. Відбувалася на базі виробництва високоякісної сталі, поширенні залізниць, електрики і хімікатів [3].

**3 промислова революція (цифрова)** – повсюдний перехід від аналогових технологій до цифрових, що почався в 1980-х роках і триває в перші десятиліття XXI століття; корінні зміни, пов'язані з широким розповсюдженням інформаційно-комунікаційних технологій, що почався в другій половині XX століття, і стали передумовами інформаційної революції, яка, в свою чергу, визначила процеси глобалізації та виникнення постіндустріальної економіки. Основні рушійні сили – широке поширення обчислювальної техніки, перш за все – персональних комп'ютерів, всеосяжне проникнення Інтернету, масове застосування персональних портативних комунікаційних пристроїв [4].

**4 промислова революція (Індустрія 4.0)** – прогнозована подія, масове впровадження кіберфізичних систем в виробництво і обслуговування людських потреб, включаючи побут, працю та дозвілля. Отримала свою назву від ініціативи 2011 року очолюваної бізнесменами, політиками і вченими, які визначили її як засіб підвищення конкурентоспроможності обробної промисловості Німеччини через посилену інтеграцію «кіберфізичних систем», або CPS, в заводські процеси. Зміни охоплюють найрізноманітніші аспекти життя: ринок праці, життєве середовище, політичні системи, технологічний уклад, людську ідентичність та інші.

Існують різні моделі промислової політики, особливості яких залежать від конкретно-історичних умов, зокрема від етапу розвитку країни, її економічного потенціалу, історичних традицій, місця в міжнародному поділі праці.

**Промислова політика** – це комплекс заходів державного впливу на розподіл ресурсів суспільства з метою вдосконалення структури національної економіки, підтримки конкурентоспроможності окремих галузей і підприємств, а також економіки в цілому на світових ринках, коригування негативних наслідків дії механізму ринку [5].

Корінним питанням промислової політики є вибір критеріїв державної підтримки. На сучасному етапі ними служать, в першу чергу, досягнення пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку: ресурсозбереження, розвиток нових виробництв, підвищення конкурентоспроможності країни в області наукомісткої і високотехнологічної продукції, захист навколишнього середовища та інші.

До механізмів промислової політики відноситься стимулювання інвестицій у формі кредитів, субсидій, різних податкових пільг, системи державних замовлень і закупівель. Необхідні інституційні заходи включають реструктуризацію підприємств, їх приватизацію, механізми банкрутства, програми розвитку малого бізнесу та ін. Важливими інструментами промислової політики служать заходи з регулювання прямих іноземних інвестицій.

Центральним завданням промислової політики має стати збереження і розвиток прогресивних базових виробництв, які формують пріоритетні для промислового комплексу технології, що забезпечують всі інші галузі та виробництва сучасною технікою і матеріалами. Світовий досвід минулого століття дає численні приклади різних (як мінімум трьох) типів промислової політики: експортно-орієнтованої (створення умов для зростання експорту певних видів продукції); внутрішньо орієнтованої (захист внутрішнього ринку і забезпечення економічної самодостатності); стратегічної промислової політики, спрямованої на обмеження використання власних природних і не відтворюваних ресурсів (нафта, ліс, екологія тощо).

Загальні риси промислової політики найбільш економічно розвинених країн запропоновано нижче.

## ЯПОНІЯ

**Цілі:** Експортно-орієнтований розвиток наукомістких виробництв при зниженні ролі традиційних базових галузей в рамках загальної політики лібералізації економіки.

**Інструменти:** Поєднання досить активних форм селективної власне-промислової політики (структурний та інноваційної) із дедалі вищими за значенням в перспективі «непрямими» методами (бюджетної, податкової, грошово-кредитної, експортної).

Головний регулятор промислової політики – Міністерство економіки, торгівлі і промисловості. Головний інструмент Міністерства економіки, торгівлі і промисловості – структурна політика (селективні галузеві програми та регулювання структури промисловості). До структурної політики відноситься також діяльність законодавчих органів в області антимонопольного законодавства.

Розробка і проведення макроекономічних видів промислової політики (грошово-кредитної, податкової, бюджетної) є колективною компетенцією Банку (центрального) Японії, Міністерства фінансів та Міністерства економіки, торгівлі і промисловості.

Зовнішньоекономічна політика також колективний «продукт» ряду відомств: Міністерства закордонних справ, Міністерства фінансів та Міністерства економіки, торгівлі і промисловості, що спираються у своїй діяльності на великі державні кредитні структури (Експортно-імпорتنний банк, Банк розвитку).

## ІТАЛІЯ

**Цілі:** Розвиток науково-технічної бази промисловості. Зміцнення конкурентних позицій промисловості на рівні малих і середніх підприємств. Активізація розвитку державних підприємств. Акцент на розвиток енергетики, як слабкої ланки промисловості.

**Інструменти:** Реформа інституційних структур (приватизація) і розвиток законодавчої бази. Державні програми підтримки малих підприємств через механізми пільгових податкової, кредитної, амортизаційної, інноваційної політик.

Використання бюджетної політики для допомоги в розвитку науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт для малого і середнього бізнесу. Державна програма стимулювання енергозбереження, фінансування розвідки родовищ енергоресурсів, будівництва електростанцій.

Складність і численність державних органів які беруть участь в розробці заходів регулювання розвитку промисловості. Ускладнений характер державного впливу на промисловість, з одного боку, дозволяє здійснювати вплив на промисловий розвиток у багатьох напрямках і стимулювати його, а, з іншого, створює проблему міжвідомчих бар'єрів і недостатньої координації механізмів промислової політики

## НОРВЕГІЯ

**Цілі:** Підвищення конкурентоспроможності промисловості в цілому з упором на експортний розвиток нафтогазової промисловості. Сприяння більш гармонійного розвитку промисловості в регіональному розрізі. Підвищення ефективності державного сектору.

**Інструменти:** Широке використання основних методів промислової політики, в тому числі вдосконалюється системи державних закупівель і замовлень, прискореної амортизації, фінансування і проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Ці заходи істотно доповнюються непрямыми методами впливу через податкові і кредитні пільги (для північних районів і малого бізнесу).

Система і механізм регулювання промисловості будуються на активному державному участю в ряді ключових виробництв (транспорт, електроенергетика, зв'язок), а також ефективну експортну спеціалізацію на основі нафтогазового комплексу виробництв. Заходи непрямого впливу на приватний сектор промисловості через бюджетну, податкову, фінансово-кредитну, протекціоністську митну політику.

## ПІВДЕННА КОРЕЯ

**Цілі:** Забезпечення подальшого прискореного зростання промисловості на основі новітніх досягнень науково-технічного прогресу і її інтеграції в світове господарство на засадах більшої відкритості для іноземних капіталів, технологій, ноу-хау. Вдосконалення інституційної та організаційної структури промисловості шляхом нарощування мережі середніх і малих підприємств.

**Інструменти:** Реструктуризація великих фірм в напрямку залучення в них іноземного капіталу шляхом лібералізації умов впровадження зарубіжних фірм на південнокорейський промисловий ринок.

Удосконалення фінансово-кредитної системи стосовно до інтересів розвитку промисловості. Різне посилення сприяння в розвитку малого і середнього бізнесу через інструменти селективної податкової, кредитної, зовнішньоекономічної політики, субсидування підготовки висококваліфікованих фахівців.

Розробка промислової політики належить до компетенції Міністерства торгівлі і промисловості. Серед інструментів промислової політики особливу роль грають ті її види, які пов'язані із зовнішньоекономічними зв'язками (інвестиційна та податкова політика залучення іноземного капіталу, стимулювання зростання і захист від зовнішньої конкуренції національних виробництв експортної орієнтації, патентна політика придбання зарубіжних науково-технічних інновацій) [6].

Наступним акцентом поданого дослідження є аналіз промислової політики України.

## УКРАЇНА

У рамках Форсайту економіки України [7], розробленого в Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» в 2015 році було проведено аналіз стану та перспектив галузей економіки країни та визначено пріоритетні кластери економіки (табл. 1.1), які мають найбільший внесок в розвиток економіки країни до 2030 року.

**Таблиця 1. Головні кластери майбутньої економіки України та пріоритетність їх внеску в загальне зростання [7]**

| №  | Кластер економіки   | Внесок в загальне зростання економіки (%) 2015-2020 | Внесок в загальне зростання економіки (%) 2020-2030 | Оцінка внеску в загальне зростання економіки (1-10) 2015-2020 | Оцінка внеску в загальне зростання економіки (1-10) 2020-2030 | Часовий інтервал зростання кластера економіки (роки) |
|----|---|---|---|---|---|--|
| 1  | Аграрний сектор   | 14  | 17  | 6,0   | 7,0   | 2015-2020  |
| 2  | Військово-промисловий комплекс  | 13  | 15  | 5,0   | 6,0   | 2015-2030  |
| 3  | Інформаційно-комунікаційні технології                                 | 8   | 12  | 4,0   | 5,5   | 2015-2020  |
| 4  | Створення нових речовин і матеріалів, нанотехнології                  | 7   | 12  | 4,25  | 5,5   | 2020-2025  |
| 5  | Енергетика  | 7   | 11  | 4,0   | 4,5   | 2017-2025  |
| 6  | Високотехнологічне машинобудування                                    | 6   | 8   | 3,5   | 4,0   | 2020-2025  |
| 7  | Ринок транзитивної інфраструктури                                     | 2   | 5   | 2,0   | 3,0   | 2020-2030  |
| 8  | «Науки про життя» (біомедична інженерія, клітинна медицина, фармація) | 1   | 5   | 1,5   | 3,0   | 2020-2025  |
| 9  | Туризм  | 2   | 5   | 2,0   | 3,0   | 2017-2025  |
| 10 | Інші кластери економіки   | 40  | 10  | 9,5   | 4,25  | 2017-2030  |

Промислові кластери – це добровільні просторові партнерські об'єднання взаємодіючих виробництв і наукових установ на основі комплексного використання наявних ресурсів, спрямованих на досягнення найбільшої господарської ефективності і посилення ринкових позицій [8].

Основними передумовами розвитку промислових кластерів визначено [8]:

- вихід на нові ринки та створення нових ринків;
- технологічне лідерство;
- розвиток інтелектуального потенціалу;
- збільшення обсягів продажів;
- зниження інвестиційних ризиків;
- вигоди від інтенсифікації використання власної інфраструктури і можливостей у використанні інфраструктури інших учасників;
- поліпшення якості керуючих, операційних і підтримують бізнес-процесів;
- зниження транзакційних витрат;
- підвищення прозорості комерційної діяльності агентів;
- впровадження інновацій;
- реалізація спільних НДДКР;
- розширення непродуктивних витрат і потреба в контрактації;
- формування ефективної мережі субпідрядників, розширення методів використання наявних і впровадження нових ресурсів;
- завантаження вільних виробничих потужностей і збереження внутрішніх виробничих резервів.

Отже, важливим аспектом промислових політик є формування переліку технологічних змін.

## Технологічні зміни в рамках Індустрії 4.0

### Четверта промислова революція в світі: загальний тренд та структурні зміни у промисловості; виклики та можливості для України.

Очевидно, що цифрові технології стають невід'ємною частиною соціально-економічного життя суспільства. Їх розвиток супроводжується системними змінами у всіх сферах бізнесу, суспільства і політики, а також появою більш сучасних форм організації роботи влади, державного і приватного секторів економіки, які гарантують прозорість суспільного середовища. Що ж стосується промислових підприємств, то це готовність до нового витка промислової революції – Industry 4.0, який характеризується інтеграцією виробництва та мережевих комунікацій [8].

**Індустрія 4.0** – це підмножина четвертої промислової революції, що стосується промисловості. Четверта промислова революція охоплює сфери, які зазвичай не класифікуються як галузь, наприклад, розумні міста, хоча терміни «Індустрія 4.0» і «четверта промислова революція» часто використовуються взаємозамінно.

Термін «Industrie 4.0», скорочений до I4, виник у 2011 році від проєкту високотехнологічної стратегії уряду Німеччини, термін «Industrie 4.0» був публічно введений в тому ж році на Ганноверському ярмарку. Це скоординована, державна ініціатива по мобілізації всіх національних ресурсів з метою прискорення технологічних змін та утримання німецького лідерства в світовій конкуренції [9]. Повторимось, що визначально термін стосується саме технологій у виробництві, тобто – промислових секторів. Сьогодні платформа Industrie 4.0 об'єднує декілька тисяч компаній, що об'єднались навколо напрямків досліджень, інновацій, навчання тощо в сфері виробничих технологій.

### ПРИНЦИПИ ІНДУСТРІЇ 4.0

Взаємозв'язок: здатність машин, пристроїв, датчиків та людей з'єднуватися та спілкуватися один з одним через Інтернет речей (IoT) або Інтернет людей (IoP).

Інформаційна прозорість: прозорість, яку забезпечує технологія Industry 4.0, надає операторам величезну кількість корисної інформації, необхідної для прийняття відповідних рішень. Взаємозв'язок дозволяє операторам збирати величезну кількість даних та інформації з усіх точок виробничого процесу, тим самим сприяючи функціональності.

Технічна допомога: По-перше, здатність систем допомоги підтримувати людей шляхом комплексної агрегації та візуалізації інформації для прийняття обґрунтованих рішень та вирішення нагальних проблем за короткий термін. По-друге, здатність кіберфізичних систем фізично підтримувати людину, виконуючи цілий ряд завдань, неприємних, занадто виснажливих або небезпечних для їхніх співробітників.

Децентралізовані рішення: здатність кіберфізичних систем самостійно приймати рішення та максимально автономно виконувати свої завдання. Тільки у випадку винятків, втручань або конфліктуючих цілей, завдання делеговані на вищий рівень.

### ПЕРЕВАГИ ІНДУСТРІЇ 4.0

Клаус Шваб, засновник та голова Всесвітнього економічного форуму, випустив статтю з назвою «4-та промислова революція – що це означає та як відповідати». В ній він визначив головні переваги нового технологічного устрою:

1. Безпрецедентне (по експоненті, а не лінійне) зростання інновацій – що стосується їх швидкості, об'єму та впливу. Це дасть значне покращення в ефективності, продуктивності та скороченні витрат.
2. Безпрецедентне зростання даних та можливостей їх використання для нових технологій вже дає краще залучення різних верств розробників – користувачів – клієнтів й сприятиме розвитку в багатьох відношеннях.
3. Штучний інтелект стає реальністю – конкретні приклади ми вже бачимо від масової роботизації й до біотехнологій.

Все разом це сприятиме росту світового багатства та зменшенню нерівності між розвинутими країнами та іншими.

Асоціація підприємств промислової автоматизації України визначила наступні 7 переваг, які отримає Україна від активного впровадження Індустрії 4.0 [10]:

1. Здешевлення та прискорення інтеграції – горизонтальної та вертикальної. Це саме те, чого не вистачає сьогодні для повного контролю та покращення ефективності українських підприємств. Це є великою проблемою оскільки більшість даних вводиться в системи управління типу ERP вручну або ж їх просто немає – точних та повних.



2. Заміна традиційних серверних технологій на хмарні так само здешевлює рішення та обслуговування систем управління. Відповідно ми можемо нарощувати сферу послуг SaaS.
3. Для інтеграторів та вендорів нові тренди також означають створення та розвиток нових ніш-сегментів та відповідних рішень. Також новий сегмент, що очікується в значному рості – аналітика даних. Згідно McKinsey, найбільше даних є саме в промисловості, але сьогодні тільки 5% з них використовується для прийняття управлінських рішень.
4. Значне зростання окремих традиційних сегментів – все що стосується низової автоматизації має бути smart. Промислова діджиталізація відбуватиметься через масове впровадження розумних пристроїв. Разом з п.3 це дає багаторазове збільшення загальних обсягів ринку автоматизованих систем управління технологічним процесом, який сьогодні проходить стагнацію та падіння обсягів.
5. Прискорення розвитку учасників ринку автоматизованих систем управління технологічним процесом. Тренди 4.0, зближення та здорова конкуренція з IT дадуть потужний поштовх нашому ринку. При цьому ми орієнтуємось на різницю між трендами IoT (де домінує IT) та Industry 4.0 (перевага залишиться за автоматизованими системами управління технологічним процесом).
6. Як продовження попереднього – це введе на арену нових, більш конкурентоздатних гравців, а також сприятиме розвитку експортного потенціалу та вітчизняного виробника.
7. Ці тренди прискорять реформування системи освіти: наші заклади вищої освіти та провайдери освітніх послуг розуміють, що треба переорієнтуватись на он-лайн та інтерактивне навчання.

## ВИКЛИКИ ІНДУСТРІЇ 4.0 [11]

### Економічні

- високі економічні витрати
- адаптація бізнес-моделей
- нечіткі економічні вигоди / надмірні інвестиції

### Соціальні

- проблема конфіденційності / спостереження та недовіра
- загальне небажання змінюватись зацікавленими сторонами
- втрата багатьох робочих місць на користь автоматичних процесів

### Політичні

- відсутність регулювання, стандартів та форм сертифікацій
- незрозумілі правові проблеми та безпека даних

### Організаційні / внутрішні

- проблеми IT-безпеки
- надійність та стабільність, необхідні для критичного зв'язку машина-машина (M2M)
- необхідність підтримки цілісності виробничих процесів
- відсутність належних навичок для прискорення переходу до 4 промислової революції
- низька відповідальність керівництва
- недостатня кваліфікація працівників.

Виявлення переваг індустрії 4.0 дозволяють сформулювати рекомендації економічного та індустріального розвитку країни.

## РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

### ЦІЛІ, НАПРЯМКИ, ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ, РИЗИКИ, ОБМЕЖЕННЯ

Потрібно залучити всі можливі інструменти для економічного та індустріального розвитку країни і політико-структурної зміни економіки. Ми маємо виробити державну промислову політику, яка стимулюватиме появу нових галузей виробництва.

### ВИМОГИ ДО ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ:

1. Скоординованість та інклюзивність. На користь індустріального розвитку мають працювати основні блоки економічної політики. Промисловість 4.0, інноваційна, експортна, інвестиційна, технічна політики мають розглядатися в комплексі. Скоординувати дії влади і бізнесу можуть індикативні плани економічного розвитку.
2. Гривня, а не долар. Держава має понести витрати на індустріалізацію, щонайменше на старт цього процесу. Зробити це треба у гривні, щоб не нарощувати зовнішній борг і отримати економічну незалежність. Зона дії гривні в економіці має бути розширена.
3. Українська індустріалізація = технологічний розвиток. У процесах промисловості 4.0 ключову роль відіграють підприємці, винахідники, новатори. Держава несе основну відповідальність за створення умов для залучення цієї спільноти до індустріального розвитку. Результатом нової індустріалізації має бути здатність країни до розроблення власних комерційних технологій. Такого розвитку не буде без змін освітнього процесу, технологічних інститутів, індустріального новаторського духу в суспільстві [12].

Отже, Україні потрібне застосування економічної політики, спрямованої на індустріально-технологічний розвиток країни. Іншими словами, треба запропонувати політики, які стимулюватимуть бізнес збудувати в Україні новітні заводи і фабрики.

### ЗАХОДИ НОВІТНЬОЇ ІНДУСТРІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ:

1. Фіскальна політика, а саме – рішуче збільшення видатків на базову інфраструктуру коштами як публічних фінансів, так і державних корпорацій, що відповідають за інфраструктуру та сприяння накопиченню капіталу корпораціями й домогосподарствами.
2. Монетарна політика зниження вартості грошей в Україні та їх доступність, лібералізація валютного регулювання через політику Національного банку.
3. Координація політики через оприлюднення індикативних (прогнозних) планів економічного розвитку на коротко- і середньострокову перспективу (3-5 років) і пояснення суті цих планів суспільству.
4. Регіональна політика. Збільшення видатків на розвиток на регіональному рівні, зокрема на ту саму інфраструктуру та підготовку спеціалістів. Опрацювання і оприлюднення реальних генеральних планів розвитку, їх координація із центральною політикою. Співпраця з бізнесом і освітніми закладами.
5. Впровадження інституцій розвитку: банк розвитку, спеціальні економічні зони, фонди розвитку
6. Інноваційна політика. Здійснення професійного технологічного аудиту, який реально покаже, в яких напрямках Україна може здійснити власні прориви чи утримуватись на передових позиціях у науково-технічних розробках. Подальша державна підтримка цих напрямків.
7. Зовнішньоекономічна діяльність: протекціонізм щодо секторів, що перебувають на стадії становлення; застосування політики щодо трансферу технологій та локалізації у відносинах з іноземними інвесторами; організаційна та фінансова підтримка експорту.
8. Інформаційна підтримка. Формування нового культурного світогляду, індустріально-новаторського духу, пропаганда успіху.

### УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

У світі відбувається ренесанс індустріальних політик. І США, і Європа говорять про те, що виробництво індустріальних товарів (processing industry чи manufactory) – це основа добробуту народів. Недарма всім країнам, які розвиваються, радять розвивати промисловість

### ІНСТРУМЕНТИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОСТІ

Серед нереалізованих ініціатив слід відзначити:

1. Податок на виведений капітал.
2. Нова редакція закону про індустріальні парки.

Індустріальні парки можуть стати ще однією формою ведення бізнесу і допомагати залучати інвестиції. Але їх основною функцією має стати надання виробничого майданчика для розміщення компаній, які вже вийшли на ринок і не потребують митних і податкових пільг.

Відповідно, ефективніше направляти ресурси держави на створення нових інноваційних компаній і інфраструктури для них. Для запуску цього процесу треба «оживити» теперішні техно- і наукові парки і поєднати їх у

вигляді академічно-бізнесових кластерів. Зі свого боку, індустріальні парки, як окрема організаційно-правова форма, мають керуватись бізнес-логікою, обираючи форму співпраці з такими кластерами [13].

Першими кроками можуть стати лібералізація існуючого законодавства щодо наукових і технопарків: надання кластерам при університетах автономності у прийнятті рішень, розробка прозорих механізмів розподілу державного фінансування і залучення приватного, а також надання консультативної підтримки з боку Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України і Міністерства освіти і науки України всім зацікавленим сторонам: місцевому самоврядуванню, вишам, бізнесу, індустріальним паркам, іноземним інвесторам тощо. Основою будь-якого «парку» мають стати горизонтальні зв'язки між місцевими зацікавленими сторонами, а не отримання пільг від держави.

Для прогнозування розвитку промислового сектору України на економіку в цілому перспективним напрямом подальших досліджень є навчання нейронної мережі, що дозволить мінімізувати рівень суб'єктивності розробленого прогнозу та отримати об'єктивні оцінки рівня сталого розвитку світу на період до 2025 року [14].

## ОБМЕЖЕННЯ

При формуванні промислової політики уряду потрібно враховувати наявні внутрішні та зовнішні обмеження. Внутрішні обмеження – це насамперед обмежені ресурси держави. Рішення про підтримку промисловості потрібно приймати, зважаючи на великі потреби в коштах на реформу освіти, охорони здоров'я, правоохоронних органів і Збройних сил, на розвиток інфраструктури. У той час як податкові пільги призводять до зниження бюджетних доходів, прямі субсидії безпосередньо впливають на видатки бюджету.

Зовнішні фактори промислової політики – це міжнародні зобов'язання України. Наприклад, в рамках Угоди про асоціацію Україна зобов'язалась обмежити державну допомогу суб'єктам господарювання аналогічно до країн Європейського Союзу, а в рамках багатосторонньої Угоди про державні закупівлі в рамках Світової організації торгівлі учасники зобов'язалися надавати рівний доступ до них компаніям інших країн-учасниць.

Державна промислова політика природно повинна зосереджуватися на тих напрямках підтримки, що потребують порівняно невеликих бюджетних витрат, і на проєктах, де можлива віддача за вкладеними коштами є найбільшою (або є повне чи часткове фінансування зовні). При цьому запроваджені заходи не повинні спотворювати умови торгівлі та конкуренцію.

Заходи, спрямовані на консервацію «старої» промисловості, як правило, не даватимуть достатньої віддачі, щоб виправдати державну підтримку. Державна політика не повинна зберігати відставання промисловості, а натомість має стимулювати підвищення технологічного рівня виробництва в Україні.

На жаль, занадто вузький фіскальний простір, відсутність достатньої кількості грошей у фінансовому та банківському секторах, наявність великого державного боргу є значними бар'єрами для проведення нової індустріалізації. Проблемою є макрофінансові та інституційні обмеження для модернізації промисловості України, нестабільна ситуація у політиці тощо. Для успішної нової індустріалізації потрібна підтримка Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Крім того, через значний рівень еміграції Україна втрачає якісний людський потенціал, а це стоїть на заваді переходу до нової індустріалізації.

## РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для розвитку промисловості важливим є продовження основних реформ і зусиль з поліпшення інвестиційного клімату. Це не є перешкодою для впровадження більш точкових заходів із розвитку промисловості та впровадження Індустрії 4.0:

- першочерговим завданням є закінчення роботи над формулюванням промислової політики Уряду. Це може бути зроблено через прийняття Стратегії розвитку промислового комплексу або іншого документа, що сформулює позицію уряду щодо промислової політики. Інші програмні документи уряду (чинні та проєкти) варто узгодити із цією концепцією державної політики [15];
- державну промислову політику необхідно зосереджувати на покращенні правил гри не лише промисловості, але й економіки в цілому. Це традиційний набір реформ, таких як боротьба з корупцією, реформа судів, оновлення освітньої системи, розвиток фінансового сектору, поліпшення інвестиційного клімату через зменшення регуляторного навантаження на бізнес і впровадження прозорих та рівних правил гри;
- основна ініціатива має виходити від промисловців, але з використанням підтримки держави. Необхідно створити національну та регіональні платформи 4.0 за прикладом країн Європейського союзу, які об'єднували б державні інституції, бізнес і науковців. Старт для цього вже дав національний рух «Індустрія 4.0 в Україні»;
- з огляду на обмеженість бюджетного фінансування варто утримуватися від запровадження великих нових програм державної допомоги промисловим підприємствам у вигляді податкових пільг або прямих субсидій.

Натомість нагально потрібно проаналізувати ефект від уже наявних пільг і зробити висновки про їх доцільність. При наявному позитивному ефекті державної допомоги на розвиток галузі допомогу потрібно надавати відповідно до таких принципів: вона має надходити вчасно, на певний період часу та адресно;

- надана державною допомогою суб'єктам господарювання має відповідати міжнародним зобов'язанням: вона не повинна спотворювати конкуренцію та умови зовнішньої торгівлі;
- потрібно працювати над розширенням джерел фінансування для інноваційних проєктів у промисловості. Сьогодні недостатньо використовуються наявні механізми пільгового фінансування, тому варто проаналізувати можливі вузькі місця процесу;
- необхідно підтримувати створення нових підприємств і технологічне оновлення промислових малих та середніх підприємств. Цей напрям може бути перспективним для залучення донорських і державних коштів, наприклад, на проведення технологічного аудиту малих та середніх підприємств і підтримку стартапів. Утім, кінцева відповідальність за підвищення продуктивності свого виробництва покладається на самих підприємств;
- освіта, наука та промислова політика – розвиток промисловості загалом та інновацій, зокрема, потребують ретельного перегляду системи освіти в Україні. Технічні ВНЗ мають стати невід'ємним елементом інноваційного сектору в країні із тісними зв'язками з промисловими підприємствами. Важливого значення набуває реформа професійно-технічної освіти, яка покликана готувати кваліфіковані кадри для промислових підприємств (тоді як зараз існує суттєвий розрив навичок, які набули випускники професійних технічних училищ та яких потребують роботодавці).

Окремі країни ЄС запустили власні програми розвитку Індустрії 4.0. Проведений аналіз дав змогу зробити кілька спостережень, що важливі в контексті дискусії про планування підтримки держави для її розвитку в Україні;

- програми (заходи) зазвичай включені до ширших стратегічних документів (у Німеччині, Франції та Угорщині розвиток 4.0 – частина промислової політики);
- фокус програм переважно не залежить від певних секторів чи сфер, хоча зазвичай головними бенефіціарами є компанії з високим технологічним рівнем виробництва;
- акцент на розвитку співпраці між зацікавленими сторонами. Наприклад, у Німеччині та Австрії було запущено платформи Індустрії 4.0, що об'єднують органи державної влади, науково-дослідні установи та бізнес;
- ініціативи передбачають залучення як державних, так і приватних джерел фінансування.

Розвиток Індустрії 4.0 має бути доповненням до промислової та інноваційної політики.

## ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Індустріалізація. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
2. Промислова революція. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
3. Друга промислова революція. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
4. Цифрова революція URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>.
5. Промислова політика URL: <http://abc.informbureau.com/html/idiuoeaiiassiieoeoea.html>
6. Особенности развития промышленной политики экономически развитых стран URL: <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=31175>
7. Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти (наук. керівник проєкту акад. НАН України М. З. Згуровський). Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «КПІ»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. 2015. 136 с.
8. Solntsev S., Zhygalkevych Zh. Digital management of industrial quasi-integration structures. Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток фінансово-економічного становища на різних рівнях управління: підприємство, регіон, держава» (Дніпро, 19 жовтня 2019 року). С. 54–55.
9. Промислова революція. URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
10. Індустрія 4.0 – що це таке та навіщо це в Україні. URL: <https://appau.org.ua/publications/industriya-4-0-shho-tse-take-ta-navishho-tse-ukrayini/>
11. Industry 4.0 URL: [https://en.wikipedia.org/wiki/Industry\\_4.0](https://en.wikipedia.org/wiki/Industry_4.0)
12. Індустрія 4.0 – що це таке та навіщо це в Україні. URL: <https://appau.org.ua/publications/industriya-4-0-shho-tse-take-ta-navishho-tse-ukrayini/>
13. Індустріальні парки чи кластери. Що краще стимулює інновації? URL: <https://delo.ua/economyandpoliticsinukraine/industrialni-parki-chi-klasteri-scho-krasche-sti-347478/>
14. Згуровський М.З. Вибір показників для сценарного моделювання розвитку економіки країн світу. Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Київ, Україна. 11 с.
15. Яка промислова політика потрібна Україні для переходу до Індустрії 4.0? URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/articles-in-the-media/yaka-promyslova-polityka-potribna-ukrayini-dlya-perehodu-do-industriyi-4-0/>



КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

## ПРОМИСЛОВІ ПОЛІТИКИ: ЦІЛІ, МЕХАНІЗМИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Ментори від ЗВО:

**Гражевська Надія Іванівна,**д.е.н., професор, завідувач кафедри економічної теорії,  
макро- і мікроекономіки**Ходжаян Аліна Олександрівна,**д.е.н., професор, професор кафедри економічної теорії,  
макро- і мікроекономіки

Учасники:

Аспіранти: **Заваженко Андрій Олександрович,****Куліш Вікторія Анатоліївна, Шемахіна Ірина Вадимівна**Студенти магістерської освітньої програми «Економіка  
та економічна політика»: **Розум Дарина Володимирівна,**  
**Чигиринський Артем Михайлович**

*Проблеми модернізації промислового розвитку та вдосконалення промислової політики постійно актуалізуються.* За результатами проведеного ЮНКТАД Глобального огляду промислової політики, протягом останнього десятиліття в 101 з розвинених країн та країн з ринками, що формуються, на частку яких припадає понад 90% глобального ВВП, пріоритетна увага приділяється розробці промислових стратегій. Останні акцентують увагу на: (1) ліквідації існуючих критичних відставань у сфері промислового розвитку, зокрема, підвищенні продуктивності праці та глобальної конкурентоспроможності традиційних галузей; (2) інноваційних зрушеннях, пов'язаних з розгортанням Четвертої промислової революції та формуванням неоіндустріальної економіки на основі взаємопроникнення промисловості та науки [38]. Йдеться про усвідомлення обмеженості постіндустріальної моделі розвитку, зорієнтованої на абсолютизацію сфери послуг, лібералізацію економічних процесів та обмеження державного регулювання промисловості. За цих обставин актуалізується завдання перегляду промислової політики на засадах визнання промисловості локомотивом НТП, ключовою ланкою модернізації економіки, фундаментом економічного суверенітету, національної безпеки та високого життєвого рівня населення.

*Вирішення зазначених проблем є особливо нагальним на сучасному етапі розвитку економіки України.* Незважаючи на низку позитивних зрушень у період ринкових трансформацій, національна економіка характеризується суттєвими деструктивними процесами, пов'язаними з деіндустріалізацією та примітивізацією реального сектора виробництва. Структурна деформованість національної промисловості яскраво виявляється в зменшенні частки промисловості (в т. ч. її технологічного ядра – машинобудування) в структурі національного виробництва та зростанні частки сировинної продукції з низьким рівнем технологічної переробки і доданої вартості. За цих умов важливого наукового й практичного значення набуває обґрунтування стратегічних пріоритетів, механізмів та інструментів економічної політики, спрямованої на неоіндустріальну модернізацію промислового сектору національної економіки з метою підвищення її глобальної конкурентоспроможності та ефективної інтеграції до європейського та світового господарського середовища.

**Ідентифікація технологічного рівня промисловості України.** У контексті проблеми, що досліджується, варто відмітити, що вклад промислового виробництва у ВВП світу за період 1991-2018 рр. зменшився з 31,8 до 25,4%, а в Україні частка промислового виробництва у ВВП протягом 1991-2019 рр. зменшилась у два рази (з 55% до 23%). За означений період *Україна демонструє відмінний (від інших країн) характер розвитку промисловості.* Зниження частки промислового сектору у ВВП України відбувається при

зменшенні фізичних обсягів промислового виробництва і супроводжується диспропорціями в структурі економіки на користь сільського господарства і добувної промисловості, для яких характерним є виробництво продукції з низьким рівнем технологічної переробки і доданої вартості. У 2010-2018 рр. структурні диспропорції промислового виробництва виявились у зменшенні частки переробної промисловості (з 67,4% до 61,9%) та її технологічного ядра – машинобудування (з 9,3% до 6,9% %) (Табл. 1).

**Таблиця 1. Показники структури виробництва і доданої вартості промисловості України і країн світу, у незмінних цінах 2010 року млн дол. США (фрагмент)**

| Країна         | ВВП,<br>млрд дол |          | Сільське<br>господарство,<br>% від ВВП |      | Добувна<br>промисловість,<br>% від ВВП |      | Переробна<br>промисловість,<br>% від ВВП |      | Сфера послуг,<br>% від ВВП |      | Зміна ВДВ<br>промисловос-<br>ті за 1991-<br>2019 рр., п.п |
|----------------|------------------|----------|--|------|--|------|--|------|----------------------------|------|---|
|                | 2010             | 2019     | 2010                                   | 2019 | 2010                                   | 2019 | 2010                                     | 2019 | 2010                       | 2019 |   |
| Австрія        | 391,9            | 446,3    | 1                                      | 1    | 10                                     | 9    | 16                                       | 17   | 62,3                       | 62,7 | ↑ в 1,65 р.   |
| Білорусь       | 58,7             | 63,1     | 9                                      | 7    | 15                                     | 10   | 22                                       | 21   | 42,4                       | 48,8 | ↑ в 1,65 р.   |
| Чехія          | 207,5            | 246,5    | 2                                      | 2    | 12                                     | 10   | 21                                       | 22   | 55,6                       | 56,2 | ↑ в 2,18 р.   |
| Естонія        | 19,5             | 31,4     | 3                                      | 3    | 10                                     | 10   | 14                                       | 13   | 60,2                       | 61,4 | ↑ в 3,02 р.   |
| Франція        | 2,642,6          | 2,715,5  | 2                                      | 2    | 8                                      | 7    | 10                                       | 10   | 70,7                       | 70,2 | ↑ в 1,24 р.   |
| Німеччина      | 3,417,1          | 3,845,6  | 1                                      | 1    | 7                                      | 8    | 20                                       | 19   | 62,2                       | 62,4 | ↑ в 1,2 р.  |
| Греція         | 299,4            | 209,9    | 3                                      | 4    | 7                                      | 5    | 7  | 10   | 71,6                       | 68,1 | ↓ в 0,98 р.   |
| Угорщина       | 130,9            | 161,0    | 3                                      | 3    | 7                                      | 8    | 18                                       | 18   | 56,4                       | 55,3 | ↑ в 1,19 р.   |
| Італія         | 2,125,1          | 2,001,2  | 2                                      | 2    | 8                                      | 6    | 14                                       | 15   | 66,3                       | 66,3 | ↓ в 0,99 р.   |
| Латвія         | 23,8             | 34,1     | 4                                      | 4    | 9                                      | 9    | 12                                       | 10   | 64,4                       | 64,1 | ↑ в 1,96 р.   |
| Литва          | 37,1             | 54,2     | 3                                      | 3    | 9                                      | 9    | 17                                       | 17   | 60,8                       | 61,6 | ↑ в 3,1 р.  |
| Польща         | 479,3            | 592,2    | 3                                      | 2    | 13                                     | 12   | 16                                       | 17   | 56,2                       | 56,9 | ↑ в 2,42 р.   |
| Румунія        | 166,2            | 250,1    | 5                                      | 4    | 15                                     | 11   | 23                                       | 17   | 46,4                       | 58,2 | ↑ в 1,88 р.   |
| Росія          | 1,524,9          | 1,699,9  | 3                                      | 3    | 17                                     | 19   | 13                                       | 13   | 53,1                       | 54,0 | ↓ в 1,01 р.   |
| Словаччина     | 89,5             | 105,4    | 3                                      | 3    | 13                                     | 11   | 19                                       | 18   | 56,3                       | 58,1 | ↑ в 3,84 р.   |
| Туреччина      | 771,9            | 754,4    | 9                                      | 6    | 10                                     | 9    | 15                                       | 19   | 54,3                       | 55,9 | ↑ в 4,04 р.   |
| США            | 14,992,1         | 20,494,1 | 1                                      | 1    | 7                                      | 18   | 7  | 11   | 76,2                       | 77,4 | ↑ в 1,1 р.  |
| <b>Україна</b> | 136,0            | 153,8    | 7                                      | 9    | 13                                     | 12   | 13                                       | 11   | 55,1                       | 54,4 | ↓ в 2,56 р.   |
| Світ           | 66,036,9         | 87,697,5 | 4                                      | 4    | 11                                     | 11   | 16                                       | 17   | 63,2                       | 61,2 | ↑ в 2,01 р.   |

Джерело складено за даними:

The World Bank Group World Development Indicators 2020. – Режим доступу: <https://databank.worldbank.org>

World Development Indicators. – Режим доступу: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NVI.IND.TOTL.KD&country>

Всупереч світовим тенденціям розбудови сервісної економіки деіндустріалізація економіки України відбувається в результаті випереджального розвитку первинного сектору, зокрема сільського господарства, середньорічні темпи зростання якого становлять 3,6 %. При цьому, частка сільського господарства у ВВП країни є відносно високою і продовжує зростати (з 7% до 9%). Водночас вклад сфери послуг у ВВП за означений період знизився з 55,1% до 54,4%. За період 2000-2018 рр. частка зайнятого населення у промисловості знизилась з 22,5% до 14,8%. При зниженні у 2012-2018 рр. загальної зайнятості населення України на 15,1% найвищі її темпи спостерігаються у промисловості – мінус 25,1% [6; 46]. *Деіндустріалізація і примітивізація промислового виробництва України обумовили погіршення структури експорту на користь товарів з низьким рівнем технологічної переробки і доданої вартості.* Частка експорту товарів з використанням технологій високого та середньовисокого рівня в загальному обсязі експорту товарів у 2015-2019 рр. зменшилась з 19,2 до 16,4% [41].

Це дає усі підстави стверджувати, що Україні притаманний принципово відмінний характер деіндустріалізації економіки. Якщо загальною закономірністю розвитку світового господарства є зміни у секторальній структурі економіки на користь сфери послуг і наукомістких виробництв з використанням високих технологій, то деіндустріалізація в Україні виявляється через суттєві деструктивні зміни промислового виробництва, пов'язані зі зменшенням фізичних обсягів промислового виробництва та його примітивізацією

на користь виробництва низькотехнологічної продукції. В Україні відбувається погіршення секторальної структури економіки, що виявляється у випереджаючому зростанні первинного сектора (сільського господарства) та відставанні наукомістких видів промислової діяльності й сфери послуг. Відтак у виробництві та експорті країни зростає частка сировинної продукції з низьким рівнем технологічної переробки і доданої вартості.

**Аналіз розвитку промислового сектору в Україні через призму сформованого в країні інституційного середовища.** Загальновідомо, що ринкові трансформації економіки України, супроводжувалися інституційними змінами, що призвели до формування *інституційних дисфункцій та аномалій*, які чинять негативний вплив на соціально-економічний розвиток нашої країни. У переліку останніх особливе місце посідають *інституційні пастки – стійкі самопідтримуючі неефективні інституції, що існують протягом тривалого часу та деструктивно впливають на розвиток національної економіки*. В якості таких пасток сучасні дослідники виокремлюють корупцію, тіньову діяльність, рейдерство, ухилення від сплати податків, неплатежі, бартер, забюрократизованість економіки, втечу мізків і капіталу, імітацію ринкових реформ тощо [3], надмірні державні витрати за вкрай низької інституційної спроможності держави [50].

У процесі дослідження було висунуто гіпотезу щодо негативного впливу сформованого в Україні інституційного середовища на інноваційну модернізацію промислового сектору. З урахуванням того, що інституційні чинники важко піддаються кількісній оцінці *було розроблено регресійну модель*, до фінальної версії якої було включено такі складові: (1) показник частки державного сектору в економіці, %; (2) показник рівня тінізації економіки, %, (3) індекс сприйняття корупції, (4) валова додана вартість переробної промисловості у фактичних цінах, млн грн. *Всі змінні, які використовувалися для побудови економетричної моделі є стаціонарними та характеризуються певною динамікою (Табл.2).*

**Таблиця 2. Дані для моделі**

| Рік  | Частка державних бюджетних витрат у ВВП, % | Обсяг тіньового сектору, % ВВП | Індекс сприйняття корупції | Обсяг реалізованої продукції переробної промисловості у порівняльних цінах 2010 року, млн грн |
|------|--|--------------------------------|----------------------------|---|
|      | DS   | SE                             | Corruption                 | Prom  |
| 2010 | 34,9                                       | 38                             | 24                         | 703340,0  |
| 2011 | 32,0                                       | 34                             | 23                         | 852537,4  |
| 2012 | 34,9                                       | 34                             | 26                         | 871146,6  |
| 2013 | 34,9                                       | 35                             | 25                         | 817734,3  |
| 2014 | 31,5                                       | 43                             | 26                         | 903735,3  |
| 2015 | 29,1                                       | 40                             | 27                         | 1139213,2   |
| 2016 | 28,7                                       | 35                             | 29                         | 1312729,0   |
| 2017 | 28,1                                       | 32                             | 30                         | 1627504,3   |
| 2018 | 27,7                                       | 30                             | 32                         | 1885406,2   |

Джерело: власна розробка авторів.

У результаті проведеного економетричного аналізу було отримано таку модель:

$$I\_Prom = 14,56 - 0,044*DS - 0,016*SE + 0,056*Corruption,$$

де:

**Prom** – обсяг реалізованої продукції переробної промисловості у порівняльних цінах 2010 року, млн грн;

**DS** – частка державних бюджетних витрат у ВВП, %;

**SE** – обсяг тіньового сектору, % ВВП ;

**Corruption** – Індекс сприйняття корупції.

Результати проходження тестів моделі та коваріаційна матриця коефіцієнтів засвідчують, що модель пройшла всі тести і може використовуватися для аналізу. Вона є адекватною, всі змінні є значимими (>0,05) за рівня надійності 95%. Коефіцієнт детермінації становить 0,99, що свідчить про високий рівень лінійного зв'язку між аналізованими показниками. Логарифмування (I\_Prom) було застосовано для обезрозмірення, відтак можна вести мову лише про характер впливу та кількісний вимір впливу одних змінних на інші (Табл. 3).

**Таблиця 3. Результати оцінки регресійної моделі методом найменших квадратів на базі спостережень 2010-2018 (T = 9)**

Залежна змінна: I\_Prom

НАС-стандартні похибки, ширина вікна 1 (Ядро Бартлетта (Bartlett))

|                    | Коефіцієнт | Ст. Похибка           | t-статистика | p-значення |
|--------------------|------------|-----------------------|--------------|------------|
| Const              | 14,5621    | 0,449245              | 32,41        | 5,25e-07   |
| DS                 | -0,0516690 | 0,00658902            | -7,842       | 0,0005     |
| SE                 | -0,0162029 | 0,00338268            | -4,790       | 0,0049     |
| Corruption         | 0,0562551  | 0,00754180            | 7,459        | 0,0007     |
|                    |            |                       |              |            |
| Середнє зал. змін. | 13,87904   | Ст. Відх. зал. змін.  |              | 0,337845   |
| Сума кв. залишків  | 0,005357   | С.П. регресії         |              | 0,032733   |
| R-квадрат          | 0,994133   | Скориг. R-квадрат     |              | 0,990613   |
| F(3, 5)            | 282,4145   | P-значення (F)        |              | 5,36e-06   |
| Лог. Правдоподібн. | 20,64904   | Крит. Акайке          |              | -33,29808  |
| Крит. Шварца       | -32,50918  | Крит. Хеннана-Куїнна  |              | -35,00052  |
| параметр rho       | -0,308099  | Стат. Дурбіна-Уотсона |              | 2,445000   |

*Джерело: власна розробка авторів.*

Результати моделювання свідчать про те, що зменшення частки тіньової економіки призводить до збільшення залежної змінної на 1,6%, а зменшення частки державного сектору в економіці – до збільшення обсягу реалізованої продукції переробної промисловості на 4,4%. Водночас збільшення індексу сприйняття корупції призводить до зростання залежного показника на 5,6%.

Таким чином, проведений економетричний аналіз свідчить про необхідність подолання інституційних пасток в Україні шляхом активізації діяльності держави в напрямі детінізації вітчизняної економіки та протидії корупції, підвищення рівня інституційної спроможності держави як головних інституційних факторів і ключових заходів на шляху до модернізації промислового сектору і збільшення частки валової доданої вартості переробної промисловості національної економіки.

**Світовий досвід індустріального розвитку, регулювання ринку праці та зайнятості в умовах Індустрії 4.0.** Специфіка промислових політик країн світу визначається рівнем економічного розвитку країн та рівнем розвитку відповідних інституцій [49]. Моделі промислових політик розвинутих країн зорієнтовані на горизонтальний розвиток, що ґрунтується на покращенні якості виробництва за рахунок впровадження проривних технологій та підвищення кваліфікації працівників, забезпечення економічного зростання, підтримки конкурентоспроможності та забезпечення зайнятості. Країни, що розвиваються теж наслідують так звану «горизонтальну» модель промислової політики з опорою на стратегічні плани з розбудови промисловості, як цифрової так і традиційної. Навіть в програмах країн, що відстають в економічному розвитку, що ґрунтуються на переважно вертикальній моделі, прописаний стратегічний курс на горизонтальний розвиток.

Узагальнення національних політик промислового розвитку дозволяє виокремити такі три головні моделі промислової політики (табл. 4): (1) модель країн, які тільки розбудовують промисловість (вертикальна модель, спрямовану на розвиток та просування промислових секторів, малого та середнього бізнесу та формування відповідної інфраструктури (доріг, портів, аеропортів, телекомунікацій). Така політика передбачає урядове регулювання, виважене відкриття глобальній конкуренції, обмеження експорту промислової продукції та орієнтацію на внутрішній попит; (2) модель наздоганяючого розвитку, зорієнтована на розвинену експортну складову, за якої ключова роль в розбудові промисловості відводиться ринковому механізму. Країни, що реалізують таку політику, є відкритими до зовнішньої конкуренції; (3) модель, орієнтована на реалізацію досягнень Четвертої промислової революції, горизонтальний розвиток прогресивних секторів, що формуються під впливом новітніх технологій. Держава стимулює промисловий розвиток шляхом підтримки публічно-приватного партнерства. Це відкриті економіки з орієнтацією на стратегічні технології та змішані експортні пріоритети.



Таблиця 4. Основні параметри моделей промислової політики

| Ключові параметри                          | Модель промислової політики                                  |   |  |
|--|--|---|--|
|  | Економіки, що розбудовують промисловість                     | Економіки, що наздоганяють розвинуті країни                                 | Економіки, орієнтованої на нову промислову революцію                               |
| Галузева специфіка                         | Переважає вертикальний (зорієнтований на промисловість)      | Переважає горизонтальний, з опорою на розвиток окремих промислових секторів | Переважає горизонтальний, з опорою на нові сектори промисловості                   |
| Рівень державного втручання                | Майже повністю керована урядом                               | Більш ринково-орієнтована   | Поєднує ринкові механізми з державною підтримкою ППП та нових промислових секторів |
| Рівень відкритості міжнародній конкуренції | Селективно та поступово відкривається глобальній конкуренції | Зорієнтована на глобальну конкуренцію                                       | Переважає відкрита, але має гарантії для стратегічно важливих галузей              |
| Рівень експорто-орієнтованості             | Орієнтується на локальний та регіональний попит              | Експортоорієнтована   | Змішана  |

Джерело: розроблено авторами на основі [World Investment Report 2018. Investment and New Industrial Policies. Chapter IV// UNCTAD global survey of industrial policies 213 p. Режим доступу: [https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018\\_en.pdf](https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf)]

Міжнародний центр торгівлі та сталого розвитку в Женеві (ICTSD) та Всесвітній економічний форум виокремлює **п'ять основних стратегій промислового розвитку**, які можуть бути застосовані як самостійні, так і комбіновано залежно від стану економіки тієї чи іншої країни, наявної ресурсної бази та обраних пріоритетів економічної політики, а саме:

- 1) **імпортозаміщуюча індустріалізація** (спирається на внутрішній ринок і фокусується на виробництві готової продукції);
- 2) **експортоорієнтована індустріалізація** (спирається на експорт та диверсифікацію національної економіки);
- 3) **індустріалізація, заснована на ресурсах** (може застосовуватися за наявності значних запасів сировини і потенціалу для переробки цієї сировини на місцевому рівні для експорту);
- 4) **експортні зони** (може застосовуватися країнами з вузьким внутрішнім ринком і слабкою забезпеченістю ресурсами, передбачає наявність розвиненої виробничої інфраструктури для виробництва на експорт);
- 5) **інноваційноорієнтована індустріалізація** (спирається на розвиток прогресивних секторів, що формуються під впливом Четвертої промислової революції) [34].

Стратегічним завданням розвитку промислового сектору України за сучасних умов є припинення його деградації та забезпечення економічного зростання на засадах неоіндустріальної трансформації вітчизняної економіки. Цей процес повинен здійснюватися поетапно з використанням комбінованих стратегій. **На 1 етапі для припинення деградації промисловості необхідно брати за основу модель імпортозаміщуючої індустріалізації**, що спирається на внутрішній ринок і фокусується на виробництві готової продукції. Водночас ця стратегія не може розглядатись в якості довгострокової з декількох причин. По-перше, розвиток промисловості обмежується місткістю внутрішнього ринку. По-друге, передбачається застосування протекціоністських заходів всупереч принципам СОТ та зобов'язанням в межах Угод про преференційну торгівлю з ЄС. **На 2 етапі необхідно забезпечити економічного зростання на засадах неоіндустріальної трансформації вітчизняного промислового сектору**, що потребує переорієнтації виробництва та експорту на продукцію з більшою часткою доданої вартості. На цьому шляху експерти з промислового розвитку пропонують Україні застосовувати експортоорієнтовану та інноваційно-орієнтовану стратегії індустріалізації і протекціоністські методи підтримки вітчизняних виробників [5].

Важливим напрямом модернізації промислової політики України на цьому етапі є інтеграція у глобальні ланцюги вартості (ГЛВ). Така політика стимулює економічну діяльність шляхом нарощення експорту продукції, виходячи з наявних конкурентних переваг. Важливими передумовами паритетної участі у ГЛВ є забезпечення координації, що сприяє взаємозалежній діяльності з горизонтальним впливом, висока якість продукції, її своєчасне і безперебійне постачання. Задля задоволення таких вимог світового попиту промислова політика повинна бути спрямована на реалізацію таких завдань: сприяння, стимулювання, державна організаційна та фінансова підтримка НДДКР, технологічних інновацій; формування регуляторних механізмів, орієнтованих на забезпечення високих стандартів на світових ринках; інформування, навчання та залучення до ГЛВ;

нарощення ширини ланцюга доданої вартості в межах країни (перехід від виробництва сировини і напівфабрикатів до виробництва готової продукції); стимулювання переходу до діяльності з більш високою доданою вартістю в межах сформованих ГЛВ.

У контексті проблеми, що досліджується, заслуговує на увагу *аналіз передового досвіду в сфері державного регулювання ринку праці в умовах Четвертої промислової революції*. Критичний аналіз кращих світових практик в сфері розробки та реалізації сучасної державної політики промислового розвитку свідчить про її спрямованість на використання безпрецедентних можливостей та убезпечення від небачених раніше загроз і викликів Індустрії 4.0. Як відомо, ця революція відрізняється від трьох попередніх злиттям виробничих технологій, автоматизованого виробництва та обміну даних у єдину саморегульовану систему. Її атрибутивними характеристиками є підвищення інтелектуального рівня промислових підприємств, розвиток технологічних платформ та запровадження сервіс-орієнтованого проектування, широке використання Інтернету Речей, удосконалення способів збору і аналізу даних, віртуалізація соціальності, штучний інтелект.

Загальновизнано, що нові технології Індустрії 3.0 й 4.0. автоматизація, роботизація, штучний інтелект вже сьогодні призводять до серйозних зрушень на ринку праці, зокрема ліквідації робочих місць в одних секторах та створення можливостей для зайнятості в інших. На думку організаторів Всесвітнього економічного форуму в Давосі, до 2022 р. 42% основних навичок, якими володіють сучасні працівники, суттєво зміняться. Зокрема, автоматизація й цифровізація виробництва зменшують потребу в працівниках, які виконують рутинні операції (наприклад складальні). В результаті, за прогнозом ООН, без роботи можуть залишитися до 5 млн осіб. Натомість буде створено 2 млн нових робочих місць. За прогнозом вчених з Оксфордського університету, майже половина робочих місць у Сполучених Штатах буде замінена комп'ютерами вже в найближчі 10-20 років. Звільняти будуть адміністраторів і менеджерів, тоді як нова реальність потребуватиме математиків, програмістів та інженерів [16]. При цьому за оцінками Всесвітнього економічного форуму «Цифрова трансформаційна ініціатива: метали та гірничодобувна промисловість», тільки у металургійній і гірничодобувній галузях у 2016–2025 рр. очікувані ефекти цифрової трансформації (розумні сенсори, автоматизація та роботизація, 3D-друк, «цифровий працівник», дистанційні центри управління, кібербезпека, інтегровані платформи, предикативна аналітика) забезпечать ефект у 319 млрд дол. і означатимуть скорочення 330 тис. робочих місць [47].

Водночас має місце зростання попиту на нові креативні професії, зокрема на фахівців у сфері ІТ та роботи з даними. Так, згідно з дослідженням компанії McKinsey, до 2020 р. тільки в США очікується дефіцит від 140 до 190 тис. профільних фахівців, здатних ефективно працювати з даними, та до 1,5 млн аналітиків і менеджерів відповідних напрямів. Актуальною є також підготовка фахівців для управління технологічними інноваціями. Саме тому держави та компанії прагнуть інвестувати в штучний інтелект і машинне навчання, а в більшості країн Євросоюзу хоча б один університет має кафедру штучного інтелекту, робототехніки і машинознавства.

*Для оцінки впливу наукового прогресу та технологічних змін на зайнятість у промисловому секторі* України було розроблено економетричну модель, що вимірює вплив новітніх технологічних змін та наукового прогресу на зайнятість у промисловому секторі країн світу. У якості регресорів або незалежних змінних у моделі було використано: надходження від передачі прав інтелектуальної власності на міжнародному рівні (дол. США), експорт високих технологій (дол. США), державні витрати на освіту (% у ВВП), витрати на наукові дослідження та розробки (% у ВВП), зайнятість в науково-дослідній діяльності (на млн осіб), зайнятість в сферах послуг (% загальної зайнятості).

Проведене економетричне дослідження дозволило виявити та виміряти вплив розвитку новітніх технологій на структуру сучасного ринку праці. За допомогою множинної лінійної регресії було змодельовано взаємозв'язок між зайнятістю у промисловості (частка від загальної зайнятості), як залежною змінною та шістьма незалежними змінними, розглянутими вище. Після нормалізації незалежних змінних, оцінки параметрів моделі та тестування характеристик якості моделі вона набула такої математично визначеної форми:

$$EI = 38,15 + 2,93 \cdot HTE - 1,81 \cdot IPR - 1,37 \cdot GEE - 2,84 \cdot RDP + 2,91 \cdot RDE - 0,17 \cdot ES$$

де: *EI* – зайнятість у промисловості, як частка загальної зайнятості, %;

*38,15* – константа, що є очікуваним середнім значенням залежної змінної, коли всі пояснювальні змінні дорівнюють нулю;

*HTE* – експорт високих технологій, дол. США;

*PI* – надходження від міжнародної передачі інтелектуальної власності, дол. США;

*GEE* – державні витрати на освіту, % у ВВП;

*RDP* – кількість зайнятих в науково-дослідній діяльності, млн осіб;

*RDE* – витрати на дослідження та розробки, % у ВВП;

*ES* – зайнятість у сфері послуг, % у загальній зайнятості.

Проведений регресійний аналіз довів адекватність та якісні характеристики моделі (Табл. 5).

**Таблиця 5. Результати регресійної моделі впливу новітніх технологій Індустрії 4.0 на структуру сучасного ринку праці**

DependentVariable: EI

Method: LeastSquares

Sample (adjusted): 100

HAC standard errors &amp; covariance (Bartlettkernel, Newey-West fixed band width = 4,0000)

| Variable               | Coefficient | Std. Error          | t-Statistic | Prob.    |
|------------------------|-------------|---------------------|-------------|----------|
| C                      | 38,14634    | 11,28845            | 3,379235    | 0,0016   |
| HTE                    | 2,933669    | 0,583305            | 5,029389    | 0,0000   |
| IPR                    | -1,812328   | 0,479510            | -3,779540   | 0,0005   |
| GEE                    | -1,366180   | 0,708215            | -1,929046   | 0,0505   |
| RDP                    | -2,840701   | 1,358289            | -2,091382   | 0,0426   |
| RDE                    | 2,912405    | 2,241359            | 1,299392    | 0,0209   |
| ES                     | -0,172386   | 0,072361            | -2,382311   | 0,0218   |
| R-squared              | 0,645202    | Akaikeinfocriterion |             | 6,022903 |
| Adjusted R-squared     | 0,554945    | Schwarzcriterion    |             | 6,293163 |
| F-statistic            | 5,617210    | Hannan-Quinncrier.  |             | 6,125439 |
| Prob(F-statistic)      | 0,000238    | Durbin-Watsonstat   |             | 1,777584 |
| Prob(Wald F-statistic) | 0,000111    | Wald F-statistic    |             | 6,140065 |

*Джерело: власна розробка авторів.*

Застосування методики консистентної оцінки коваріаційної матриці Н'юві-Веста дозволило виправити гетероскедастичність залишків та уникнути зміщення стандартних помилок. Стандартні похибки моделі досить низькі, F-статистика та вся t-статистика є істотними, статистика Дурбіна-Уотсона показує задовільний рівень, критерії Akaike, Schwarz та Hannan-Quinn були мінімізовані. Аналіз кореляційної матриці не виявив мультиколінеарності серед незалежних змінних.

**З отриманих результатів можна зробити висновок, що показники отриманих платежів за надання у використання прав ІВ, державних витрат на розвиток науки і освіти, кількості працівників у галузі науково-дослідної діяльності та зайнятості у сфері послуг (тобто показники, що відображають сучасні науково-технологічні зрушення) чинять від'ємний вплив на зайнятість у сфері промисловості.** При цьому відбувається перерозподіл робочої сили у сектор послуг, про що свідчать результати моделювання.

**Також спостерігається значний негативний вплив науково-технологічних новацій на зайнятість у промисловості.** Зокрема, збільшення надходжень від передачі прав інтелектуальної власності, державних витрат на освіту, кількість дослідників, які займаються НДДКР, призводить до зниження рівня зайнятості в промисловості та збільшення зайнятості у сфері послуг.

З урахуванням зазначеного, Україні слід готуватись до прийдешніх трансформацій економіки в цілому та ринку праці зокрема. На наш погляд, нині надзвичайно актуальною є розробка стратегічного документа в сфері державної політики зайнятості населення, що поєднає пріоритети розвитку інноваційної зайнятості, забезпечення балансу праці та вільного часу зайнятих, створення умов для запровадження освіти впродовж всього життя тощо. Важливі кроки на цьому шляху, започатковані в 2020 р., передбачають унормування в нашій країні гнучкого режиму робочого часу, дистанційної зайнятості, роботи з дому, переведення трудових книжок в електронний формат тощо.

Таким чином, як показав попередній аналіз, **сучасна промислова політика розвинених держав світу ґрунтується на усвідомленні стратегічного значення індустрії в розбудові національної економіки та реабілітації державного регулювання як ефективного механізму неоіндустріалізації.** Забезпечення стійкого економічного розвитку країн світу пов'язується з технологічною модернізацією промислового потенціалу і ренесансом промислової політики на засадах неоіндустріалізації. Якщо постіндустріальна модернізація є переходом від індустріального суспільства до суспільства знань і характеризується інтенсивним розвитком сфери послуг, то неоіндустріальна модернізація відображає органічний взаємозв'язок індустрії і науки, що сприяє розвитку інноваційного наукомісткого виробництва.

Подолання негативних тенденцій деіндустріалізації і примітивізації вітчизняного виробництва потребує активізації державної промислової політики за такими основними напрямками:

**1. Проведення цілісної та збалансованої інвестиційної політики, що містить такі критично необхідні складові:** (1) *стимулювання обсягів капітальних інвестицій, орієнтованих на заміну зношеного основного капіталу*. За період 2012-2019 рр. показник частки капітальних інвестицій у ВВП, орієнтованих на заміну зношеного основного капіталу коливається в межах 13,7-18,7 % ВВП, що характерно для бідних країн з низькими темпами зростання (2-3%). Для зниження ступеня зносу основних засобів на 10% (з 60% до 50%), національній економіці необхідно приблизно 50 млрд дол. капіталовкладень, а досягнення цільового орієнтуру зносу на рівні 49% можливе лише за умови реалізації п'ятирічної програми випереджаючого зростання економіки [10]; (2) *стимулювання структурної переорієнтації інвестицій* у види економічної діяльності, що сприятимуть позитивним структурним змінам в економіці на користь високотехнологічних видів промислової діяльності та ділових послуг, здатних конкурувати на внутрішньому та зовнішніх ринках; (3) *інноваційне наповнення інвестицій* з метою розвитку технологічних платформ для продукування проривних технологій, започаткованих Четвертою промисловою революцією; (4) *залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ)*. Компанії з ПІІ мають значні продуктивні переваги в порівнянні з їхніми внутрішніми партнерами в Україні. Про це свідчить така статистика: в Україні налічується лише 4,6% усіх українських компаній з часткою іноземного володіння понад 10% статутного капіталу. На цю порівняно невелику кількість підприємств припадає понад 20% працездатного населення України, 24% загального обсягу капіталу й майже 35% загальної валової доданої вартості [19].

**2. Сприяння прискореному розвитку високо- та середньовисоко-технологічних секторів переробної промисловості, що формуються на основі використанні кластерів та ланцюгів «освіта-наука-виробництво»** за такими напрямками: розвиток інноваційної екосистеми; розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ); застосування ІКТ в АПК, енергетиці, транспорті та промисловості; високотехнологічне машинобудування; створення нових матеріалів; розвиток фармацевтичної та біоінженерної галузей. Індикатором успішної реалізації цього напрямку є зростання частки доданої вартості високотехнологічного сектору переробної промисловості (зокрема, з виробництва фармацевтичних продуктів і препаратів; комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування відповідно до КВЕД), у загальній доданій вартості.

**3. Модернізація та розвиток виробничої інфраструктури**, а саме: (1) *транспортної інфраструктури*, що базується на використанні інноваційних технологій у т. ч. екологічно чистих видів транспорту, зокрема, електротранспорту; (2) *дорожньої інфраструктури*, що базується на використанні інноваційних технологій, в т.ч. шляхом розширення форм участі держави у різних інфраструктурних проєктах.

**4. Вдосконалення грошово-кредитного механізму інноваційної модернізації національної промисловості** шляхом зменшення вартості кредитних ресурсів до інвестиційно привабливого рівня; переорієнтації банківського сектору на довгострокове кредитування; сприяння створенню спеціалізованих комерційних інвестиційних банків; створення державних інноваційних фондів і галузевих банків розвитку з середньо- та довгостроковим кредитуванням; забезпечення диференціації відсоткових ставок з урахування пріоритетів структурної модернізації промислового сектору; розробка та запровадження прискореної амортизації основних засобів на підприємствах реального сектору; запровадження пільгового кредитування підприємств, що здійснюють технологічне оновлення виробництва (за умов проведення технологічного аудиту та здійснення ефективного контролю за цим процесом з боку держави); залучення і широке використання венчурного капіталу для фінансування високотехнологічних виробництв; використання досвіду Німеччини та Франції щодо запровадження селективного підходу до надання преференцій підприємствам, що продукують та запроваджують інновації через систему сертифікації [37].

**5. Реформування державної політики зайнятості в Україні в умовах Четвертої промислової революції.** За результатами проведеного моделювання впливу новітніх технологій Індустрії 4.0 на структуру сучасного ринку праці встановлено, що сучасні науково-технологічні зрушення призводять до зниження рівня зайнятості в промисловості та збільшення зайнятості у сфері послуг. Таким чином відбувається еволюційний процес деіндустріалізації, який притаманний технологічно розвинутих країнам світу й ґрунтується на оновленні наукоємності реального сектору. Внаслідок підвищення продуктивності праці у промисловому секторі ресурси, що вивільняються, знаходять застосування у прибуткових видах економічної діяльності сфери послуг. З метою посилення позитивних наслідків Четвертої промислової революції та мінімізації породженого нею структурного безробіття пріоритетними напрямками реформування державної політики зайнятості в Україні в умовах Індустрії 4.0 мають стати такі: здійснення ефективної освітньої реформи та запровадження програм перенавчання кадрів та перекваліфікації безробітних на основі ідентифікації урядом технологій, що отримують найбільше інвестицій та впливають на швидкість автоматизації; подолання «цифрового розриву» шляхом формування цифрової грамотності населення на всіх етапах та напрямках господарської діяльності суспільства; підвищення соціальної мобільності з метою зниження нерівності. Згідно зі звітом ВЕФ 2020 р. поліпшення глобальної соціальної мобільності всього на 10% здатне прискорити економічне зростання майже на 5% протягом наступного десятиліття [47]; розвиток сервісної інфраструктури (мережових структур обміну ідеями, бізнес-інкубаторів, ринків консультаційних послуг), створення екосистеми розвитку стартапів із залученням



університетів, бізнес-шкіл, технопарків; вдосконалення систем соціального захисту, заохочення соціальної відповідальності бізнесу, розвиток публічно-приватного партнерства.

**6. Покращення інституційного середовища, подолання інституційних дисфункцій та пасток** шляхом активізації діяльності держави в напрямі, детінізації вітчизняної економіки та протидії корупції як головних інституційних факторів та ключових заходів на шляху до модернізації промислового сектору та збільшення частки валової доданої вартості переробної промисловості національної економіки.

**7. Стимулювання експорту послуг і товарів із низькою імпортоємністю, стримування некритичного імпорту, заохочення експорту продукції з використанням високо- та високо-середніх технологій** шляхом бюджетної підтримки національних експортерів високотехнологічної продукції (кредитно-страхової підтримки розвитку високотехнологічних та інноваційних експортоорієнтованих виробництв; надання податкових пільг виробникам – експортерам високотехнологічної продукції; створення спеціальних фондів фінансування програм розвитку пріоритетних експортоорієнтованих проєктів; субсидування процентних ставок за експортними кредитами високотехнологічної продукції; надання державних гарантій на кредитування експорту та надання кредитів для експортерів-виробників високотехнологічної продукції).

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджет України // Державний бюджет України – Мінфін. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>.
2. Документи бази даних «Законодавство України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/a/stru5#Year>
3. Гражевська Н.І., Заваженко А.О. Інституційні пастки ринкового реформування економіки України / Н.І. Гражевська, А.О. Заваженко // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Випуск 820. – Економіка – Чернівці. – 2020. – С.3-7.
4. Грошово-кредитна та фінансова статистика. Жовтень 2019 року. Національний банк України. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/statistic/sector-financial>
5. Дейнеко Л.В. Стратегічні варіанти неоіндустріальної трансформації промислового потенціалу // 36. наук. Праць IV Міжнародної науково-практичної конференції «Модернізація управління національною економікою» Київ: КНЕУ. – 2016. – С.76-81.
6. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp\\_rik/orp\\_rik\\_u.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_u.htm)
7. Державне статистичне спостереження «Використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах». Форма № 1-ІКТ річна. Наказ Держстату 06.07.2018 № 117. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Державне статистичне спостереження «Звіт про використання інструментів електронної демократії органами державної влади та місцевого самоврядування» (експертні оцінки). Наказ Держстату №254 від 22.07.2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Державне статистичне спостереження «Звіт про діяльність операторів, провайдерів телекомунікацій та поштового зв'язку» введено в дію з 01.01.2019 р. Наказ Держстату №23 від 22.01.2019. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. За даними Державної служби статистики «Капітальні інвестиції», «Наявність і стан основних засобів за видами економічної діяльності». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
11. Індекси капітальних інвестицій за видами промислової діяльності. – Держстат України. Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu\\_u/ioz.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm)
12. Капітальні інвестиції за видами промислової діяльності. – Держстат України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu\\_u/ioz.htm](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ioz.htm)
13. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Тенденції тіньової економіки. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiiEkononiki>
14. Наука, технології та інновації // Держстат України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
15. Цілі сталого розвитку – Україна, 2019 // Моніторинговий звіт. – Держстат України, МЕРТ України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st\\_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport\\_v08\\_24.09.2019.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/menu/st_rozv/publ/SDGs-MonitoringReport_v08_24.09.2019.pdf)
16. Шваб К. Четвертая промышленная революция. – Москва: Эксмо, 2017. – 208 с
17. Яненко І. Г. Цифрова трансформація промисловості України: ключові акценти // Проблеми економіки. – 2017. – № 4. – С. 179-184/
18. ДевідЗахалЦінавідкритості:якийвпливпрямихіноземнихінвестиційнаекономікуУкраїни.Німецькаконсультативнагрупа.[Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://voxukraine.org/uk/tsina-vidkritosti-yakiv-vpliv-priyamih-inozemnih-investitsij-na-ekonomiku-ukrayini/>
19. Digital Economy Report 2019. Value Creation And Capture: Implications For Developing Countries. // United Nations Conference On Trade And Development. – Geneva, 2019. – 194 p.
20. Digital Transformation Monitor Key lessons from national industry 4.0 policy initiatives in Europe. – (May 2017). European Commission. – 12 p.; World Development Report 2016: Digital Dividends. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/en/publication/wdr2016>;
21. Doing Business in Ukraine – World Bank Group. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreconomies/ukraine>

22. Energy intensity level of primary energy (MJ/\$2011 PPP GDP). The World Bank Group World Development. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/EG.EGY.PRIM.PPKD?end=2015>
23. Eurostat (2019). Annual enterprise statistics for special aggregates of activities, Luxembourg: European Statistical Office. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)[https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)
24. Eurostat (2019). Employment in technology and knowledge-intensive sectors at the national level, Luxembourg: European Statistical Office. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)[https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)
25. Eurostat (2019). Percentage of higher education employees in high tech employment, Luxembourg: European Statistical Office. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)[https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)
26. Eurostat (2019). Percentage of ICT personnel in total employment, Luxembourg: European Statistical Office. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)[https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)
27. Eurostat (2019). Percentage of the ICT sector on GDP, Luxembourg: European Statistical Office. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)[https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs\\_esms.htm](https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sbs_esms.htm)
28. France: Employers obligation to provide skill development plans or training (2019). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.eurofound.europa.eu/observatories/emcc/erm/legislation/france-employers-obligation-to-provide-skill-development-plans-or-training> (дата звернення: 27.01.2020)
29. Government Technology Innovation Strategy (2019). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/publications/the-government-technology-innovation-strategy/the-government-technology-innovation-strategy> (дата звернення: 27.01.2020)
30. Hurst, Luke (2019). What is Italy's new 'Citizens' Income' scheme? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.euronews.com/2019/03/06/what-is-italy-s-new-citizens-income-scheme-euronews-answers> (дата звернення: 27.01.2020);
31. Index Mundi. Commodity Price index. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.indexmundi.com/commodities/>
32. Institute for Statistics (UIS) UNESCO Sustainable Development Goals «Science, technology and innovation». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uis.unesco.org/apps/visualisations/research-and-development-spending/>
33. International property rights index. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/countries>
34. Low, Patrick and Julia Tijaja. Global Value Chains and Industrial Policies [Електронний ресурс] / E15 Initiative. Geneva: International Centre for Trade and Sustainable Development (ICTSD) and World Economic Forum, 2013. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [www.e15initiative.org](http://www.e15initiative.org)
35. National Retraining Scheme (2019). [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/publications/national-retraining-scheme/national-retraining-scheme> (дата звернення: 27.01.2020);
36. Readiness for the Future of Production Report 2018 of The World Economic Forum. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/countries>
37. Режим доступу: [http://www3.weforum.org/docs/FOP\\_Readiness\\_Report\\_2018.pdf](http://www3.weforum.org/docs/FOP_Readiness_Report_2018.pdf)
38. Salikhova O. The Experience of France and Germany to Create Conditions For Increasing The Level Of National High-Tech Industries – Economist. – 2011. – №11. – Pp. 67–70.
39. Trade and Development Report 2019 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=2526>
40. The Digital Transformation Initiative: Metals and Mining. In collaboration with Accenture. – January 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/digital-transformation-reports.weforum.org>
41. The World Bank Group World Development Indicators 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://databank.worldbank.org/>
42. The World Bank Group World Development Indicators: Structure of merchandise exports 2020. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://databank.worldbank.org>
43. Transparency International. – CPI. – Overview. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.transparency.org/research/cpi/overview>.
44. Wisskirchen G., Block J., Schwindling J. (2019). German industry & government launch digital worker ed programmes. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=e01c4657-83a3-464e-9480-bbbaec34bacf> (дата звернення: 27.01.2020)]
45. World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS?>
46. World Bank (2020) Unemployment, Washington, DC: World Bank Statistical Office; World Bank: website. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://data.worldbank.org/> (дата звернення: 27.01.2020)
47. World Development Indicators 2020. – Режим доступу: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NVI.IND.TOTL.KD&country>
48. World Economic Forum Annual Meeting. Davos-Klosters, Switzerland 21—24 January 2020 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.weforum.org/events/world-economic-forum-annual-meeting-2020>
49. World Employment and Social Outlook. Trends 2020. (2020). International Labour Office. Geneva: ILO. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—dgreports/—dcomm/—publ/documents/publication/wcms\\_734455.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—dgreports/—dcomm/—publ/documents/publication/wcms_734455.pdf)
50. World Investment Report 2018. Investment and New Industrial Policies.// UNCTAD Global Survey of Industrial Policies 213 p.. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018\\_en.pdf](https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf)
51. Worldwide Governance Indicators – World Bank Group [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://info.worldbank.org/wgi>



## Розділ 4.

# ПРОГНОЗ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НА ДОВГОСТРОКОВУ ПЕРСПЕКТИВУ З ГОРИЗОНТОМ 10, 20 ТА 30 РОКІВ НАПЕРЕД

Ментори від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

**Войтенко Валерія Валеріївна,**

заступник директора департаменту – начальник управління макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

**Клімчук Вікторія Русланівна,**

головний спеціаліст відділу економічного моделювання управління макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ  
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

## ПРОГНОЗ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ НА ДОВГОСТРОКОВУ ПЕРСПЕКТИВУ

Ментор від ЗВО:

**Кравченко Марина Олегівна,**  
професор кафедри менеджменту, д.е.н.

Учасники:

Студенти – магістри, випускники освітньої програми  
«Менеджмент інвестицій та інновацій»: **Прудкий Віталій  
Володимирович** – лідер групи, **Тарумов Валерій Олегович,**  
**Меркулов Ілля Вікторович, Ярова Дар'я Олександрівна,**  
**Старигін Дмитро Олегович**

### 1. Прогноз розвитку світу на довгострокову перспективу: країни, галузі, регіони

Рушієм розвитку світової економіки є розвиток технологій. Кожен історично-економічний етап розвитку світу описується відповідним технологічним укладом (ТУ), що являє собою сукупність сполучених виробництв, які мають єдиний техніко-технологічний рівень, розвиваються синхронно та виникають в результаті появи нової технологічної платформи. Динаміку зміни домінуючих в економіці технологічних укладів зумовлює не тільки хід науково-технічного прогресу, а й інерція мислення суспільства: нові технології з'являються значно раніше їх масового освоєння. Наразі в провідних економічних системах світу панують п'ятий (на стадії зрілості) та шостий (на стадії зародження) технологічні уклади, в промисловості присутня значна частка технологій четвертого ТУ [1].

Четвертий технологічний уклад (1930-1980 рр.) пов'язаний з появою двигуна внутрішнього згорання та розвитком нафтохімії. Для нього характерний розвиток автомобілебудування, авіації, хімічної, нафтохімічної промисловості, виробництвом напівпровідникових, синтетичних матеріалів.

П'ятий технологічний уклад (1980-2010 рр.) пов'язаний з інноваціями в області інформаційних технологій, телекомунікацій, біотехнологій, атомної енергетики, освоєння космосу та інших важливих технологічних досягнень. Він переважає у економіці країн технологічного ядра – США, Японії, Німеччині, Великобританії, Франції. Країнами першого технологічного кола є Італія, Канада, Швеція, Голландія, Австрія, Південна Корея, інші.

Шостий технологічний уклад (2010-2050 рр.) пов'язаний з розвитком наноелектроніки, молекулярної та нанофотоніки, біотехнологій, когнітивних наук, соціально-гуманітарних технологій, конвергенції нано-, біо-, інфо- та когнітивних технологій. Його очікуваними перевагами є різке зниження енергоємності та матеріаломісткості виробництва, а також можливість конструювання матеріалів та організмів із заданими властивостями. Передбачається, що в 2020-2025 рр. відбудеться нова науково-технічна і технологічна революція [2].

Продукти, вироблені за допомогою передових технологій, мають значно більшу додану вартість, Країни технологічного ядра виробляють проривні інновації та цим забезпечують своє лідерство, периферійні країни використовують застарілі технології та постачають сировину. Переломний період між технологічного укладу відкриває своєрідне «вікно» для входу нових країн. Країни, які займуть свою нішу в новому ТУ, забезпечать собі



лідерство на найближчі 40-60 років. Для 6-го укладу, що знаходиться на стадії зародження, період відкритого «вікна», виходячи з досвіду попередніх ТУ, триватиме близько 10 років.

Інвестиції, вкладені в розвиток власної науково-дослідницької бази створюють передумови для лідерства в новому ТУ (6-й). Серед країн, які активно інвестують у розвиток технологій 6-го ТУ можна виділити США, Південну Корею, Японію, Китай, Нідерланди, Німеччину та інші розвинені європейські країни. За вартістю вкладених капітальних венчурних інвестицій за секторами у європейських країнах можна виділити такі технології, що розвиваються найактивніше: фінансові технології (9,07 млрд дол.), програмне забезпечення (7,51 млрд дол.), охорона здоров'я (3,62 млрд дол.), енергетика (3,08 млрд дол.), перевезення та логістика (2,31 млрд дол.) (рис. 1). Структура венчурного інвестування в Китаї також є подібною до окресленої вище: інформаційні технології (5,4 млрд дол.), біотехнології та фармацевтика (4,8 млрд дол.), інтернет (4,6 млрд дол.), телекомунікації (2,6 млрд дол.), фінансовий сектор (2,5 млрд дол.). Інвестиційні тенденції в Європі та Китаї говорять про високу зацікавленість інвесторів в наступних секторах економіки: інформаційні технології, фінансовий сектор, біотехнології та медицина, транспортні перевезення та логістика, телекомунікації та інтернет, енергетика. Перелік галузей-лідерів за венчурними інвестиціями співпадає з характеристикою п'ятого технологічного укладу описаною вище.

**Рисунок 1. Вартість венчурних капітальних інвестицій за секторами:**  
а) в Європі; б) в Китаї, млрд дол. США (складено на основі [3])



Ґрунтуючись на теорії технологічних укладів можна виділити такі найбільш перспективні галузі, що відповідають 6-му технологічному укладу та будуть розвиватись в найближчі 30 років: нано-, біо- та нанобіотехнології, наноенергетика, молекулярні, клітинні та ядерні технології, біомедицина, новий етап розвитку медицини, транспортної сфери. Ядро нового технологічного укладу формують країни ЄС (Німеччина, Франція, Данія, Нідерланди, Швеція, Швейцарія), США, Китай, «Азіатські тигри» (Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг), Японія. Кожна з країн-лідерів має особливим чином побудовану та організовану національну інноваційну систему. Сформована національна інноваційна система свідчить про налагодженість механізму створення інновацій в країні та зрілість економіки. Інноваційні моделі, покладені в основу розвитку різних країн, різняться між собою та визначають місце країн в глобальній інноваційній системі (табл. 1).

**Європа.** Європейські країни демонструють тенденцію до лідерства в розробці інновацій. За глобальним індексом інновацій, що відображає співвідношення між витраченими на НДДКР ресурсами та результатами, що має країна на виході, сім європейських країн (Швейцарія, Швеція, Нідерланди, Сполучене Королівство, Фінляндія, Данія, Німеччина) посіли місце в першій десятці рейтингу. За індексом інновацій, що складається агентством «Bloomberg», шість європейських країн (Німеччина, Швейцарія, Швеція, Фінляндія, Данія, Франція) посіли місце в першій десятці рейтингу (табл. 2). Це відображає спрямованість європейської політики на підтримку розвитку НДДКР та свідчить про високу ефективність використання ресурсів на розвиток інновацій. Сильними сторонами європейських країн, згідно рейтингу «Bloomberg», є висока інтенсивність виконання НДДКР, концентрація дослідників, патентна активність, значна частка високих технологій в промисловості.

**Китай.** КНР є країною з найбільшими темпами розвитку. За останні десять років ВВП країни збільшився майже втричі, частка фінансування НДДКР – з 1,0 до 2,2%. Прибуток китайських компаній від продажу інноваційних

продуктів збільшився з 5,0 до 20,0 трлн дол. Китай є світовим лідером за кількістю зареєстрованих резидентами країни патентів. Сильними сторонами, згідно рейтингу «Bloomberg», є висока патентна та технологічна активність, ефективність освіти, інтенсивність НДДКР та додана вартість високотехнологічного виробництва. Позиція в рейтингу за глобальним індексом інновацій свідчить про високу віддачу ресурсів, витрачених на інноваційну діяльність.

**Таблиця 1. Характеристика моделей національних інноваційних систем (складено на основі [4])**

| Модель                        | Характеристика моделі   | Країни-представники  |
|-------------------------------|---|--|
| 1. Євroatлантична модель      | Модель розвитку інноваційної системи на основі повного інноваційного циклу, що організаційно та інституційно рівною мірою охоплює всі його етапи від виникнення інноваційної ідеї до масового виробництва готового продукту   | Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Швеція та ін.        |
| 2. Східноазійська модель      | Модель розвитку інноваційної системи, де практично відсутня компонента фундаментальної науки та частково прикладної. Будучи орієнтованими на експорт високотехнологічної продукції, країни, що застосовуються таку модель, запозичують та купують технології у країн першої групи   | Японія, Китай, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг та ін. |
| 3. Альтернативна модель       | Модель розвитку інноваційної системи, де слабо представлені або відсутні не тільки компоненти фундаментальної та прикладної науки, а й високотехнологічний компонент. Застосовується країнами, які не мають власного потенціалу в науці та запасів сировини і відповідних технологій їх переробки, продаж яких могла б стати основою їх конкурентоспроможності. Країни орієнтуються на інфраструктурне забезпечення та підготовку кадрів та інноваційної діяльності інших країн | Туреччина, Таїланд, Португалія, Йорданія, Чилі та ін.            |
| 4. Модель «потрійної спіралі» | Модель має самоорганізовану збалансовану структуру, що базується на взаємодії трьох компонент: науки, бізнесу та влади. Принципово відрізняється від перерахованих вище моделей, є найбільш розвиненою та зрілою. Знаходиться на стадії формування, повною мірою не представлена в жодній країні  | Частково представлена в США, Японії, Бразилії та ін.             |

**Японія.** Один із економічних лідерів Азії посідає третє місце за рівнем ВВП в світі та витрачає 3,2 % від нього на НДДКР. Однак при цьому країна останні роки втрачає позиції в інноваційних рейтингах. Це відбувається через те, що інноваційна система країни орієнтована в основному на технічні інновації, а не на продукування фундаментальних знань. Такий підхід забезпечив Японії успіхи саме в тих напрямках, що пов'язані з виробництвом масових споживчих товарів, але в області фундаментальних досліджень і немасового виробництва помітно відставання Японії від інших розвинених країн [13].

**«Азіатські тигри» (Південна Корея, Сінгапур, Гонконг, Тайвань).** Дані країни не є лідерами за ВВП, однак демонструють високий рівень інноваційної активності та розвитку інтелектуального капіталу. Значного розвитку тут зазнала сфера інформаційних технологій. Південна Корея є лідером за часткою витрат на НДДКР в структурі ВВП після Ізраїлю. Частка витрат на НДДКР в структурі ВВП в Республіці Корея становить 4,5 %. Враховуючи поточну динаміку (з 3 % у 2017 до 4,5 % у 2017 році) Корея буде продовжувати нарощувати обсяги витрат на наукомісткі галузі претендуючи на флагманську позицію в майбутньому технологічному укладі, де розвиток інтелектуального капіталу країни буде зумовлювати глобальне лідерство. За інноваційним індексом «Bloomberg» лідерами серед цих країн є Південна Корея – 2 місце, та Сінгапур – 3 місце в загальному рейтингу. Обидві країни мають сильні позиції за складовими: патентна активність, концентрація дослідників, ефективність освіти, висока додана вартість від високотехнологічного виробництва та інтенсивність НДДКР.

**США.** Сьогодні основою національної інноваційної системи США є біля 150 університетів, значна частина з яких займає перші місця в світових рейтингах. Саме в університетах зосереджені основні дослідження в галузі фундаментальної науки і значна частина прикладних досліджень. Трансфер технологій з університетів в промисловість здійснюється переважно за допомогою венчурних компаній або шляхом створення всередині самих компаній дослідницьких підрозділів. Велике значення в розвитку національної системи США має держава, виконуючи не тільки свої традиційні функції в законодавчій, фінансовій та управлінській сферах, а й визначаючи перспективи розвитку економіки шляхом створення та реалізації стратегічних програм. США продовжують змагатись з Китаєм за першість на світовій арені, попри це, витрачаючи 2,8% ВВП на НДДКР, США залишаються одним із лідерів в розробці інновацій, займаючи третє місце за Глобальним індексом інновацій після Швейцарії і Швеції. За рейтингом «Bloomberg» США посідає 9 місце станом на 2020 рік (додаток 8) за рахунок сильних позицій в таких складових як: інтенсивність НДДКР, продуктивність, високі технології, патентна активність. США провадять активну із залучення кращих вчених з усього світу до своїх проєктів.

Таблиця 2. Міжнародна оцінка та зіставлення інноваційної активності країн (складено за даними [6; 7])

| За Глобальним індексом інновацій<br>(англ. Global Innovation Index) та його окремими складовими |                |        |                             |  |                     |                                    |                          |                                    |                        | За Інноваційним індексом «Bloomberg»<br>(англ. Bloomberg Innovation Index) |                |        |
|---|----------------|--------|-----------------------------|--|---------------------|------------------------------------|--------------------------|------------------------------------|------------------------|--|----------------|--------|
| Ранг  | Країна         | Оцінка | Інтен-<br>сивність<br>НДДКР | Вироб-<br>ництво<br>з високою<br>доданою<br>вартістю | Продуктив-<br>ність | Щільність<br>високих<br>технологій | Ефектив-<br>ність освіти | Концентра-<br>ція дослід-<br>ників | Патентна<br>активність | Ранг   | Країна         | Оцінка |
| 1   | Німеччина      | 88,21  | 8                           | 4  | 18                  | 3                                  | 26                       | 11                                 | 3                      | 1  | Швейцарія      | 67,24  |
| 2   | Південна Корея | 88,16  | 2                           | 3  | 29                  | 4                                  | 16                       | 5                                  | 11                     | 2  | Швеція         | 63,65  |
| 3   | Сінгапур       | 87,01  | 12                          | 2  | 4                   | 17                                 | 1                        | 13                                 | 5                      | 3  | США            | 61,73  |
| 4   | Швейцарія      | 85,67  | 3                           | 6  | 14                  | 10                                 | 17                       | 3                                  | 19                     | 4  | Нідерланди     | 61,44  |
| 5   | Швеція         | 85,5   | 4                           | 16   | 19                  | 7                                  | 13                       | 7                                  | 18                     | 5  | Великобританія | 61,30  |
| 6   | Ізраїль        | 85,3   | 1                           | 31   | 15                  | 5                                  | 32                       | 2                                  | 7                      | 6  | Фінляндія      | 59,83  |
| 7   | Фінляндія      | 84     | 10                          | 15   | 9                   | 14                                 | 24                       | 9                                  | 10                     | 7  | Данія          | 58,44  |
| 8   | Данія          | 83,22  | 7                           | 24   | 6                   | 8                                  | 31                       | 1                                  | 24                     | 8  | Сінгапур       | 58,37  |
| 9   | США            | 83,17  | 9                           | 27   | 12                  | 1                                  | 47                       | 29                                 | 1                      | 9  | Німеччина      | 58,19  |
| 10  | Франція        | 82,75  | 13                          | 39   | 16                  | 2                                  | 20                       | 17                                 | 8                      | 10   | Ізраїль        | 57,43  |
| 11  | Австрія        | 82,4   | 6                           | 11   | 13                  | 19                                 | 12                       | 8                                  | 16                     | 11   | Південна Корея | 56,55  |
| 12  | Японія         | 82,31  | 5                           | 5  | 35                  | 9                                  | 30                       | 16                                 | 12                     | 12   | Ірландія       | 56,10  |
| 13  | Нідерланди     | 81,28  | 17                          | 28   | 17                  | 6                                  | 36                       | 12                                 | 14                     | 13   | Гонконг        | 55,54  |
| 14  | Бельгія        | 79,93  | 11                          | 25   | 11                  | 13                                 | 49                       | 14                                 | 13                     | 14   | Китай          | 54,82  |
| 15  | Китай          | 78,8   | 15                          | 14   | 47                  | 11                                 | 5                        | 39                                 | 2                      | 15   | Японія         | 54,68  |
| 16  | Ірландія       | 78,65  | 34                          | 1  | 1                   | 12                                 | 39                       | 20                                 | 34                     | 16   | Франція        | 54,25  |
| 17  | Норвегія       | 76,93  | 16                          | 51   | 5                   | 20                                 | 10                       | 10                                 | 22                     | 17   | Канада         | 53,88  |
| 18  | Великобританія | 76,03  | 21                          | 44   | 27                  | 15                                 | 6                        | 19                                 | 21                     | 18   | Люксембург     | 53,47  |
| 19  | Італія         | 75,76  | 24                          | 23   | 21                  | 16                                 | 33                       | 25                                 | 20                     | 19   | Норвегія       | 51,87  |
| 20  | Австралія      | 74,13  | 18                          | 55   | 8                   | 21                                 | 15                       | 31                                 | 6                      | 20   | Ірландія       | 51,53  |

Узагальнюючи зазначимо, що окреслені країни формують ядро нового технологічного укладу за рахунок таких факторів: інтенсивність проведення НДДКР; наявність високого людського потенціалу, а саме концентрації великої кількості науковців в цих країнах; високий рівень продуктивності праці; велика частка продукції з високою доданою вартістю в загальному обсягу виробленої продукції (особливо в галузях, що належать до останнього технологічного укладу). Даним країнам вдалось досягти лідерства за рахунок зрілості національної інноваційної системи, яка регулює механізми створення та поширення інновацій в країні.

## 2. Провідні технології тенденції розвитку окремих сфер: цифрове середовище, медицина, енергетика, промисловість, сільське господарство, транспорт

Можна виділити шість основних сфер, що є основоположними для існування людства та одночасно закладають основу розвитку нового технологічного укладу: цифрове середовище (або інформаційні технології та телекомунікація), медицина, енергетика, промисловість, сільське господарство, транспорт. Цифрове середовище спрощує щоденні операції з обробки інформації, її обміну та передачі в усіх галузях. Охорона здоров'я підтримують існування людства. Енергетика забезпечує всі галузі енергією. Промисловість створює продукти, яких неможливе функціонування всіх інших галузей. Сільське господарство в умовах стрімкого зростання чисельності населення виконує продовольчу функцію. Транспорт або логістика слугують «серцево-судинною системою», що пов'язує всі інші галузі. В контексті концепції технологічних укладів можна розподілити ключові технології 6-го ТУ за окресленими сферами та країнами, що є лідерами у їх розвитку (табл. 3). Нижче проаналізовані основні технологічні тенденції розвитку цих сфер.

**Цифрове середовище.** В даний час цифрова економіка оцінюється в 12,9 трлн дол. або 17,1% світового ВВП. Інтелектуальна мережева взаємодія стимулює нову хвилю інновацій та економічної активності. Згідно з дослідженням «Digital Spillover» мережева взаємодія ініціює нове зростання в цифровій економіці, яке досягне значення в 23 трлн дол. до 2025 року [12]. Драйвером цього зростання є можливості мережевої взаємодії, які сприяють обходження тимчасових і просторових обмежень. Вони дозволяють здійснювати зв'язок майже в реальному часі на великих і малих відстанях між людьми, машинами і тими і іншими разом, що відкриває нові можливості для бізнесу, торгівлі та виробництва. Цифрова економіка базується переважно на електронній комерції, розвагах і онлайн-сервісах. Незважаючи на те, що ці сектори залишаються сильними, зростання почало сповільнюватися, і світова економіка наразі дозріла для нової хвилі зростання. Наступна хвиля вибухового зростання цифрової економіки припаде на початок цифровізації в промисловості. Тут перехід на цифрові технології спрямований на створення інтегрованих зв'язків між усіма об'єктами, машинами і людьми. У ньому використовується велика обчислювальна потужність і аналітика даних, що забезпечують корпоративний інтелект, нової глибини автоматизації та високу гнучкість на всіх етапах виробництва. Повна трансформація промисловості буде будуватися на інтелектуальному мережевій взаємодії, спеціально розрахованому на досягнення найкращих бізнес-результатів.

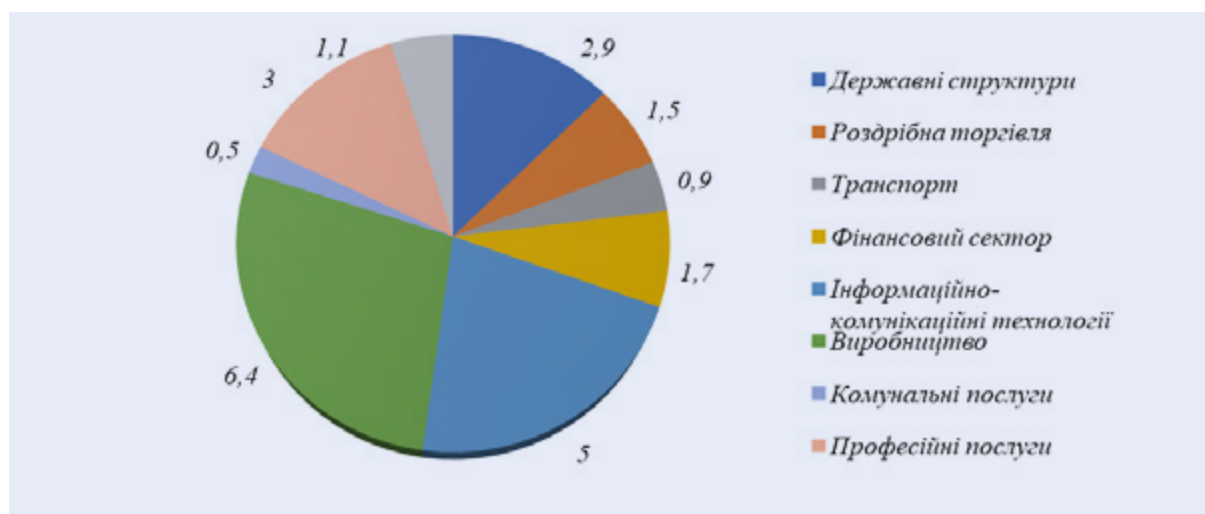
**Таблиця 3. Розподіл провідних технологій 6-го технологічного укладу сферами та країнами**

| Сфера                 | Провідні технології  | Країна лідери                                       |
|-----------------------|--|---|
| Цифрове середовище    | хмарні сервіси, великі дані, інтернет речей, штучний інтелект, мережі стандарту 5G | США, Сінгапур, Швеція Швейцарія, Великобританія     |
| Медицина              | штучний інтелект, біоінженерія, телемедицина, роботизація мікрохірургії, 3D-друк   | Китай, Індія, Саудівська Аравія, Італія, Нідерланди |
| Енергетика            | зелена енергетика, ядерний синтез, енергія водню                                   | Китай, Індія, Бразилія, Туреччина, Мексика          |
| Промисловість         | роботизація виробництва, штучний інтелект  | Південна Корея, Японія, Німеччина, США, Китай       |
| Сільське господарство | інтернет речей, дрони, робототехніка   | США, Нідерланди, Канада, Данія, Австралія           |
| Транспорт             | великі дані, штучний інтелект  | Німеччина, Нідерланди, Швеція, Бельгія, Сінгапур    |

Виробничий сектор, як очікується, стане одним з головних бенефіціарів нових технологій мережевої взаємодії (рис. 2). Розвиватимуться такі сектори, як ІКТ-технології, професійні послуги та фінансовий сектор. Вони забезпечать приріст ринку на 5 трлн. дол., 3 трлн. дол. і 1,7 трлн. дол. відповідно. Такі галузі, як соціальні та побутові послуги, роздрібна торгівля, транспорт і комунальні послуги, також знаходяться на шляху цифровізації, терміни реалізації якої скорочуються завдяки інтелектуальній мережевій взаємодії [12].



**Рисунок 2.** Приріст світового ринку цифрових технологій до 2025 року за секторами, трлн дол. США (складено на основі [12])

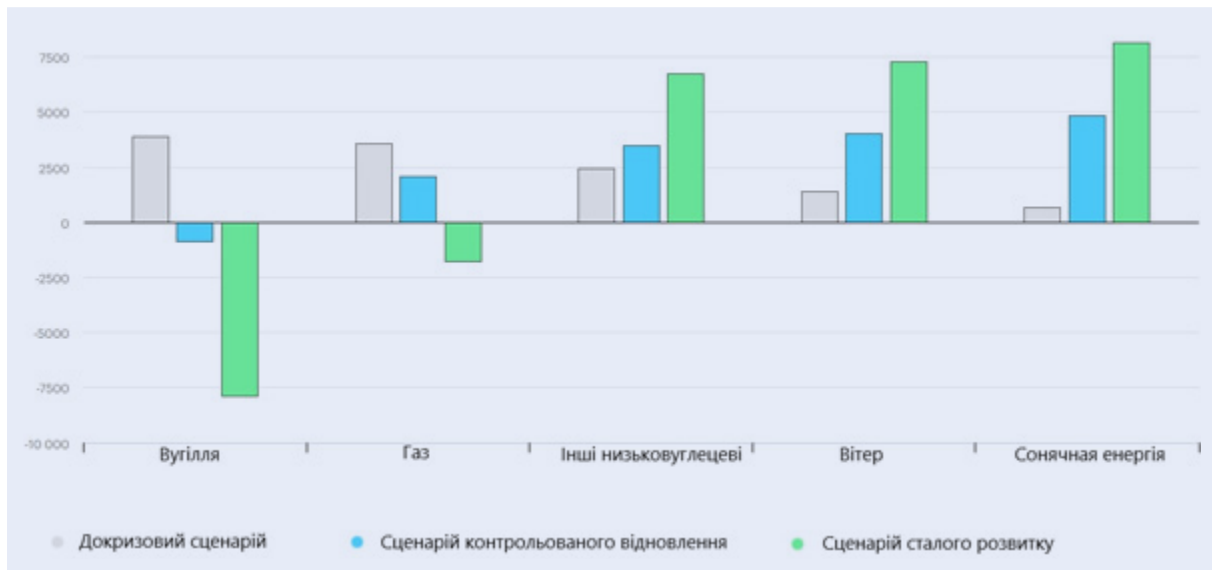


**Охорона здоров'я.** У сучасному світі близько 60,0% клієнтів віддають перевагу цифровим послугам. Телемедицина описує технологію, що дозволяє пацієнтам отримувати медичну допомогу через свої цифрові пристрої, замість того, щоб чекати очних зустрічей зі своїм лікарем. Через високу вартість медичних послуг, телемедицина швидко розвивається, оскільки дозволяє знизити собівартість медичних послуг. Ця технологія особливо корисна для пацієнтів, які лікують хронічні захворювання, оскільки вона надає їм зручний та економічно ефективний інструмент комунікації з лікарем протягом тривалого. В цілому використання цифрових медичних технологій підвищує активність людей в питаннях управління своїм здоров'ям. Очікується, що глобальний ринок телемедицини до 2025 року складе 113,1 млрд дол. [13]. Наразі розробляються нові програми, що використовують штучний інтелект, щоб допомогти лікарям діагностувати та лікувати пацієнтів. Ще одним трендом розвитку медицини є роботизація хірургії. Роботохірургія використовується в малоінвазивних процедурах і покращує точність, контролю та гнучкості при оперативних втручаннях. Під час роботизованої хірургії хірурги можуть виконувати складні процедури, які в іншому випадку є дуже складними або неможливими. У міру вдосконалення технології її можна поєднувати з доповненою реальністю, щоб дозволити хірургам переглядати важливу додаткову інформацію про пацієнта в режимі реального часу під час роботи. Значний вплив в медицині може вчинити розвиток технології тривимірного друку. Уже сьогодні в цій сфері розробляються надзвичайно перспективні методики. В основному, це досягнення в сфері біодруку – потенційно успішної технології, що дозволяє створювати живі тканини, кістки і органи, ідентичні людським. Прогнозується, що в найближчій перспективі нові технології докорінно змінять систему надання медичних послуг в усьому світі. Медичні інновації вкрай важливі для ліквідації прогалів в глобальній системі медичного обслуговування. Поширення інновацій у сфері охорони здоров'я, як правило, йде повільніше, ніж в інших секторах – іноді по кілька десятиліть займає перехід медичної інновації від стадії лабораторних досліджень до впровадження рішень, доступних пацієнтам. Це пов'язано зі структурною складністю екосистеми медичних інновацій та суперечливістю стимулів для учасників інноваційного процесу. Є надії, що активізація НДДКР та інноваційної діяльності в сфері охорони здоров'я допоможе подолати спад інноваційної активності у фармацевтичній галузі, що відбувався в останні десятиліття. Інноваційна активність у сфері охорони здоров'я відкриває нові можливості для країн з ринком, що формується, до числа яких можна віднести Україну, оскільки вони мають унікальну можливість вкладати кошти в нові моделі охорони здоров'я. Але проблемою та перешкодою розвитку залишається відсутність мінімально функціонуючих систем охорони здоров'я в таких країнах [13].

**Енергетика.** Основна увага «Світової енергетичної перспективи – 2020» зосереджена на дослідженні впливу пандемії Covid-19 на енергетичний сектор та розробці відповідної програми дій. Невизначеність щодо тривалості пандемії, її економічних та соціальних наслідків та політики реагування відкривають широкий спектр варіантів можливого енергетичного майбутнього. Виділяють три можливих сценарії розвитку галузі на найближчі 20 років – сценарій збереження докризової динаміки, контрольованого відновлення та сталого розвитку [14]:

Найбільш перспективними технологіями виробництва електроенергії залишається використання сонячної енергії та поновлюваних джерел енергії. Останнє десятиліття сонячні фотоелектричні батареї дешевшали швидше, ніж нові електростанції, що працюють на вугіллі або газі, та наразі забезпечують найнижчі витрати на електроенергію. За прогнозами, відновлювані джерела забезпечать 80,0% зростання світового попиту на електроенергію до 2040 року (рис. 3) [14].

**Рисунок 3. Зміна глобального виробництва електроенергії за джерелами та сценаріями на період до 2040 року [14]**



Попит на вугілля не повернеться до свого докризового рівня і, за прогнозами, його частка в енергетичному комплексі у 2040 році буде менше 20%. На використання вугілля для виробництва електроенергії серйозно впливає зменшення попиту на електроенергію. Політика поступового відмови від вугілля, зростання відновлюваних джерел енергії та конкуренція з природного газу призводять до виведення з експлуатації 275 ГВт потужностей, що працюють на вугіллі, у всьому світі до 2025 року (13% від загальної кількості 2019 року). Частка вугілля у світовій енергетичній суміші зменшиться з 37% у 2019 році до 28% у 2030 році. Ера зростання світового попиту на нафту закінчиться протягом десяти років, але невизначеною залишається форма економічного відновлення [14].

**Промисловість.** Світовий ринок автоматизації виробництва сегментується на основі класифікації систем управління, які поділяють на розподілену систему управління, систему контролю та збору даних, систему виконання виробництва, систему приладів безпеки, програмовані логічні контролери та інтерфейс людини-машини [15]. У 2019 році сегмент систему контролю та збору даних домінував на ринку з точки зору доходу, і очікується, що ця тенденція збережеться і в найближчі роки. Очікується, що сегмент промислових роботів буде домінуючим на світовому ринку автоматизації виробництва протягом найближчого періоду (рис. 4).

**Рисунок 4. Прогноз розвитку глобального ринку автоматизації виробництва за компонентами [15]**



Серед регіонів найбільшу частку ринку автоматизації виробництва, як очікується, матиме Азіатсько-Тихоокеанський регіон (рис. 5). Основними гравцями на ринку автоматизації виробництва, є японські компанії Mitsubishi Electric, OMRON, Yokogawa, Fanuc, Yaskawa та Fuji [15]. Китай також активно працює над інноваційним розвитком промисловості, впроваджуючи технології автоматизації та удосконалюючи виробничі процеси. Ключовими трендами є інтелектуалізація промисловості та інтеграція інформації.

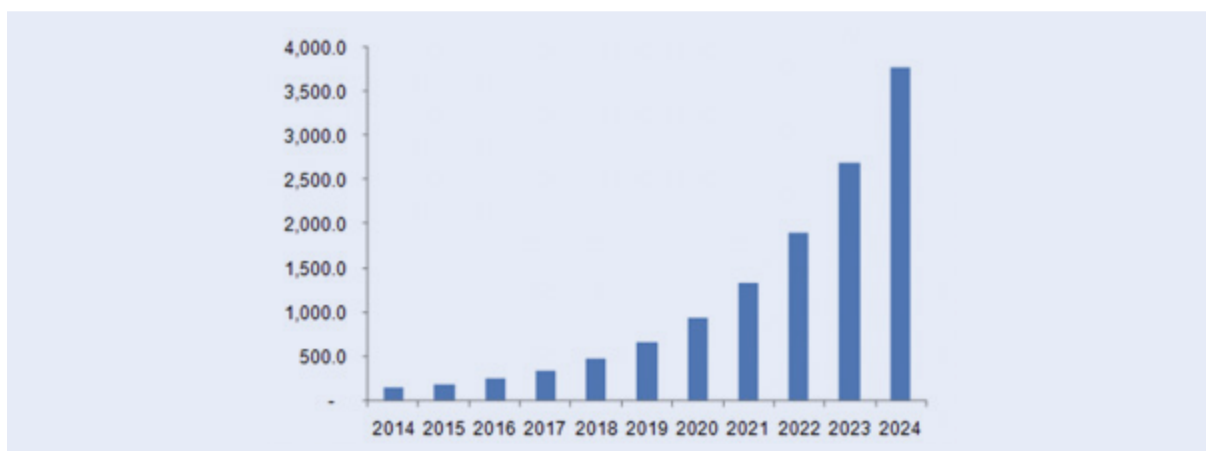


**Рисунок 5.** Прогноз розвитку глобального ринку автоматизації виробництв за регіонами [15]

**Сільське господарство.** Сільськогосподарська галузь радикально змінилася за останні роки. Досягнення техніки розширили масштаби, швидкість та продуктивність сільськогосподарського обладнання, що призвело до більш ефективного обробітку більшої кількості землі. Насіння, зрошення та добрива також значно покращились, допомагаючи фермерам збільшити врожайність. Зараз сільське господарство перебуває в перші дні чергової революції, в основі якої лежать дані та зв'язок. Штучний інтелект, аналітика, підключені датчики та інші нові технології можуть додатково збільшити врожайність, підвищити ефективність використання води та інших матеріалів, а також створити стійкість та стійкість у вирощуванні сільськогосподарських культур та тваринництві.

В останні роки технології в сільському господарстві, швидко змінюють індустрію. У 2018 році інвестиції галузі в технології досягли 4,6 млрд дол. [16]. Однак чисельність населення продовжує зростати, відповідно до 2030 року обсяг виробництва в галузі має зрости на 60% [16]. Такого зростання можливо досягти за рахунок використання інформаційно-комунікаційних технологій, що пропонує шостий технологічний устрій. Однак вони потребують надійної інфраструктури зв'язку. Якщо успішно впровадити зв'язок у сільському господарстві, галузь може досягти додаткової вартості до світового валового внутрішнього продукту на 500 млрд дол. до 2030 року [16]. Нові інструменти зв'язку відкривають такі перспективи у галузі сільського господарства як картографування врожаю та точне землеробство, точне зрошення польових культур, моніторинг великих стад худоби, відстеження використання та експлуатації віддалених будівель та автопарків, використання сільськогосподарської техніки з навігаційними системами, використання дронів для моніторингу сільськогосподарських культур (рис. 6), застосування потенціалу синтетичної біології для забезпечення стійкості сільськогосподарських культур тощо.

**Рисунок 6.** Динаміка розвитку світового ринку сільськогосподарських дронів на період до 2024 року, млн дол. [17]



**Транспорт.** В рамках нового технологічного укладу можна виділити п'ять факторів, що будуть впливати на трансформацію транспортного сектору в найближчі роки (табл. 4): цифровізація, зміни у міжнародній торгівлі, зміни в процесах зв'язку через введення нового програмного забезпечення та обладнання, зміна динаміки внутрішніх ринків. Відповідно можна виділити інноваційні рішення, які будуть застосовуватись в найближчі десятиліття в транспортно-логістичній сфері.

**Таблиця 2.2. Фактори трансформації транспортно-логістичної галузі (складено на основі [18])**

| Фактори трансформації                                     | Тренди  | Нові рішення  |
|---|---|---|
| Зміни у міжнародній торгівлі                              | Збільшення обсягів торгівлі між Європою та Азією; укладення угод про вільну торгівлю; торгіві війни; інтернаціоналізація транспортних послуг; розвиток наземної транспортної інфраструктури | Нові транспортні шляхи  |
| Зміни, обумовлені розвитком ІКТ                           | Розвиток базових технологій, таких як штучний інтелект, Інтернет речей, аналіз великих даних, блокчейн-технологія розподілених реєстрів   | Інтелектуальні транспортні системи, роботизація бізнес-процесів, попереджувальне технічне обслуговування, спостереження та контроль за допомогою дронів, блокчейн-рішення |
| Зміна динаміки внутрішніх ринків                          | Активізація електронної комерції, зростання економіки спільного споживання, зміни споживчого попиту; старіння населення   | Опанування технологій електронної комерції, СЕР-рішення, рішення на основі принципів економіки спільного споживання, консолідація логістики                               |
| Зміни, обумовлені появою нового технологічного обладнання | розвиток технологій в транспортному машинобудуванні; коливання цін на паливо; розвиток технологій електромобільності; увага до екологічних проблем  | Роботизація, електромобільність, системи зберігання з використанням ВР, високошвидкісні залізничні магістралі   |

### 3. Світові загрози (виклики та ризики), поява яких можлива у майбутньому

Глобальні ризики та світові загрози людства можна узагальнити за п'ятьма групами, а саме: екологічні, економічні, геополітичні, соціальні та технологічні. При цьому слід зазначити, що віднесення до певної групи є досить умовним, оскільки окремі ризики зазвичай одночасно впливають на різні сфери життєдіяльності людського суспільства.

Категорія глобальних екологічних ризиків включає ситуації і умови, які відносяться до навколишнього середовища. До групи глобальних економічних ризиків відносяться виклики і загрози світовій економіці на макроекономічному рівні. До категорії геополітичних ризиків відносяться глобальні проблеми, пов'язані з послабленням впливу міжнародних інститутів і міжнародного права; порушенням міжнародних угод і домовленостей; переборами глобального управління; кризою політики держав тощо. У сферу глобальних соціальних ризиків входять масштабні загрози, пов'язані з нестабільністю динаміки населення, нерівністю доходів, проблемами виживання, політичної та соціальної нестабільності тощо. До групи глобальних ризиків технологічного характеру відносяться фактори негативного впливу досягнень науково-технічного прогресу на життя людства [20]. На Всесвітньому економічному форумі, який відбувається щорічно за участі представників крупного бізнесу, глав держав світу та представників різних політичних сил, було представлено доповідь щодо глобальних ризиків та загроз людства у майбутньому та визначено тенденції, які можуть впливати на ступінь їх реалізації [19; 20]:

**Екологічні ризики:** екстремальні погодні явища (повені, шторми); неспроможність заходів щодо пом'якшення наслідків зміни клімату; руйнування екосистем, що призводять до значного виснаження ресурсів; великі стихійні лиха, спричинені геофізичними катастрофами; антропогенні екологічні катастрофи, глобальне потепління. Екологічні ризики є однією з найголовніших глобальних проблем світу. За даними ООН за навколишнім середовищем, кількість природних явищ, пов'язаних із нанесенням збитків з 1980 року й до нашого часу збільшилось майже вдвічі.

**Економічні ризики:** високий рівень структурного безробіття та неповна зайнятість; різка зміна цін на енергоносії; некерована інфляція; переоцінені активи у великих економіках або регіонах; невідповідність великого фінансового механізму або установи глобального масштабу; невідповідність значущої інфраструктури. Прогнозується, що у найближче десятиріччя головною загрозою світовому економічному розвитку стане протекціонізм, підвищення торгових мит, введення торгових бар'єрів та торговельні війни. Зокрема, найбільш напружене протистояння сьогодні відбувається в сфері економічних взаємин між США і Китаєм. Інший глобальний економічний ризик – Brexit, в результаті якого Великобританія до 2030 року втратить значну частину ВВП. Загрозою для європейської та світової стабільності є суперечка уряду Італії з ЄС з приводу фінансової політики і зростання дефіциту бюджету країни. Серйозним глобальним ризиком може стати підвищення світових цін на нафту внаслідок санкцій США проти Ірану і скорочення нафтовидобутку країнами ОПЕК.

**Геополітичні ризики:** міждержавний конфлікт з наслідками на регіональному рівні; зброя масового знищення; широкомасштабні терористичні акти; внутрішньодержавні конфлікти. Геополітичні ризики дуже щільно



пов'язані з економічними, вони походять від економічних суперечок між країнами, регіонами та об'єднаннями. Основними геополітичними загрозами є суперництво між США, Китаєм і Росією, що прискорить гонку озброєнь і загострить боротьбу в кіберпросторі, а також загострить ризики крупних ядерних та техногенних катастроф через політичну напруженість між окремими державами за лідерство на світовій арені.

**Технологічні ризики:** несприятливі наслідки застосування досягнень науки і техніки, що можуть викликати екологічний і економічний збиток або масову загибель людей; широкомасштабні кібератаки; крадіжки баз даних, шахрайство; знищення істотно важливою інформаційної інфраструктури і мереж. Виходячи зі стрімких тенденцій розвитку технологій у світі, суттєвою проблемою може стати підвищення рівня технологічного безробіття за рахунок пришвидшення темпів автоматизації та роботизації промисловості. Невпинний розвиток інформаційних систем та технологій веде за собою підвищення злочинності у сфері високих технологій, тобто кібератак. Ще одним технологічним викликом може стати активний прогрес у розвитку штучного інтелекту. Прогнозується, що зв'язок між технологіями II і людськими емоціями в майбутньому може стати силою, яка не поступається за руйнівності впливу екологічних факторів.

**Соціальні ризики:** продовольча криза; великомасштабна вимушена міграція; швидке та масове поширення інфекційних захворювань; водна криза. значне зниження наявного якості і кількості прісної води. До соціальних ризиків можна віднести і демографічні тенденції розвитку людства. За останнє сторіччя населення світу збільшилася більше, ніж в чотири рази і у 2019 році становило 7,7 млрд осіб. До 2050 року, за прогнозами ООН, кількість може сягнути 10,0 млрд осіб. З 2017 по 2050 роки очікується, що дев'ять країн становитимуть половину прогнозованого приросту населення у світі: Індія, Нігерія, Демократична Республіка Конго, Пакистан, Ефіопія, Танзанія, США, Уганда та Індонезія. Якщо зростання населення буде продовжуватися такими темпами, то це може привести до стану хаосу світову економіку, підвищить рівень бідності та голоду, викликає нові потоки мігрантів, що призведе до виснаження природних ресурсів і фатальних політичних потрясінь. Не менш важливою є проблема дефіциту прісної води у світі в окремих районах. Для понад 40,0% світового населення проблема нестачі води є актуальною і, за прогнозами, буде загострюватися. В даний час більш 1,7 мільярда людей живуть в басейнах річок, де водоспоживання перевищує можливості поповнення запасів води. За даними ООН до 2030 року 700 мільйонів чоловік можуть стати біженцями через брак прісної води. Її дефіцит, головним чином, викликаний нераціональним використанням цього природного ресурсу.

Аналізуючи глобальні загрози та ризики слід пам'ятати, що вони є взаємозалежними, реалізація одного з них може спричинити реалізацію багатьох інших (рис. 7).

**Рисунок 7. Взаємозалежність глобальних ризиків та загроз [19]**



Вищеназвані глобальні ризики та тенденції, не зважаючи на регіон їх виникнення, певною мірою мають прямий або опосередкований вплив на життєдіяльність кожної країни світу.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриш О.А., Дергачова В.В., Бояринова К.О., Жигалкевич Ж.М., Кравченко М.О., Гук О.В. Інноваційний менеджмент: теорія та практика. Київ: НТУУ «КПІ»; ВПІ ВПК «Політехніка», 2016. 386 с.
2. Towards green recovery. *Organisation for Economic Cooperation and Development*. URL: <http://www.oecd.org>.
3. Загальна вартість вкладень венчурного капіталу. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/879228/investments-by-venture-capital>.
4. Андрюшкевич О.А., Денисова И.И. Модели формирования национальных инновационных систем. Капитал страны. 13.09.2013. [https://kapital-rus.ru/articles/article/modeli\\_formirovaniya\\_nacionalnyh\\_innovacionnyh\\_sistem](https://kapital-rus.ru/articles/article/modeli_formirovaniya_nacionalnyh_innovacionnyh_sistem).
5. Звіт «Глобальний індекс інновацій»: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2019-report>
6. Bloomberg Innovation Index. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com>.
7. Research and development expenditure. *The World Bank*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator>.
8. Доходи китайських компаній від нових продуктів. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/search/?q=new+products&Search=&qKat=search>.
9. Патентные заявки от резидентов. *The Global Economy*. URL: [https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Patent\\_applications\\_by\\_residents](https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Patent_applications_by_residents).
10. Кумулятивна сонячна електропотужність у світі. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/264629/existing-solar-pv-capacity-worldwide>.
11. Експорт інформаційних технологій. *The Global Economy*. URL: [https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Information\\_technology\\_exports](https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Information_technology_exports).
12. Глобальний індекс мережевої взаємодії. *Huawei*. URL: <https://www.huawei.com/minisite/russia/gci2018rus/huaweiGCI.html>.
13. Индекс здоровья будущего. *Philips*. URL: [https://www.philips.ru/c-dam/corporate/ru\\_RU/fhi/FHI\\_2019\\_Report\\_RUSSIA.pdf](https://www.philips.ru/c-dam/corporate/ru_RU/fhi/FHI_2019_Report_RUSSIA.pdf).
14. World energy outlook. *International Energy Agency*. URL: <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2020>.
15. Industrial Control and Factory Automation Market. *Markets and Markets*. URL: <https://www.marketsandmarkets.com/Market-Reports/factory-industrial-automation-sme-smb-market-541.html>.
16. Agriculture's Connected Future: How Technology Can Yield New Growth. *McKinsey and Company*. 09.10.2020. URL: <https://www.mckinsey.com/industries/agriculture/our-insights/agricultures-connected-future-how-technology-can-yield-new-growth>.
17. Agriculture Drone Market Analysis by Product. *Grand View Research*. 01.01.2017. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/agriculture-drones-market>.
18. Обзор тенденций развития транспорта и логистики. *PricewaterhouseCoopers*. URL: <https://www.pwc.ru/ru/transportation-logistics/assets/obzor-tendentsiy-razvitiya-transporta-i-logistiki-v-2019.pdf>.
19. The Global Risks Report 2020. *World Economic Forum*. 15.01.2020. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-risks-report-2020>.
20. Глобальні ризики з точки зору Всесвітнього економічного форуму. *Bakertilly*. 07.09.2020. URL: <https://bakertilly.ua/news/id48913>.



## Розділ 5.

# ФОРМУВАННЯ ТА ПІДХОДИ ДО ПРОГНОЗУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ

Ментори від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

**Лапань Оксана Романівна,**  
начальник відділу економічного моделювання управління  
макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту  
стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

**Барилко Наталія Віталіївна,**  
начальник відділу макроекономічного аналізу управління  
макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту  
стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

## ВАЛЮТНИЙ КУРС ТА МЕТОДИ ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Ментор від ЗВО:

**Серажим Юліан Віталійович**,  
доцент кафедри банківської справи, к.е.н.

Учасники:

**Медвідь Богдан Віталійович**, студент факультету фінансів та обліку, 2-й курс магістратури, 4 група, спеціальність «Фінансове посередництво»

**Талько Андрій Володимирович**, студент факультету фінансів та обліку, 2-й курс магістратури, 4 група, спеціальність «Фінансове посередництво»

**Сліпчук Андрій Вікторович**, студент факультету фінансів та обліку, 2-й курс магістратури, 4 група, спеціальність «Фінансове посередництво»

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошових одиницях інших країн або в міжнародних розрахункових одиницях (СДР, євро).

Функції:

- 1) подолання національних обмежень грошової одиниці;
- 2) локальна цінність грошової одиниці перетворюється на міжнародну;
- 3) виступає засобом інтернаціоналізації грошових відносин;
- 4) сприяє утворенню цілісної світової системи грошей.

Основними видами валютного курсу виступають:

- 1) **Крос-курс** – співвідношення між двома валютами, яке впливає з їхнього курсу відносно курсу третьої валюти. При операціях на світовому ринку цією третьою валютою часто виступає долар США, тому що долар є не тільки основною світовою резервною валютою, але й валютою, яка використовується для розрахунків при виконанні укладених зовнішньоекономічних договорів.
- 2) **Спот-курс** – ціна валюти однієї країни, виражена у валюті іншої країни, яка установлена на момент укладання угоди про обмін валютами банками-контрагентами. При цьому обмін валютами повинен бути здійснений не пізніше наступного робочого дня з моменту укладання угоди.
- 3) **Форвард-курс** – ціна валюти однієї країни, виражена у валюті іншої країни, яка установлена на момент укладання угоди про обмін валютами банками-контрагентами. При цьому обмін валютами повинен бути здійснений через певний час, наприклад, через місяць зі дня укладання угоди.

Головними режимами валютного курсу є:

- 1) **Плаваючий** – формується на валютному ринку під впливом попиту та пропозиції, що, в свою чергу, залежить від стану платіжного балансу країни, співвідношення відсоткових ставок і темпів інфляції, очікувань учасників ринку, валютних інтервенцій.



- 2) **Фіксований** – офіційно встановлене співвідношення між національними валютами, засноване на визначеннях в законодавчому порядку валютних паритетів. Він допускає закріплення змісту національних грошових одиниць безпосередньо в золоті або доларах США при строгому обмеженні коливань ринкових курсів валют в межах одного відсотка.

Паритет купівельної спроможності є методом встановлення валютного курсу в Україні та світі і виступає основним поняттям для пояснення валютних курсів, для формулювання якого зазвичай привертають так званий закон однієї ціни: ціна товару в одній країні повинна бути рівна ціні товару в іншій країні; а оскільки ці ціни виражаються в різних валютах, це співвідношення цін і визначає курс обміну однієї валюти на іншу.

Нехай  $V_{ц}$  – внутрішня ціна даного товару, а  $З_{ц}$  – його ціна за кордоном. Ці ціни являють собою кількість валют, національної для даної країни та іноземної, які дають за одиницю товару всередині країни та за кордоном. Відношення цін і буде тим курсом, за яким одну валюту стануть обмінювати на іншу заради купівлі даного товару.

$$ПКС = \frac{V_{ц}}{З_{ц}}$$

Щодо валютного режиму в Україні – до 2014 року був фіксований курс гривні. Це створювало ілюзію стабільності, щоб українці були спокійними, дивлячись на курс валют. Ціна такої «стабільності» була завищеною. Щоб утримувати курс на необґрунтованому рівні, витрачалися мільярди доларів з міжнародних резервів. Фіксований курс та «спалювання» резервів загалом шкодило фінансовій стабільності, та руйнувало довіру до гривні.

За режиму плаваючого курсу, яка економіка – такий і курс. Якщо зростає експорт, є притік інвестицій, економіка розвивається, тоді гривня укріплюється. Якщо ціни на експортні товари падають, зменшуються поставки за кордон, інвестори не готові інвестувати і навпаки виводять дивіденди, населення не довіряє гривні, купуючи валюту, – гривня послаблюється.

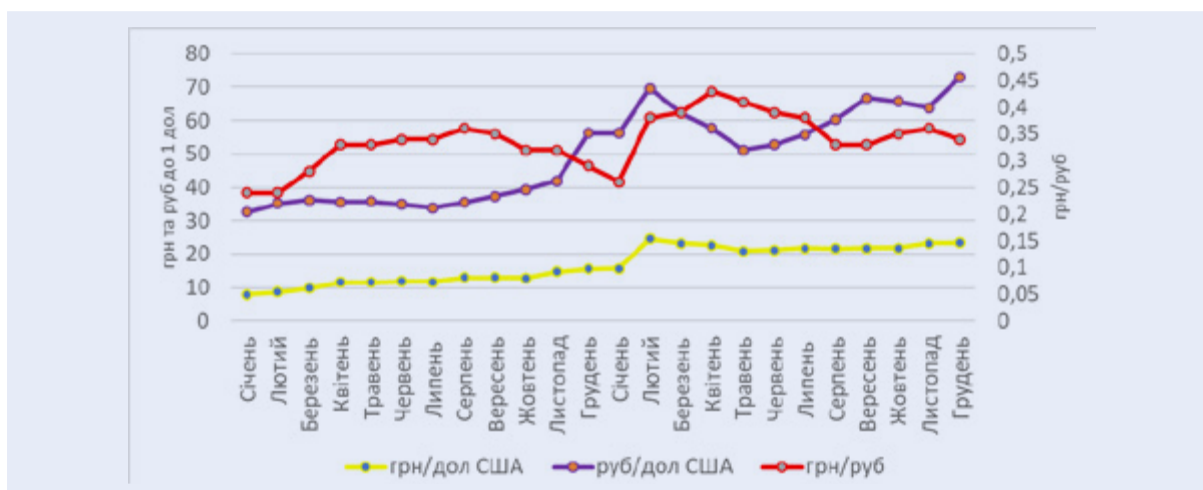
В 2014 році в Україні відбувся перехід від фіксованого валютного курсу до плаваючого і це спричинило обвал гривні відносно іноземної валюти.

Можна виділити п'ять основних причин через які гривня обвалилася в період 2014-2015 років:

- 1) Штучне утримання курсу: Один з найбільш важливих інструментів впливу на курс гривні – запаси золотовалютних резервів. У періоди тиску на курс Нацбанк може знімати його, продаючи іноземну валюту. Керівництво регулятора було досить обмежене у використанні цього інструменту: на кінець січня 2014 року, вони становили всього 17,8 мільярдів доларів США (в еквіваленті). Для порівняння, на кінець січня 2012 року у Нацбанку було в розпорядженні майже 31 мільярд. Але, головна причина валютної кризи все ж не в обмеженому обсязі резервів, а в політиці, яку регулятор проводив протягом шести років перед обвалом гривні. Курс національної валюти є відображенням стану економіки і платіжного балансу. Штучне утримання курсу на економічно невиправданому рівні в кінцевому підсумку завжди призводить до значної девальвації.
- 2) Потрійна криза і війна: Політична, економічна і фінансова кризи. Саме криза в усіх сферах життєдіяльності країни і тисне на курс найбільше: втеча іноземного капіталу, падіння виручки експортерів та інші проблеми позбавляють країну іноземної валюти.

Основна причина девальвації в першому кварталі 2014 року – дисбаланс зовнішнього сектора, коли іноземної валюти з країни йде більше, ніж приходить. Основний фактор падіння гривні в другій половині 2014 року – загострення військової ситуації.

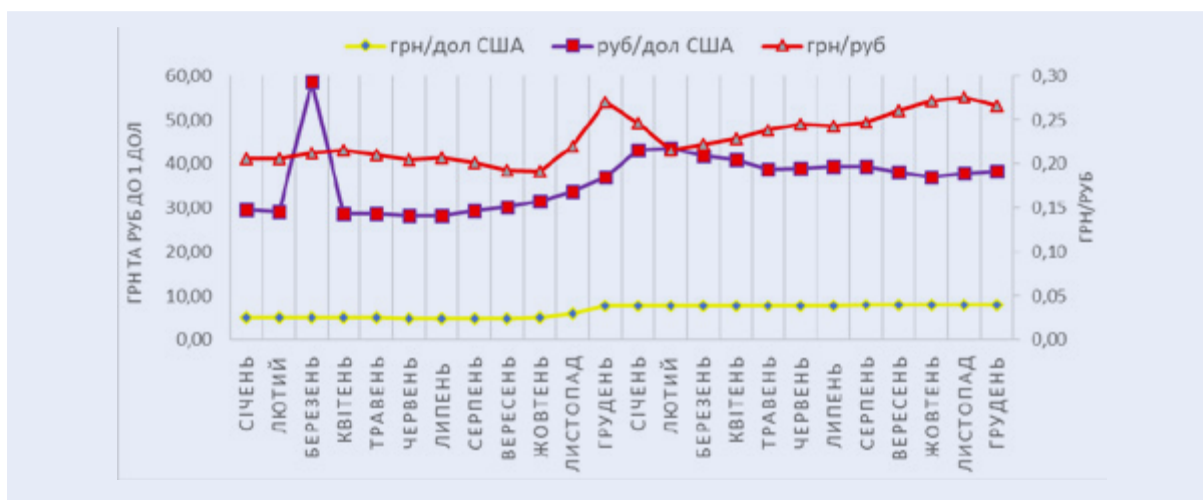
- 3) Спекуляції комерційних банків: Комерційні банки – одні з найважливіших учасників валютного ринку, їх дії безпосередньо впливають на курс національної валюти. Під час курсових потрясінь вони можуть спекулювати, розгойдуючи гривню. Найпростіший механізм спекуляції виглядає наступним чином. Банк бере у Нацбанку гривню в борг, під 11% річних. Це 0,9% в місяць. На всі ці кошти купується валюта, що штовхає курс вгору. Якщо за місяць курс виріс більше, ніж на 0,9% – банк заробляє, продавши валюту за великим курсу і повернувши гривню Нацбанку.
- 4) Паніка українців: Складно звинуватити українців у тому, що при обвалі гривні вони штурмували обмінні пункти в надії врятувати свої мізерні заощадження. Проте, паніка населення на валютному ринку також робить істотний тиск на курс. Через відсутність фінансової грамотності в більшості населення України, або дуже низький її показник, в період з 2014 по 2015 рік курс валюти на «чорному» ринку міг коливатися до показника більше 40 грн/дол. США.

**Рис 1. Динаміка валютного курсу упродовж 2014-2015 років****Таблиця 1. Валютний курс**

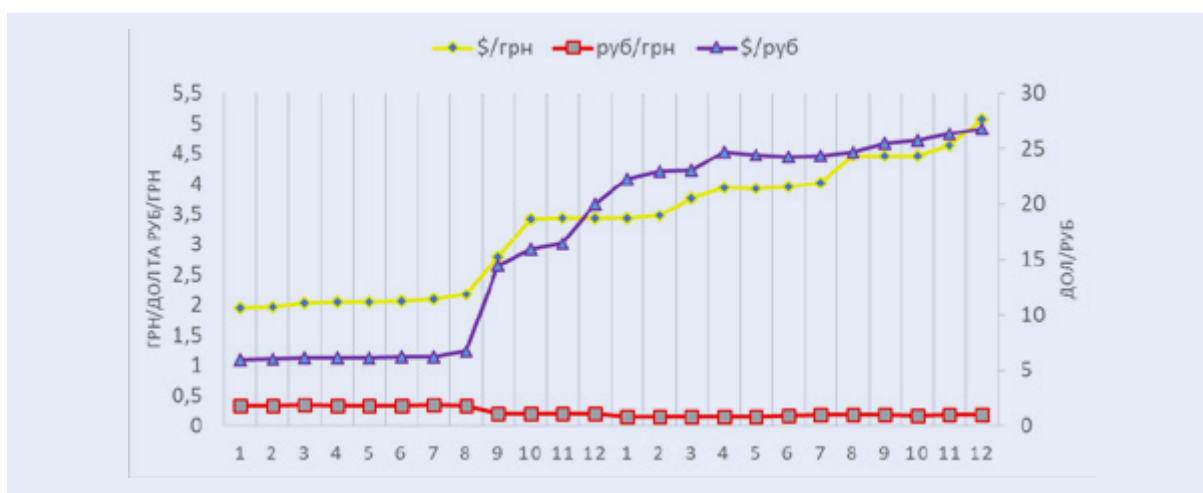
| 2014     | грн/дол США | руб/дол США | грн/руб | 2015     | грн/дол США | руб/дол США | грн/руб |
|----------|-------------|-------------|---------|----------|-------------|-------------|---------|
| Січень   | 7,99        | 32,65       | 0,24    | Січень   | 15,81       | 56,23       | 0,26    |
| Лютий    | 8,65        | 35,18       | 0,24    | Лютий    | 24,48       | 69,66       | 0,38    |
| Березень | 9,92        | 36,18       | 0,28    | Березень | 23,26       | 62,22       | 0,39    |
| Квітень  | 11,63       | 35,6        | 0,33    | Квітень  | 22,71       | 57,65       | 0,43    |
| Травень  | 11,63       | 35,72       | 0,33    | Травень  | 20,92       | 51,13       | 0,41    |
| Червень  | 11,8        | 34,88       | 0,34    | Червень  | 21,23       | 52,82       | 0,39    |
| Липень   | 11,75       | 33,84       | 0,34    | Липень   | 21,76       | 55,84       | 0,38    |
| Серпень  | 12,95       | 35,44       | 0,36    | Серпень  | 21,63       | 60,35       | 0,33    |
| Вересень | 13,02       | 37,29       | 0,35    | Вересень | 21,78       | 66,72       | 0,33    |
| Жовтень  | 12,94       | 39,38       | 0,32    | Жовтень  | 21,84       | 65,74       | 0,35    |
| Листопад | 14,69       | 41,96       | 0,32    | Листопад | 23,31       | 63,8        | 0,36    |
| Грудень  | 15,61       | 56,26       | 0,29    | Грудень  | 23,41       | 72,88       | 0,34    |

Отже, проаналізувавши фактори падіння гривні в період 2014-2015 років, можна дійти висновку, що не тільки Нацбанк винний в обвалі в гривні, а й ще ряд факторів, серед яких головним на нашу думку, виступає необхідність населення.

В історії України було ще 2 суттєвих коливання курсу валют це 1998-1999 роки і 2008 – 2009 роки і ми порівняли коливання валют у Росії відносно долара, з коливання української валюти відносно рубля, і досить цікавим фактом є те, що рубль і гривня коливаються відносно до долара з однаковою періодичністю, але рубль маю більшу волатильність ніж гривня, але досить дивним виглядає той, факт що курс грн/руб має незначні коливання в досліджувані періоди.

**Рис 2. Динаміка валютного курсу упродовж 2008-2009 років****Таблиця 2. Показники валютного курсу упродовж 2008-2009 років**

| 2008     | грн/дол США | руб/дол США | грн/руб | 2009     | грн/дол США | руб/дол США | грн/руб |
|----------|-------------|-------------|---------|----------|-------------|-------------|---------|
| Січень   | 5,05        | 24,48       | 0,21    | Січень   | 7,70        | 35,41       | 0,25    |
| Лютий    | 5,05        | 24,12       | 0,21    | Лютий    | 7,70        | 35,72       | 0,22    |
| Березень | 5,05        | 53,52       | 0,21    | Березень | 7,70        | 34,01       | 0,22    |
| Квітень  | 5,05        | 23,65       | 0,22    | Квітень  | 7,70        | 33,24       | 0,23    |
| Травень  | 4,99        | 23,74       | 0,21    | Травень  | 7,65        | 30,98       | 0,24    |
| Червень  | 4,85        | 23,46       | 0,21    | Червень  | 7,61        | 31,29       | 0,25    |
| Липень   | 4,84        | 23,45       | 0,21    | Липень   | 7,64        | 31,75       | 0,24    |
| Серпень  | 4,84        | 24,58       | 0,20    | Серпень  | 7,80        | 31,57       | 0,25    |
| Вересень | 4,85        | 25,25       | 0,19    | Вересень | 8,00        | 30,09       | 0,26    |
| Жовтень  | 5,04        | 26,54       | 0,19    | Жовтень  | 8,00        | 29,04       | 0,27    |
| Листопад | 6,00        | 27,61       | 0,22    | Листопад | 7,99        | 29,81       | 0,28    |
| Грудень  | 7,58        | 29,38       | 0,27    | Грудень  | 7,98        | 30,24       | 0,27    |

**Рис 3. Динаміка валютного курсу упродовж 1998-1999 років**

**Таблиця 3. Показники валютного курсу упродовж 1998-1999 років**

| 1998     | \$/грн | руб/грн | \$/руб | 1999     | \$/грн | руб/грн | \$/руб |
|----------|--------|---------|--------|----------|--------|---------|--------|
| Січень   | 1,95   | 0,32    | 5,99   | Січень   | 3,43   | 0,16    | 22,29  |
| Лютий    | 1,96   | 0,32    | 6,05   | Лютий    | 3,47   | 0,15    | 22,91  |
| Березень | 2,03   | 0,34    | 6,09   | Березень | 3,77   | 0,16    | 23,05  |
| Квітень  | 2,04   | 0,33    | 6,12   | Квітень  | 3,93   | 0,16    | 24,73  |
| Травень  | 2,05   | 0,33    | 6,15   | Травень  | 3,92   | 0,16    | 24,46  |
| Червень  | 2,06   | 0,33    | 6,18   | Червень  | 3,95   | 0,17    | 24,29  |
| Липень   | 2,1    | 0,34    | 6,21   | Липень   | 4,01   | 0,18    | 24,31  |
| Серпень  | 2,18   | 0,33    | 6,75   | Серпень  | 4,46   | 0,18    | 24,71  |
| Вересень | 2,79   | 0,2     | 14,41  | Вересень | 4,46   | 0,18    | 25,46  |
| Жовтень  | 3,42   | 0,2     | 15,91  | Жовтень  | 4,47   | 0,17    | 25,72  |
| Листопад | 3,43   | 0,2     | 16,47  | Листопад | 4,63   | 0,18    | 26,31  |
| Грудень  | 3,43   | 0,2     | 19,99  | Грудень  | 5,07   | 0,19    | 26,79  |

Для того щоб дізнатися, чого очікувати від української валюти в майбутньому, потрібно відстежувати наступні фактори:

- 1) Ціни на зерно, руду та метал. Якщо ціни на наші основні експортні товари ростуть – збільшується кількість доларів, що надходять до наших експортерів. Відповідно, гривня посилюється щодо долара США.
- 2) Продовження співпраці з МВФ. Якщо співпрацю з МВФ буде припинено, реакція з боку усіх інших зовнішніх інвесторів та кредиторів буде вкрай негативною для гривні. Вони можуть припинити вливати валюту в Україну, не купуватимуть наші єврооблігації або навіть почати виводити вже інвестовані кошти. Це спричинить тиск на курс гривні.
- 3) Великі виплати валютних боргів. Коли попереду – погашення великого обсягу валютного боргу (державного чи приватного), зростає попит на валюту для таких виплат і, відповідно, послаблюється курс гривні. Також для компенсації цього відтоку Україні необхідні прямі іноземні інвестиції, за динамікою яких теж потрібно стежити.

Основні фактори впливу на валютний курс можна поділити на довгострокові, короткострокові та надзвичайні або «форс-мажорні» фактори.

До довгострокових факторів можна віднести:

- 1) Внутрішня пропозиція національних грошей;
- 2) Золотовалютні резерви;
- 3) Зміна грошової маси;
- 4) Обсяги ВВП;
- 5) Стан платіжного балансу;
- 6) Обсяг дефіциту(профіциту) бюджету;
- 7) Валютна політика держави та ступінь довіри до валюти;

До короткострокових факторів ми відносимо:

- 1) Психологічні чинники;
- 2) Спекулятивні потоки капіталу;
- 3) Діяльність центробанку;
- 4) Кон'юнктура світових ринків;

Надзвичайні або «форс-мажорні» фактори є:

- 1) Фінансово-економічні кризи;
- 2) Політичні події;



- 3) Стихійні лиха;
- 4) Епідемії, техногенні катастрофи та інші надзвичайні події;

Прогнозування – процес формування наших уявлень про майбутній стан об'єкта на основі вивчення тенденцій його розвитку;

До основних принципів прогнозування економічних показників і процесів відносяться:

- 1) **науковість**, тобто складання прогнозів повинно здійснюватись з урахуванням об'єктивних закономірностей розвитку економічних показників і процесів;
- 2) **збалансованість**, яка означає, що між усіма економічними показниками і процесами, які використовуються для аналізу і прогнозування, існує певна узгодженість і залежність;
- 3) **адекватність**, тобто відповідність прогнозування тих чи інших економічних показників і процесів поставленій меті та об'єктивній реальності;
- 4) **альтернативність**, тобто розробка декількох варіантів розвитку подій з визначенням ймовірності звернення кожного із варіантів тощо.

Моделі прогнозування валютних курсів:

- 1) Модель прогнозування валютного курсу на основі показникових та степеневих функцій це така модель, при якій розрахунок прогнозованої величини валютного курсу  $B_k$  здійснюється за формулою:

$$B_k = a_1 C_1 + a_2 C_2 + \dots + a_n C_n,$$

де

$C_1, C_2, \dots, C_n$  – чинники (параметри), що впливають на формування валютного курсу;

$a_1, a_2, \dots, a_n$  – коефіцієнти, які характеризують зв'язок між чинниками (параметрами) та величиною валютного курсу.

Процес прогнозування валютного курсу при використанні даної моделі відбувається таким чином. Спочатку визначаються чинники (параметри), що впливають на формування валютного курсу. Для кожного чинника (параметра) роблять добірку відповідних статистичних даних за період часу, що розглядається. Потім за допомогою числових методів знаходять коефіцієнти  $\{a_1, \dots, a_n\}$ . Цей процес досить складний та тривалий і потребує значних витрат часу навіть із використанням найсучаснішої обчислювальної техніки.

- 2) Модель прогнозування валютного курсу на основі динамічних рядів дає змогу прогнозувати валютні курси на основі статистичних даних, які віддзеркалюють розвиток явища, яке досліджується, у часі. Будь-який розглянутий ряд динаміки має два основних елементи: показник часу і відповідний йому рівень або показник розвитку явища. При використанні цього методу чинники (параметри), що впливають на валютний курс, поділяються на постійно діючі і такі, що мають визначальний вплив на валютний курс. Саме ці чинники формують основну тенденцію динаміки курсу валюти. Вплив інших чинників (параметрів) проявляється у вигляді короткострокових випадкових змін в окремих значеннях рядів динаміки. Перевагою цього методу є те, що при графічному зображенні динамічного ряду є можливість візуального аналізу явища, яке досліджується. Основною умовою одержання правильних прогнозних результатів при використанні динамічних рядів є забезпечення порівнянності статистичних даних, що складають той чи інший ряд динаміки. Якщо цього немає, то зробити достовірний прогноз валютного курсу на основі лише динамічного ряду неможливо.
- 3) Модель прогнозування валютного курсу на основі експертних оцінок передбачає прогнозування курсів валют на основі якісного аналізу ситуації, що складається на валютному ринку. Використання даної моделі дає можливість знизити помилки в зроблених прогнозах, особливо в умовах відсутності певних статистичних даних. При побудові моделі прогнозування валютного курсу на основі експертних оцінок найчастіше застосовуються методи написання сценаріїв та методи оцінювання за окремими показниками.

Методи написання сценаріїв реалізуються в такий спосіб. Спочатку розглядаються різні варіанти розвитку подій, причому для кожного із варіантів, у свою чергу, теж може бути розглянуто декілька варіантів розвитку, які також можуть породжувати нові події, і т.д., тобто будується так зване дерево сценаріїв. Далі, після оцінювання ймовірності виникнення кожної із подій робиться висновок про можливі тенденції зміни курсу тієї чи іншої валюти.

При використанні методів оцінювання за окремими показниками встановлюються кореляційні залежності між динамікою зміни окремих чинників (параметрів) і динамікою зміни валютного курсу, тобто визначається ступінь кореляції між ними. Далі, прогнозування валютного курсу ведеться на основі побудованих математичних залежностей. Цей метод досить простий у використанні, він не потребує великого обсягу обчислень.

Визначення залежностей між зміною валютного курсу і зміною основних чинників, що впливають на цей курс, наприклад, ставки рефінансування, сальдо торговельного балансу, величини ВВП тощо, дає змогу розрахувати прогнозні зміни курсу валюти в залежності від зміни кожного із зазначених чинників. Подальше порівняння зроблених прогнозів дає підстави для вибору такого варіанта розвитку подій, який буде мати найвищу вірогідність.

Але, на жаль, достовірність цього методу зменшується в умовах нестабільної економічної ситуації. В цьому разі даний метод доцільно використовувати як допоміжний. Він також широко застосовується для отримання загального уявлення про перспективи розвитку економіки в цілому та про можливий розвиток валютного ринку.

Про нашу модель:

Наша команда для прогнозування валютного курсу вибрала економічну модель, яка буде складатись з 2 рівнів.

Перший рівень буде визначати значимість факторів, які ми відбирали для прогнозування валютного курсу.

Другий рівень буде коригуючим, тобто враховуються фактори, які складно прорахувати, передбачити або виникають не часто, але мають суттєвий вплив на коливання.

Ми вибрали модель прогнозування валютного курсу кореляційно-регресивну модель, вона буде становити перший рівень прогнозування нашого валютного курсу, відповідно до поданої нами моделі:

$$Y = A_0 + A_1 X_1 + A_2 X_2 + A_3 X_3 + A_4 X_4 + A_5 X_5 + A_n X_n;$$

Взяли такі індикатори, які на нашу думку будуть впливати на курс:

1.  $X_1$  – експорт (товарів і послуг) (млн дол.);
2.  $X_2$  – імпорт (товарів і послуг) (млн дол.);
3.  $X_3$  – ПІІ в Україну (млн дол. США) (відповідно до Нацбанку);
4.  $X_4$  – індекс інфляції;
5.  $X_5$  – валовий зовнішній держ борг (млн дол. США);
6.  $X_n$  – змінний індикатор;
7.  $A_0, A(n)$  – параметри моделі;
8.  $X$  – змінні.

Результати перевірки див. табл. Excel «Результати перевірки».

З отриманих показників можна сказати що відібрані нами показники суттєво впливають на валютний курс гривні до долара США. Окрім прямих іноземних інвестицій, які мають результат 0,632319305, що свідчить про слабкий вплив.

## КОМЕНТАРІ

«Валютний курс в Україні досить волатильний і важко прогнозує. Проект був цікавий і змістовний. Через різкі зміни валютного курсу, виникає паніка і страждає економіка» – Медвідь Богдан.

«Для точнішого прогнозування валютного курсу потрібно враховувати ірраціональну поведінку учасників валютного ринку» – Талько Андрій.

«Прогнозувати валютний курс, щоразу стає все складніше, адже постійно виникають в Україні непередбачувані події, які неймовірно вносять зміни в курс, наприклад війна на Сході та пандемія COVID-19. Варто і надалі працювати над дослідженням моделей прогнозування валютного курсу, яка б включала в себе більше факторів, які вносять зміни в курс» – Сліпчук Андрій

ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

## ПРОГНОЗУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ НА ОСНОВІ МОДЕЛІ МАШИННОГО НАВЧАННЯ XGBOOST

Ментор від ЗВО:

**Мірошниченко Ігор Вікторович,**

доцент кафедри економіко-математичного моделювання, к.е.н.

Учасники:

**Крупін Владислав Костянтинович,**

студент 3-го курсу ІІТЕ, спеціалізації «Економічна кібернетика»

**Чебан Артем Володимирович,**

студент 3-го курсу ІІТЕ, спеціалізації «Економічна кібернетика»

**Кузовов Дмитро Сергійович,**

студент 3-го курсу ІІТЕ, спеціалізації «Економічна кібернетика»

**Феденко Дмитро Олександрович,**

студент 4-го курсу ІІТЕ, спеціалізації «Економічна кібернетика»

### МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОГНОЗУВАННЯ ВАЛЮТНИХ КУРСІВ

Основними напрямками кількісного прогнозування валютних курсів у світі станом на 2019 рік є прогнози на основі моделей валютного курсу (структурні моделі) і на основі неструктурних моделей часових рядів. Також виділяють змішані моделі, що комбінують структурні і неструктурні моделі. Моделі (визначення) валютного курсу (exchange rate determination models) – структурні моделі прогнозування, засновані на використанні макроекономічних взаємозв'язків і виявленні залежності від фундаментальних факторів. В рамках неструктурних моделей ключовими є моделі часових рядів і регресивні моделі. Моделі випадкових блукань (random walk models) – неструктурні моделі прогнозування, в яких динаміка прогнозованого показника розглядається як випадковий процес, тобто значення показника в наступний період дорівнює його значенням в попередній період плюс випадкова помилка, яка не може бути передбачена на основі наявної інформації. Серед змішаних моделей виділяють модель очікувань на валютному ринку, запропоновану Франкелем і Фрутом, що комбінує монетарну модель Дорнбуша і методи технічного аналізу (на основі ARIMA).

Найбільш складними з точки зору прогнозування валютних курсів є прогнози на середньостроковий період, що обумовлено недостатньо довгим горизонтом для врахування впливу фундаментальних факторів і занадто довгим – для того, щоб технічні фактори дали корисні сигнали. У короткостроковому періоді (від одного дня до тижня) більшість учасників ринку використовують, як правило, технічний аналіз, на періоді прогнозування від одного року орієнтуються на макроекономічні фундаментальні фактори. Для середньострокового прогнозування використовуються окремі моделі валютних курсів (як правило, дають значні відхилення), також може бути ефективно композитне прогнозування на основі побудови консенсус прогнозу (середнього або середньозваженого значення за даними декількох прогнозів), тобто застосування якісного методу прогнозування. Важливою особливістю моделей прогнозування валютних курсів є їх низька універсальність, тобто моделі, що дають гарні прогнози для однієї валюти і заданого періоду, будуть, як правило, давати погані результати для іншої валюти та іншого періоду. Разом з тим, на думку ряду дослідників і учасників валютного ринку, в залежності від цілей прогнозування прогнози можна розділити на точні (тобто мають мінімальну помилку – відхилення від фактичного значення) і корисні (тобто дозволяють максимізувати прибуток від операцій).

Моделі (визначення) валютного курсу представлені макроекономічними моделями, мікроекономічними моделями і змішаними моделями. В рамках макроекономічного підходу основними детермінантами валютного курсу є макроекономічні змінні (наприклад, грошова пропозиція, процентні ставки та ін.). Але дані моделі не вловлюють рухи валютних курсів в короткостроковому періоді (на горизонті кількох місяців) і орієнтовані на середньо та довгострокову перспективу (понад року). В рамках мікроекономічного підходу передбачається, що рух валютних курсів визначається процесом і механізмом торгівлі на валютному ринку. Мікроекономічні моделі, в рамках яких одним з ключових факторів є потік замовлень, пояснюють значну частину коливань номінальних валютних курсів на горизонті до чотирьох місяців. Це пов'язано з механізмом формування очікувань – макроекономічні змінні можуть правильно описувати модель, але емпірична оцінка даних змінних погано визначає очікувані значення майбутніх фундаментальних показників, тобто в таких випадках потік замовлень є найкращим індикатором змін в очікуваннях. Іншою відмінністю макро- і мікроекономічних підходів є використання інформації: в макромоделі передбачається, що вся інформація, необхідна для визначення валютних курсів, публічна і загальнодоступна, в мікромоделі – що економічні агенти володіють різною і неповною інформацією про ринкові і макроекономічні умови, тобто інформація про очікування не є загальнодоступною. Виділяють також змішані моделі, що використовують як макроекономічні, так і мікроекономічні змінні – наприклад, модель потоку замовлень, запропонована Евансом. У моделі потоку замовлень зміни валютного курсу визначаються змінами в різниці процентних ставок, а також змінами в потоці замовлень.

Іншим широко поширеним класом моделей валютних курсів є монетарні моделі (monetary models), в яких валютний курс розглядається як відносна ціна двох валют, що визначається відносним попитом і пропозицією на ці валюти, при цьому надлишковий попит чи пропозицію коригуються змінами обмінного курсу. Зміни поточного обмінного курсу залежать як від поточних значень, так і від очікувань щодо майбутніх значень фундаментальних змінних (пропозиція грошей і реальний дохід). Базовим припущенням моделі є мобільність капіталу, досконала змінюваність національних і іноземних активів, тобто виконується непокритий паритет процентних ставок без премії за ризик. В рамках даного класу моделей виділяють монетарні моделі з гнучкими цінами (найбільш ранні), моделі з жорсткими цінами і змішані моделі.

## РЕТРОСПЕКТИВА ТЕНДЕНЦІЙ ТА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ВАЛЮТНИЙ КУРС В УКРАЇНІ

Перехід української економіки до ринкових відносин, створення сучасної інфраструктури, еволюція форм власності та зростання самостійності учасників ринкових відносин неминуче приводить до потреби постійного відстеження тенденцій та виявлення особливостей функціонування фінансово – валютної системи нашої держави. Валютний ринок як один з головних елементів системи, в останні десятиліття характеризується посиленням процесів глобалізації та трансформації.

Для проведення дієвої валютної політики стосовно регулювання валютного курсу доцільно здійснити факторний аналіз валютного курсу в Україні

Проблемою впливу факторів на валютний курс займалися: І. Дернова, О. Дзюблюк, Н. Жмурко, Ю. Корнєєва Л. Мельник, В. Міщенко, М. Савлук, О. Момот, Д. Чирка а також Д. Піскулов і Дж. Вільямсом.

Валютний ринок України, як і валютні ринки більшості країн світу, значною мірою відображає стан економіки країни. Його коротка (за світовими мірками) історія представлена кількома періодами, коли застосовувалися різні підходи до його регулювання. Формування валютного ринку в Україні безпосередньо пов'язане з процесами розбудови української держави та реформуванням її економіки.

Одним з головних завдань, які має вирішувати Національний банк України в умовах економічної кризи, є встановлення рівноважного курсу національної валюти. Також поняття ринкової ситуації визначає ступінь збалансованості валютного ринку, сформовані тенденції його розвитку, рівень стійкості та коливання його основних параметрів, масштаби валютних операцій.

Починаючи з 2010 року, Нацбанк почав активні валютні інтервенції шляхом продажу іноземної валюти, це викликано девальваційним тиском на гривню. Загалом валютних інтервенцій у 2010 році було здійснено не більше ніж на 1.3 млрд дол. США. Упродовж періоду 2010-2013 років Національний банк утримував курс гривні щодо долара США, підтримуючи його на рівні 793,56-799,30 грн/100 дол. США.

У 2014 році, валютний ринок України розвивався у вкрай несприятливому середовищі та соціально-політично напруженому суспільстві. Протягом цього року національна валюта втратила значну частину своєї



вартості. Причин для такої тенденції декілька, зокрема негативні ділові очікування, скорочення обсягу експорту, зменшення притоку прямих іноземних інвестицій та значні витрати на обслуговування державного боргу, підтримка Національним банком України платежів НАК «Нафтогаз Україна» за імпортований природний газ. Також сюди можна віднести військові дії, які проходять на Сході України.

Основними наслідками девальвації національної валюти є подорожчання імпортової продукції, розрахунки за яку здійснюються в іноземній валюті, а згодом – продукції галузей української економіки, передусім внаслідок подорожчання пального і збільшення транспортних витрат. Додатково очікується згортання довгострокового кредитування та скорочення обсягів інвестиційної діяльності. Дефіцит іноземної валюти за одночасно високого рівня попиту з боку населення обумовив виникнення незадоволеного валютного попиту та збільшення активності «чорного валютного ринку».

Постійне перевищення обсягів купівлі іноземної валюти над обсягами її продажу є характерною ознакою валютного ринку 2016-2017 рр. Перевищення попиту над пропозицією характерне для ринку пропозиції. За таких умов носії пропозиції мають владу на ринку, а отже, мають можливість диктувати йому свої умови. Найсуттєвішим елементом прояву такої влади продавців іноземної валюти є стабільно високий її курс. Результатом такої взаємодії є девальвація української гривні.

Водночас необхідно відзначити перманентність такого явища, тому можна говорити про те, що відмова від застосування адміністративних методів стабілізації валютного ринку та загальна лібералізація валютної політики в Україні впродовж 2014-2018 рр. не принесли бажаних результатів і реальні ринкові механізми ціноутворення не працюють на валютному ринку.

Для 2016-2018 рр. спостерігається загальні сезонні коливання курсу – максимуми взимку, мінімуми влітку. Навколо загального тренду відбуваються постійні коливання ціни протилежних напрямків.

У 2019 р. зростання у перші місяці не було, навпаки з січня починається поступове спадання, з невеликими коливаннями, що продовжується і зараз. Це можна зв'язати з введенням в дію Закону «Про валюту і валютні операції» 7 лютого 2019 року.

На нашу думку, незважаючи на різноманітність поділів основних факторів, які впливають на валютний курс, найбільш поширеною та ефективною є класифікація за термінами дії, що наведена на рис. 1:

**Рис. 1. Фактори впливу на валютний курс**



На валютний курс у разі настання певних обставин впливають надзвичайні так звані «форс-мажорні» фактори, а саме:

- фінансово-економічні кризи;
- політичні події – війна, приходи до влади президентів, політичні скандали, терористичні акти;
- стихійні лиха (землетруси, цунамі, тайфун, повені та інше);
- епідемії, техногенні катастрофи та інші надзвичайні події.

Короткострокові фактори – це конкретні умови в певний час, які важко передбачити і характер впливу яких є найрізноманітнішим.

Незначною мірою на курс валюти впливають прогнози валютних курсів через поширювання чуток, прогнозів і здогадок у засобах масової інформації, що породжують ажіотаж на валютному ринку. Наступним чинником, який впливає на валютний курс, є психологічний чинник тобто песимістичні настрої в суспільстві щодо перспектив подальшого економічного розвитку і наявність інфляційних і девальваційних очікувань тощо.

У сучасних умовах нестабільної економіки на особливу увагу заслуговує такий фактор, як спекулятивні потоки капіталів. Цей фактор може вплинути на динаміку обмінного курсу в тому разі, якщо Національний банк України намагається утримувати його на певному рівні на противагу дії ринкових сил. Спекулятивні операції суттєво послаблюють курс національної валюти, а зусилля Національного банку України в кінцевому підсумку виявляються марними.

Національний банк України відіграє свою роль на валютному ринку, виконуючи обрану валютну політику в державі. Державне регулювання валютного курсу спрямоване на його підвищення або зниження, враховуючи його завдання. Таким чином, Національний банк України може створювати переваги експортерам або імпортерам.

Очевидно, що вплив кон'юнктурних факторів на динаміку валютного курсу передбачити порівняно складно, особливо в нестабільних умовах країн із перехідною економікою і нестабільною політичною системою. Результатом дії сукупності кон'юнктурних факторів є переміщення потоків капіталів, які безпосередньо пов'язані з політичними подіями в країні, тому саме внутрішньополітична нестабільність в країні породжує відтік капіталу.

На відміну від короткострокових, довгострокові валютні фактори відомі більшості людей, які знайомі з фінансами, тому не будемо акцентувати на них увагу. Окремо виділимо такий фактор, як рівень довіри до валюти. Збільшення рівня довіри до валюти впливає на її частку у міжнародних розрахункових операціях і тим вищий попит на неї з боку суб'єктів міжнародної торгівлі, тому динаміка цього попиту безпосередньо впливає на обмінний курс. Потрібно враховувати, що відсутність адекватної та достовірної інформації посилює небезпеку спекулятивних атак і послаблює стійкість валюти. Із розвитком валютного ринку в умовах економічної глобалізації, удосконаленням його структури посилюється потреба у прогнозуванні динаміки обмінного курсу, здійснення, якого неможливе без урахування усіх факторів, як короткострокового, так і довгострокового характеру. Варто знати лише те, що обсяг ВВП, темп інфляції та зміну грошової маси значно легше спрогнозувати, ніж наприклад психологічні чинники, оскільки немає таких статистичних даних, які б у повній мірі описували даний фактор.

## МАТЕМАТИЧНІ МОДЕЛІ ПРОГНОЗУВАННЯ ВАЛЮТНОГО КУРСУ

### СФОРМОВАНИЙ НАБІР ДАНИХ

Для побудови моделі сформовано набір з 13 основних предикторів, для кожного з яких розраховано ступінь взаємозв'язку з результативною змінною (валютний курс). (таб. 1).

**Таблиця 1. Перелік основних предикторів для побудови моделей прогнозування валютних курсів**

| Змінна | Назва предиктора                                 | Коефіцієнт кореляції |
|--------|--|----------------------|
| x1     | Офіційні резервні активи (млн дол.)              | 0,654                |
| x2     | Інші резервні активи (млн дол.)                  | -0,871               |
| x3     | Встановлені чисті витрати активів (млн дол.)     | 0,322                |
| x4     | Зовнішньоторговельний баланс (млн дол.)          | -0,533               |
| x5     | Рахунок поточних операцій (млн дол.)             | -0,364               |
| x6     | Рахунок операцій з капіталом (млн дол.)          | -0,358               |
| x7     | Фінансовий рахунок (млн дол.)                    | -0,210               |
| x8     | Валовий зовнішній борг (млн дол.)                | -0,850               |
| x9     | Потоки прямих інвестицій (млн дол.)              | 0,315                |
| x10    | Чиста міжнародна інвестиційна позиція (млн дол.) | 0,815                |
| x11    | ОВДП у гривнях (млн дол.)                        | 0,081                |
| x12    | ОВДП у доларах (млн дол.)                        | 0,287                |
| x13    | Готівкові розрахунки (млн дол.)                  | 0,114                |

Якщо коефіцієнт кореляції:

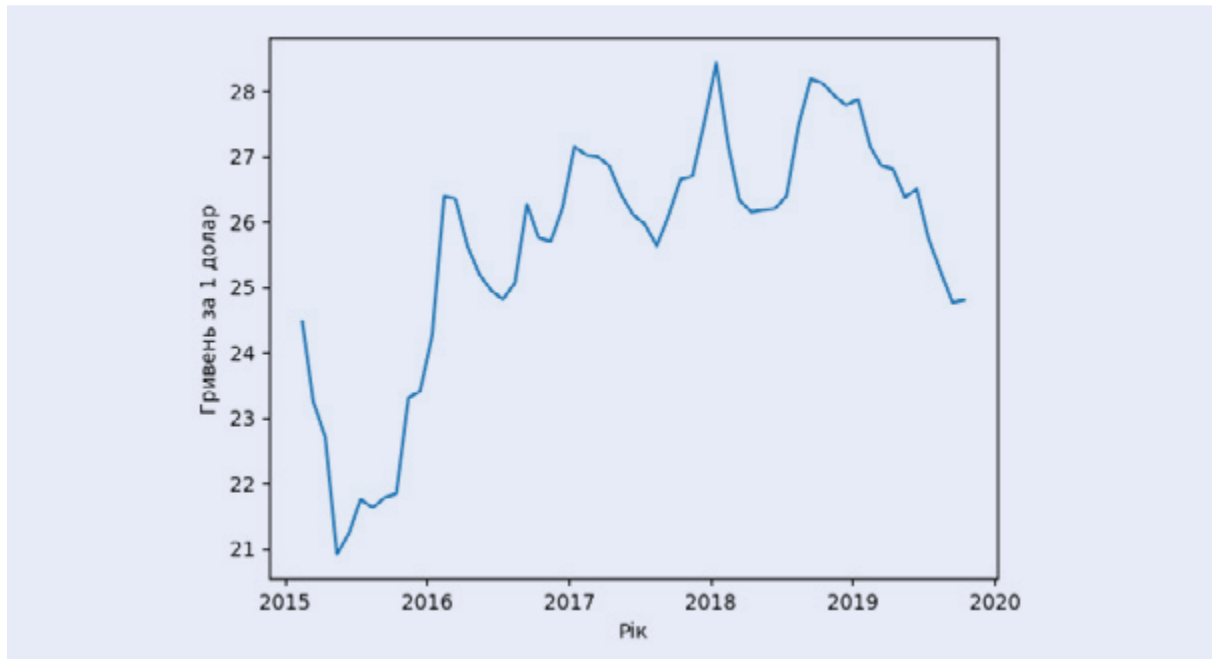
0,7–1 – зв'язок між двома змінними тісний;

0,4–0,7 – середній зв'язок;

0–0,4 – слабкий.

Для прогнозування значень у 2020–2024 роках були використані моделі експоненційного згладжування (при кожній наступній ітерації враховуються всі попередні значення ряду, але ступінь врахування зменшується за експоненційним законом) для факторів з вираженою сезонністю, для інших факторів прогноз побудований за допомогою лінії тренду, оскільки в умовах економічної нестабільності, недостатній кількості даних дуже складно робити точні прогнози з горизонтом прогнозування в 5 років. На рисунках 2-4 зображені графіки прогнозів кількох основних показників.

**Рис. 2.** Графік значень показника «Курс гривні до долара»



**Рис. 3.** Графік прогнозу показника «Зовнішньоторговельний баланс»



**Рис. 4.** Графік прогнозу показника «Потоки прямих інвестицій»

В результаті отримано 119 унікальних записів в таблиці факторів.

За вихідний показник було обрано щомісячний середній курс гривні до долару (таб. 2).

**Таблиця 2.** Курс гривні до долару

| Період   | 2015     | 2016     | 2017     | 2018     | 2019     |
|----------|----------|----------|----------|----------|----------|
| Січень   | -        | 2425,969 | 2715,061 | 2843,433 | 2787,918 |
| Лютий    | 2447,989 | 2639,305 | 2702,777 | 2717,105 | 2716,068 |
| Березень | 2325,622 | 2635,616 | 2700,156 | 2634,12  | 2686,353 |
| Квітень  | 2270,947 | 2562,95  | 2685,683 | 2615,175 | 2681,15  |
| Травень  | 2091,526 | 2520,648 | 2642,369 | 2618,122 | 2637,885 |
| Червень  | 2123,283 | 2495,134 | 2610,886 | 2620,217 | 2650,011 |
| Липень   | 2175,737 | 2481,678 | 2596,932 | 2640,069 | 2575,136 |
| Серпень  | 2162,687 | 2506,481 | 2563,527 | 2748,221 | 2524,699 |
| Вересень | 2178,342 | 2627,546 | 2610,861 | 2819,127 | 2476,972 |
| Жовтень  | 2184,131 | 2575,727 | 2665,498 | 2812,738 | 2480,821 |
| Листопад | 2331,263 | 2570,094 | 2670,527 | 2793,35  | -        |
| Грудень  | 2340,839 | 2620,452 | 2751,651 | 2778,914 | -        |

### КОРОТКИЙ ОПИС ПРОЦЕСУ ПОБУДОВИ МОДЕЛЕЙ

Запропоновано побудову 2 моделей (класична та сучасна): *Linear Regression* (Model 1) та *eXtreme Gradient Boosting* (Model 2). Перша шукає вагові коефіцієнти показників на основі методу найменших квадратів. Друга будує прогноз на основі ансамблю дерев рішень. Для подубови обох моделей використовувався підхід на основі лагових змінних, тобто прогноз курсу валют залежить від визначених предикторів минулого періоду.



У цій роботі ми не наводимо алгоритм побудови моделі лінійної регресії, оскільки це досить розповсюджений підхід. Проте, наводимо алгоритм побудови моделі машинного навчання eXtreme Gradient Boosting (далі XGBoost).

### АЛГОРИТМ ПОБУДОВИ МОДЕЛІ XGBOOST

Загалом, XGBoost – алгоритм машинного навчання, що заснований на дереві рішень та використовує фреймворк градієнтного бустінга (gradient boosting). З моменту винаходу цього підходу (2014) цей алгоритм показав свою високу ефективність у змаганнях з аналітики та моделювання Kaggle<sup>1</sup>.

Спробуємо коротко пояснити суть даного підходу.

1. Для вибору фактору, що буде використовуватися для розбиття вибірки спочатку для кожного предиктора розраховується такий показник як Variance:

$$V_i = \frac{\sum (x_i - \bar{x})^2}{n}$$

де:

$x_i$  – спостереження по фактору;

$\bar{x}$  – середнє значення;

$n$  – кількість спостережень.

2. Обирається той фактор, для якого Variance є найменшим. Значення для розбиття вибірки по цьому показнику обирається за наступним алгоритмом:
  - Обирається threshold (спочатку 0,5), що розбиває вибірку на 2 частини. Для кожної частини розраховується Similarity Score, Gain.

$$\text{Similarity Score}(SS) = \frac{\sum (y_i - \text{threshold})^2}{n}$$

Gain = LeftSimilarity (SS лівої частини) + RightSimilarity (SS правої частини) – RootSimilarity (SS вибірки до розбиття)

$$\text{Gain} = LS + RS - \text{RootS}$$

Значення розбиття, для якого Gain найбільше, і використовується для розбиття вибірки.

3. Прогнозне значення для листа однієї гілки буде розраховуватися за формулою:

$$Y_{pred} = \frac{\sum (y_i - \text{threshold})}{n}$$

Після чого рахується різниця між прогнозованим значенням та реальним, та оновлюється параметр threshold (threshold + learning rate (гіперпараметр)), яке буде використовуватися для побудови наступного дерева.

Ця процедура буде повторюватися до тих пір, поки не буде оптимізоване значення Loss function (у нашому випадку MSE).

#### 1. Попередня підготовка даних.

Необхідним етапом після підготовки даних є їх розподіл на навчальну та тестову вибірки.

Модель будується за допомогою **навчального набору даних**, який є множиною прикладів, які використовуються для налаштування параметрів моделі. На підставі різниці між реальними та спрогнозованими значеннями цільового показника параметри моделі коригуються. Далі натренована модель використовується для прогнозування цільової змінної у другому наборі даних, що називається **тестовим набором**.

Набори даних для навчання та тестування моделі розподілено таким чином:

- Тренувальна вибірка: лютий 2015 – жовтень 2019
- Тестова вибірка: листопад 2019 – грудень 2024

#### 2. Проведено нормалізацію показників.

<sup>1</sup> Kaggle: Your Machine Learning and Data Science Community <https://www.kaggle.com/>

Необхідність нормалізації вибірок даних зумовлена тим, що значення факторів можуть змінюватися в дуже великому діапазоні і відрізнятися один від одного на кілька порядків. За допомогою **Z-score нормалізації** значення кожного фактора було трансформовано таким чином, щоб нівелювати ці коливання.

$$Z_i = \frac{x_i - \bar{x}}{\sigma}$$

де:

$x_i$  – спостереження по фактору;

$\bar{x}$  – середнє значення;

$\sigma$  – стандартне відхилення.

Для спрощення моделей також можна використовувати календарне коригування та претворення Бокса-Кокса.

Календарне коригування використовується при роботі з сезонними рядами і усуває календарні ефекти (варіації, що можна побачити в сезонних даних через різну кількість днів у кожному місяці).

Перетворення Бокса-Кокса використовуються, якщо варіація даних збільшується або зменшується з рівнем ряду, поєднує в собі логарифмічні та силові перетворення (використання логарифмів та квадратних/кубічних коренів відповідно). Наприклад, якщо використовувати десятковий логарифм, то збільшення значення логарифму на 1 означає збільшення реального значення в 10 разів. Таким чином зменшується волатильність.

Простіші моделі, як правило, легше моделювати і отримані прогнози точніші.

### 3. Для перевірки якості моделі було використано K-fold cross validation.

Один цикл крос-валідації включає розбиття набору даних на частини, після чого відбувається побудова моделі на тестовому наборі, і валідація моделі на валідаційному наборі. Після чого результати кожної ітерації усереднюються. Ця процедура дає можливість отримати більш об'єктивну оцінку моделі, оскільки коли побудова моделі відбувається на всій тестовій вибірці, то параметри налаштовуються таким чином, щоб мінімізувати помилку, але в результаті може виявитися, що модель дає зовсім погані результати на тестовій вибірці. Для даної задачі тренувальний набір розбивався на 5 частин.

Наприклад, для побудови моделі використовується не вся тренувальна вибірка (лютий 2015 – жовтень 2019), а її частина (лютий 2015 – грудень 2018). Модель тренується лише на цій частині, після чого ми отримуємо прогнозні щомісячні значення валютного курсу (січень 2019 – жовтень 2019), які порівнюємо з реальними значеннями валютного курсу.

Ця процедура була виконана для кожного року тренувальної вибірки, що дозволило отримати більш точну оцінку кожної моделі, ніж у випадку, коли модель тренується на всіх даних.

### 4. Результати прогнозування та оцінювання ефективності моделей

У якості метрики для оцінки точності моделі було вибрано Mean Squared Error, який обчислюється за формулою:

$$MSE = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \tilde{y}_i)^2$$

де:

$n$  – к-сть значень;

$y$  – реальне значення;

$\tilde{y}$  – прогнозоване значення.

Показник середньої абсолютної похибки прогнозу (MSE):

Model 1 – 1,362

Model 2 – 0,607

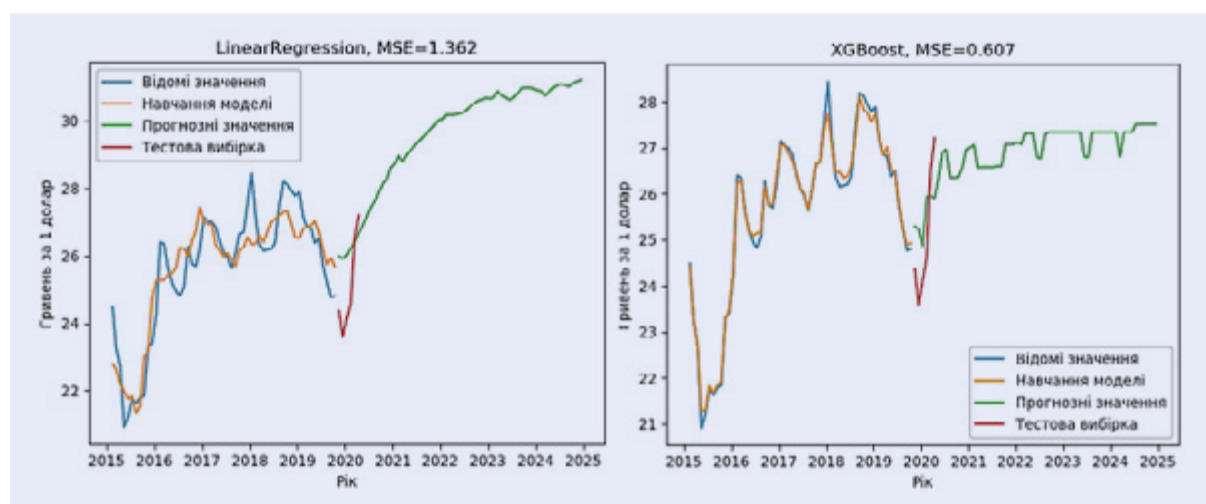
**Таблиця 3. Результати крос-валідації**

| Ітерація             | 1       | 2       | 3       | 4       | 5       |
|----------------------|---------|---------|---------|---------|---------|
| <b>Model 1 – MSE</b> | 3,04379 | 0,64030 | 0,11284 | 0,42129 | 2,59354 |
| <b>Model 2 – MSE</b> | 1,86658 | 0,29087 | 0,26216 | 0,30035 | 0,31547 |

**Таблиця 4. Середній курс гривні до долару (щорічний)**

| PIK            | 2020  | 2021  | 2022  | 2023  | 2024  |
|----------------|-------|-------|-------|-------|-------|
| Model 1 – КУРС | 27,28 | 29,34 | 30,36 | 30,82 | 31,02 |
| Model 2 – КУРС | 26,28 | 26,78 | 27,2  | 27,25 | 27,38 |

Візуалізація роботи та прогнозів моделей наведено на рисунку 5.

**Рис. 5. Графіки прогнозу валютного курсу (щомісячні дані) за Model 1 (ліворуч) та Model 2 (праворуч)**

Регресійне рівняння на основі першої моделі має такий вигляд:

$$\text{Exchange rate}_t = 0,654x_{1,t-1} - 0,871x_{2,t-1} + 0,322x_{3,t-1} - 0,533x_{4,t-1} - 0,363x_{5,t-1} - 0,358x_{6,t-1} - 0,210x_{7,t-1} - 0,850x_{8,t-1} + 0,315x_{9,t-1} + 0,815x_{10,t-1} + 0,081x_{11,t-1} + 0,287x_{12,t-1} + 0,114x_{13,t-1}$$

Коефіцієнт детермінації ( $R^2$ ) для тренувальної вибірки за моделлю лінійної регресії дорівнює 0,817, тобто дані фактори на 81,7% описують дисперсію результативної ознаки.

Статистична значущість факторів моделі 1 та вагомість предикторів для моделі 2 наведено на рисунку 6.

**Рис. 6. Параметри моделі регресії Model 1 (ліворуч) та вагомість предикторів за Model 2 (праворуч)**

Значення p-value для цих показників є меншим за 0,05, що дозволяє відхилити нульову гіпотезу про те, що ці фактори не пояснюють дисперсію результативної ознаки.

На рисунку 6 наведено вагомість факторів, що у моделі XGBoost.

Даний показник вагомості вказує на те, наскільки часто використовувався цей фактор для розбиття вибірки при побудові дерев рішень, тож вказує на предиктивну здатність даних змінних.

Коефіцієнт детермінації ( $R^2$ ) для тренувальної вибірки за моделлю XGBoost дорівнює 0,992, тобто дані фактори на 99,2% описують дисперсію результативної ознаки.

Якщо порівнювати ці два підходи, то видно високу ефективність сучасних підходів до вирішення задач прогнозування.

### ПІДСУМКИ

В процесі реалізації проєкту прогнозування валютного курсу, було проведено аналіз історичних даних, визначені основні предиктори та сформовані гіпотези, щодо побудови моделей.

Нами було успішно побудовано та перевірено ефективність на тестових даних моделі прогнозування валютного курсу. В цілому, за результатами тестування, модель на основі **XGBoost** продемонструвала вищу точність прогнозу (кращі значення MSE,  $R^2$ ) у порівнянні з класичним підходом лінійної регресії.

Серед основних пропозицій для подальшого дослідження можемо запропонувати наступне:

- для більшої точності необхідно використовувати статистичний ряд за довший проміжок часу, або з більшою частотою, тобто дані не за місяць, а щоденні.
- окрему увагу слід приділити дослідженню репрезентативності предикторів, визначити їх ефективність для прогнозування валютного курсу.
- також при прогнозі потрібно враховувати співвідношення 20% – тестова вибірка та 80% – навчальна.
- щодо терміну прогнозу, стан валюти в Україні, через її нестабільність, не дозволяє прогнозувати з високою впевненістю на 5-10-20 років вперед, як це зробила Норвегія в одній з наукових праць (прогноз на 50-80 років).
- одна з альтернатив зазначеним підходам, можемо запропонувати моделі, що засновані на алгоритмах глибокого навчання.

Аналізуючи всі етапи дослідження даного проєкту, можна зробити висновок, що завдання виконане і результати виправдали сподівання.





## Розділ 6.

# ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Ментори від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

**Цикун Ірина Володимирівна,**  
заступник начальника відділу прогнозування національних рахунків, показників інфляції та платіжного балансу управління макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

**Лисенко Оксана Володимирівна,**  
головний спеціаліст відділу прогнозування національних рахунків, показників інфляції та платіжного балансу управління макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

## ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ: ДОСВІД КРАЇН «АЗІЙСЬКИХ ТИГРІВ»

Ментори від ЗВО:

**Дугінець Ганна Володимирівна,**

завідувач кафедри світової економіки, д.е.н., доцент

**Новікова Наталя Леонідівна,**

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування,  
д.е.н., доцент

**П'ятницька Галина Тезіївна,**

професор кафедри менеджменту, д.е.н.

Учасники:

**Лукашова Людмила Віталіївна,**

к.е.н., доцент, докторант кафедри менеджменту

**Бойко Людмила Володимирівна,** Факультет «Економіки  
менеджменту та психології», 1-й курс ОС «Магістр» 9 група,  
Публічне управління та адміністрування

**Вірич Ірина Олегівна,** Факультет «Міжнародної торгівлі  
та права», 1-й курс ОС «Магістр» 2 група, Міжнародна економіка

Сталий економічний розвиток вимагає постійного пошуку нових шляхів та моделей підвищення ефективності економічної політики країни. Не менш важливим є не лише вибір основних напрямів вдосконалення економіки, але і їх узгодженість із економічними тенденціями у світі. Тому вивчення досвіду інших країн є важливим етапом при формуванні економічної політики України.

Особливої уваги варті економічні успіхи країн «азійських тигрів». Азійськими тиграми називають швидкозростаючі економіки Сінгапуру, Гонконгу, Південної Кореї і Тайваню. Ці країни послідовно підтримували високі темпи економічного зростання від 60-х років минулого століття. Стрімкий економічний розвиток цих країн часто називають економічним дивом.

Сутність економічного успіху Південної Кореї полягає у тому, що практично на руїнах найбільш масштабної громадянської війни XX століття 1950-1953 рр., в якій брали участь регулярні армії США, Китаю та СРСР і де фронт тричі проходив через майже всю територію, а також при відсутності корисних копалин держава за рекордно малий термін провела низку ефективних реформ, розбудувала потужну економіку та увійшла в двадцятку найсильніших за обсягом ВВП країн світу.

Головною метою реформ у Південній Кореї було визначено економічне зростання. Правління держави зробило ставку на основний потенціал – людину.

Насамперед уряд сконцентрував зусилля на підвищенні рівня освіти і науки та професійної компетентності. Країні швидко вдалося підготувати достатню кількість висококваліфікованих інженерів і робітників, які стали основою для економічного зростання. Згодом чималі кошти – і державні, і приватні – було інвестовано саме в науково-дослідницькі й дослідно-конструкторські розробки. Це вирішило питання працевлаштування значної частини корейців. Так уже наприкінці 70-х почався шалений розвиток науково-технічного комплексу та промисловості, який і нині є пріоритетним напрямом у розвитку південнокорейської держави[1].

Основоположник корейських реформ президент Пак Чон Хи примудрився змусити багатих корейців інвестувати в промисловість країни, зокрема в суднобудування, яке сьогодні також є візитівкою Південної Кореї. Країна є одним з лідерів у цій галузі. Саме цей крок позитивно вплинув на відновлення зруйнованої війною економіки.

Збільшення експорту та підпорядкуванні інтересів великого бізнесу державним цілям і завданням стали основними інструментами на шляху до розбудови економіки

Влада також активно підтримувала великий бізнес, забезпечивши його пільговими кредитами, податковими послабленнями і держзамовленнями. І все заради швидкого зростання виробництва та експорту. Потужний експортний потенціал дозволив наситити країну валютою та тримати внутрішній ринок і валютний курс. Значна частина цих ресурсів пішла не на споживання, а на придбання останніх технологій. Як наслідок, Корею почали називати країною успішного втручання уряду держави в економіку.

Протягом більше двох десятиліть щорічне зростання ВВП становило 9-10%, а іноді піднімалося і до 14% за рік. ВВП на душу населення зріс з 65 до 27800 доларів. Експорт корейських товарів теж зростає, іноді навіть швидше, ніж ВВП – за 54 роки він збільшився в 7000 разів[2].

Досвід корейських реформ показує, що при бажанні немає нічого неможливого. Корея починала свої реформи в умовах на багато важчих, ніж ті, в яких зараз перебуває Україна. Але для проведення реформ потрібна політична воля, і прагнення досягти поставленої мети не дивлячись на складнощі.

Гонконг також є прикладом того, як за короткий період час у перетворитися у процвітаючу країну, в якій найбільша у світі концентрація мільярдерів. На кожен 1 млн громадян в цієї китайської автономії припадає три мільярдери – найвищий показник у світі.

У 50-х роках XX ст. Гонконг став першою країною Східної Азії, яка залучила іноземний капітал за рахунок дешевої робочої сили і сприятливої податкової політики – відсутністю ПДВ, митних зборів, податку на дивіденди й соціальних внесків, низьким податком на прибуток. У результаті фіскального лібералізму в Гонконзі зосередили свої штаб-квартири більше ніж 70 з 100 найбільших банків світу, адже їх вабить можливість заощадити на сплаті податків, які їм довелося б заплатити в інших країнах.

У 1970-1980-і роки почався будівельний бум: транспортна інфраструктура, залізниці, хмарочоси, житлові будинки. У період з 1961 по 1997 рік ВВП Гонконгу збільшився в 180 разів, і країна стала однією з найбагатших у світі[3].

Особливими рисами економічної моделі Гонконгу є:

- сильна політична влада;
- державне невтручання в економіку;
- експортоорієнтованість.

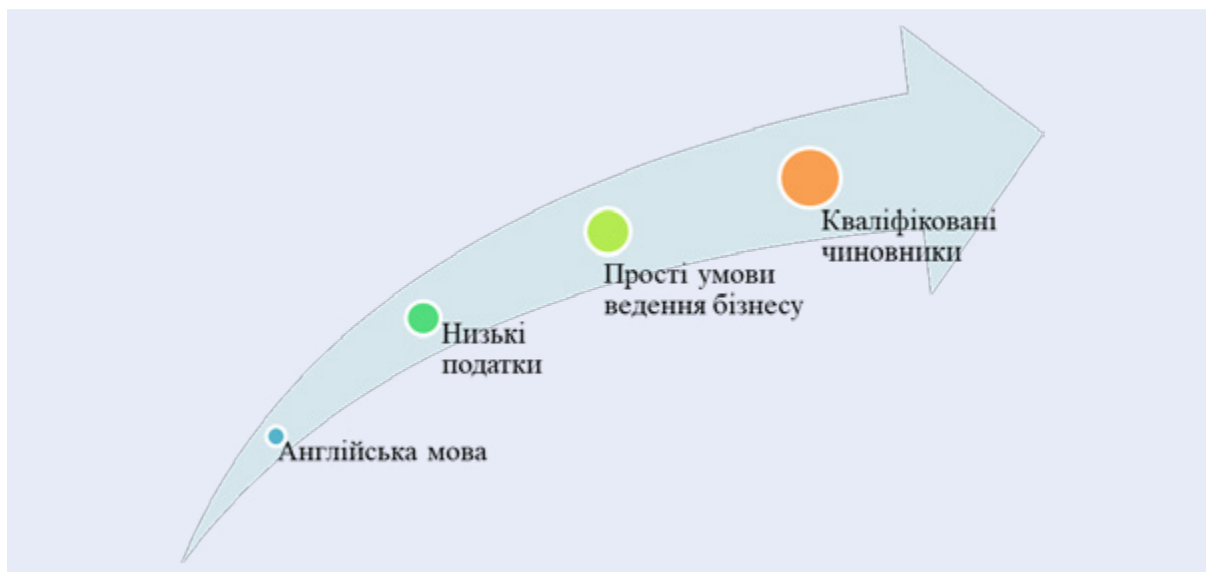
Як і в Гонконзі, у Сінгапурі причиною бурхливого економічного зростання став розвиток бізнесу. Сінгапур – один із провідних економічних, фінансових і торгових центрів, де інноваційний розвиток досягнув найвищих показників і майже всі його досягнення пов'язані з ім'ям однієї людини – батька реформ, колишнього прем'єр-міністра країни Лі Куан Ю.

Лі Куан Ю створив спеціальний антикорупційний орган, щоб запобігти можливій появі корупційних схем. З цією ж метою ним було спрощено всі закони, особливо податкові. Особливістю становлення економічно успішної держави було також ухвалення довгострокової стратегії економічного розвитку, яка вирішувала три завдання: індустріалізацію, залучення іноземних інвестицій та розвиток транспортної інфраструктури.

В умовах конкурентної боротьби Сінгапур сфокусувався на формуванні конкурентоспроможності шляхом стимулювання залучення іноземного капіталу. Основним інструментом стала податкова політика, а саме звільнення від сплати мита і податку на прибуток для підприємств нафтопереробної і легкої промисловості, суднобудування, електроніки та високих технологій.

Лі Куан Ю перетворив колишню британську колонію Сінгапур на рай для інвесторів і пекло для порушників законів.

Незважаючи на дефіцит ресурсів і корисних копалин, Гонконг і Сінгапур наприкінці XX ст. зробили стрімкий економічний прорив, а влада цих двох країн стверджує, що їх секрет процвітання ґрунтується на чотирьох складових: англійська мова, низькі податки, прості до неймовірності умови ведення бізнесу та вкрай кваліфіковані чиновники, зарплати яких прирівнюються до зарплат у великих компаніях[4].

**Рис. 1. Складові процвітання економіки на основі досвіду Гонконгу і Сінгапуру**

Джерело: Побудовано автором за матеріалами[4].

Показовою рисою економічної політики Тайваню є її постійна зміна за незмінності стратегії економічного зростання. Чотири десятиріччя воєнного стану економіка країни росла в середньому на 8% за рік.

Відмінними рисами економічної модернізації були поступовість, ненасильницький характер конкретних заходів та урахування національних традицій. Чинниками тайванського економічного дива стали: економічна стратегія і пріоритети розвитку, домінування малого й середнього бізнесу, професійна підготовка населення, сприятливий бізнес-клімат[3]

Перші десять років з 1950 по 1960 рік головною економічною стратегією Тайваню була макроекономічна стабілізація, головним чином – збалансований державний бюджет, та заміщення імпорту. Завдяки земельній реформі різко виросла продуктивність сільського господарства, тому стало можливим використовувати доходи аграрного сектору для фінансування промисловості.

На другому етапі, який тривав з 1961 по 1970 рік, ми вже бачимо Тайвань з орієнтованою технологічною економікою.

Творець економічного дива Тайваню Чан Кайші побудував на Тайвані невидиму «Китайську стіну» між бізнесом і чиновниками, які займалися впровадженням економічної політики: перехід бізнесменів на державну службу або зайняття чиновників бізнесом були категорично виключені. Цей запобіжник корупції та незаконного збагачення існував ще принаймні років 15 після смерті Чан Кайші. Ця «Китайська стіна» – небачене явище не лише для України, де бізнес і держапарат взагалі нероздільні, а й для більшості країн[5].

Отже, досвід країн «азійських тигрів» є надзвичайно показовим для сучасної України. За рахунок підвищення якості освіти, професійного рівня працівників та інвестування в НТП наша країна може досягти швидкого економічного зростання. Створення інноваційної моделі розвитку економіки, яка враховуватиме розбудову інфраструктури, залучення прямих іноземних інвестицій, експортоорієнтованість та стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу є наступним кроком до стабільної і процвітаючої економіки нашої країни.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Південна Корея: економічне диво за одне покоління. Інститут просвіти. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://iprosvita.com/pivdenna-koreia-ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnia/>
2. Економічне диво за одне покоління: Південна Корея – приклад для України. Finance.UA. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://news.finance.ua/ua/news/-/400091/ekonomichne-dyvo-za-odne-pokolinnya-pivdenna-koreya-ryklad-dlya-ukrayiny>
3. Інформація з офіційного сайту Українського центру майбутнього – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://strategy.uifuture.org/kraina-z-rozvinutoyu-cifrovoyu-ekonomikoyu.html#6-2-1>
4. Кирилов Ю.Є. Чи можливе економічне диво в Україні?// Ю.Є. Кирилов – Херсон: Ефективна економіка № 2, 2014. УДК 33:327.7 (477) Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2741>
5. Новіков В. Творці економічних див: Чан Кайші. Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://petrimazepa.com/miraclecreatorchiangkaishek.html>



КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

## ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ: ДОСВІД КРАЇН ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ

Ментори від ЗВО:

**Дугінець Ганна Володимирівна,**

завідувач кафедри світової економіки, д.е.н., доцент

**Новікова Наталя Леонідівна,**

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування,  
д.е.н., доцент

**П'ятницька Галина Тезіївна,**

професор кафедри менеджменту, д.е.н.

Учасники:

**Лукашова Людмила Віталіївна,**

к.е.н., доцент, докторант кафедри менеджменту

**Бойко Людмила Володимирівна,** Факультет «Економіки  
менеджменту та психології», 1-й курс ОС «Магістр» 9 група,  
Публічне управління та адміністрування

**Вірич Ірина Олегівна,** Факультет «Міжнародної торгівлі  
та права», 1-й курс ОС «Магістр» 2 група, Міжнародна економіка

За різноманітних передумов, різними методами, різним державам вдалось досягти стрімкого зростання економіки, яке тепер прийнято іменувати «економічним проривом». Для багатьох з них, це підняття стало трампліном для формування нового рівня господарювання, для інших воно мало нетривалий, а інколи і руйнівний ефект.

Протягом останніх десятиліть минулого століття і початок нинішнього характеризуються складними різноспрямованими тенденціями в країнах Латинської Америки. Вони свідчать про структурні зміни, що відбуваються під впливом економічних реформ. Багато аналітиків характеризують нинішній стан як розрив раніше існуючих тенденцій соціально-економічного розвитку країн регіону.

Основними елементами стратегії економічного розвитку, яка реалізується урядами з початку 90-х років ХХ ст., стали забезпечення макроекономічної стабільності та економічного зростання на тлі поглиблення інтеграції в світові ринки, розвиток внутрішнього ринку капіталів, стимулювання накопичень та інвестицій, розвиток нових галузей і виробництв, конкурентоспроможних на зовнішніх ринках.

Далі розглянемо три проєкта «економічного дива», які були застосовані для трьох аграрно-індустріальних країн Латинської Америки: Бразилії, Мексики та Чилі.

Бразильський проєкт модернізації економіки 2000-х років отримав законодавче та інституційне оформлення в період правління Луїс да Сілва (2003-2010 рр.) і був продовжений урядом Ділми Руссефф (з 2011 р). Він полягав у створенні сучасної інфраструктури (будівництво автомобільних і залізних доріг, аеропортів і портів, розвиток енергетичних мереж та водопостачання), що забезпечує умови успішного функціонування та модернізації виробництва. Зниження витрат виробництва і підвищення конкурентоспроможності національної економіки було досягнуто за рахунок впровадження інформаційно-телекомунікаційних систем і, в кінцевому рахунку, підвищення якості управління рухом товарів, послуг і фінансових коштів.[1]

Одним з основних напрямків стало формування ємного внутрішнього ринку, створення нових робочих місць, перерозподіл доходів, вирішення проблеми бідності та підвищення життєвого рівня населення, вдосконалення системи освіти і охорони здоров'я. У інноваційній стратегії зроблено акцент на створення технопарків, інноваційних кластерів та впроваджувальних зон в ряді штатів, що одночасно вирішило проблему

децентралізації науково-технологічних досліджень. Як наслідок, завдяки своєчасно вжитим заходам щодо нарощування державних інвестицій Бразилії вдалося з мінімальними втратами пройти кризовий 2009 рік. Незважаючи на результати, які зуміла досягти Бразилія, програма економічного розвитку мала і недоліки. Так, інвестиційна активність приватного сектора (за винятком провідних бразильських компаній світового рівня) продовжувала залишатися на низькому рівні, так і не вдалося досягти і цільового показника з інвестицій приватних компаній в НДР. Очевидно, що істотним фактором, що вплинув на результати виконання програм промислового і науково-технічного розвитку, стала глобальна фінансова криза 2008-2009 рр.

**Таблиця 1.1. Переваги та недоліки Бразильського проєкту модернізації економіки**

| Переваги  | Недоліки  |
|---|---|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>створення технопарків, інноваційних кластерів та впроваджувальних зон в ряді штатів одночасно вирішує проблему децентралізації науково-технологічних досліджень.</li> <li>зростання ефективності аграрного.</li> <li>сектора завдяки науковим розробкам Бразильської сільськогосподарської дослідної корпорації (Embrapa).</li> <li>завдяки своєчасно вжитим заходам щодо нарощування державних інвестицій Бразилії вдалося з мінімальними втратами пройти кризовий 2009 рік</li> <li>були здійснені великі проєкти в галузі інфраструктури</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>інвестиційна активність приватного сектора (за винятком провідних бразильських компаній світового рівня) продовжувала залишатися на низькому рівні.</li> <li>не вдалося досягти і цільового показника з інвестицій приватних компаній в НДР.</li> <li>частка Бразилії в світовому експорті в 2010 р склала 1,25% при плановому показнику в 1,35%.</li> </ul> |

*Джерело: розроблено автором на основі [1], [2], [3]*

Мексика з середини 80-х років минулого століття проводила активну політику модернізації з використанням ліберальної ринкової моделі. Реформування здійснювалося на шляху демонтажу колишньої економічної системи через масштабну приватизацію державних підприємств. Вона поєднувалася з не менш масштабним зниженням митних обмежень, відкриттям внутрішнього ринку для іноземних інвестицій. Логічним продовженням курсу на більш глибоке включення в глобальні процеси стало приєднання Мексики до північноамериканського угодою про вільну торгівлю (НАФТА), укладеним між США, Канадою і Мексикою та вступив в силу в 1994 році. Поряд з реальним сектором важливим напрямком структурних перетворень стала валютно-фінансова сфера. Була поставлена під контроль зовнішня заборгованість. Помітні зміни відбулися, перш за все, в обробній промисловості. Її розвиток характеризувався внутрішньогалузевими зрушеннями, прискореним зростанням ряду середньої високотехнологічних виробництв. Крім того, Мексика позиціонує себе як великого виробника і експортера електронної та електротехнічної продукції. До 2010 року вона увійшла до списку найбільших платників у світі виробників і експортерів телекомунікаційного обладнання, електроніки, автомобілів і запчастин до них. [4]

Стратегія модернізації Мексиканської економіки характеризувалася очевидними перекосами, наявністю серйозних соціальних і політичних витрат. Серед них: загострення протиріч пов'язані з ростом масштабів бідності та сплеском корупції. А також, тільки посилювався розрив між експортоорієнтованими галузями, та тими, продукція яких призначена для внутрішнього споживання за рівнем технічної оснащеності і продуктивності праці.

З досвіду Мексики потрібно звернути увагу на зарубіжну традицію фіскальних інструментів та механізмів, що підтвердили свою ефективність на практиці:

1. полегшувати податкове адміністрування та впроваджувати електронну звітність;
2. надавати податкові пільги та податкові кредити для підприємств, що займаються інноваційною діяльністю;
3. здійснювати податкову підтримку малого бізнесу;
4. заохочувати інвестиційну діяльність, розвиваючи фіскальні стимули.

**Таблиця 1.2. Переваги та недоліки Ліберальної ринкової моделі модернізації Мексики**

| Переваги   | Недоліки   |
|--|--|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>помітні зміни відбулися, перш за все, в обробній промисловості.</li> <li>значні результати досягнуті в автомобілебудуванні, яке перетворилося в один з ключових секторів економіки.</li> <li>підвищилася роль Мексики на глобальних ринках.</li> <li>масштабний приток іноземного капіталу</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>стратегія модернізації характеризувалася очевидними перекосами, наявністю серйозних соціальних і політичних витрат.</li> <li>зберігається розрив за рівнем технічної оснащеності і продуктивності праці між експортоорієнтованими платформами і галузями, продукція яких призначена для внутрішнього споживання.</li> <li>загострилися протиріччя, пов'язані з ростом масштабів бідності та злиднів, сплеском корупції.</li> <li>зниження ролі сільського господарства в економіці країни.</li> </ul> |

*Джерело: розроблено автором на основі [3], [4]*

Структурні зрушення в Чилі не обмежувалися перебудовою її галузей, а включали в себе комплекс рішень щодо лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, виходу на світові ринки, зміни відносин зі світовою кредитно-фінансовою системою. Глибина змін, що відбулися в країні найбільш проявилася в експортоорієнтованих галузях національної економіки, а також у банківській сфері. Характерною особливістю структурної перебудови економіки Чилі є не стільки поява нових галузей національного господарства, скільки глибока перебудова ряду вже існуючих галузей. Чилійські підприємства сфери послуг стали конкурентоспроможними на міжнародному та глобальному рівнях. Найбільш розвиненою телекомунікаційною системою в регіоні, що дає їй природну перевагу в області ІТ і інтернет-технологій. [5]

Відмінною рисою модернізації чилійської економіки є (викликана браком коштів) відмова від погоні за принципово новими, «високими» технологіями і максимальне використання вже наявного обладнання. Винятком, мабуть, є військово-промисловий комплекс Чилі, багато галузей якого, включаючи авіаракетну, були створені практично з нуля.

Зовнішньоторговельна лібералізація в Чилі змусила значну частину промислових підприємств переорієнтуватися зі стандартів внутрішнього ринку на стандарти світового ринку, активно шукати і завойовувати свої ніші в міжнародному поділі праці. Це сприяло поліпшенню якості і оформлення чилійських товарів, збільшення глибини переробки вихідної сировини, впровадження нових технологій. Все це, в кінцевому рахунку, сприяло прискоренню модернізації економіки і суспільства. [6]

Тим часом відсутність системи захисту місцевих виробників продукції для внутрішнього ринку на першому етапі поставило їх на межу банкрутства і призвело до тимчасового посилення залежності від імпорту продовольства. Ситуація була виправлена лише в другій половині 80-х років завдяки введенню компенсаційного механізму захисту від нестабільності зовнішніх ринків за трьома основними позиціями – пшениця, олійні та цукор. Досвід Чилі показує, що лібералізація і демонополізація експорту сприяють піднесенню сільського господарства лише в поєднанні з протекціоністськими заходами щодо імпорту продовольства

Ситуація з «економічним проривом» у Чилі виявилися дуже неоднозначною і досі є предметом численних спорів. Багато вчених скептично ставляться до чилійської моделі «економічного прориву». Економічне зростання почалось ще до приходу до влади військового уряду. Та й своїм скромним зростанням в той період Чилі була зобов'язана виключно видобутку корисних копалин (в основному міді), яка практично вся йшла на експорт. Для економічного розвитку Чилі і справді вирішальним є вектор змін цін на сировину і якщо раптом вони різко знизяться, чилійська економіка не витримає. Економічне зростання в Чилі почався тільки в 1984 р і складало від 4 до 6%, за різними даними. Але це зростання було викликане винятковими надприбутками, які надавав військовий режим зарубіжному капіталу.

**Таблиця 1.3. Переваги та недоліки Чилійської моделі «економічного прориву»**

| Переваги   | Недоліки  |
|--|---|
| <ul style="list-style-type: none"> <li>Чилі займає 33-є місце в світовому рейтингу конкурентоспроможності і 2-е серед країн Латинської Америки</li> <li>Чилійські підприємства сфери послуг стали конкурентоспроможними на міжнародному та глобальному рівнях.</li> <li>Кількість іноземних туристів за останнє десятиліття збільшилася вдвічі</li> <li>найбільш розвиненою телекомунікаційною системою в регіоні, що дає їй природну перевагу в області ІТ і інтернет-технологій.</li> <li>Чилійські бренди просуваються не тільки на профільних торгово-економічних, а й на інших міжнародних заходах різного рівня</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Економіка Чилі продовжує в значній мірі базуватися на виробництві та експорті обмеженої номенклатури сировинних товарів і відповідно залежить від кон'юнктури світових ринків сировини і в першу чергу міді</li> <li>Коли чилійські виробники стали виходити на іноземні ринки, вони зіткнулися з новими бар'єрами, в першу чергу у вигляді стандартів якості.</li> <li>Нестача кваліфікованих кадрів і в цілому низький рівень знання англійської мови</li> </ul> |

*Джерело: розроблено автором на основі [5], [6]*

Існує думка, що ніякого економічного розвитку в Чилі не було, а у 1984-1989 рр. відбувалось лише відновлення зруйнованого Піночетом народного господарства. До дореволюційного рівня розвитку, чилійська економіка за роки «економічного дива» так і не повернулася.

Чилійська модель інноваційного розвитку приваблива для сільськогосподарських областей України, де «ланцюжки приросту вартості» створюються з ініціативи самих агропереробних комбінатів. Мотивом такого об'єднання має бути змога його учасників залучати сучасні агротехнології, що забезпечувало б конкурентоспроможність кінцевої продукції, що є дуже важливим для України. Якщо ж поширити такі ланцюжки «приросту вартості» й на інші галузі, то можна створити базу для технологічного поштовху, залучивши наукомісткі технології. [6]

В результаті проведеної латиноамериканськими країнами активної роботи по вдосконаленню системи управління науково-технічною та інноваційною діяльністю оптимізується її інституційна структура, конкретизуються інструменти та форми фінансової підтримки. Збільшуються асигнування на НДР як в номінальному, так і відносному вираженні (за часткою в ВВП). До цього слід додати більш чітке визначення цілей і завдань модернізаційної політики. Одночасно підвищується значення державної інноваційної та освітньої практики, що визначає загальні умови науково-технічного прогресу. Латинська Америка просувається вперед як в плані економічного розвитку, так і інвестицій. Бразилія, Мексика, Чилі витрачають на НДР більше коштів, ніж коли небудь раніше.

Аналізуючи причини економічного ривка латиноамериканських країн багато дослідників вказують на вкрай вигідну зовнішню кон'юнктуру, перш за все високі ціни на експортні товари держав регіону – сировина, енергоносії та продовольство. Також важливим стало значне розширення внутрішнього ринку за рахунок великих державних інвестицій, фінансових субсидій окремим галузям і малозабезпеченим громадянам, загального підвищення життєвого рівня і купівельної спроможності населення, що і стало основним двигуном зростання.

Багато оглядачів стверджують, що демократичні системи влади в Латинській Америці слабо розвинені і несприйнятливі до змін, саме тому економічні реформи виявилися не в змозі викликати суттєве зростання або скоротити кричущу нерівність в доходах. Не тільки економічні реформи забезпечують економічне зростання. Швидше саме стабільність політичних інститутів дозволить країні регіону вийти на новий рівень розвитку. Якість представницьких інститутів, верховенство права і демократичний контроль є важливими факторами створення умов для стійкого і довгострокового економічного зростання на рівноправній основі.

Загальні підсумки досвіду реформування економіки в країнах Латинської Америки, згідно з різними дослідженнями, довели що:

1. Реформи не завжди приносять вигоди; структурні реформи пов'язані з великими витратами в короткостроковій перспективі;
2. Одні реформи повинні спиратися на інші;
3. Будь-яка реформа створює передумови для інтенсифікації перерозподільних процесів;
4. В період проведення реформи роль держави збільшується; приватизація не гарантує реструктуризації і підвищення ефективності;
5. Лібералізація зовнішньої торгівлі повинна здійснюватися поступово і вибірково (в залежності від рівня розвитку економіки, якості державного управління та пріоритетів розвитку);
6. «Вільна» конкуренція ефективна тільки в тому випадку, якщо вона підтримується відповідного інституційного інфраструктурою; вільний ринок сам по собі не гарантує розвиток і багатство, домогтися стійких темпів економічного зростання, уникнути політичної нестабільності і зберегти свою фінансову систему під суверенною контролем;

Витрачені зусилля на реалізацію політики «економічного прориву» може виправдати очікування лише тоді, коли має довгострокові позитивні результати, якими може бути стабільне стрімке зростання ВВП. Якщо припустити, що проривна економіка має місце за умови зростання на 7% щорічно, то за 5 років така економіка має зрости на 40%. Далі розглянемо статистичну можливість такого сценарію для України.

Якщо взяти середнє значення за часом та країнами, «середня» економіка може зрости більш ніж на 40% із шансом (приблизно) 7%. Це не високий шанс, але це не неможливо. Крім того, можна стверджувати, що «середня» економіка не є хорошим еталоном для порівняння для України, оскільки Україна в даний час є країною з великим потенціалом.

Україна історично здатна швидко зростати, у період з 2003 по 2008 рік кумулятивний показник зростання економіки був близьким до омріяних 40 % (рис. 3.6).

Така ситуація спостерігалась у багатьох країнах, це був час, коли майже всі економіки, що розвиваються, швидко зростали, і це зростання часто пояснюється бумом цін на товари (наприклад, Україні були вигідні високі ціни на сталь). Це також був час, коли світовий економічний цикл перебував у режимі сильного розширення. Швидко рости в цих умовах набагато легше, ніж швидко рости зараз у період глобальної рецесії.

Якщо скоригувати результати на темпи зростання випуску продукції в країні за цінами на сировину та заходи глобального економічного зростання, то зростання в Україні нечасто перевищувало 40%. Це означає, що в історичному плані Україна не зростала швидко, коли глобальні економічні умови не були сприятливими. Отже, коли глобальне середовище слабке (як зараз), Україна має перед собою більш перепони для досягнення мети зростання на 40%. Плани щодо пришвидшення економічного росту мають і ще один ризиковий аспект. На тлі конфлікту на Донбасі, падіння економіки, курсу гривні у 2015 році Україна провела реструктуризацію боргів.

**Рис. 3.6.** Кумулятивний показник зростання ВВП за 5 років, у %, 2000-2019 р.

Джерело: розроблено автором за даними Світового банку

Як показав проведений аналіз Україна історично спроможна на реалізацію «економічного прориву», вона має багату ресурсну базу і потенціал розвитку. Єдине чого вона потребує є науково обґрунтована система законодавчих рішень, які б могли сформувати ту саму політику «економічного прориву» і привести Україну до статусу «економічного дива».

#### ДЖЕРЕЛА:

1. Приходько О. Бразильська економіка: із лялечки в метелика? [Електронний ресурс] / О. Приходько – Режим доступу: [https://zn.ua/ukr/foreign\\_economics/brazilska\\_ekonomika\\_iz\\_lyalechki\\_v\\_metelika.html](https://zn.ua/ukr/foreign_economics/brazilska_ekonomika_iz_lyalechki_v_metelika.html).
2. Дальянегра Л. Перехід від авторитаризму до демократії: латиноамериканська специфіка / Л. Дальянегра, О. Дабене, Л. Калверта, 1997. – 112 с.
3. Весела Н. Інтеграція країн Латинської Америки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук / Весела Н., 2002. – 29 с.
4. Боровков А. Н. Мексика на новому повороті економічного і політичного розвитку. / А. Н. Боровков, І. К. Шереметьєв., 1999. – 129 с
5. Д'якова Л. Чилійська модель розвитку [Електронний ресурс] / Людмила Д'якова – Режим доступу: <http://svom.info/entry/459-chilijjskaya-model-razvitiya/>.
6. Albuja J. Analysis of the Competitive Factors of Businesses in Chile / J. Albuja, L. Merino. // Espacios. – 2017. – №29. – С. 11.



ДВНЗ «КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

## ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Ментор від ЗВО:

**Ільницький Денис Олександрович**,  
професор кафедри міжнародної економіки, д.е.н.

Учасники:

**Загладько Владислав Олександрович**, капітан, 4 курс,  
Міжнародна економіка

**Тимофєєв Роман Дмитрович**, 4 курс, Міжнародна економіка

**Боярчук Владислав Вадимович**, 4 курс, Міжнародна економіка

**Нестерчук Валерія Олександрівна**, 4 курс, Міжнародна економіка

**Гарбарчук Вікторія Валеріївна**, 4 курс, Міжнародна економіка

### ВСТУП

З часів здобуття Україною незалежності, триває процес становлення національної моделі економічного розвитку. На жаль, вітчизняними та іноземними науковцями і політиками її ефективність часто ставиться під сумнів, основною підставою чого є відсутність видатних результатів, які можна було б здобути за такий тривалий період. На процес становлення національної моделі економічного розвитку впливають як внутрішні (ендогенні), так і зовнішні (екзогенні) чинники, аналіз яких, дозволяє оцінювати її зрілість. Зокрема, періодичні міжнародні і глобальні економічні кризи становлять значний виклик для перевірки ефективності національної моделі та загрозу для реалізації національних економічних інтересів.

Актуальність даного дослідження зумовлена як нереалізованим потенціалом економіки України, так і доцільністю поєднання антициклічних заходів з системними перетвореннями, які у сукупності могли б забезпечити прискорений перехід від рецесії та стагнації до економічного піднесення і буму.

За останні 30 років багато важливих глобальних процесів і трендів не знайшли належного втілення в моделі економіки України. Зокрема, йдеться про прискорену сервізацію економік розвинених країн та їх наступний перехід до економіки знань, діджиталізацію (комп'ютеризацію, інформатизацію) економічного і суспільного життя, науково-технічний розвиток і перехід на V та VI технологічні уклади (у т.ч. автоматизацію, робототехніку, макро- і нано-технології), моделі розширеного відтворення та нарощення частки доданої вартості, формування глобальних виробничих мереж і ланцюгів доданої вартості, комерціалізація багатьох соціальних секторів, природніх монополій та нарощення інвестицій у вищу освіту і наукові дослідження. За цей час також зазнавали змін суспільні пріоритети країн-лідерів (пріоритети сталого розвитку, ефективність бюрократичного апарату, політична інклюзивність громад, тощо), які взаємопов'язані з економічним розвитком та зазнавали взаємного впливу.

Метою дослідження є обґрунтування рекомендацій для розробки та реалізації стратегії «економічного прориву» в Україні на основі визначення цього поняття, аналізу і систематизації його складових в інших країнах.

У роботі розкрито поняття «економічного прориву»; визначено основні інструменти та стратегії розвитку; узагальнено досвід успішних держав; запропоновано основні пріоритетні напрями забезпечення конкурентного розвитку економіки, шляхом втілення мобілізаційної моделі, що дозволить ефективно поєднати вітчизняний потенціал, ресурсну базу, можливості та рушійні сили глобальних ринків при повному забезпеченні національних інтересів України.

## РОЗДІЛ 1. ДОСВІД КРАЇН, ЯКІ ЗДІЙСНИЛИ «ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ»

### ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»

В науковій періодиці існує велика кількість різноманітних термінів для опису руху економічних систем: «зростання», «розвиток», «прогрес», «еволюція», «прорив», «бум», «диво». Природа економічного зростання та розвитку досліджувалася вченими протягом багатьох століть: вперше теорію економічного зростання на основі розподілу праці, технологічного прогресу та накопичення капіталу було висунуто ще у 1776 році Адамом Смітом.

Економічний розвиток, як предмет дослідження, лишається актуальним дотепер. Чітке визначення цілей, пріоритетів, системи заходів, методів та інструментів дозволяють ефективно управляти темпами розвитку економічної системи, забезпечуючи її сталість та стійкість.

Кожна з країн, що досліджувались, мала унікальний шлях досягнення економічного зростання демонструючи прихильність до визначеної парадигми розвитку, що базувалася на певному баченні, стратегії, наборі заходів, пріоритетних галузях, інтересах окремих соціальних груп, тощо. Окрім того, виокремлюються чотири базові теорії економічного розвитку: модернізації, залежності, світ-системного підходу та глобалізації. Теорії окреслюють основну рушійну силу економічного розвитку, пропонуючи конкретні стратегічні інструменти.

Деякі національні моделі та стратегії розвитку були настільки успішними, що дозволили країнам здійснити так званий «економічний прорив».

### ВИЗНАЧЕННЯ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»

Для виокремлення поняття «економічного прориву» було зібрано різноманітні визначення опису процесів зростання та розвитку економіки. Їх спільною рисою є прискорення економічного розвитку шляхом інновацій та трансформацій у соціальній, політичній та виробничій сферах, що супроводжується економічним зростанням та добробутом населення.

В цьому дослідженні пропонуємо спиратись на наступне розуміння «економічного прориву». Економічний прорив – це **результат реалізації певної стратегії, спрямованої на підвищення ефективності національної економіки, який спирається на комплексне поєднання внутрішніх і зовнішніх умов та чинників, котрі за певний період призвели до інтенсивного приросту та стійкого утримання високого рівня соціально-економічних показників**. Кількісно економічним проривом вважаємо **період приросту ВВП на особу, який перевищує світовий показник більше ніж на 7% протягом 5 років**.

Країнами-піонерами «економічного прориву» середини ХХ ст. є: США, Західна Німеччина, Італія та Японія. Після глибокого економічного спаду, ці держави за відносно короткий проміжок часу спромоглися не тільки відновити власну економіку, але й досягти провідних світових позицій.

Окремо варто відзначити унікальний досвід США під час Другої світової війни. На тлі військових дій, наслідків глобальної депресії та повного занепаду світової економіки, показник ВВП на особу за період з 1939-1945 рр. збільшився вдвічі.

### ПОШУК КРАЇН, ЩО МАЛИ ДОСВІД «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»

Задля проведення економічного аналізу з метою виявлення держав, що мали «економічний прорив», було зібрано ряд показників країн з 1960 по 2018 роки. В якості базису було використано дані Світового банку. Для виявлення потенційно зіставних країн застосовувалися певні критерії, визначені більш детально у повній версії аналітичного дослідження.

В результаті застосування вищезазначених критеріїв було визначено 13 зіставних країн, а саме: Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Кіпр, Південна Корея, Латвія, Литва, Німеччина, Польща, Таїланд, Франція та Японія.

### ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЗІСТАВНІ КРАЇНИ

#### 1. Греція (Елладське диво)<sup>1</sup>

Стрімке післявоєнне відновлення і розвиток грецької економіки викликані ефективним та швидким акцентуванням на пріоритетних галузях промислового сектору (насамперед, орієнтація на хімічну промисловість), бумі будівництва у 50-ті роки (та наступною високою урбанізацією), девальвацією після інфляції, а також на

<sup>1</sup> Названо авторами

активному розвитку сфери послуг, особливо туризму. За планом Маршалла Греція отримала 336 млн дол. США допоміжних ресурсів, що на сьогоднішній день складає 3,71 млрд дол. США. Здійснена релігійна і освітня реформи, що забезпечило країну власними кваліфікованими кадрами та була створена основа для появи середнього класу. З 1950-1973 року Греція показує темпи приросту ВВП у 6-7% щороку, стає європейським лідером у транзитних і туристичних послугах.

## **2. Ірландія (Ірландський тигр)**

Ключовими чинниками розвитку економіки Ірландії в 1970-х роках стали: іноземні інвестиції, присутність висококваліфікованої робочої сили, соціальна згода в політиці встановлення обсягу заробітної плати та вигідне географічне положення країни. Іноземний капітал було спрямовано в пріоритетні сектори: високих технологій, інформаційний сектор та сільське господарство. Основними інструментами заохочення іноземних інвесторів стали: зниження податку на прибуток та створення вільних економічних зон. Приєднання до Європейської економічної спільноти відкрило нові ринки збуту та окреслило кращі економічні перспективи. Одними з джерел ресурсів стали 60 млрд дол. США чистих субсидій з структурних фондів ЄС, які витрачались на розвиток освіти та фізичної інфраструктури: дороги, мости, порти тощо. Ірландські банки почали зарубіжну експансію, пропонуючи клієнтам вигідні умови кредитування. Ірландія стала плацдармом для 300 американських компаній для розширення бізнесу в Європі. Новий фінансовий центр в Дубліні забезпечив робочі місця 15 тис. працівникам. Темпи зростання Ірландії в період прориву становили 8%.

## **3. Іспанія (Іспанське диво)**

Наприкінці 1950-х років економіка Іспанії зазнала інфляційної кризи, яку режим Франко подолав через повну перебудову економіки. Було впроваджено «План стабілізації» (1959), що передбачав: зняття торговельних обмежень для заохочення міжнародної торгівлі, зняття урядового контролю над цінами, зменшення інфляції шляхом впровадження жорсткості грошово-кредитної та фіскальної політики (підвищення непрямих податків, встановлення «ліміту» в банківському кредиті), контроль державних витрат, обмеження накопичення нового державного боргу, лібералізацію внутрішніх ринків, усунення адміністративно-бюрократичних обмежень, включення песети до Бреттон-Вудської системи, заохочення прямих іноземних інвестицій. Економічний бум Іспанії (1959-1973) частково зумовлений зростанням її туристичної галузі, що створила робочі місця в готельному та будівельному секторах. У цей період ВВП країни зростав в середньому на більш ніж 7% на рік, а промисловість, модернізувавшись, – на близько 10%. Частка сільськогосподарської продукції в ВВП знизилася з 22,6% в 1960 році до 11,6% в 1973 році.

## **4. Кіпр (Диво на острові)<sup>2</sup>**

Економіка зазнала відновлення у стилі V, керованого легким виробництвом та туризмом. Прорив спирався на чотири плани надзвичайних економічних заходів. Джерелом інвестицій та висококваліфікованої робочої сили стали емігранти, які з'явилися внаслідок громадянського конфлікту в Лівані 1975-90 рр. Перший і другий плани (1979-1981) були спрямовані переважно на допомогу біженцям, через реалізацію житлової програми та стимулювання економіки за рахунок прийняття експансіоністської фіскальної та грошово-кредитної політики. Кіпр вибрав нішу офшорного центру, парламент прийняв законодавство, що встановлює пільгові умови для офшорного бізнесу, і почав вести переговори щодо угод про усунення подвійного оподаткування, які зміцнили економічні відносини з іншими країнами. Створення фірм було заохочене ефективною бюрократією, простими процедурами, відсутністю корупції та хорошою інфраструктурою. Третій план (1979-1981) був спрямований на протидію перегрівання економіки шляхом прийняття обмежувальної грошово-кредитної політики. Четвертий план (1982-1986) збалансовував економічну експансію. Внаслідок реалізації планів, за період 1976-1986 рр. ВВП зріс до середньорічного рівня 8,4% в реальному виразі.

## **5. Литва, Латвія, Естонія (Балтійські тигри)**

Країни Балтії зазнали економічного спаду у 1991-1992 роки, однак вже за період 2000-2007 рр. показали рекордні для Європи темпи приросту ВВП – у 8,6% (Естонія), 8,5% (Латвія), 7,2% (Литва). Основою зрушень стали якісні структурні реформи державної системи та інституцій, а саме: децентралізація податкової системи, створення ефективного місцевого управління, стабільність фінансової та політичної системи, лібералізація кредитної політики. Ресурсною базою були кошти МВФ та ЄБРР – кожна країна кредитувалася на 300-500 млн дол. США щороку. Приплив іноземних капіталів обумовив значне зниження комерційної ставки кредитування. Споживання імпортованих товарів збільшувалося, що викликало дефіцит платіжного балансу, в той час як реальний сектор не був відновлений до рівня 80-х років та не фінансувався. Грошова маса не підкріплених кредитів призвела до перегріву економіки, з 2007 року починаються перші кризові тенденції, «лопання кредитної

<sup>2</sup> Названо авторами

бульбашки» – в країнах Балтії інфляція піднімається вище 10%. Уряди країн намагалися не допустити девальвації, але не встигли через світову кризу 2008.

#### **6. Польща (Шокова терапія)**

Польща 1992-го – гіперінфляція (640%), висока ступінь тінізації економіки, зовнішній борг майже 80% ВВП. Для поліпшення ситуації проводилась стратегія «Шокової терапії» – програма швидкого переходу від централізованої планової економіки до ринкової системи. Ключові реформи: податкова реформа, лібералізація умов для іноземних інвесторів, реструктуризація державних компаній, заборона національному банку фінансувати дефіцит бюджету, запровадження антимонопольної політики, соціальні та трудові реформи, стратегія рівномірного розвитку регіонів. Також держава стримувала інфляцію за допомогою стабілізаційних кредитів МВФ. В результаті швидкої приватизації до 1994 року частка приватних промислових підприємств сягнула 50%. Відбулися реформи в сферах охорони здоров'я, адміністративна реформа, реформа освіти, пенсійна реформа. Польща відзначилася тісним співробітництвом з інституціями ЄС, швидкими темпами економічної інтеграції. Наслідок – висока підприємницька активність, створення до 300 тисяч нових підприємств щороку. Польща домовилась про реструктуризацію частини зовнішнього боргу та списання приблизно 25 млрд доларів боргу. Приріст ВВП в середньому становив 4,6%.

#### **7. Південна Корея (Диво на річці Хан)**

Розвиток економіки Кореї поділяють на три періоди: імпортозаміщення (1953-1961), експортоорієнтованість (1962-1972), розвиток важкої та хімічної промисловості (1973-1979). В період імпортозаміщення країна спиралася на високі імпортні тарифи. В 60-х роках Корея отримує фінансову допомогу і доступ до державних закупівель США, що відкрило нові ринки збуту та дозволило накопичувати ресурси для інвестування у сучасне імпортне обладнання. В другому періоді були встановлені експортні квоти та перелік заборонених товарів для імпорту. Заборонялось виводити капітали закордон, усі державні ресурси та приватні капітали були направлені на перехід на нові технологічні уклади та розширення експорту. Уряд здійснював кроки аби підвищити рівень освіченості населення та наукомісткості виробництва. Компанії були змушені інвестувати в потрібні державі галузі через загрозу виникнення проблем з податковою та отриманням ліцензій. Держава концентрувала зусилля на пріоритетних галузях: металургія, легка промисловість, хімічна промисловість, машинобудування. Експорт зріс майже у 29 разів – з 55 млн дол. США в 1962 до 1,6 млрд дол. США в 1972. Структура експорту змістилась з с/г продукції на промислові товари. В період з 1973-1979 зростання ВВП було 11%.

#### **8. Таїланд (Тайське диво)**

Економічне зростання Таїланду можна поділити на три періоди. Перший період (1950-1973) характеризувався швидкою інституціоналізацією. Урядом були створені інститути, які визначали пріоритети в межах річних бюджетів. Активізація бізнес-діяльності спиралась на політику сприяння внутрішнім та іноземним інвесторам. Державні інвестиції в інфраструктуру (створення доріг та систем зрошення) призвели до підвищення продуктивності сільськогосподарського сектору, а доходи від розширення експорту продукції сформували ресурси для ранньої індустріалізації та імпортозаміщення. Уряд стримував утворення державного боргу. Другий період (1974-1985) характеризувався політичною нестабільністю, але водночас дотриманням ключових принципів. Під час третього етапу (1986-1996), на який припадає економічний прорив, відбулась девальвація бата та падіння світових цін на нафту, що прискорило експорт промислової продукції сектору. Інвестиційна політика сприяла розвитку легкої, переробної промисловості та сфери послуг. Уряд зменшив навантаження на державний бюджет і активізував будівництво. Ключовим джерелом інвестицій було внутрішнє нагромадження капіталу. Цей період вирізняється найвищими показниками економічного зростання, в середньому 9,1 % за рік.

#### **9. Федеративна Республіка Німеччина (Диво на Рейні)**

Відновлення економіки Німеччини після Другої Світової війни почалось з оновлення основного капіталу. Рівень податкового навантаження на корпорації сягав до 90%, що було основним джерелом відновлення промисловості. Більшість коштів йшли на експериментальні підприємства, виробництва та наукові дослідження. За планом Маршалла за 4 роки ФРН було надано 3,12 млрд дол. США (за сьогоднішньою індексацією) у вигляді кредитів, технологій та обладнання. Уряд провів демонополізацію (частка ринку однієї компанії не могла бути більше, ніж 33%, дві або три – 50%, чотири або п'яти – 65%), встановив держконтроль над цінами (було введено список регульованих продуктів) та заохочував вільну конкуренцію. Було створено середній клас. Основним механізмом детінізації бізнесу стали податкові пільги. Основну частину земельних ділянок передали середнім і маленьким господарствам, а держава заохочувала механізацію та електрифікації господарств. Інвестиції у НДДКР збільшили продуктивність праці на 30% та до 1990-их років країна вийшла на перше місце серед європейських країн по наукомістким товарам та обігнала Японію.

### 10. Франція (Французький дирижизм, Славне Тридцятиріччя)

Франція 1946-го – знищена інфраструктура, спад виробництва 60%, сільськогосподарського сектору – 50%, стрімка інфляція. Створено Генеральний комісаріат з планування, що уособлював принцип «французького дирижизму». Основні реформи у сфері державного управління передбачали підконтрольність урядові ключових секторів економіки – видобувної промисловості, енергетичного комплексу, машино-будівництва і фінансового сектору – ключові комерційні банки з страховими компаніями, запроваджувалось індикативне планування та реформи у трудовій та соціальній сферах. Держава виступала інвестором та заохочувала модернізацію. За планом Маршалла Франція отримала 26,5 млрд дол. США (за сьогодишньою індексацією), активно просувалась економічна інтеграція з іншими країнами. Результат – динамічна модернізація підприємств, збільшення обсягів виробництва у промисловості – з 1952 по 1958 на 52%, а сільського господарства – на 6,8% щорічно за 1949-1962 роки. Частка експорту у ВВП продемонструвала динаміку з 12,4 до 18,3%, погашено основне тіло зовнішнього боргу перед США, відбувся демографічний бум. За час роботи Генерального Комісаріату динаміка ВВП складала 6% щорічно.

### 11. Японія (Японське економічне диво)

Після другої світової війни Японія була окупована США, після чого в 1947 році було прийнято нову Конституцію і країна зосередилась на цивільних технологіях. Держава встановила контроль над ключовими галузями економіки, рівнем цін і заробітної плати, провела земельну реформу (80% землі було продано селянам за низькими цінами) та приватизацію (близько 70% акцій було передано у володіння громадян). Було введено анти-монопольне регулювання (найбільші холдинги Японії були розпущені, а цінні папери введені у вільний продаж). В 1950 році була проведена шокова терапія, що включала: цінову реформу (відмінялись фіксовані ціни); валютну реформу (відміна фіксованого курсу); бюджетну реформу (відміна дотацій збитковим підприємствам, зменшення видатків на управління та баланс державних доходів та витрат). В період з 1950 по 1960 японські компанії придбали більше, ніж 30 тис патентів, що дозволило таким компаніям як Sony, Nikon, Canon, Panasonic, Toyota інтенсивно наростити національний експорт. В 1970 році Японія стає одним із світових лідерів з патентів. Зростання ВВП в період 1961-1970 становило 9%.

## РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ СКЛАДОВИХ, ЩО НАДАЛИ МОЖЛИВІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧИТИ «ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ»

Забезпечення «економічного прориву» спирається на комплексне поєднання внутрішніх і зовнішніх умов та чинників, які призводять до якісного приросту соціально-економічних показників. На нашу думку, основними чинниками забезпечення прориву є:

- Зростаюча продуктивність праці;
- Ефективність державного управління;
- Конкурентне економічне середовище;
- Стала інституційна єдність.

Всі ці чинники глибоко інтегровані в національні моделі управління якістю розвитку всіх сфер економічної діяльності. Країни-лідери спираються на одну з трьох глобальних моделей управління якістю. Наприклад, базисом європейської моделі управління якістю є такі концепції лідерства:

1. Лідерство через бачення, натхнення та чесність.
2. Адаптивне управління.
3. Додавання цінності для споживачів.
4. Досягнення успіху через таланти людей.
5. Використання творчості та інновацій.
6. Побудова сталого майбутнього.
7. Розвиток організаційної спроможності.
8. Стабільне досягнення видатних результатів.



Шлях до здобуття мети стрімкого економічного розвитку лежить через впровадження різноманітних реформ та стратегій. Нині, всі країни світу щороку імплементують десятки реформ для адаптації до глобальних умов. Наприклад, за дослідженням Групи Світового банку «Doing Business 2020», уряди 115 країн лише за рік провели 294 реформи з метою покращення умов ведення бізнесу, створення нових робочих місць, активізації підприємницької діяльності та підвищення рівня доходів населення. Однак спільною рисою всіх «економічних проривів» є те, що їм завжди передують певні реформи, інновації та інвестиції. Досить часто прориву передував період економічного спаду, занепаду чи кризи, для подолання яких країни вдавалися до реформ та стратегій. Впровадження змін не завжди було ефективним або давало значний позитивний ефект. Реформи відрізняються за тривалістю та інтенсивністю (деякі з них були настільки кардинальними, що отримали назву «шокова терапія»). Кожна з них, обов'язково спиралась на певні стратегії (національні, регіональні, галузеві). Одним з інструментів змін було планування: адміністративне чи індикативне.

Успішні реформи спираються на виконавчу дисципліну, дотримання стратегічних пріоритетів, широкий суспільний консенсус та послідовність, незалежно від політичних трансформацій. Спільною рисою більшості стратегій є чітка мета, пріоритети та підпорядкованість національним інтересам.

Особливої уваги потребує роль лідера в реалізації стратегій та реформ. Його основною місією є налаштування злагодженої роботи всіх інституцій у виконанні поставлених завдань та забезпечення політичної волі до змін.

Окремим важливим рушійним чинником виступає середній клас, який є основним джерелом формування та розвитку внутрішнього ринку. Саме він сприяє успішності крупного бізнесу, ефективному та чесному наданню послуг, у т.ч. державних, та здійсненню державного інвестування (в освіту, інфраструктуру та медицину), які приносять загальну користь суспільству, а не окремим індивідам.

У всіх досліджуваних країнах використовувались механізми та інструменти стимулювання економічних відносин (антимонопольне регулювання, податкові пільги, розвиток інфраструктури, сформовані національні інтереси, (див. **Основні інструменти...** на наступній сторінці). Дуже часто країни спираються на інвестиції у формування та модернізацію основного капіталу. Інвестиційні ресурси походять з внутрішніх (створення сприятливого інвестиційного клімату, чіткість законодавства, визначені галузеві пріоритети) та зовнішніх (план Маршалла, ЄБРР, МВФ, структурні фонди ЄС, діаспора), приватних, муніципальних та державних джерел. Варто зазначити, що зовнішня допомога майже ніколи не була основним драйвером розвитку, але могла створювати суттєву підтримку внутрішнім джерелам, часом виконуючи роль каталізатора інвестиційного буму. Країни ефективно використовували зовнішні можливості за рахунок внутрішньої готовності та бажання реалізувати наявний потенціал передусім в пріоритетних, стратегічних галузях.

Державні інвестиції у розвиток інфраструктури (інноваційна, соціальна, критична) слугували вагомим передумовою інвестицій у реальний сектор. Політика промислового розвитку має знаходити монетарну підтримку з боку національного банку. Та навпаки, монетарна політика національного банку спирається на розвиток секторів економіки. У багатьох країнах відбувався прискорений розвиток економіки послуг – туристичної, інформаційної, фінансової галузей, та економіки знань – освіта, фундаментальні, прикладні дослідження, ІТ сектор.

В переважній більшості країн, держава заохочує розвиток ринків всіх факторів виробництва (капітал, праця, знання, інформація, підприємницькі здібності і в тому числі землі) та їх секторальних складових.

Важливою складовою національних стратегій виступала технологічна модернізація та інвестиції в НДДКР, підвищення кваліфікації та якості людського капіталу. Тому за результатом реформ в багатьох країнах відбувся перехід від аграрної до індустріальної економіки, а пізніше – постіндустріальної. Зменшення державного боргу, усунення бюрократичних процедур, виконавча дисципліна, забезпечення ефективності гілок влади та боротьба з корупцією ставали ключовими чинниками підвищення ефективності державного управління економікою. Ці здобутки чітко прослідковуються у провідних рейтингах національних економік (Рейтинг глобальної конкурентоспроможності, Doing Business, Індекс сприйняття корупції, Індекс людського розвитку та Індекс демократії).

## ОСНОВНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАОХОЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

### АНТИМОНОПОЛЬНІ:

(адміністративні, економічні, фінансові, інформаційно-консультаційні):

- розвиток культури цивілізованої конкуренції
- контроль за дотриманням антитрастового законодавства
- встановлення обов'язкових норм припинення незаконних дій (штрафи, санкції)
- фінансовий, податковий та адміністративний вплив на ділову активність;
- перевірки суб'єктів, розгляд заяв, справ, звернення до суду

- розслідування та експертиза
- моніторинг цін та ринків
- надання державної допомоги
- централізоване фінансування

**ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ:**

- Власна фондова біржа
- Вільні економічні зони (місто інноваційної економіки, технологічний парк)
- Єврорегіони
- Інноваційна система
- **Правові**
  - Захист прав власності, у т.ч. акціонерного капіталу та прав інтелектуальної власності
  - Сервісна функція бюрократії
- **Задоволення державних потреб:**
  - Державні закупівлі
  - Національні інтереси
- **Наукові**
  - Прикладні та фундаментальні дослідження і розробки
  - Аналітичне забезпечення
  - Консультування
  - Рейтингування підприємств, регіонів
- **Зовнішньоторговельні:**
  - Знижені торгові бар'єри
  - Квоти (експортні, імпорتنі, інвестиційні)
  - Страхування експортних ризиків

**УНІВЕРСАЛЬНІ:**

- Інфраструктурні проекти
- Конкурентне ринкове середовище
- Міжнародні та національні стандарти
- Програми (цільові, бюджетні, комплексні)
- Проекти розвитку товарних ринків
- Система фіксованих, граничних і вільних цін

**ФІНАНСОВІ:**

- **Бюджетні:**
  - Бюджетні дотації
  - Грантові проекти
  - Субсидії та дотації
- **Валютні:**
  - Валютні операції НБУ
  - Страхування валютних ризиків
- **Кредитні:**
  - Капіталовкладення у високотехнологічні галузі
  - Пільгове кредитування
  - Проектне фінансування реального сектору
- **Фіскальні:**
  - Податки на оплату праці
  - Податкові канікули

**СОЦІАЛЬНІ:**

- Національна ідея
- Дозвільна система
- Соціальна підтримка, страхування, виплати, субсидії, кредити
- Регулювання розподілу доходів

**КЛЮЧОВІ ЦІЛІ ТА ЗАВДАННЯ ЗАОХОЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ**

- Доступність енергетики
- Доступність перевезень
- Інвестиції в інфраструктуру мультимодальних транспортних перевезень
- Інвестиції у людський капітал
- Консолідація податків
- Мінімізації дефіциту бюджету
- Мінімізація витрат на утримання державного апарату
- Міцна співпраця між дослідницькими центрами та промисловістю
- Наукомісткість виробництва
- Низькі банківські ставки за кредитами для реального сектору
- Орієнтація банків на проєктне фінансування реального сектору
- Справедливий доступ до систем якісної освіти, медичного обслуговування

В багатьох випадках в певний період часу держава здійснювала політику протекціонізму в обраних сферах. Підтримка малого та середнього бізнесу, розвиток підприємництва, захист та комерціалізація інтелектуальної власності та наукових досягнень слугували механізмом підвищення конкурентоспроможності крупних компаній та їх виходу на міжнародні ринки. Вони також компенсували недоліки створення потужних державних підприємств в окремих галузях.

Експансія національного бізнесу на міжнародні ринки часто спиралась на державну підтримку, яка в свою чергу базувалась на наявності національних ресурсів. Пріоритетом стратегій був тимчасовий державний контроль над секторами. Внутрішня регіональна політика виступає чинником, що підвищує ефективність національних стратегій та реформ.

**РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ ЩОДО УТВОРЕННЯ (ФОРМУВАННЯ) «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»**

На нашу думку, національна ідея розвитку економічної сфери матеріалізується в триєдиній меті:

- забезпечення сталого розвитку у всіх його вимірах;
- глобальна конкурентоспроможність економіки (у тому числі регіонів/галузей/підприємств);
- високий рівень ВВП на особу та його постійна позитивна динаміка.

Вважаємо, що досягнення поставлених цілей, спирається на два ключових взаємопов'язаних механізми:

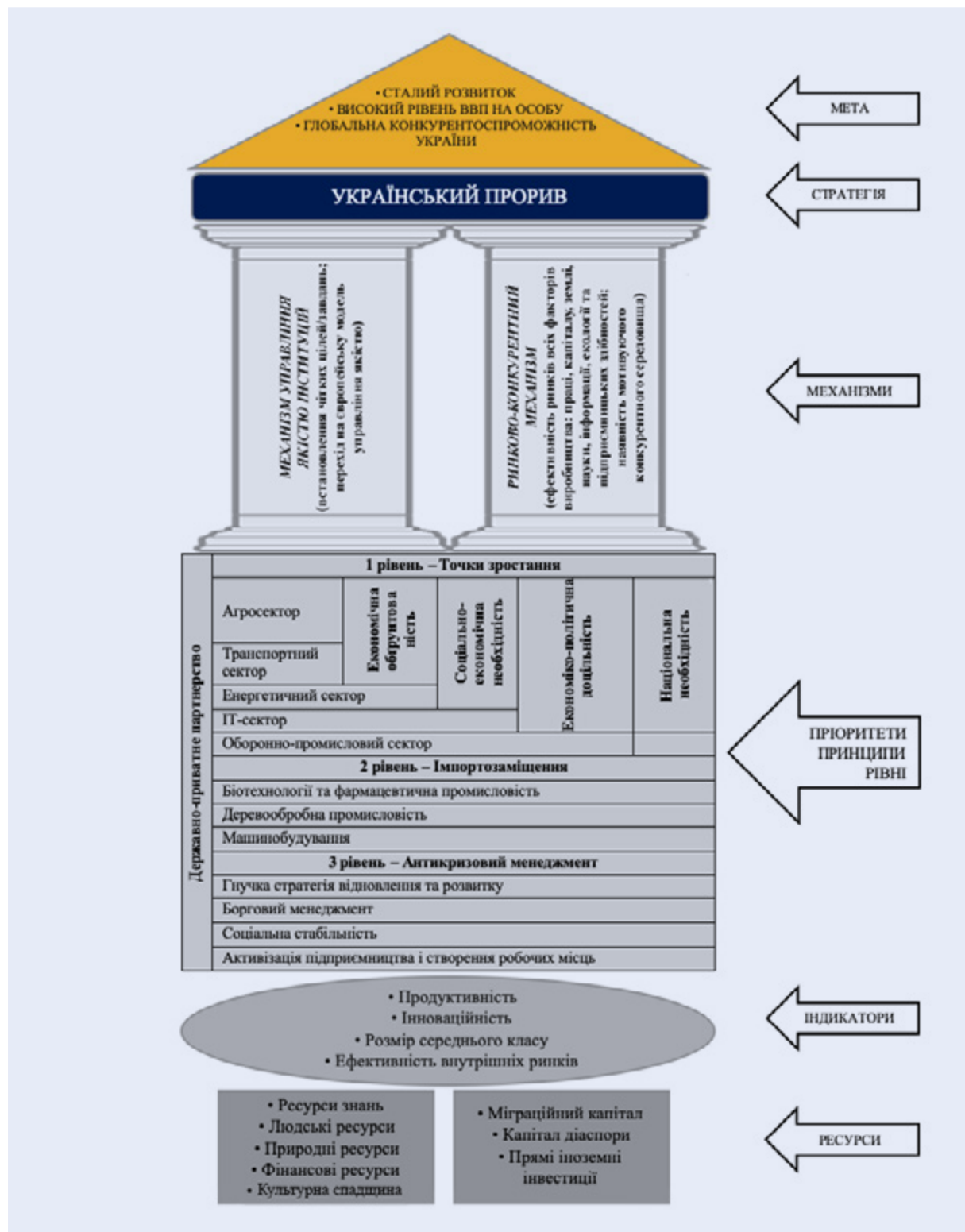
- ринково-конкурентний;
- управління якістю інституцій.

Основними аспектами ринково-конкурентного механізму мають бути ефективні ринки всіх факторів виробництва (праці, землі та природних ресурсів, капіталу та валют, знань (освіта, наука, інновації) та їх продуктивність (збільшення доданої вартості), забезпечення державного моніторингу чинників формування попиту і пропозиції на внутрішньому і світовому ринках, наявність мотивуючого конкурентного середовища, що заохочує до ефективної реалізації потенціалу (запровадження антимонопольної політики, розвиток підприємництва, широка підтримка національних виробників товарів та послуг).

Базовими складовими механізму управління якістю інституцій мають стати: встановлення перед системою інституцій чітких цілей/завдань та перехід на європейську модель управління якістю, що у сукупності має уможливити конкурентне лідерство в національних та міжнародних масштабах. Ключові концепції лідерства розкрито у 2 розділі.

Мобілізаційна модель розвитку економіки України, запропонована науковцями КНЕУ, може бути оптимальною для вибору пріоритетів забезпечення економічного прориву на середньострокову перспективу у 5-7 років (Рис.1).

**Рис. 1. Місце «економічного прориву» у концептуальній моделі розвитку економіки України**



Ця модель спирається на наступні принципи:

- економічна обґрунтованість;
- соціально-економічна необхідність;
- економіко-політична доцільність;

Реалізація моделі передбачає стратифікацію пріоритетних секторів на три рівні: активізація точок зростання, імпортозаміщення та втілення стратегії антикризового менеджменту. Ресурсною базою прориву мають стати передусім чинники, що становлять конкурентні переваги економіки України, на доповнення яких, можна залучити ресурси зовнішніх агентів. Основними ресурсами є:

1. Внутрішні – ресурси знань, природні ресурси, людські ресурси та фінансові ресурси, культурна спадщина.
2. Зовнішні – міграційний капітал, капітал діаспори та прямі іноземні інвестиції.

Базою для реалізації мобілізаційної моделі розвитку економіки України є певний набір пріоритетних точок зростання: агросектор, транспортний сектор, енергетичний сектор, ІТ-сектор та оборонно-промисловий сектор.

## 1 РІВЕНЬ – ТОЧКИ ЗРОСТАННЯ

**Агросектор (сільське господарство та харчова промисловість)** – є економічно обґрунтованим чинником українського прориву. Підвищення частки доданої вартості має становити домінанту розвитку даного сектору економіки. Це зробить можливим не лише забезпечення зайнятості, але й покращить використання потенціалу світового ринку. В короткостроковій перспективі розвиток конкурентних відносин на ринку землі може стати важливим завданням Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Іншими складовими сталого розвитку є налагодження ефективного та збалансованого землекористування, поширення екологічних, ресурсо- та енергоощадних технологій, гармонізація та перевищення стандартів.

**Транспортний сектор** – вдале географічне та геополітичне розташування України має перетворитися на важливий економічний драйвер зростання економіки. Розвиток інфраструктурних проєктів міжнародних та внутрішніх транспортних коридорів дозволить оптимізувати витрати та надасть доступ до нових торговельних можливостей. Дослідження доводять, що ефективні державні інвестиції в інфраструктурний сектор мають довгостроковий мультиплікативний ефект та стимулюють підприємницьку діяльність.

Участь в міжнародних проєктах, наприклад, інфраструктурних, може стати основним чинником поглиблення інтеграції України у світові виробничі мережі. Зокрема, одним з таких проєктів може бути покращення транспортної інфраструктури та спрощення митних процедур при співпраці з країнами-учасниками BRI («Belt Road Initiative», «Один шлях, один пояс») та партнерами за Транскаспійським коридором. Використання такої можливості дозволить скористатись транзитним потенціалом для доступу до ринків Китаю та інших країн Азії, а також забезпечити додаткові ресурси для кредитування.

**Енергетичний сектор** – трансформації в енергетичному секторі є соціально-, безпеко- та економічно- необхідними точками зростання української економіки. Ключовими завданнями розвитку енергосектору мають бути: зниження енергомісткості ВВП, розвиток конкурентних ринків електроресурсів та теплоенергії, паливно-енергетичних ресурсів, диверсифікація джерел та суб'єктів енергетичного сектору, управління фінансовими ризиками, розширене відтворення енергетичної інфраструктури, використання потенціалу світових енергоринків та мереж.

**ІТ-сектор** – є одним з найбільш інтернаціоналізованих секторів економіки України, значна частка якого знаходиться в тіні. Його здобутки значною мірою спираються на наукові прориви вітчизняних дослідників останніх 50 років. Чинниками, що стримують роботу цього сектору на вітчизняну економіку є: низька культура у сфері інтелектуальної власності, обмежена купівельна спроможність та низький попит на ІТ-продукцію на внутрішньому ринку, великий розрив між освітньо-науковою сферою та підприємництвом. Для сприяння розвитку української ІТ-галузі варто: реалізувати податкове стимулювання, створити програми по поверненню спеціалістів із-за кордону, популяризувати кластерну та мережеву моделі розвитку, якісне забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.

**Оборонно-промисловий комплекс** – є важливою галуззю вітчизняної економіки, потенціал якої розкрито не на повну силу. Створення ефективного сектору безпеки й оборони є доцільним як з політичної, так і з економічної сторін. Стратегічним завданням є забезпечення умов для розвитку приватних підприємств, які матимуть змогу задовольнити внутрішні потреби оборони, а також збережуть експортний потенціал й унеможливлять залежність оборонного сектору від зовнішніх постачальників.



## 2 РІВЕНЬ – ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ

Наступною важливою умовою реалізації мобілізаційної моделі розвитку економіки України є імпортозаміщення, особливо в секторах з високою часткою доданої вартості. Пріоритетними напрямками імпортозаміщення є наступні:

**Біотехнології і фармацевтична промисловість** – надзвичайно перспективна сфера з великою часткою доданої вартості. Державна підтримка фармацевтичної галузі дозволить знизити імпортозалежність і сприятиме формуванню високотехнологічної економіки.

**Деревообробна промисловість** – має високий потенціал: значні сировинні ресурси, територіальні переваги, кваліфікована робоча сила, попит на готові вироби має стійку тенденцію до зростання. Налагодження експорту готової продукції, дозволить отримати вищу частку доданої вартості ніж сировинний експорт.

**Машинобудування** – технологічне оновлення та розвиток сектору створить фундамент для переходу до V та VI технологічних укладів. Пріоритетними є галузі: космічна, літакобудування, високоточного обладнання, тощо. Даний сектор економіки України має високий потенціал інтеграції у глобальні виробничі мережі та ланцюги вартості.

Інтенсивний та стрімкий розвиток вітчизняного машинобудування, оборонної промисловості та ІТ у тандемі можуть стати основними драйверами розвитку сектору високих технологій та передувати «економічному прориву».

## 3 РІВЕНЬ – АНТИКРИЗОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ

Останнім важливим кроком до втілення мобілізаційної моделі є третій рівень – антикризовий менеджмент:

**Гнучка стратегія відновлення та розвитку.** Антициклічні та антикризові заходи мають гнучко враховувати особливості стану вітчизняної економіки в цілому та окремих її секторів, галузей та регіонів. Стабільність розвитку внутрішніх виробничих ланцюгів, кластерів має доповнюватись розвитком пріоритетних секторів, особливо тих, яким притаманна висока частка доданої вартості, а також участю у міжнародних ланцюгах вартості.

**Активізація підприємництва і створення робочих місць.** Нині має місце унікальна можливість поєднання цілей створення нових робочих місць, підвищення наукомісткості та технологічності виробництва, формування новітніх секторів, підвищення продуктивності праці, зростання ефективності державного управління та розвитку конкурентного середовища. Імпортозаміщення має поєднуватись з підвищенням економічної самодостатності медичної та освітньої систем за рахунок заохочення підприємницької діяльності зі збереженням соціальних гарантій. Мультиплікаційний ефект від розвитку підприємництва мають відчувати як крупні підприємства, бюджети всіх рівнів, так і ключові сектори економіки.

**Соціальна стабільність.** Врахування інтересів всіх зацікавлених сторін має підтримувати соціальну стабільність. Остання має заохочувати активізацію малого та середнього підприємництва. Це має спиратись на низькі темпи інфляції та високі рівні зайнятості населення, а також сталу інституційну єдність у досягненні національних цілей. У сукупності це призводитиме як до зниження навантаження на бюджет, так і зростання продуктивності праці. Крім того, це сприятиме спрямуванню заощаджень громадян на інвестиційні цілі.

**Борговий менеджмент.** Ефективне управління на макрорівні банкрутствами та ліквідністю підприємств має попередити формування ланцюгів неплатежів. В сучасних умовах існують методи зниження боргового навантаження, зокрема, викуп або реструктуризація ВВП-варантів (VRI), що повинні стати пріоритетом для Міністерства фінансів України та Боргового агенства України. Перші успіхи економічного прориву призведуть до зростання боргового навантаження. ВВП-варант, випущений в 2015 році при реструктуризації боргів Міністерством фінансів, через природу інструменту не враховує у планових виплатах вірогідність кризових станів, що вже настали. Це надає можливість зробити викуп інструментів або реструктуризацію на вигідних умовах. Якщо не провести операцію на початкових етапах кризи, виплати що наступлять через відновлення економіки, зроблять виплати для слабкої економіки критичними та будуть сповільняти економічне зростання. Якщо БАУ/МФУ, зможе обміняти ВВП-варанти на інші цінні папери на суму меншу ніж аналогічна у процесі реструктуризації у 2015 році, це дозволить вивільнити значні ресурси для майбутнього економічного зростання та полегшити борговий тягар.

Отже, за імплементації наданої стратегії «економічного прориву» та активізації основних рівнів зростання, наша держава має всі шанси на перспективне майбутнє та досягнення сталого розвитку.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aslund A. The Baltic Tigers: Past, Present and Future / Anders Aslund, CESifo Forum 4/2015, C. 3-8. URL: <https://www.ifo.de/DocDL/forum-2015-4-aslund-baltic-tiger-december.pdf>
2. Baily M. Transforming the European Economy / Martin Neil Baily and Jacob Funk Kirkegaard / Columbia University, Columbia, 2004. Chapter 2, C.33-92. URL: [https://www.piie.com/publications/chapters\\_preview/353/2ie3438.pdf](https://www.piie.com/publications/chapters_preview/353/2ie3438.pdf).
3. Bassino J.P. The Growth of Agricultural Output and Food Supply in Meiji Japan: Economic Miracle or Statistical Artifact? / Jean-Pascal Bassino // Economic Development and Cultural Change 54. № 2. 2006. C. 503-520.
4. Bayarçelik E. B. Research and Development: Source of Economic Growth. / Ebru Beyza Bayarçelik // Procedia – Social and Behavioral Sciences 58. 2012. c. 745. URL: [https://www.researchgate.net/publication/257717586\\_Research\\_and\\_Development\\_Source\\_of\\_Economic\\_Growth](https://www.researchgate.net/publication/257717586_Research_and_Development_Source_of_Economic_Growth).
5. Bellù L. Development and Development Paradigms: A Review of Prevailing Visions / Lorenzo Bellù // EASYPol module 102. 2011. URL: [http://www.fao.org/docs/up/easypol/882/defining\\_development\\_paradigms\\_102en.pdf](http://www.fao.org/docs/up/easypol/882/defining_development_paradigms_102en.pdf).
6. BIS. Sources Of Economic Growth / Department for Business, Innovation and Skills // Trade and Investment Analytical Papers. 2011. C. 3. URL: [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/32468/11-723-sources-of-economic-growth.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/32468/11-723-sources-of-economic-growth.pdf).
7. Bubaker S. Theories of Development / Shareia Bubaker // International Journal of Language and Linguistics. 2015. URL: [http://ijllnet.com/journals/Vol\\_2\\_No\\_1\\_March\\_2015/9.pdf](http://ijllnet.com/journals/Vol_2_No_1_March_2015/9.pdf).
8. Charles H. Export-led industrialisation and growth: Korea's economic miracle, 1962–1989 / Charles Harvie, Hyun-Hoon Lee // Australian Economic History Review 43.3. 2003. C. 256-286.
9. Democracy Index // The Economist Intelligence Unit. 2020. URL: <http://statisticstimes.com/ranking/democracy-index.php>
10. Economic Policy Reforms 2019: Going for Growth. OECD. 2019. URL: <https://www.oecd.org/economy/growth/Top-2019-economic-reform%20priorities-2019.pdf>
10. Feldman M. Economic Development: A Definition and Model for Investment / Maryann Feldman, Theodora Hadjimichael, Tom Kemeny, Lauren Lanahan. 2014. C. 3-4. URL: <https://www.eda.gov/files/tools/research-reports/investment-definition-model.pdf>.
11. GDP growth (annual %) / The World Bank // World Bank national accounts data, and OECD National Accounts data files. 1961-2018. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>.
12. Holman D. Economic Development Reference Guide / David Holman // The International Economic Development Council. 2016. C. 3. URL: [http://www.iedconline.org/clientuploads/Downloads/IEDC\\_ED\\_Reference\\_Guide.pdf](http://www.iedconline.org/clientuploads/Downloads/IEDC_ED_Reference_Guide.pdf).
13. Human Development Index Ranking / Human Development Report Office // United Nations Development Programme: Human Development Reports. 2019. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/2019-human-development-index-ranking>.
14. Index of Economic Freedom / The Heritage Foundation // 2020 Index of Economic Freedom. 2020. URL: <https://www.heritage.org/index/ranking>.
15. Krajcsik Z. A Review Of The Economic Growth And Development Theories / Zsolt Krajcsik / Enterprise Theory and Practice Doctoral School (ETPDS) Working Papers 13, Faculty of Economics, University of Miskolc. 2015. c.128 URL: <http://tmp.gtk.uni-miskolc.hu/pdf/mic/etpds/12.pdf>.
16. Kresl K. France encounters globalization / P. C. Kresl, S. Gallais / Great Britain, Cornwall, 2002. C. 2-16. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=YhB9NuWAM5UC&pg=PR6&lpg=PR6&dq=France+GDP+at+1946&source=bl&ots=z1lucV-Dlp&sig=ACfU3U2-encKbUa-Zve9ArZdPJ3ougVPw&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKewj-jbLB3fHoAhUKxosKHbcjCbEQ6AEwDXoECA0QLA#v=onepage&q=France%20GDP%20at%201946&f=false>.
17. Leounakis N. Greek Economic Growth since 1960 / Nicholas Leounakis and Plutarchos Sakellaris / Athens, 2014, C. 1-21. URL: <https://www.dept.aueb.gr/sites/default/files/econ/dokimia/AIIDP162014.pdf>.
18. Ma'arif N.N. The Power of Marketing Practitioner Perspectives in Asia / Nelly Nailatie Ma'arif / Penerbit Salemba Empat. 2007. URL: <http://library.um.ac.id/free-contents/index.php/buku/detail/the-power-of-marketing-practitioner-perspectives-in-asia-nelly-nailatie-maarif-38792.html>.
19. (A) Mills R. The Spanish «miracle»: growth and change in the Spanish economy, 1959 to mid-1965 / Rodney H Mills // Board of Governors of the Federal Reserve System (US). 1966. URL: <https://www.federalreserve.gov/pubs/rfd/1965/563/rfd563.pdf>.
20. (B) Milionis P. Reconstruction Dynamics: The Impact of World War II on Post% War Economic Growth. / Milionis P; Vonyo T. / American Economic Association: 2016 Annual Conference. 2015. URL: <https://www.aeaweb.org/conference/2016/retrieve.php?pdfid=235>
20. Otsubo S. T. Evolution of Development Paradigms and Economic Development / Shigeru T. Otsubo / Nagoya University. 2011. URL: [https://www.gsid.nagoya-u.ac.jp/sotsubo/I2ID2011\\_DE2012\\_OpeningLecture\(Otsubo\\_03252012\)\\_slides.pdf](https://www.gsid.nagoya-u.ac.jp/sotsubo/I2ID2011_DE2012_OpeningLecture(Otsubo_03252012)_slides.pdf).
21. Ratajczak M. Polish Economics and the Polish Economy: A Study for the Twentieth Anniversary of Transition in Poland / Marek Ratajczak / Series: The History of Economic Thought in Transitional Countries(2), Vol. 51, No. 2, 2009. C. 1-16. URL: [https://www.jstage.jst.go.jp/article/jshet/51/2/51\\_1/\\_pdf](https://www.jstage.jst.go.jp/article/jshet/51/2/51_1/_pdf).
22. Seliger B. Theories of economic miracles / Seliger Bernhard // Ordnungspolitische Diskurse. № 2010-01. c. 2-3. URL: [https://www.researchgate.net/publication/241769723\\_Theories\\_of\\_economic\\_miracles](https://www.researchgate.net/publication/241769723_Theories_of_economic_miracles).
23. Shmuel J. How Ireland pulled off an economic miracle that rivals China, India / John Shmuel // Financial Post. 2016. URL: <https://business.financialpost.com/investing/global-investor/how-ireland-pulled-off-an-economic-miracle-that-rivals-china-india>.
24. Solsten, E. & Library Of Congress. Cyprus: A Country Study / Eric Solsten / Federal Research Division 1993. URL: <https://www.loc.gov/item/92036090/>.

25. Somchai J. Thailand's economic growth: a fifty-years perspective (1950-2000) / Jitsuchon Somchai / Mimeograph, Thailand Development Research Institute. 2002.
26. The Global Competitiveness Index 4.0 Ranking. World Economic Forum. 2019. URL: [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf).
27. Welfens P. J. J. German unification and systemic transition: towards a new german economic miracle? / P. J. J. Welfens. // Acta Oeconomica 44. 1992. №1. с. 115–140.
28. Абдурахманова З. Явление «экономического чуда» в мировом хозяйстве и его география : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 25.00.24 «Экономическая, социальная и политическая география» / Абдурахманова Зарема. Москва, 2009. с. 6.
29. Завадський Й.С. Економічний словник / Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. / Київ. Кондор/ 2006. С. 30. URL: [http://library.nlu.edu.ua/POLN\\_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC\\_SL\\_2006.pdf](http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/KONDOR/EKONOMIC_SL_2006.pdf).
30. Огаренко Т. Категорії «економічний розвиток» і «розвиток економіки»: суть та співвідношення / Т. Ю. Огаренко // Сталій розвиток економіки. 2013. № 4. С. 269. – URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre\\_2013\\_4\\_58](http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2013_4_58).
31. Конкурентна платформа економічної самодостатності України у глобальному світі : монографія / [А. М. Поручник, Д. Г. Лук'яненко, Я. М. Столярчук та ін.]. Київ : КНЕУ, 2019. 293 с.
32. Сімків Л. Економічне зростання як індикатор якості економічних реформ / Л. Є. Сімків // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. 2015. Вип. 2(1). С. 67. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue\\_2015\\_2%281%29\\_\\_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_2%281%29__13).
33. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Видання друге. Львів: Кальварія, 2017. 164 с. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/03/E-Book-Doctrine-2030.pdf>

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ «КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ  
ІМЕНІ ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

## ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Ментор від ЗВО:

**Дунська Алла Рашидівна,**  
професор кафедри менеджменту, д.е.н.

Учасники:

**Говорошук Ірина Володимирівна,** студентка 3 курс,  
Факультет «Менеджменту та маркетингу»

**Лагодієнко Владислав Володимирович,** студент 3 курс,  
Факультет «Менеджменту та маркетингу»

### Вступ

Комплексний аналіз макроекономічних показників нашої країни свідчить про досить складний період вітчизняної економіки. Результати аналітичних досліджень свідчать, що протягом останніх 7 років в країні спостерігається падіння економіки.

Навіть позитивний показник реального ВВП за минулий рік у розмірі +3,3 % не може співставлятися з багатократним падінням економіки з кінця 2013 року (кумулятивне падіння реального ВВП із 2013 року – 8,6 %). Крім того, ВВП на душу населення за рівнем купівельної спроможності вже недоцільно порівнювати навіть із країнами-сусідами, бо сьогоднішній орієнтир – країни 3-го світу.

Як зазначається в аналітичному дослідженні [1], неконтрольоване зростання інфляції у період 2014–2015 років призвело до структурних дисбалансів вітчизняної економіки. Вирішуючи політичні завдання щодо збереження інфляції на рівні 10 % та недопущення її подальших стрибків, Уряд створив фінансовий голод у реальному секторі економіки. У зв'язку з відсутністю на ринку дешевих грошей підприємства зменшують виробництво або навіть закриваються. Результати щодо утримання інфляції у 2017 та 2018 роках можуть негативно вплинути на майбутні інфляційні процеси, що супроводжуватиметься бартерними схемами та неконтрольованою інфляцією.

Суттєву роль у стримуванні економічного розвитку грає сировинна спрямованість українського експорту, ресурсна орієнтація усієї зовнішньоекономічної діяльності, що звісно не формує фінансову складову для економічного зростання з огляду на недоотримання тих доходів, які могли б бути сформовані в разі реструктуризації експортних потоків у напрямку експортування готової продукції з високою доданою вартістю.

Крім того, одним із основних ризиків для національної економіки є її висока залежність від зовнішнього кредитування. На сьогодні влада лише нарощує обсяг боргів до критичних показників – це свідчить про високу ймовірність дефолту. А обслуговування цих боргів щорічно все більше обтяжує вітчизняну економіку.

З огляду на окреслені чинники ми поставили собі за мету дослідити декілька унікальних країн, які попри тривале падіння економіки все ж таки змогли переломити негативну траєкторію та на сьогодні є яскравими представниками країн економічного прориву, які демонструють сталий економічний розвиток та достатньо вагомими темпами економічного зростання. Предметом нашого дослідження стали економіки Сінгапуру, Філіппін та Ірландії. Окрім цього було опрацьовано низку джерел щодо реформування економік Ізраїлю, Грузії, Польщі, Німеччини, що також було враховано при формуванні пропозиції щодо стратегії економічного прориву нашої країни. Усі наші здобутки та ідеї систематизовані у третій частині цього дослідження.

## Частина 1. Досвід країн, які здійснили «економічний прорив»

### 1.1. ДОСВІД ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ СІНГАПУРУ

Сінгапур – держава-місто, що розташована на островах в Південно-Східній Азії, та є однією з найбільш процвітаючих держав сучасного світу.

Впродовж 140 років Сінгапур був британською колонією, у 1959 році отримав статус «самоврядної держави» і лише у 1965 році здобув повну незалежність. На той момент, це бідна країна, яка не мала багатих природних ресурсів і залежала цілком від імпорту – імпортувала навіть прісну воду і будівельний пісок. У Сінгапурі був високий рівень безробіття, не вистачало землі, значна частина населення жила на межі бідності в нетрях, а всі мізерні бюджетні кошти роз'їдала корупція.

За кілька десятиліть Сінгапур перетворився на одну з фінансових столиць планети, а ВВП на душу населення зріс в сто разів, ставши одним з найвищих показників у світі. Країна входить у трійку найбільших у світі центрів експорту нафтопереробної продукції, є одним з найбільших морських портів у світі, світовим лідером з виробництва самопідйомних плавучих бурових установок і є єдиною країною на Азіатському континенті, що має найвищий кредитний рейтинг «AAA» від усіх трьох головних кредитних рейтингових агентств світу, – Standard&Poor's, Moody's і Fitch.

**Таблиця 1. Основні макроекономічні показники Сінгапуру**

| Показник\рік                                   | 2015   | 2016   | 2017   | 2018   | 2019    |
|--|--------|--------|--------|--------|---------|
| ВВП (в мільярдах доларів США)                  | 308    | 318,65 | 341,86 | 373,22 | 372,06  |
| ВВП (в поточних цінах, % зміна)                | -2,18  | 3,46   | 7,29   | 9,17   | -0,3    |
| ВВП на душу населення (в доларах США)          | 55 657 | 56 828 | 60 922 | 66 174 | 65 223  |
| Динаміка росту ВВП (%)                         | 2,99   | 3,24   | 4,34   | 3,44   | 0,73    |
| Загальний державний баланс (в % від ВВП)       | 18,7   | 17,6   | 16,3   | 17,2   | 17,0    |
| Загальний державний валовий борг (в % від ВВП) | 102,3  | 106,5  | 108,4  | 110,4  | 130     |
| Платіжний баланс (в мільйонах доларів США)     | 1 500  | -2 455 | 37 841 | 16 924 | -11 442 |
| Рівень інфляції (%)                            | -0,52  | -0,53  | 0,58   | 0,44   | 0,67    |
| Рівень безробіття (% від робочої сили)         | 3,79   | 4,08   | 3,91   | 3,77   | 3,62    |
| Поточний рахунок (в мільярдах доларів США)     | 57,6   | 56,2   | 55,6   | 64,1   | 63,1    |
| Поточний рахунок (в % від ВВП)                 | 16,9   | 17,5   | 16     | 17,7   | 16,9    |
| Місце в рейтингу ведення бізнесу               | 1      | 1      | 2      | 2      | 2       |
| Місце в рейтингу конкурентоспроможності        | 2      | 2      | 3      | 2      | 1       |
| Місце в рейтингу інновацій                     | 7      | 6      | 7      | 5      | 8       |

За 10 років до великої рецесії, з 1999 по 2007 рік, річний приріст реального ВВП Сінгапуру в середньому становив на 6,0%. У 2008 році економіка Сінгапуру скоротилася на 0,6%, однак у 2010 році вона досягла вражаючого приросту – 15,2%. Відтоді економіка знову перебуває на шляху стійкого зростання. За останні роки реальний приріст ВВП Сінгапуру коливається в межах 3,0-4,3%.

З таблиці 1, можна зрозуміти, що Сінгапур займає лідерські позиції в міжнародних рейтингах. Країна входить в десятку найбільш інноваційних країн, є однією з найпривабливіших держав для ведення бізнесу, а також найбільш конкурентоспроможною економікою світу. Платіжний баланс протягом останніх 5 років тільки двічі був від'ємним, при цьому найбільший рівень інфляції, який спостерігався протягом цього періоду – 0,67%, що є надзвичайно хорошим показником. Рівень безробіття протягом останніх років не перевищує природний і коливається у межах 3,62-4,08%, що теж є позитивним показником.

З огляду на історію розвитку країни, аналіз найважливіших макроекономічних показників, зрозуміло, що дана модель економічного розвитку є успішною і може бути прикладом для наслідування.



## 1.2. ДОСВІД ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ ФІЛІППІН

Економіка Філіппін – це 36-та найбільша в світі економіка за номінальним ВВП, згідно з оцінкою статистики Міжнародного валютного фонду на 2019 рік, це 13-та найбільша економіка в Азії та четверта за величиною економіка АСЕАН після Індонезії, Малайзії та Таїланду. Філіппіни – один із ринків, що розвиваються, і є шостим багатим у Південно-Східній Азії за значеннями ВВП на душу населення, після регіональних країн, таких як Сінгапур, Бруней, Малайзія, Таїланд та Індонезія.

Філіппіни вважаються в першу чергу новоіндустріалізованою країною, яка має перехідну економіку від економіки, заснованої на сільському господарстві, до іншої, заснованої на послугах та виробництві.

ВВП у 2018 р. становив 356,81 млрд доларів США (за обмінним курсом ПКС), річний темп зростання – 5,7 %. ВВП на душу населення – 3104,22 доларів США. Важливі місця в економіці посідають металургійна, машинобудівна, текстильна, швейна, фармацевтична, хімічна, деревообробна, харчова, радіоелектронна, нафтопереробна, рибна галузі промисловості. Головний вид транспорту – морський. Є також автомобільний, фрагментарно – залізничний види транспорту.

Філіппіни були обрані для дослідження через їх успішний перехід від повністю аграрної країни, яка постачала світові лише сировину, до розвинутого виробника готової продукції. Для розуміння сучасного стану економіки країни варто ознайомитися з таблицею 2, у якій наведені основні макроекономічні показники в динаміці останніх 5 років.

**Таблиця 2. Основні макроекономічні показники Філіппін**

| Показник\рік                                   | 2015    | 2016    | 2017    | 2018    | 2019    |
|--|---------|---------|---------|---------|---------|
| ВВП (в мільярдах доларів США)                  | 306,45  | 318,63  | 328,48  | 346,84  | 376,8   |
| ВВП (в поточних цінах, % зміна)                | 3,01    | 3,97    | 3,09    | 5,59    | 8,64    |
| ВВП на душу населення (в доларах США)          | 2882,76 | 2953,29 | 2989,13 | 3104,22 | 3294,47 |
| Динаміка росту ВВП (%)                         | 6,1     | 6,9     | 6,7     | 6,2     | 5,7     |
| Загальний державний баланс (в % від ВВП)       | 1,3     | 1,3     | 1,4     | 1,6     | 1,5     |
| Загальний державний валовий борг (в % від ВВП) | 23,6    | 22,5    | 21,3    | 20,9    | 19,9    |
| Платіжний баланс (в мільярдах доларів США)     | 2616    | -1038   | -863    | -2306   | -2306   |
| Рівень інфляції (%)                            | 0,67    | 1,25    | 2,85    | 5,21    | 2,51    |
| Рівень безробіття (% від робочої сили)         | 3,6     | 3,03    | 2,71    | 2,55    | 2,41    |
| Поточний рахунок (в мільярдах доларів США)     | 1,4     | 1,6     | 1,5     | 2       | 1,4     |
| Поточний рахунок (в % від ВВП)                 | 0,45    | 0,5     | 0,5     | 0,6     | 0,4     |
| Місце в рейтингу ведення бізнесу               | 99      | 99      | 113     | 124     | 95      |
| Місце в рейтингу конкурентоспроможності        | 52      | 47      | 68      | 56      | 64      |
| Місце в рейтингу інновацій                     | 83      | 74      | 73      | 73      | 54      |

З таблиці 2 очевидно, що країна розвивається і нарощує потенціал темпами, до яких прагне українська економіка. Річний приріст реального ВВП Філіппін за останні 5 років коливався у межах 5,7-6,9%, а до цього у 2013 році сягнув аж 7,3%. Це вище ніж цільовий відсоток приросту ВВП української економіки у два рази.

Наразі Філіппіни не є лідером з інновацій чи стимулювання ведення бізнесу, як видно з позиції країни в міжнародних рейтингах. Платіжний баланс також є від'ємним останні 4 роки, але при цьому рівень інфляції тримається на вражаюче низькому рівні від 0,67% до 5,21%, а рівень безробіття не виходить за межі природного і навіть є нижчим від нього у два рази – 2,55% у 2018 році.

За підрахунками та прогнозами PricewaterhouseCoopers, економіка Філіппін буде 12-14 найбагатшою у світі до 2060 року. Аналіз динаміки макроекономічних показників та такі прогнози дозволяють припустити, що модель економічного розвитку країни є успішною і може бути прикладом для наслідування.

### 1.3. ДОСВІД ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ «КЕЛЬТСЬКОГО ТИГРУ»

**«Кельтський тигр»** – термін, що застосовується до економіки Республіки Ірландія з середини 1990-х до кінця 2000-х років, періоду швидкого реального економічного зростання, спричиненого прямими іноземними інвестиціями. Бум був пом'якшений подальшою світовою кризою 2008го року, що призвело до сильного економічного спаду.

На початку 90-х Ірландія була бідною країною за західноєвропейськими мірками з високою бідністю, безробіттям, інфляцією та низьким економічним зростанням. Економіка Ірландії зросла в середньому темпом 9,4% між 1995-2000 роками і продовжувала зростати середнім рівнем 5,9% протягом наступного десятиліття до 2008 року, коли вона впала в рецесію. Швидке економічне зростання Ірландії було описано як рідкісний приклад того, як західна країна відповідає рівню країн східної Азії, тобто «чотирьох азіатських тигрів».

**Таблиця 4. Основні макроекономічні показники Ірландії**

| Показник\рік                                   | 2015   | 2016    | 2017   | 2018   | 2019     |
|--|--------|---------|--------|--------|----------|
| ВВП (в мільярдах доларів США)                  | 305,7  | 325,4   | 335,21 | 382,75 | 384,94   |
| ВВП (в поточних цінах, % зміна)                | 7,5    | 7,9     | 8,1    | 8,3    | 4,3      |
| ВВП на душу населення (в доларах США)          | 65,656 | 69,248  | 69,463 | 78,335 | 77,771   |
| Динаміка росту ВВП (%)                         | 25,5%  | 5,1%    | 3%     | 14%    | 0,6%     |
| Загальний державний баланс (в % від ВВП)       | 0,7    | 0,5     | -0,9   | -0,8   | -0,6     |
| Загальний державний валовий борг (в % від ВВП) | 77,1   | 72,9    | 67,8   | 63,7   | 60,9     |
| Платіжний баланс (в мільярдах доларів США)     | 12 912 | -12 520 | 3 398  | 24 170 | -44 9334 |
| Рівень інфляції (%)                            | -0,1   | -0,2    | 0,3    | 0,7    | 1,2      |
| Рівень безробіття (% від робочої сили)         | 10     | 8,4     | 6,7    | 5,8    | 5,5      |
| Поточний рахунок (в мільярдах доларів США)     | 45,3   | 42,1    | 39,53  | 40,52  | 41,56    |
| Поточний рахунок (в % від ВВП)                 | 15     | 13      | 11,8   | 10,6   | 10,8     |
| Місце в рейтингу ведення бізнесу               | 13     | 17      | 18     | 17     | 23       |
| Місце в рейтингу конкурентоспроможності        | 18     | 21      | 22     | 22     | 23       |
| Місце в рейтингу інновацій                     | 13     | 15      | 14     | 16     | 15       |

З кінця 2013 року Ірландія економічно стабільно зростає і позиціонує себе як найбільш швидко зростаюча європейська економіка. У 2019 році ірландська економіка продовжувала зростати швидкими темпами, набагато вище середнього показника в ЄС, але зазнала уповільнення з-за відходу Великобританії з Єврозони. Після зростання на 8,3% ВВП у 2018 році зростання уповільнилося до 5,5% ВВП у 2019 році за даними МВФ. ОЕСР оцінює зростання на 5,6% за 2019 рік. Національну економіку підтримують сильний внутрішній попит та діяльність міжнародних компаній, які працюють у країні. Згідно з оновленими прогнозами МВФ від 14 квітня 2020 року, внаслідок спалаху COVID-19 очікується, що зростання ВВП впаде до -6,8% у 2020 році та підніметься до 7,3%, за умови відновлення після пандемії глобальної економіки, завершення періоду пострекситу.

Бюджет на 2020 рік фокусується на зміцненні економіки проти зовнішнього тиску, пом'якшенні наслідків Brexit, підтримці державних послуг (освіта, охорона здоров'я, житло), інвестиціях в інфраструктуру, привабливості податкової системи корпоративного оподаткування (у зв'язку з останніми падіння податку на прибуток підприємств у США) та боротьба зі зміною клімату (збільшення податку на викиди вуглецю). Економіка Ірландії залишається дуже мініливою через частку транснаціональних компаній. Основні ризики для економічного світогляду країни випливають із перспективи жорсткого Brexit. Дійсно, Сполучене Королівство є другим найбільшим торговим партнером країни і має єдиний сухопутний кордон з майбутнім колишнім членом ЄС.

За підрахунками МВФ, рівень безробіття в Ірландії впав з 5,8% у 2018 році до 5% у 2019 році. За останніми даними Національного управління статистики, рівень безробіття в листопаді 2019 року впав до історичного мінімуму – 4,8%. Однак МВФ очікує, що на негативний економічний вплив пандемії COVID-19, і наразі прогнозована ставка зросте до 12,1% у 2020 році та трохи знизиться до 7,9% у 2021 році.

## Частина 2. Аналіз та систематизація складових, що надали можливість забезпечити «економічний прорив»

### 2.1. СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ СІНГАПУРУ

Ключовими чинниками, що надали можливість забезпечити економічний прорив Сінгапуру є наступні:

#### КОРУПЦІЯ

«Торгівельною маркою» історії успіху Сінгапуру залишаються реформи антикорупційного законодавства, а також безкомпромісна його імплементація. В країні діє правило «нульової толерантності» по відношенню до корупції абсолютно кожного громадянина.

#### ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

Головним стимулом припливу іноземного капіталу і розвитку місцевого бізнесу в країні є системи пільгового оподаткування в країні для значущих підприємств. Тобто держава виділила декілька пріоритетних галузей і підприємств, які в них працюють, яким надіються пільги:

- податкові канікули до 5 років;
- безмитний ввіз сировини та обладнання;
- мінімум чиновників.

Підтримка малого і середнього бізнесу також здебільшого спирається на механізм фіскальних преференцій. Це, зокрема, звільнення від податків, податкові знижки, відшкодування витрат на внески до Центрального фонду соціального забезпечення (ЄСВ). У Сінгапурі максимально спростили податкову систему: тут залишили всього 5 податків, з яких один – на прибуток. Доходи громадян оподатковуються за прогресивною шкалою – чим більше зарплата або інші доходи, тим вищий податок. Зараз податок становить до 20%, а сумарна ставка податків – 27,1%.

#### ІНВЕСТИЦІЇ ТА РОЗВИТОК НАУКОЄМНИХ ГАЛУЗЕЙ

Податкова політика, а також режим сприятливого ставлення з боку уряду та місцевої інфраструктури сприяли тому, що транснаціональні корпорації прагнули закріпитися в Сінгапурі. Прорив стався в 1970-х роках, коли світові виробники напівпровідників, зокрема й найбільша американська компанія Texas Instruments, почали виробництво в Сінгапурі. До 1980-х років країна стала головним експортером електронної продукції, а до 1997 року в ній працювало близько 200 американських компаній-виробників із загальним обсягом інвестицій понад 19 млрд доларів США. Після того як мануфактурний сектор пішов на спад, уряд стимулював швидке зростання в інших секторах, таких як нафтопереробка, біотехнології, офшорна промисловість і фінанси.

#### ОСВІТА

Сінгапур, де кілька десятиліть тому було 40 % неписьменних, нині – найбільший науковий центр Південно-Східної Азії. Цього вдалося досягти завдяки значним інвестиціям в освіту. При цьому чітко спланована і послідовна політика Сінгапуру зі створення свого наукового потенціалу дала змогу наприкінці 80-х років частково відмовитися від закупівлі іноземних технологій (ліцензій) і натомість вперше стати їхнім експортером.

#### КАЗИНО

Одним із пріоритетних галузей стала ігрова індустрія. І зараз Сінгапур є третьою за масштабами ігровою Меккою в світі після Макао і Лас-Вегаса. А щоб боротися з ігровою залежністю серед місцевих, вхід в казино зробили платним для громадян країни (\$73).

#### ЧИСТОТА МІСТА

Сінгапур – одне з найчистіших міст світу. Цьому сприяють жорсткі та неухильні покарання за недотримання санітарних норм. Так, недопалок, викинутий на тротуар, коштуватиме 600 американських доларів, а не спущена у вбиральні вода карається штрафом 80 доларів. Якщо ж місцевий мешканець або іноземний турист має в кишені пачку жувальної гумки і про це якимось чином стане відомо місцевій владі, то за правопорушення доведеться платити 1000 доларів.

## 2.2. СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ ФІЛІППІН

До початку Другої світової війни економіка Філіппін базувалася на виробництві та експорті вузького асортименту товарів, як правило, сільськогосподарської продукції та деревини. Обробна промисловість (крім цукру) практично не існувала. Експорт прямував переважно до США, звідки надходила основна частина необхідної промислової продукції. Після здобуття незалежності Філіппіни місцева обробна промисловість отримала стимули для розвитку, і тепер її частка в національному доході більша, ніж у сільському господарстві. Близько 3/4 всього експорту – це нетрадиційні види товарів. Непропорційно висока концентрація сучасних видів промисловості та населення в кількох центрах, переважно в Манілі та його околицях.

### ПЕРЕОРІЄНТАЦІЯ З СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ПОСЛУГИ ТА ПРОМИСЛОВІСТЬ

Відносна важливість сільського господарства в економіці Філіппін поступово зменшується (у 2018 р. виробництво сільського господарства становило 7,4% ВВП, промисловість – 34%, послуги – 58,6%).

### ЗБІЛЬШЕННЯ ЧАСТКИ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЕКСПОРТІ

Різке збільшення частки продукції обробної промисловості в експорті – з менш ніж 10 % в 1970 до 75 % в 1993 – зробило цю галузь господарства головним джерелом валютних прибутків Філіппін. Особливо важливе місце у вивозі посідають електронне обладнання і одяг. Крім того, промисловість Філіппін випускає інші товари масового попиту: харчові продукти, напої, гумові вироби, взуття, лікарські препарати, фарби, фанеру і шпон, папір і паперову продукцію, електричні побутові прилади. Підприємства важкої індустрії виробляють цемент, скло, хімічні товари, добрива, чорні метали, переробляють нафту.

### ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Обробна промисловість Філіппін залучає численних іноземних інвесторів, переважно зі США і Японії. На межі XX-XXI ст. приблизно 30 % активів 1000 найбільших філіппінських корпорацій належить іноземцям.

## 2.3. СКЛАДОВІ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ ІРЛАНДІЇ

Серед найважливіших складових економічного прориву Ірландії слід віднести у першу чергу підвищення продуктивності праці – виробництва на одного працівника. В Ірландії між 1993 та 2001 роками **виробництво на одного працівника** покращилося майже на половину, зростаючи понад 5 відсотків на рік. В інших країнах Європи він збільшився лише на третину цієї швидкості.

### ПРОМИСЛОВІСТЬ

Головним фактором у цьому став приїзд до Ірландії протягом того восьмирічного періоду майже 300 нових, в основному, високотехнологічних промислових проєктів.

Вони збільшили майже вдвічі більший обсяг виробництва їх продукції, збільшили вдвічі обсяг експорту, і, що найважливіше, практично вчетверо збільшили звітну величину середнього виробництва промислового працівника.

Однак підвищення продуктивності праці пояснює менше половини росту в економіці, що відбувся за цей короткий період.

### БЕЗРОБІТТЯ

У країні спостерігалось безпрецедентне збільшення робочої сили. Цей процес передбачав прийом на роботу багатьох людей, які раніше не працювали, а саме: безробітні, студенти чи жінки-домогосподарки. До цього всі вони були утриманцями, або їх підтримували батьки, або, у випадку безробітних, держава за допомогою соціальних виплат.

Крім того, значна частина тих, хто емігрувала під час фінансової кризи 1980-х років, повернулася в цей період, щоб приєднатися до ірландської робочої сили.

У 1993 році на кожні 100 працівників доводилося підтримувати понад 220 утриманців – понад 320 осіб – як членів їхніх сімей, або через податки, які вони сплачували на підтримку безробітних.

Але до 2001 року кількість робітників настільки збільшилася, а кількість утриманців настільки зменшилася, що в середньому кожна група з 100 робітників тепер підтримувала лише 124 утриманці.

До 2001 року середній працівник виробляв на 46 відсотків більше продукції.

Це означало, що наявні ресурси на одну одиницю населення були вдвічі більшими, ніж у 1993 році.

## ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

Багато економістів приписують ріст Ірландії низькою ставкою оподаткування корпоративного права (від 10 до 12,5% протягом кінця 1990-х). Починаючи з 1956 року, наступні уряди Ірландії проводять політику з низьким оподаткуванням.

## СТРУКТУРНІ ФОНДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З моменту вступу до ЄС у 1973 р. Ірландія отримала понад 17 млрд Євро структурних та кохезійних фондів ЄС. Вони складаються з Європейського фонду регіонального розвитку (ЄФРР) та Європейського соціального фонду (ЄСФ) і використовувалися для збільшення інвестицій у систему освіти та побудови фізичної інфраструктури. Ці трансфертні платежі від членів Європейського Союзу, таких як Німеччина та Франція, досягали 4% від валового національного продукту Ірландії (ВНП). Ірландія є унікальною серед країн згуртованості, яка виділила до 35% своїх структурних фондів на інвестиції в людські ресурси, порівняно із середнім показником близько 25% для інших одержувачів кохезійного фонду. Збільшення виробничих можливостей ірландської економіки іноді пояснюється цими інвестиціями, що зробило Ірландію більш привабливою для високотехнологічного бізнесу, хоча лібертарійський Інститут Катона припускає, що трансфертні платежі ЄС були економічно неефективними і, можливо, фактично сповільнили зростання. Консервативний фонд «Спадщина» також приписує трансфертні платежі, які не мають значної ролі у спричиненні зростання.

## ТОРГІВЛЯ В МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Членство Ірландії в ЄС з 1973 року допомогло країні отримати доступ до великих ринків Європи. Торгівля Ірландії раніше була переважно з Великобританією.

## НАРОДЖУВАНІСТЬ

Перш за все, роки з 1993 по 2001 рік були періодом, протягом якого приплив молодих людей із освітньої системи до зайнятості швидко зростав – досить просто тому, що рівень народжуваності в Ірландії різко зростав у 1970-х, досягши свого піку в 1980 році. у ці вісім років відношення річного потоку випускників освіти до чисельності наявної робочої сили було на 60 відсотків вище в Ірландії, ніж у решті Європи.

## ВАЖЛИВА РОЛЬ ЖІНОЧОЇ ПРАЦІ

До 90-х років, участь жінок в ірландській робочій силі була дуже низькою. У 1993 р. частка непрацюючих жінок була на третину вище, ніж у решті Європи. Але за часів кельтського тигра все змінилось. Кількість працюючих жінок за ці роки зростала майже в п'ять разів швидше, ніж це було в решті Європи.

## ЕМІГРАНТИ

Протягом періоду «кельтського тигра» приблизно одна чверть великого відтоку емігрантів під час фінансової кризи 1980-х років повернулася до роботи в Ірландії, додавши ще більше запасів досвідченої робочої сили.

Наслідком цього тимчасового поєднання сприятливих факторів попиту та пропозиції стало те, що за цей короткий період зайнятість в Ірландії змогла зрости в п'ять разів швидше, ніж у решті країн ЄС.

## ІНШІ ПРИЧИНИ

Історик Р. Ф. Фостер стверджує, що причиною стало поєднання нового почуття ініціативи та вступу американських корпорацій, таких як Intel. Він підходить до висновку, що головними факторами були низьке оподаткування, регулююча політика комерційного бізнесу та молода, висококваліфікована робоча сила. Для багатьох транснаціональних організацій рішення про ведення бізнесу в Ірландії було ще полегшене щедрими стимулами Управління промислового розвитку. Крім того, членство в Європейському Союзі було корисним, надаючи країні прибутковий доступ до ринків, яких вона раніше досягла лише через Великобританію, і перекачувало величезні субсидії та інвестиційний капітал в економіку Ірландії.

Економіка отримала вигоду від зростання споживчих витрат, будівництва та інвестицій в бізнес. Починаючи з 1987 року, ключовою частиною економічної політики було соціальне партнерство, яке є неокорпоративістським набором добровільних «пактів про виплату» між урядом, роботодавцями та профспілками.

Зростання ВВП продовжувало залишатися відносно стійким, із темпом близько 6% у 2001 р., понад 4% у 2004 р. та 4,7% у 2005 р. При високому зростанні спостерігалась висока інфляція. Ціни в Дубліні були значно вищими, ніж деінде в країні, особливо на ринку нерухомості. Однак ціни на нерухомість падали після недавньої економічної рецесії. Наприкінці липня 2008 р. річний темп інфляції становив 4,4% (за вимірюванням ІСЦ) або 3,6% (за вимірюванням НІСР), а інфляція фактично несуттєво знизилась порівняно з червнем 2008 р.



За рівнем ВВП на душу населення Ірландія є однією з найбагатших країн ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) та ЄС-27, 4-ту позицію в рейтингу ОЕСР-28. Що стосується ВВП на душу населення, що є кращим показником національного доходу, Ірландія посідає позиції, які є нижчими середнього показника країн ОЕСР, незважаючи на значне зростання в останні роки, на 10-му місці в рейтингу ОЕСР-28. ВВП значно перевищує ВВП (національний дохід) через велику кількість багатонаціональних фірм, що базуються в Ірландії. У 2005 році дослідження The Economist показало, що Ірландія має найкращу якість життя у світі.

Позитивні звіти та економічна статистика замаскували кілька основних дисбалансів. Будівельний сектор, який за своєю суттю мав циклічний характер, становив істотну складову ВВП Ірландії.

### Частина 3. Рекомендації для України щодо утворення (формування) складових «економічного прориву»

Здійснений аналіз досвіду економічних проривів аналізованих країн надає можливість нам сформулювати пропозиції щодо використання окремих положень в системі економічного розвитку України. На нашу думку, до найважливіших складових, здатних сформувати підґрунтя для економічного прориву України варто віднести наступні:

1. **Кардинальне реформування системи влади на основі принципу «всі рівні перед законом».** Для цього можна використати досвід Сінгапуру і зробити зарплати державних службовців висококонкурентними та продовжити впровадження і дотримання принципу нульової толерантності перед законом. Саме це допоможе зменшити кількість правопорушень і забезпечити жорсткий контроль за дотриманням законодавства.
2. **Реформування податкової системи і запровадження податкових пільг для розвитку наукоємних галузей (Сінгапур, Ірландія).** Прогресивна податкова система допоможе зменшити розрив між прошарками населення, а пільги забезпечать прогресивний розвиток необхідних галузей. Саме це допоможе залучити інвестиції ТНК в країну.
3. **Розвиток системи освіти на прикладі Сінгапуру.** Чітко спланована система освіти, яка залишатиметься сталою на весь період навчання та повноцінне інвестування в цю сферу сформують сильний кадровий потенціал країни як для роботи на внутрішньому ринку, так і для експорту знань закордон.
4. **Фокусування на промисловому виробництві.** Не зважаючи на віддаленість та різні географічні умови, основна ідея економічного прориву Філіппін полягає у переході від сільськогосподарської діяльності до промислового виробництва. Саме ці ідеї і набули популярності в Україні після здобуття незалежності. За успішним прикладом Філіппін, така стратегія є успішною і варто продовжувати її розвиток.
5. **Зменшення рівня безробіття та підвищення ефективності праці (Ірландія).** За рахунок збільшення виробничих потужностей держава матиме потребу в робочій силі і при створенні конкурентних економічних та неекономічних мотиваційних стимулів зможе залучити кваліфікованих працівників, які на даний момент є безробітними або вимушені працювати не за спеціальністю (інженери, технологи, робочі спеціальності).

У таблиці 5 нами деталізовано перші три складові, які доцільно використати у першу чергу для формування підґрунтя економічного прориву України. Також варто звернути увагу, що ці складові не потребують суттєвих фінансових витрат та інвестицій від держави, а успішна їх реалізація може сформувати потужний потенціал економічного розвитку країни.

## Висновки

З метою формування пропозицій для економічного прориву України ми досліджували подібний досвід інших країн та фактори досягнення стабільного економічного розвитку, які можна застосувати для реформ національної економіки.

На основі огляду досвіду економічних проривів досліджуваних країн ми виділили основні фактори, які стали драйверами для успішного економічного зростання з урахуванням специфічних геополітичних особливостей, схожостях та відмінностях з Україною.

Таблиця 5. Ключові елементи стратегії економічного прориву України

| Стратегічні заходи   | Залучені стейкхолдери                      | Механізми реалізації   | Етапи реалізації  | Прогнозні терміни реалізації   | Очікувані результати  |
|--|--|--|---|--|---|
| <b>1. Кардинальне реформування системи влади на основі принципу «всі рівні перед законом».</b>                                   | Держава<br>Громада                         | Створення нових органів перевірки та контролю та розширення їхніх повноважень, введення спеціального тестування для членів НАБУ, легалізація корупції  | 1. Реформування законодавства.<br>2. Формування громадських організацій та створення контролюючих органів на рівні району/області.<br>3. Запровадження механізму цивільної конфіскації.<br>4. Визначення найпоширеніших хабарів та їх реформування.<br>5. Створення спеціального нейротсхологічного тесту.  | Підготовчий етап: 2020 р.<br>Початок: 3 кв. 2021 р.<br>Перші результати: 2025 р.   | Зниження рівня корупції не менш, ніж на 20%   |
| <b>2. Реформування податкової системи і запровадження податкових пільг для розвитку наукоємних галузей (Сінгапур, Ірландія).</b> | Держава<br>Громада<br>Представники бізнесу | Запровадження альтернативної системи сплати податків через добровільне фінансування об'єктів інфраструктури<br>Внесення змін до законів, що регламентують функціонування БЕЗ та інноваційну діяльність | 1. Внести зміни в законодавство.<br>2. Створити експертні групи із представників держави та громадських об'єднань для контролю за виконанням.<br>3. Створення департаменту контролю за функціональністю зон.<br>4. Розробити регламент тристоронньої взаємодії: держава як отримувач податку, суб'єкт бізнесу як платник податку<br>5. Створення нових БЕЗ в таких сферах: <b>IT аутсорсинг</b> (Київ, Дніпро, Харків), <b>важка промисловість</b> (Донецько-дніпровський басейн, Закарпаття), <b>туризм</b> (Київ, Львів, Харків, Одеса), <b>аграрний сектор</b> (Вінницька, Полтавська, Київська, Харківська та Дніпропетровська області), <b>міжнародна торгівля</b> (Порти: Одеса, Миколаїв, Херсон). | Підготовчий етап: 1 кв. 2020 р.<br>Початок: 2 кв. 2020 р.<br>Перші результати по податковій реформі 4 кв. 2020 р.<br>Перші результати діяльності БЕЗ: 2030-2035 р. | Підвищення якості інфраструктурних об'єктів якими користуються пересічні громадяни, що призведе до покращення умов життя людей та підвищить задоволеність життям в середині України<br>Створення нових робочих місць та зростання рівня добробуту населення за рахунок розвитку інноваційних та стимулювання традиційних видів економічної діяльності, що призведе до зменшення кількості трудових мігрантів. |
| <b>3. Розвиток системи освіти:</b><br>3.1. Реформування професійної освіти для підвищення її престижу                            | Держава                                    | Зміна структури і кількості освітніх закладів, корегування навчальних програм  | 1. Внесення змін в структуру навчання.<br>2. Реформування системи фінансових мотивацій для студентів.<br>3. Проведення маркетингової державної програми для підвищення престижу коледжу   | Підготовчий етап: 2020 р.<br>Початок: 3 кв. 2021 р.<br>Перші результати: 2025 р.   | Збільшення кількості професійно-технічних працівників за рахунок збільшення привабливості для абітурієнтів вступу до коледжу  |
| 3.2. Реформування вищої освіти для підвищення рівня її якості  | Держава<br>Представники бізнесу            | Зміна системи оплати освіти, оновлення викладацького складу, забезпечення студентів умовами для самореалізації на ринку праці  | 1. Внесення змін в структуру навчання:<br>а) зменшення державного замовлення;<br>б) скасування квот для вступу у ЗВО, підвищення складності ЗНО.<br>2. Створення програм для залучення підприємств до забезпечення грантами на навчання успішних студентів.<br>3. Залучення нових кадрів до освітньо-наукової діяльності.<br>4. Затвердження нових стандартів освіти.   | Підготовчий етап: 2020 р.<br>Початок: 1 кв. 2021 р.<br>Перші результати: 2027 р.   | Скорочення кількості випускників ЗВО, які не можуть знайти роботу в Україні за рахунок скорочення кількості ЗВО, студентів та підвищення рівня кваліфікації випускників ЗВО.<br>Скорочення кількості студентів, що виїжджають за кордон на навчання або за програмами обміну та не повертаються за рахунок підвищення рівня освіти, представництва українських університетів у світових рейтингах             |
| 3.3. Реформування середньої освіти для підвищення професійної спрямованості  | Держава<br>Представники бізнесу            | Запровадження професійної орієнтації на рівні шкільної освіти  | 1. Внесення змін в структуру навчання.<br>2. Створення та розробка програми співпраці школи з підприємствами.<br>3. Збільшити інтегрування технічних дисциплін та англійської мови у всіх школи.<br>4. Реформування освітнього плану.   | Підготовчий етап: 1-2 кв. 2020 р.<br>Початок: 3 кв. 2020 р.<br>Перші результати: 2032 р.   | Зменшення вступників у ЗВО, які чітко не розуміють зміст майбутньої спеціальності та збільшення свідомих вступників у заклади середньої професійної освіти  |

Загалом ми виділили основні групи чинників, які сприяли економічному розвитку країн. Серед них було реформування податкової системи, антикорупційні заходи, переорієнтація економіки на більш перспективні галузі, реформа системи освіти, реорганізація ринку праці.

Наші рекомендації включають такі блоки:

- Реформа публічного сектору з метою досягнення його прозорості та ефективної діяльності
- Переформатування податкової системи та введення прогресивної податкової ставки
- Розвиток системи освіти
- Фокусування на промисловому виробництві, переробці сировини всередині країни та експорті вже готової продукції
- Зменшення рівня безробіття та підвищення ефективності праці

Для виконання кожного блоку рекомендацій нами запропоновано низку заходів, які сприятимуть досягненню намічених цілей. Також зазначено основних стейкхолдерів для кожного реформеного заходу (в залежності від реформи, зацікавленими сторонами є держава, представники бізнесу, громада), механізм реалізації, етапи та план реалізації і очікуваний ефект від впроваджених заходів.

Загалом, на нашу думку, визначення найбільш пріоритетних напрямів, які є драйверами економічного розвитку і в подальшому, економічного прориву, та створення довгострокових механізмів реформування цих напрямів є найважливішими завданнями держави. Пріоритезація та ставка на ключові позиції дозволила досліджуваним державам вийти на новий рівень економічного розвитку та примножити ці досягнення впродовж десятиліть.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/globalnyj-analiz-bazovyh-makroekonomichnyh-pokaznykiv-ukrayiny-2013-2018-rr/>
2. <https://www.tablebuilders.singstat.gov.sg/publicfacing/createDataTable.action?refId=16740#>
3. <https://www.statista.com/statistics/378643/unemployment-rate-in-singapore/>
4. <https://www.statista.com/statistics/379423/inflation-rate-in-singapore/>
5. <https://www.ceicdata.com/en/indicator/singapore/gdp-per-capita>
6. <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB15-Full-Report.pdf>
7. <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB16-Full-Report.pdf>
8. <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB17-Report.pdf>
9. <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2018-Full-Report.pdf>
10. [https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report\\_web-version.pdf](https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf)
11. [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf)
12. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf>
13. <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
14. [http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017\\_FINAL.pdf](http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf)
15. [http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global\\_Competitiveness\\_Report\\_2015-2016.pdf](http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf)
16. [https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo\\_pub\\_gii\\_2019.pdf](https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf)
17. [https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo\\_pub\\_gii\\_2018-intro5.pdf](https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018-intro5.pdf)
18. [https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo\\_pub\\_gii\\_2017.pdf](https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf)
19. [https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo\\_pub\\_gii\\_2016.pdf](https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2016.pdf)
20. [https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo\\_gii\\_2015.pdf](https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_gii_2015.pdf)
21. <http://m.day.kyiv.ua/uk/article/svitovi-dyskusiyi/chy-mozhna-singapursku-model-zastosuvaty-v-nashiy-krayini>
22. <https://www.segodnya.ua/ua/lifestyle/fun/singapur-recept-procvetayushchego-gosudarstva-ot-li-kuan-yu-614925.html>
23. <https://tokar.ua/read/29641>
24. <https://mandruy.com/informaciya/rejtingi/singapur-gosudarstvo-ne-imeyuschee-analogov-v-mire/>
25. [https://gurt.org.ua/recipes\\_success/22814/](https://gurt.org.ua/recipes_success/22814/)
26. <https://www.irishtimes.com/opinion/what-caused-the-celtic-tiger-phenomenon-1.950806>
27. [www.askaboutireland.ie/learning-zone/primary-students/subjects/history/history-the-full-story/ireland-in-modern-times/celtic-tiger-years/](http://www.askaboutireland.ie/learning-zone/primary-students/subjects/history/history-the-full-story/ireland-in-modern-times/celtic-tiger-years/)
28. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04348.pdf>

29. <https://www.independent.ie/business/irish/inflation-falls-to-44pc-26467671.html>
30. [https://web.archive.org/web/20120111083242/http://www.forfas.ie/media/ncc090108\\_acr\\_2008.pdf](https://web.archive.org/web/20120111083242/http://www.forfas.ie/media/ncc090108_acr_2008.pdf)
31. [https://www.economist.com/media/pdf/QUALITY\\_OF\\_LIFE.pdf](https://www.economist.com/media/pdf/QUALITY_OF_LIFE.pdf)
32. <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPDPC@WEO/THA/IDN/VNM/MYS/PHL>
33. <https://www.statista.com/statistics/578717/inflation-rate-in-philippines/>
34. <https://www.statista.com/statistics/578722/unemployment-rate-in-philippines/>
35. [http://www.bsp.gov.ph/statistics/sdds/sdds\\_bop.htm](http://www.bsp.gov.ph/statistics/sdds/sdds_bop.htm)
36. <https://tradingeconomics.com/philippines/ease-of-doing-business>
37. <https://tradingeconomics.com/philippines/competitiveness-rank>
38. <https://tradingeconomics.com/singapore/gdp>
39. <https://www.macrotrends.net/countries/SGP/singapore/gdp-growth-rate> <https://knoema.ru/atlas>
40. <https://tradingeconomics.com/singapore/current-account-to-gdp>
41. [https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo\\_pub\\_gii\\_2018-profile36.pdf](https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018-profile36.pdf)

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

## АДАПТАЦІЯ ДОСВІДУ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ КИТАЮ, ІНДІЇ ТА ЯПОНІЇ

Ментори від ЗВО:

**Дугінець Ганна Володимирівна,**

завідувач кафедри світової економіки, д.е.н., доцент

**Новікова Наталя Леонідівна,**

завідувач кафедри публічного управління та адміністрування,  
д.е.н., доцент

**П'ятницька Галина Тезіївна,**

професор кафедри менеджменту, д.е.н.

Учасники:

**Лукашова Людмила Віталіївна,**

к.е.н., доцент, докторант кафедри менеджменту

**Бойко Людмила Володимирівна,** Факультет «Економіки  
менеджменту та психології», 1-й курс ОС «Магістр» 9 група,  
Публічне управління та адміністрування

**Вірич Ірина Олегівна,** Факультет «Міжнародної торгівлі  
та права», 1-й курс ОС «Магістр» 2 група, Міжнародна економіка

Наявні трансформаційні виклики обумовлюють необхідність пошуку принципово нових засад формування напрямів економічного розвитку України. Перспективним, на нашу думку, є дослідження та адаптація позитивного закордонного досвіду країн, які здійснили економічний прорив, до умов української економіки.

Економічному прориву країни, що представлені в дослідженні, завдячують суб'єктам малого підприємництва та ефективному державному регулюванню розвитку економіки. Слід зауважити, що певною мірою «економічному прориву» в Китаї, Японії та Індії посприяла значна чисельність населення, щільність, нерівномірність та специфіка його розміщення по території країн. Переважна більшість населення Китаю та Індії проживає в сільській місцевості, одночасно спостерігається концентрація населення у великих містах, Японія навпаки характеризується високим рівнем урбанізації (Китай: загальна чисельність населення близько 1,4 млрд осіб; на площі, еквівалентній 1/3 території країни (на схід від умовної лінії від міста Хейхена до міста Тенчун на Юнані) проживає близько 90% населення; щільність населення в основному регіоні проживання – 170 осіб/км<sup>2</sup>. Японія: загальна чисельність населення 126,5 млн осіб; частка міського населення становить 93,5%, щільність населення 347,2 км<sup>2</sup>. Індія: загальна чисельність населення – 1353 млрд осіб, щільність населення 441 осіб/км<sup>2</sup>). Значна чисельність населення таких країн як Китай та Індія є фактором, що приваблює зовнішніх та внутрішніх інвесторів внаслідок можливості залучення дешевої робочої сили в необхідній кількості. Даний фактор здебільшого є вирішальним при прийнятті рішення про відкриття філіалів та організацію виробництва на території цих країн. Досвід «економічного прориву» Китаю, Японії та Індії доводить ключову роль малого та середнього підприємництва у цьому процесі.

**Основні складові, що надали можливість забезпечити економічний прорив Китаю, Японії та Індії:**

- Визнання та затвердження на загальнодержавному рівні ключової ролі малого та середнього підприємництва в структурі економіки країни. (Китай)
- Визнання домінуючою формою підприємництва сільського та селищного підприємництва. Стимулювання розвитку підприємництва в сільській місцевості. (Китай, Індія)



- Розробка пакету нормативно-правового забезпечення, що регулює та регламентує господарську діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва, і одночасно сприяє їх економічному зростанню (в т.ч. містить положення щодо подолання бар'єрів економічного зростання; вирівнювання умов господарювання для великих, середніх та малих підприємств за рахунок надання останнім додаткових преференцій; оптимізації виробничих структур; підвищення загальної якості продукції та послуг в малому та середньому бізнесі; формування сприятливого конкурентного середовища шляхом забезпечення умов добросовісної конкуренції та удосконалення антимонопольного законодавства; сприяння науково-технічним інноваціям, захисту інтелектуальної власності). (Китай)
- Реалізація державних програм підтримки малого та середнього підприємництва, спрямованих на забезпечення розвитку та стійкості даного сектору. (Китай, Японія, Індія)
- Реформування та скорочення кількості державних малих та середніх підприємств. Роздержавлення економіки шляхом передачі фізичним особам-підприємцям державних підприємств на умовах субпідряду або викупу певної частки з можливістю подальшої участі в управлінні. Визнання важливості приватних підприємств як джерела економічного розвитку за одночасного зменшення домінування державних підприємств. (Китай)
- Стимулювання зростання малого та середнього підприємництва у недержавному секторі шляхом реструктуризації, злиття та придбання державних підприємств, створення спільних підприємств, розширення партнерства, продаж підприємств за зниженими цінами тощо. (Китай)
- Заохочення самоврядування та послаблення державного контролю за розвитком підприємств. (Китай)
- Визначення територіальних зон, орієнтованих на розвиток технологій та інновацій (Китай).
- Державна підтримка окремих видів суб'єктів малого та середнього підприємництва: селищних, колективних підприємств, само зайнятих осіб (Китай).
- Конституційно закріплена легалізація підприємництва в недержавному секторі (Китай).
- Перерозподіл надлишку робочої сили та спрямування його в сільське господарство. Як результат – збільшення доходів фермерів та, відповідно, створення міцного фундаменту для реформ і розвитку. (Китай)
- Спрощення процедури реєстрації суб'єктів підприємництва. (Китай)
- Врегулювання переліку вимог щодо місце розташування новостворених підприємств. (Китай)
- Розвиток підприємницької освіти та інноваційних start-up. (Китай)
- Реформування фінансового сектору: надання ряду фінансових послуг банками винятково малому та середньому бізнесу, фіскальні реформи щодо імпорту та експорту забороненої продукції або продукції, що підпадає під обмеження, митні реформи. (Китай)
- Реалізація політики податкових преференцій: пільгове оподаткування (зниження ставки на прибуток та ставки ПДВ для окремих категорій МСП; надання знижки МСП з сільських місцевостей на сплату податку на прибуток як компенсацію за виконання ними соціальної функції); податкова політика сприяння зайнятості (звільнення від сплати податків на три роки МСП, які беруть участь у працевлаштуванні місцевих жителів; звільнення від сплати податку на експлуатацію та будівництво підприємств сфери послуг, комерційних та торговельних підприємств); податкова політика щодо високотехнологічних підприємств (створення окремих промислових зон, застосування до підприємств, що працюють у таких зонах пільгової ставки на прибуток у розмірі 15% та звільнення від податку на прибуток на етапі започаткування підприємницької діяльності); цільова податкова політика для підприємств сфери послуг (звільнення на протязі першого року діяльності від податку на прибуток підприємств, що надають телекомунікаційні, поштові, консультаційні послуги та послуги з транспортування та його сплата в розмірі 50% протягом другого року; пільги для підприємств, що працюють в сфері освіти, а також тих, що розташовані в бідних та слаборозвинених районах); покращання податкової політики (реформування системи реєстрації, скорочення переліку реєстраційних процедур). (Китай)
- Реалізація державної політики інноваційного розвитку (збільшення обсягів державного фінансування МСП; створення Інноваційного фонду для МСП, орієнтованих на технологічні інновації; створення Фонду комерціалізації результатів досліджень. (Китай)
- Надання кредитних грантів, субсидій органами місцевого самоврядування. (Китай)
- Запровадження сприятливих умов кредитування для МСП. (Китай)

- Запровадження сприятливої регуляторної політики стосовно МСП. (Китай)
- Реформування системи гарантування кредитів, залучення приватних коштів для розвитку підприємництва наступних поколінь. (Японія)
- Удосконалення управлінських навичок суб'єктів малого та середнього підприємництва. (Японія)
- Створення Комітету з оцінки стандартів бухгалтерського обліку для МСП. (Японія)
- Пропагування тісних партнерських відносин між МСП та фінансовими установами. (Японія)
- Виховання підприємницької позиції у студентів університетів, власників та менеджментів СМП шляхом запровадження навчальних програм. (Японія)
- Диверсифікація джерел фінансування МСП. (Японія)
- Зміцнення науково-дослідних та дослідницьких зв'язків між суб'єктами підприємництва та університетами, розповсюдження підприємницької освіти на всіх освітніх рівнях. (Японія)
- Зниження ставки податку на прибуток для МСП, звільнення від оподаткування в перший рік роботи. (Японія)
- Надання безпроцентних кредитів МСП, пріоритетне кредитування. (Індія)
- Надання субсидій на отримання ліцензій, на реєстрацію патентів, для започаткування виробництва МСП. (Індія)
- Відшкодування плати за сертифікацію ISO. (Індія)
- Спрощення ряду адміністративних процедур та удосконалення адміністративних послуг, що надаються МСП. (Індія)
- Створення бізнес-інкубаторів. (Індія)
- Реалізація неурядових загальнодержавних програм підтримки МСП. (Індія)

Повною мірою використати досвід «економічного прориву» Китаю, Японії та Індії в Україні неможливо внаслідок істотних відмінностей культури, традицій, менталітету тощо. З-поміж зазначених країн непридатним для застосування в Україні є досвід Японії та Індії. На користь застосування досвіду Китаю у вітчизняній практиці говорить ряд спільних рис, притаманних обом країнам і, в першу чергу, значна частка аграрної складової в економіці та переважання в структурі суб'єктів малого та середнього підприємництва (більше 99% всіх суб'єктів підприємницької діяльності).

Зважаючи на той факт, що Україна є аграрною країною, одним з державних пріоритетів при формуванні складових «економічного прориву» повинно стати підвищення ефективності розвитку сільського господарства. Чинні державні програми підтримки аграріїв можна розподілити за чотирма основними напрямками: програми для агровиробників, програми для фермерів, програми для сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, програми для сільськогосподарських дорадчих служб (додаток. 1). Проте, слід зазначити, що обсяги фінансування за програмами державної підтримки є недостатніми в масштабі країни. Станом на початок 2020 року КМУ обмежив максимальний розмір державної підтримки на одного суб'єкта підприємництва з урахуванням пов'язаних осіб до 50 млн грн. Доцільним також є запровадження програм підтримки аграріїв – суб'єктів малого та середнього підприємництва за такими напрямками як субсидування молодих фермерів (до 40 років), підтримка фермерських господарств, що виробляють органічну продукцію без застосування хімікатів та пестицидів (реалізуються в Нідерландах), фінансова підтримка аграріїв для компенсації збитків, спричинених природними або техногенними факторами (реалізується в Австралії), які на даний час не представлені в переліку національних програм.

**Основними складовими, що створять умови для «економічного прориву» української економіки, на нашу думку, є:**

- **Розширення та удосконалення програм державної фінансово-кредитної підтримки підприємництва у пріоритетних для України секторах економіки, в першу чергу, у сільському господарстві. Збільшення обсягів державного фінансування в межах заявлених програм.**
- **Збільшення обсягів інвестицій у проведення досліджень для потреб агросектору.**
- **Забезпечення цільового адресного фінансування в рамках програм державної підтримки суб'єктів підприємництва, удосконалення системи моніторингу та контролю за цільовим використанням коштів.**

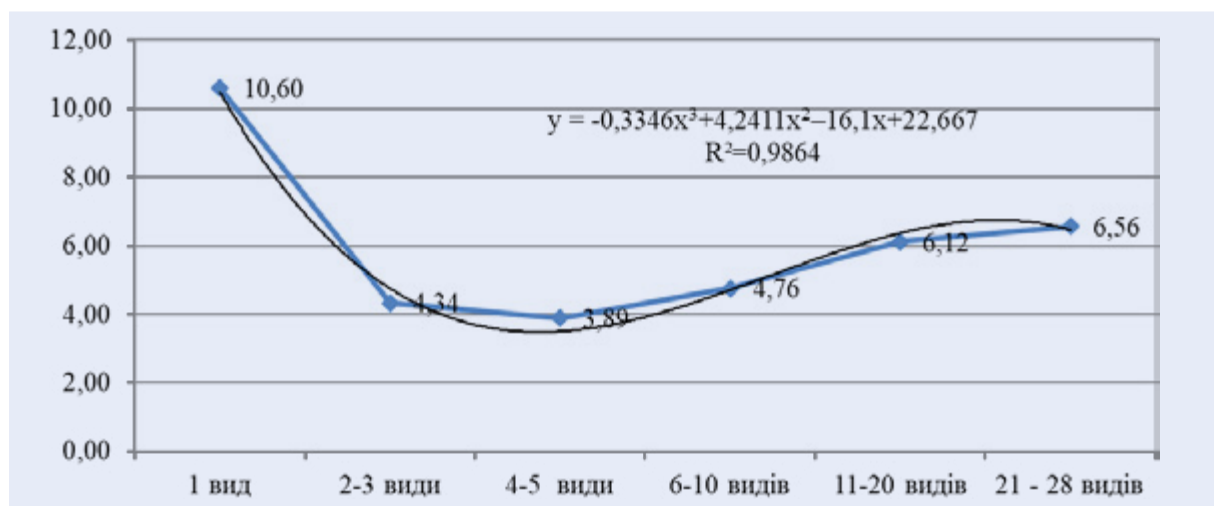
- **Запровадження податкових преференцій для суб'єктів підприємництва, які здійснюють господарську діяльність в стратегічно важливих для України секторах економіки, а також для тих, що працюють в сільській місцевості. Надання податкових канікул новоствореним СМП протягом першого року їх існування незалежно від виду економічної діяльності. Зниження загального рівня податкового навантаження на суб'єктів підприємництва, в першу чергу, за рахунок зниження ставки податку на прибуток. Зниження рівня оподаткування суб'єктів підприємництва, що мають приріст кількості новостворених робочих місць в кожному звітному періоді.**

Як один з варіантів зниження рівня податкового навантаження слід розглядати отримання додаткового синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва. Експериментально доведено гіпотезу про наявність комбінації трьох параметрів: кількості видів економічної діяльності, обсягу доходу та рівня податкового навантаження, за умови реалізації якої суб'єкти малого підприємництва фізичні особи-підприємці можуть отримати додатковий синергетичний ефект.

Авторська оцінка синергетичного ефекту від здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва проводилася в рамках дослідження, в якому брали участь 250 фізичних осіб-підприємців м. Києва, що перебувають на спрощеній системі оподаткування 1–3 груп.

Доцільно зауважити, що рівень податкового навантаження за групами коливається в межах 3,89–10,6 % (рис. 1).

**Рис. 1. Рівень податкового навантаження фізичних осіб-підприємців м. Києва у 2019 році за групами видів економічної діяльності, %.**



Джерело: розроблено автором.

Найвищий рівень податкового навантаження спостерігається у 1-й групі та становить 10,6 %, а найнижчий – у 3-й групі (4–5 видів діяльності за КВЕД).

Доведено, що існує беззаперечна залежність між кількістю видів економічної діяльності СМП ФОП, обсягами їх доходу, обсягами та рівнем їх податкового навантаження. При реалізації одного виду економічної діяльності спостерігається найвищий рівень податкового навантаження при найнижчих доходах, що пов'язано з обмеженістю можливостей та максимізацією ризиків суб'єкта малого підприємництва. Прояв синергетичного ефекту засвідчує зростання обсягів доходів при зниженні рівня податкового навантаження та переважання темпів росту доходів ФОП над темпами росту їх податкового навантаження. Надмірна кількість видів економічної діяльності не призводить до підвищення синергетичного ефекту внаслідок неможливості якісного охоплення СМП усіх задекларованих напрямків та номінального характеру даного показника. Граничне значення кількості видів економічної діяльності, за умови реалізації яких спостерігається синергетичний ефект, дорівнює 5.

- **Запровадження субсидій на отримання ліцензій та патентів для СМП.**
- **Удосконалення нормативно-правового забезпечення підприємницької діяльності, зокрема законодавчих актів, що стосуються СМП.**
- **Дольова участь держави у страхуванні ризиків суб'єктів підприємництва від можливих збитків в процесі здійснення ними господарської діяльності.**

- **Подальше спрощення умов ведення господарської діяльності суб'єктів підприємництва**, що передбачає: спрощення процедури державної реєстрації (зменшення кількості реєстраційних етапів та форм, скорочення терміну реєстрації, запровадження онлайн реєстрації); спрощення доступу суб'єктів підприємництва до фінансово-кредитних ресурсів (зменшення переліку вимог до заявника при отриманні кредиту, зниження ставок по кредитах, в першу чергу, для суб'єктів малого підприємництва, реалізація цільових програм пільгового кредитування); зменшення кількості дозволів для започаткування та здійснення підприємницької діяльності; спрощення процесу здійснення експортно-імпорتنих операцій, зокрема, скорочення тривалості, зменшення кількості та зниження рівня складності митних процедур, пов'язаних з оформленням вантажів та перетином ними державного кордону, удосконалення процедури здійснення міжнародних платежів; запровадження мораторію на проведення перевірок суб'єктів підприємництва на етапі започаткування та становлення господарської діяльності, зменшення кількості державних інституцій, що виконують функцію контролю за здійсненням господарської діяльності суб'єктами підприємництва.
- **Залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання державних замовлень.**
- **Розробка та запровадження національної програми фасилітації розвитку національного малого підприємництва.** Першочерговим при розробці програми фасилітації розвитку малого підприємництва повинно бути визначення проблем, на розв'язання яких спрямована програма. Визначити коло нагальних проблем дозволить детальний аналіз стану та тенденцій розвитку малого підприємництва в регіонах та в Україні в цілому. З метою уніфікації проблем розвитку малого підприємництва по країні попередній аналіз по регіонах краще проводити за визначеними єдиними параметрами (наприклад, кількість СМП, чисельність найманих працівників у СМП, обсяги доходу від реалізації продукції послуг СМП, розмір та середній рівень витрат СМП, прибуток від звичайної діяльності до оподаткування СМП, чистий прибуток СМП тощо). В свою чергу, параметри для порівняння доцільно визначати, керуючись даними державної статистичної звітності з урахуванням особливостей обліку первинної статистичної інформації.

Попередній аналіз заходів підтримки та сприяння розвитку малого підприємництва в Україні та світі дозволив сформулювати перелік напрямів фасилітації, що можуть бути класифіковані за метою їх здійснення:

- економічні або фінансово-кредитні (спрямовані на підвищення результативності та ефективності господарської діяльності СМП):
- соціальні (спрямовані на вирішення ряду соціальних проблем суспільства за рахунок та силами суб'єктів малого підприємництва, а також на розв'язання соціальних проблем самих СМП):
- інформаційно-консультаційні (спрямовані на підвищення рівня обізнаності СМП щодо правил, умов та обмежень здійснення підприємницької діяльності, змін в чинному законодавстві, податковому, бухгалтерському обліку тощо)
- нормативно-правові (спрямовані на удосконалення чинного законодавства, яке регулює та регламентує діяльність суб'єктів малого підприємництва, з метою забезпечення рівних прав і свобод всіх суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від їх розмірів та активів):
- мотиваційні (спрямовані на заохочення до підприємницької діяльності)
- інноваційні (спрямовані на ініціацію та здійснення господарської діяльності суб'єктами малого підприємництва на інноваційних засадах).

Усі фасилітаційні заходи слід розподілити відповідно до вищенаведеного переліку. Деталізований перелік фасилітаційних заходів у розрізі напрямів фасилітації з зазначенням термінів, джерел та обсягів фінансування доцільно розмістити у додатку до програми. Згідно з вищевикладеним розроблено орієнтовну форму додатку до програми фасилітації розвитку малого підприємництва (табл.1).

Вищевикладене свідчить про можливість адаптації та застосування позитивного досвіду «економічного прориву» Китаю в Україні. В першу чергу, перелік рекомендованих заходів орієнтований на суб'єктів малого підприємництва як рушійну силу національної економіки.

**Таблиця 1. Орієнтована форма додатку до програми фасилітації розвитку малого підприємництва**

| № з/п | Напрями та види фасилітаційних заходів  | Термін виконання (період) | Джерела фінансування* | Обсяги фінансування, тис. грн.                  | Прогнозний результат |
|-------|---|---------------------------|-----------------------|---|----------------------|
| 1.    | Фінансово-кредитні  |                           |                       |   |                      |
| 1,1.  | Пільгове кредитування СМП, задіяних у сільському господарстві   |                           |                       |   |                      |
| 1,2.  |   |                           |                       |   |                      |
| ...   | ...   |                           |                       |   |                      |
| 1.n   |   |                           |                       |   |                      |
| 2.    | Інформаційно-консультаційні   |                           |                       |   |                      |
| 2,1.  | Розробка та впровадження інструкції з фасилітації для СМП   |                           |                       |   |                      |
| 2,2.  |   |                           |                       |   |                      |
| ...   | ...   |                           |                       |   |                      |
| 2.n   |   |                           |                       |   |                      |
| 3.    | Соціальні   |                           |                       |   |                      |
| 3,1.  | Запровадження пільгового оподаткування діяльності СМП, що працевлаштовують ветеранів АТО, ВПО, мешканців сільських місцевостей тощо |                           |                       |   |                      |
| 3,2.  |   |                           |                       |   |                      |
| ...   | ...   |                           |                       |   |                      |
| 3.n   |   |                           |                       |   |                      |
| 4.    | Нормативно-правові  |                           |                       |   |                      |
| 4,1.  | Внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів, що регулюють та регламентують діяльність СМП                               |                           |                       |   |                      |
| 4,2.  |   |                           |                       |   |                      |
| ...   | ...   |                           |                       |   |                      |
| 4.n   |   |                           |                       |   |                      |
| 5.    | Інноваційні   |                           |                       |   |                      |
| 5,1.  | Розширення переліку пільг та преференцій для інноваційно-орієнтованих СМП   |                           |                       |   |                      |
| 5,2.  |   |                           |                       |   |                      |
| ...   | ...   |                           |                       |   |                      |
| 5.n   |   |                           |                       |   |                      |
| 6.    | Мотиваційні   |                           |                       |   |                      |
| 6,1.  | Запровадження спрощених умов реєстрації СМП у сільській місцевості  |                           |                       |   |                      |
| 6,2.  |   |                           |                       |   |                      |
| ...   | ...   |                           |                       |   |                      |
| 6.n   |   |                           |                       |   |                      |
|       |   |                           |                       | • фінансування за рахунок бюджетів усіх рівнів  |                      |
|       |   |                           |                       | • фінансування за рахунок альтернативних джерел |                      |

Джерело: розроблено автором.

\*Джерелами фінансування можуть бути як державний, обласний або місцевий бюджети, так і альтернативні джерела фінансування (фандрейзинг, краудфандинг, кошти зацікавлених у результатах фасилітації підприємств, організацій та їх об'єднань). Слід зауважити, що на даний час альтернативні джерела фінансування жодним чином не представлені у регіональних програмах розвитку малого підприємництва. Даний факт пояснюється відсутністю координації дій державних та недержавних інституцій, зацікавлених у ефективному розвитку малого підприємництва, а також неможливістю об'єктивного оцінювання обсягів фінансування за рахунок альтернативних джерел внаслідок браку достовірної інформації.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЕЖЕРЕЛ

1. Muriithi, S.M. (2018). SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES (SMEs), THE HEART OF CHINESE ECONOMIC DEVELOPMENT: WHAT CAN AFRICAN GOVERNMENTS LEARN? *European Journal of Research and Reflection in Management Sciences*, Vol. 6 No. 3. P. 27 – 40.
2. Chen Y. (2006). Marketing Innovation. *Journal of economics and management strategy*. Vol. 15, Issue1. P. 101-123.
3. Сайт Центральної інформаційної агенції: Central Intelligence Agency. URL: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>.
4. Anderson A.R, Li J., Harrison R.T. & Robson P. (2003). The Increasing Role of Small Business in the Chinese Economy. *Journal of Small Business Management*, 41 (3). P. 310 – 316.
5. Fuxiang W. and Zhibiao L. (2008). Research on the Mechanism of How City Group Drive Economic Growth—Empirical Evidences from 16 Cities of Yangtze River Delta. *Economic Research Journal*. URL: [http://en.cnki.com.cn/Article\\_en/CJFDTotat-JJYJ200811012.htm/](http://en.cnki.com.cn/Article_en/CJFDTotat-JJYJ200811012.htm/).
6. Site of OECD. IMPROVING THE PERFORMANCE OF JAPAN'S SME SECTOR. (2017) URL: 2. <https://www.oecd.org/japan/japan-economy-improving-the-performance-of-japan-sme-sector.pdf>.
7. A report from the Economist Intelligence Unit. SMEs in Japan. A new growth driver? URL: [http://viewswire.eiu.com/report\\_dl.asp?mode=fi&fi=1227698307.PDF](http://viewswire.eiu.com/report_dl.asp?mode=fi&fi=1227698307.PDF).
8. DoingBusinesswebsite.DoingBusiness2020.URL:<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf?sequence=24&isAllowed=y>.
9. Кашуба Я. Японський феномен розвитку приватного бізнесу: монографія. /Я. Кашуба// Львів: Видавництво «Астролябія». 2009. – 266 с.
10. India Briefing. Micro, Small, and Medium Enterprises in India – An Explainer. URL: <https://www.india-briefing.com/news/micro-small-medium-enterprises-india-explainer-17887.html/>.
11. Sheth S. Understanding MSME Registration in India & its Benefits. URL: [https://www.startupindia.gov.in/content/sih/en/bloglist/blogs/understanding\\_msme\\_registration\\_in\\_India.html](https://www.startupindia.gov.in/content/sih/en/bloglist/blogs/understanding_msme_registration_in_India.html).
12. Site of Analytics India Magazine. Why Indian SMEs Are Important For Big Tech Companies. URL: <https://analyticsindiamag.com/india-sme-big-tech-companies/>.
13. India Code. THE MICRO, SMALL AND MEDIUM ENTERPRISES DEVELOPMENT ACT, ACT NO. 27, 16th June, 2006. URL: [https://indiacode.nic.in/handle/123456789/2013?view\\_type=search&sam\\_handle=123456789/1362](https://indiacode.nic.in/handle/123456789/2013?view_type=search&sam_handle=123456789/1362).
14. Сайт Baker Tilly Ukraine. Приклад Індії: чому її економіка зростає та чи є, чому повчитися Україні. URL: <https://bakertilly.ua/news/id43958>.
15. Офіційний сайт ПАТ «Креді Агріколь Банк». Програми підтримки аграріїв. URL: <https://credit-agricole.ua/agro-biznesu/compensation>.
16. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для підтримки тваринництва, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, аквакультури (рибництва): постанова Кабінету Міністрів України, чинний документ № 107-2018-п у поточній редакції від 10.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF>.
17. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва: постанова Кабінету Міністрів України, чинний документ № 130-2017-п у поточній редакції від 11.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/130-2017-%D0%BF>.
18. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: постанова Кабінету Міністрів України, чинний документ № 106-2018-п у поточній редакції від 10.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF>.
19. Про затвердження Порядку часткової компенсації витрат сільськогосподарським дорадчим службам, пов'язаних з наданням дорадчих послуг: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України, чинний документ № з0375-18 у поточній редакції від 05.04.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0375-18>.
20. Про сільськогосподарську дорадчу діяльність: закон України, чинний документ № 1807-IV у поточній редакції від 09.12.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>.

МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІНАНСІВ

## НАПРЯМИ ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ» УКРАЇНИ

Ментори від ЗВО:

**Смоляр Любов Гаврилівна,**  
професор, ректор

**Іляш Ольга Ігорівна,**  
професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності

Учасники:

**Литвак Тетяна Миколаївна,** студентка 2-го курсу магістратури,  
Спеціальність «Менеджмент та інновації»

**Коліщенко Руслан Миколайович,** аспірант,  
Спеціальність «Економіка»

### АНОТАЦІЯ

*У дослідницькому проєкті систематизовано досвід 19 країн, які здійснили «економічний прорив», які здійснили «економічний прорив», зокрема США, Канади, Австралії, Японії, Китаю, Сінгапуру, Південної Кореї, Фінляндії, Швеції, Данії, Німеччини, Єгипту, Швейцарії, Великобританії, Франції, Австрії, Норвегії, Бразилії та Індії у розрізі сформованих функціональних складових: технологічної та інноваційної, соціальної, фінансово-економічної, екологічної складових та складової «якість державної політики», що впливають на низький рівень виконання реформ і перетворень у напрямку «економічного прориву» та знижують непрямі ефекти економічного прогресу України; запропоновано систему та здійснено моніторинг 42 індикаторів, що надали можливість забезпечити «економічний прорив» обраним країнам у порівнянні з Україною та підготовлено рекомендації для органів державної влади України, спрямовані на утворення головних бенчмаркерів «економічного прориву» та стимулювання економіки добробуту.*

## Частина 1. ПОЛІТИКИ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Необхідність забезпечення політики «економічного прориву» задля підвищення конкурентоспроможності та інноваційності національної економіки, забезпечення розвитку економіки добробуту, протистояння новим викликам коронавірусної інфекції COVID-19 та суспільним викликам в умовах тотальної цифровізації та зміни якості життя населення України зумовила здійснення **процесу систематизації досвіду країн, які здійснили «економічний прорив» за напрямками:**

**1. Технологічний та інноваційний прорив**, шляхом забезпечення належних умов для проривних технологій, зростання державних витрат та витрат приватного сектору на дослідження та розробки, зростання частки інноваційних компаній та кластерного розвитку економіки.

|                               |   |
|-------------------------------|---|
| <b>Досвід Японії</b>          | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика розвитку електронно-товарної промисловості та автомобільної промисловості (через купівлю технологічних можливостей та, відповідно, економію на інвестиціях в НДДКР);</li> <li>Програми пріоритетної підтримки інноваційної діяльності компаній, продукція яких випускалася на експорт;</li> <li>Політика державних субсидій та низької ціни висококваліфікованої праці задля забезпечення конкурентоспроможності провідних японських корпорацій;</li> <li>Політика стимулювання високої якості і порівняно невисоких цін на продукцію забезпечили вихід на світовий ринок.</li> </ul>   |
| <b>Досвід Індії</b>           | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми підтримки високорозвинених та привабливих кластерів бізнесу в технологічному просторі (про це свідчить поява Бангалору як центру для світового програмного забезпечення).</li> </ul>  |
| <b>Досвід Швеції</b>          | <ul style="list-style-type: none"> <li>Створення Фондів підтримки високотехнологічного розвитку країни (Фонд розвитку кластерів; Фонд досліджень та розвитку; Фонд розвитку технологій; Програма інкубаторів для дослідження та розвитку);</li> <li>Програми підтримки та розвитку цифрових технологій та телекомунікацій для молодих підприємств малого бізнесу (частка інформаційних технологій зросла до 16%, 6,1% працездатного населення зайнято в ІТ-індустрії).</li> </ul>   |
| <b>Досвід Сінгапуру</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>Промислова стратегія розвитку технологічних кластерів Сінгапуру;</li> <li>Політика підтримки зарубіжних високотехнологічних компаній (компанії, що інвестують в наукові розробки, отримують звільнення від податків на десять років).</li> </ul>   |
| <b>Досвід Фінляндії</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми підтримки високотехнологічного експорту (співвідношення між результатами науково-технічних розробок і зростанням ВВП у Фінляндії найвище в світі);</li> <li>Політика сприяння та підтримки імпорту інформаційних і комунікаційних технологій провідних міжнародних компаній;</li> <li>Державні програми підтримки та інвестиції приватного сектору в області адаптації нових технологій і Центрів розробок нової техніки (Міжнародні компанії, зокрема, ICL, IBM, Hewlett Packard, Ericsson і Lotus відкрили свої дослідницькі центри в Фінляндії, налагодили співпрацю з фінськими фірмами і придбали дрібні компанії цього сектора);</li> </ul> |
| <b>Досвід Південної Кореї</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика стимулювання розвитку технологій та інновацій задля збільшення нафтовіддачі так званих зрілих родовищ (забезпечення, таким чином, інтенсивного типу економічного зростання).</li> </ul>   |

**2. Соціальний прорив**, через стимулювання рівня зайнятості населення та зниження рівня довгострокового безробіття, програми соціальної підтримки населення та справедливої винагороди за виконану працю, підвищення рівня та якості життя населення.

|                              |  |
|------------------------------|--|
| <b>Досвід Японії</b>         | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика довічного найму та гарантій працівника, які забезпечував бізнес, зокрема виплату пенсій єдиним платежем за принципом 1 місячний оклад за кожен пророблений рік</li> </ul>  |
| <b>Досвід Китаю</b>          | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми підвищення ефективності використання робочої сили, зокрема продуктивності та результативності суспільної праці, (так, протягом 1979-1994 рр. підвищення продуктивності праці працівників спричинило понад 42% зростання економіки Китаю)</li> </ul>  |
| <b>Досвід Великобританії</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Реформи пенсійної системи, систем освіти, охорони здоров'я і соціального страхування, що сприяло підвищенню рівня життя населення, зниженню рівня безробіття, зростанню ролі фінансового сектора, регульованого державою</li> </ul>   |
| <b>Досвід Швейцарії</b>      | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми інтенсивності праці та стимулювання високого рівня зайнятості населення;</li> <li>Політика поширення Швейцарської культури праці та шанобливого ставлення до навчання сформували висококваліфікований, освічений і креативний середній клас</li> </ul>   |
| <b>Досвід Сінгапуру</b>      | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми підвищення заробітної плати суддів та держслужбовців, задля зниження рівня корупційності влади;</li> <li>Житлово-комунальна реформа (політика стимулювання купівлі квартир у власність, а не оренда житла, створення Центрального фонду заощаджень, кожен громадянин та роботодавець зобов'язаний перераховувати 20%);</li> <li>Урядова політика збільшення чисельності населення до 2030 року на 30% (Програма Baby Bonus пропонує грошові виплати батькам, що бажають завести більше дітей)</li> </ul> |
| <b>Досвід Бразилії</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика гарантування мінімальних умов праці для людей, які працюють на офіційних ринках праці.</li> <li>Субсидії Уряду для фермерів задля стимулювання виробництва і експорту надлишків виробництва в бразильських містах;</li> <li>Політика створення нових робочих місць для задоволення запитів і очікувань зростання робочої сили.</li> </ul>  |

|                         |   |
|-------------------------|---|
| <b>Досвід Австрії</b>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програма проведення реформ, яка дозволить в певній мірі провести поступове розмивання системи соціального партнерства</li> </ul> |
| <b>Досвід Фінляндії</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми конструктивного партнерства держави, роботодавців і профспілок</li> </ul>   |

**3. Освітній та науковий прорив**, яких було досягнуто завдяки високій якості STEM освіти, збільшенню видатків на освіту, підтримці програм цифрових компетенцій населення та рівня фундаментальних досліджень, а також зростанню патентної продуктивності в пріоритетних галузях економіки.

|   |   |
|---|---|
| <b>Досвід Сінгапуру</b>                           | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми створення технічних шкіл та платних міжнародних корпорацій для навчання своїх некваліфікованих працівників в галузі інформаційних технологій, нафтохімії та електроніки (для тих, хто не міг отримати промислових робочих місць, уряд зараховував їх до трудомістких роздрібних послуг, таких як туризм та транспорт);</li> <li>Стратегія залучення багатонаціональних організацій до навчання своєї робочої сили сприяла економічному процвітання;</li> <li>Реформа системи освіти (були створені обов'язкові для всіх шкіл мінімальні освітні стандарти, обов'язковим стало вивчення англійської мови і викладання на ньому цілого ряду предметів);</li> <li>Урядові інвестиції у навчання сінгапурських студентів в кращих університетах світу, паралельно створюючи провідні науково-освітні центри у себе;</li> <li>Новий План науково-дослідних інноваційних підприємств до 2020 року (RIE2020).</li> </ul> |
| <b>Досвід Фінляндії</b>                           | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми розширення співпраці з іноземними фахівцями (через старіння населення в Фінляндії в ряді галузей спостерігається брак робочої сили);</li> <li>Програми фінансової підтримки інновацій на НДКР (один євро, вкладений в інновації на науково-дослідні роботи, приносить близько 10-20 євро чистого прибутку, на які витрачають 70% інвестицій (для прикладу: Росія – 10%, Франція 90%))</li> </ul>  |
| <b>Досвід Південної Кореї, США, Японії, Китаю</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика зростання частки ВВП країн на дослідження та розробки (НДДКР), як наслідок, зростання рівня інтенсивності наукових досліджень та розробок</li> </ul>  |
| <b>Досвід Китаю</b>                               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програма економічних реформ Китаю базувалася на зменшенні державних норм щодо цін та інвестицій у освіту робочої сили</li> </ul>   |
| <b>Досвід Індії</b>                               | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика стимулювання якості робочої сили. Запровадження мовного закону, згідно з яким друга мова – англійська (це сприяло зростанню технологічного розвитку та підписанню міжнародних угод з провідними компаніями ІТ сектору);</li> </ul>  |
| <b>Досвід Бразилії</b>                            | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програма передачі доходів (сімейна допомога) Bolsa Familia, що забезпечує грошові виплати сім'ям, які відправляють своїх дітей у школи;</li> <li>Політика зростання інвестицій в освіту для нарощування людського капіталу.</li> </ul>   |

**4. Фінансово-економічний прорив**, завдяки системному середньорічному зростанню ВВП у десятирічному періоді, зниженню рівня тіньової економіки та темпів інфляції, стримуванню корупції, збільшенню кількості та якості програм підтримки малого та середнього бізнесу, регулюванню банківської діяльності та зниженню частки імпорту товарів та послуг.

|  |  |
|--|--|
| <b>Досвід Південної Кореї та Сінгапуру</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Фінансове регулювання; політика поглиблення ринків облігацій у місцевій валюті (що сприяло зменшенню залежності від нестабільних потоків капіталу);</li> <li>«Макропруденційна політика», яка призначена для контролю та запобігання ризикам для фінансової системи;</li> <li>Підписання Урядом Сінгапуру близько 70 угод з іноземними державами для уникнення подвійного оподаткування;</li> <li>Програми пільгового кредитування для малих і середніх підприємств (державна надає їм допомогу в підборі персоналу, компенсує до 90% витрат на його навчання і перепідготовку)</li> </ul>                          |
| <b>Досвід Китаю та США</b>                 | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика стримування короткострокових викликів, таких як підвищення процентних ставок у США та інших передових економіках, зростання торговельної напруги та уповільнення зростання Китаю. Все це додає до більшої невизначеності та більшої турбулентності ринку для все більш взаємозалежних економік, які накопичили більше боргу;</li> <li>Програма економічних реформ Китаю («економічне диво») сприяла розвитку вторинного сектору (промисловість та будівництво), що становив найбільшу частку ВВП та лідерству у виробництві, торгівлі, сільському господарстві, та інвестиційній привабливості.</li> </ul> |

|                              |   |
|------------------------------|---|
| <b>Досвід Японії</b>         | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика структурних реформ, спрямованих на зменшення спекулятивних надлишків фінансових ринків;</li> <li>Політика «Кількісного полегшення» Японії, яка спричинила зниження процентних ставок і розширення грошової маси для підвищення інфляційних очікувань;</li> <li>Виробнича реформа та залучення фінансових «донорів» (як наслідок, нарощення темпів експорту товарів і предметів за кордон – США, ЄС, Латинську Америку, країни Азії).</li> </ul>   |
| <b>Досвід Великобританії</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика забезпечення гнучкої і надійної фінансової системи (що дозволило банкам оперувати обсягом коштів, що перевищував реальні можливості національної економіки, і завдяки цьому надавати вітчизняним підприємцям значні кредити під досить помірні відсотки);</li> <li>Фінансова революція «англійське економічне диво» – грошові реформи 1695-1697 рр. шляхом створення при Монетному дворі власних в'язниць та розшукової поліції, що займалася розслідуванням фінансових злочинів і порушень по всій країні;</li> <li>Політика розвитку фінансово-промислових консорціумів (при великому питомій вазі банківського капіталу стабільна основа для зростання грошової маси, щоб задовольнити дві третини потреб країни в продуктах харчування).</li> </ul> |
| <b>Досвід Франції</b>        | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика підтримки провідних компаній шляхом збільшення державного замовлення, субсидій з бюджету, надання кредитів, податкових пільг при експорті (у 80-х роках розроблено дванадцять пріоритетних програм, прямо спрямованих на підвищення конкурентоспроможності французького бізнесу у яких прописано умови фінансування на переоснащення промисловості).</li> </ul>   |
| <b>Досвід Швейцарії</b>      | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика стимулювання фінансових послуг (банківського обслуговування, управління власністю та страхування, що становлять 11% ВВП Швейцарії).</li> </ul>  |
| <b>Досвід Єгипту</b>         | <ul style="list-style-type: none"> <li>Стратегії відновлення макроекономічної стабільності та уникнення кризи (перехід до гнучкого валютного курсу відновив рівновагу на валютному ринку та усунув дефіцит валюти)</li> <li>Уряд розпочав амбітний трирічний план щодо стримування дефіциту бюджету (становив понад 10 % ВВП); посилення монетарної політики шляхом підвищення процентних ставок (це були критичні заходи щодо зменшення державного боргу як частки ВВП та обмеження інфляції)</li> </ul>   |
| <b>Досвід Норвегії</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>Новий Податковий закон дозволяє промисловості та комерції створювати неоподатковувані резерви для майбутніх інвестицій, сприяння іноземним продажам та досліджень</li> </ul>   |

**5. Екологічний прорив** – шляхом зниження рівня викидів парникових газів, програмам збереженню навколишнього середовища та життєздатності екосистем, зростання обсягів споживання відновлюваної енергетики.

|                         |   |
|-------------------------|---|
| <b>Досвід Фінляндії</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Програми інвестування в екотехнології енергетики (5% екологічно чистих технологій від світового ВВП);</li> <li>Стратегія низьковуглецевої економіки також визначає рамкові умови стратегії стійкого зростання, тоді як трансформація енергетичного ринку пропонує можливості для зростання фінської експертизи.</li> </ul>   |
| <b>Досвід Данії</b>     | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика забезпечення енергоємності власного ВВП, завдяки виключно енергоефективним технологіям (завдяки 30% субсидуванню Урядом виробництва вітряків створено новий світовий ринок вітрогенераторів, внесок вітрової енергетики складає близько 20% від загального енергоспоживання країни).</li> <li>Стратегії «Нової енергетики» як національна ідея (створено зелені технології: сонячні батареї, вторинну переробку, спалювання сміття для виробництва електрики, біоетанол замість бензину, соломі і тирсу в якості палива для ТЕЦ)</li> </ul> |
| <b>Досвід Бразилії</b>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика збереження лісів, Програма Bolsa Verde (зелена стипендія) відповідно до якої уряд робить виплати для сімей, які допомагають зберегти ліси, як умовні грошові трансферти для вирішення пріоритетних екологічних проблем</li> </ul>   |
| <b>Досвід Сінгапуру</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Стратегія «Екосистеми бізнесу»</li> </ul>  |

**6. Якості державної політики** – через стратегії забезпечення високої якості інфраструктури, зокрема транспортної, соціальної, енергетичної, високу відповідальність уряду за зміни та стратегії його довгострокового бачення.

|                        |  |
|------------------------|--|
| <b>Досвід Канади</b>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика стимулювання інвестиційної привабливості економіки (особливістю економічної моделі розвитку країни є велика частка іноземного капіталу – до 40% (92% – в автомобілебудуванні, 68% – у хімічній промисловості, 63% – в електроенергетиці; сучасна структура економіки Канади в цілому відповідає її статусу високорозвиненої постіндустріальної держави)</li> </ul> |
| <b>Досвід Бразилії</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Державна політика підтримки розвитку сільського господарства Бразилії (країна зараз є однією з найбільших світових експортерів зерна, сої, яловичини, нафти та залізної руди).</li> </ul>   |



|                              |   |
|------------------------------|---|
| <b>Досвід Єгипту</b>         | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика інтенсивного переходу від економіки де переважає державний сектор, до приватної та відкритої економіки, що сприяло трансформації торговельної політики;</li> <li>Політика диверсифікованої економіки на Близькому Сході та стимулювання залучення іноземних інвестицій (до 2010 року економіка Єгипту зростала в середньому на 5,25 % в результаті декількох економічних реформ, Додаток В3).</li> <li>Реформи покращення бізнес-клімату, реформи державних закупівель та підвищення прозорості державних підприємств, що може призвести до збільшення інвестицій та створення нових робочих місць та підвищити ефективність уряду.</li> </ul>  |
| <b>Досвід Норвегії</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>Трирічна програма покращення інфраструктури та зменшення рівня безробіття (10 млрд дол. в першу чергу для автомобільних і залізничних комунікацій, з грошей, що надходять від бюджетних скорочень в інших областях).</li> </ul>  |
| <b>Досвід Фінляндії</b>      | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика забезпечення якості законодавчої бази (забезпечує ефективний захист прав власності);</li> <li>Стратегія сталого зростання спрямована на більш різноманітну промислову структуру, підвищення продуктивності праці, зростання експорту, відновлення бізнесу та міцне бізнес-середовище, а також передбачає створення міжнародних «мільйонерських екосистем».</li> <li>Урядова політика підтримки підприємництва як основи конкурентоспроможності країни (У Фінляндії 70% ВВП – частка малого бізнесу, 60% працездатних осіб зайняті малим бізнесом);</li> <li>Зовнішня політика «дружити» з усіма;</li> <li>Політика «нульової» корупції і невідкупності судової системи;</li> <li>Політика «країни для людей», створена шляхом реорганізації економічної системи;</li> <li>Програма державних дотацій малому бізнесу («стартова підтримка») (45% від вартості запланованого інвестиційного проєкту)</li> </ul> |
| <b>Досвід Данії</b>          | <ul style="list-style-type: none"> <li>Формула національного багатства Данії: валюта не витрачається на закупівлі сировини за кордоном, а національні енергозберігаючі технології стають предметом експорту. Данія змогла подолати енергетичну залежність інвестуючи в інновації – зелену енергетику та альтернативні джерела енергії, не вимагали зниження цін та не шукали альтернативних постачальників палива.</li> </ul>   |
| <b>Досвід Німеччини</b>      | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика стимулювання вільної приватної ініціативи і ринкової конкуренції у поєднанні з активною діяльністю держави (побудована на ідеї ефективної ринкової економіки, пріоритету приватної власності, економічної свободи і філософії соціальної відповідальності);</li> <li>Грошова реформа та політика стимулювання приватного підприємництва (звільнення економіки від надмірного регламентування та регулювання цін)</li> </ul>   |
| <b>Досвід Великобританії</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>Політика скорочення державних дотацій в неефективні сектори економіки і депресивні регіони (задля скорочення бюджетного дефіциту здійснено закриття нерентабельних підприємств);</li> <li>Політика зниження прямих податків у поєднанні із збільшенням ПДВ та інших пов'язаних з ним податків</li> </ul>   |

## Частина 2: АНАЛІЗ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ СКЛАДОВИХ, ЩО НАДАЛИ МОЖЛИВІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧИТИ «ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ»

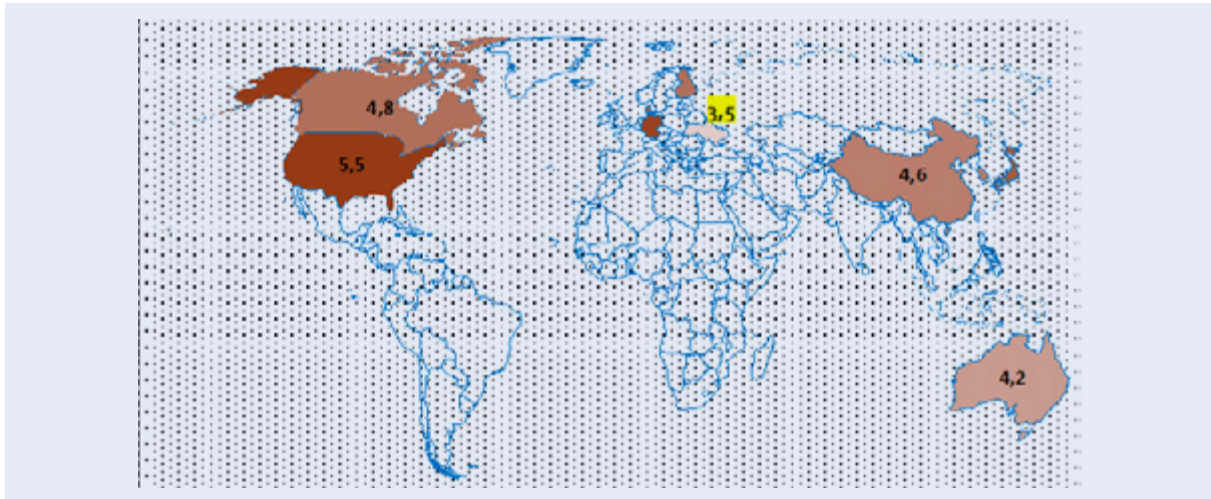
### 2.1. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ ПРОРИВ УКРАЇНИ

За експертними оцінками найбільшими викликами для України у 2019 р. стали досягнення миру на південному сході України та реінтеграція окупованих територій Донецької та Луганської областей; проведення реформи реформування політичної, правової та судової систем; забезпечення тіснішої співпраці з ЄС; розвиток інфраструктури та підтримка темпів зростання національної економіки за допомогою оптимізації державних видатків та збільшення реальних доходів та заощаджень домогосподарств. Поряд з цим, відповіді респондентів свідчать про те, що серед 5 найбільш важливих факторів привабливості економіки є кваліфікована робоча сила (65,2 % відповідей респондентів), конкурентоспроможність та динамізм економіки (53 та 45,5 % відповідно), високий рівень освіти (43,9 %) та відкритість влади (40,9 %).

1.1. За результатами останніх досліджень, понад 3/4 економічного зростання та конкурентоспроможності економіки **досягається за рахунок використання та імплементації нових знань і досягнень, зростання експорту високих технологій.**

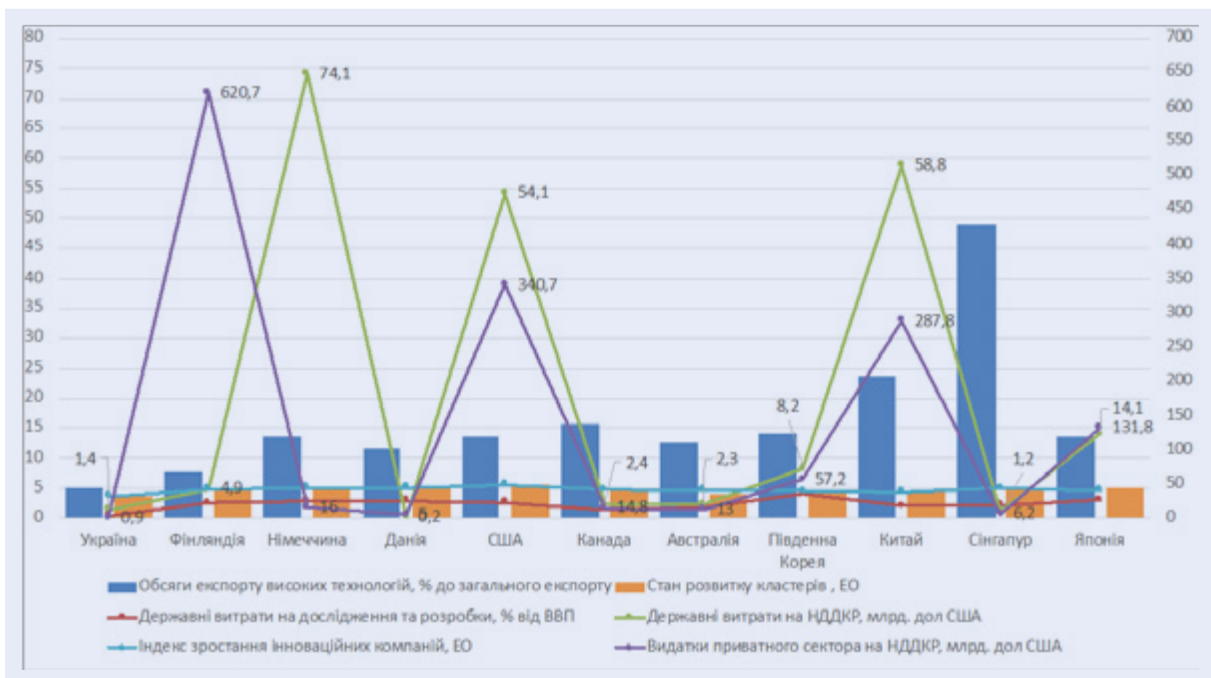
Домінування у структурі ВВП наукоємних видів економічної діяльності, зростання в експорті частки високих технологій та ноу-хау (США – 32 %, Великобританія – 31 %, Фінляндія – 24 %). Досягненню таких показників сприяли програми поглиблення можливостей та колаборації підприємств та наукових інституцій, озброєння працівників навичками та знаннями процвітання в інтенсивному технологічному середовищі розроблені Сінгапуром, організація стартап-днів та підвищення реального зростання економіки Німеччини (Рис. 1, Рис. 2).

**Рис. 1. Співвідношення індикаторів технологічного та інноваційного прориву України та країн прогресивного розвитку, 2019 рік**



Джерело: сформовано авторами на основі власних розрахунків

**Рис. 2. Обсяги експорту високих технологій, % до загального експорту**



Джерело: сформовано авторами на основі власних розрахунків

- 1.2. Ефективність високотехнологічного розвитку базується на високій технологічній інноваційності підприємств, а ступінь її інтенсивності визначають такі показники, як **обсяги проведених НДДКР, державні витрати на дослідження та розробки, державні витрати на та видатки приватного сектора на НДДКР**. Так, за рівнем витрат на дослідження та розробки (НДДКР) світовими лідерами є Південна Корея (4,2% від ВВП), Данія та Німеччина (по 2,9%) та США (2,7%). У той же час, у 2019 році США забезпечили найвищу вартість капіталовкладень в НДДКР (понад 395 млрд дол), Фінляндія (625 млрд дол), Китай (345 млрд дол.) та Японія (146 млрд дол.). Щодо України, цей показник склав всього 2,3 млрд дол., що у 170 та 63 рази нижче фінансування США та Японії у 2019 році відповідно. Видатки ж приватного сектора на НДДКР Фінляндії, США та Китаю склали 99%, 86% та 83% від загальних видатків відповідно.

1.3. Одним з головних чинників розвитку інноваційної економіки є **кластерний розвиток держави**, висока конкурентоспроможність яких визнана на світовому ринку, оскільки кластери створюють можливості для інноваційного й виробничого зростання та стимулюють і полегшують формування нового бізнесу. Моніторинг світового досвіду кластеризації свідчить, що найбільш кластеризованими є США (3 найвищим показником рівня розвитку кластерів – 5,5 балів), Німеччина (5,4) і Японія (5,1). Україна демонструє найнижчий кластерний розвиток на рівні 3,6 балів, що у 1,5 рази нижче провідних країн світу. За прикладом європейських країн частка бюджетних асигнувань у фінансуванні технопарків у Великобританії складає 62 %, у Франції – 74 %, у Німеччині – 78 %, у Нідерландах – 70 %, у Бельгії – майже 100 %, тоді як в Україні вони перебувають на самофінансуванні.

1.4. Поряд з цим, **індекс зростання інноваційних компаній** в Україні один з найнижчих (3,6 балів) порівняно з світовими лідерами: США (5,6), Данія (5,1), Німеччина (5,1) та Сінгапур (5,0). Низьку інноваційну активність підтверджує і рейтинг міжнародного агентства Bloomberg Rankings у 2019 р. Так, за рівнем інноваційності Україна втратила 7 позицій і зайняла 53 місце з 60-ти (загальний бал 48,05 зі 100). Разом з тим найбільш інноваційною економікою в 2019 році Bloomberg знову названо Південну Корею (6-й рік поспіль), 87,38 балів, Німеччину (87,30 балів та Південну Корею (87,22 бали). За рахунок доданої вартості від виробництва і інтенсивності досліджень, велика частина яких зосереджена навколо промислових гігантів Volkswagen, Bosch і Daimler Фінляндія займає третє місце – 85,57 балів.

## 2.2. СОЦІАЛЬНИЙ ПРОРИВ УКРАЇНИ

Практика соціального прориву держави базується на стійкому економічному зростанні і залишається важливим інструментом подолання бідності та покращення якості життя населення. Для найменш розвинених країн та країн, що розвиваються, економічне зростання має вирішальне значення для розширення освіти, здоров'я, якості харчування та життя населення. У майбутньому проривні бізнес-моделі будуть соціальними, що забезпечать фінансову та позафінансову цінність через позитивні наслідки для громадян. Разом з тим, 10-річний середньорічний приріст ВВП України склав у 2019 році лише 0,1%, що у 67 разів нижче темпів росту цього показника у Китаї (6,7%), у 46 разів нижче, ніж у Сінгапурі (4,6%), у 20-30 разів нижче США, Канади (2%) та Південної Кореї (3%) відповідно. Відтак, досягти задекларованого зростання економіки України на 40% за п'ять наступних років навіть при зростанні у 2020 році ВВП країни на 5%, а у 2021-2024 роках – на 7% неможливо.

2.1. Лише за стійкого зростання ВВП є можливість підвищити **рівень зайнятості населення** та знизити рівень безробіття серед осіб працездатного віку. Так, найвищі показники рівня зайнятості у віці 15-64 років демонструє у 2019 році Південна Корея з рівнем 80,6% (61,4 % – у 2020 році). Трудова політика Південної Кореї спрямована була у 2019 році на створення ще більш якісних робочих місць та збереження стійкого зростання, збільшення інвестицій приватного сектору в регіональну професійну підготовку. Високий рівень зайнятості, поєднаний із низькою стандартизацією системи освіти, задовольняє умову високого рівня NEET. Найвищі показники зайнятості населення відповідної групи зберігаються також у Китаї та Сінгапурі – 68,7% та 68,3% відповідно, у Данії – 62%, Німеччині – 77 % в Австралії та США – 65% та 62% відповідно, Великобританії 76,6 %, що на 14-22 % вище рівня зайнятості в Україні (54%). **Датська модель зайнятості – це структурний рівень зайнятості 80 % до 2020 року, для осіб 20-64 років, в рамках реалізації Національної цілі в стратегії «Європа 2020»** (Табл. 1).

**Таблиця 8.** Індикатори соціального прориву України та країн прогресивного розвитку, 2019 р.

| Індикатори  | Україна | Фінляндія | Німеччина | Данія  | США    | Канада | Австралія | Південна Корея | Китай | Сінгапур | Японія |
|---|---------|-----------|-----------|--------|--------|--------|-----------|----------------|-------|----------|--------|
| Рівень зайнятості (% зайнятого населення (вік 15-64) від загальної кількості в тій же віковій групі)                | 67,6    | 71,3      | 77        | 66     | 60     | 65,2   | 62,6      | 60             | -     | 65,1     | 60,4   |
| Рівень довгострокового безробіття (% безробітних (протягом 12 місяців і більше) від економічно активного населення) | 8,7     | 1,3       | 1,2       | 0,9    | 0,71   | 7,3    | 1,2       | 1,3            | -     | 0,6      | 1,6    |
| Частка відрахувань на соціальні потреби, % ВВП  | 6,88    | 11,9      | 14,4      | 0,06   | 6,1    | 4,02   | 0         | 7,22           | 5,2   | 0        | 12,5   |
| Середня заробітна плата, дол. США/міс.  | 359,7   | 2567,6    | 2545,9    | 3193,8 | 3628,7 | 2819,6 | 2996,2    | 2270           | 966,2 | 3367,4   | 2649   |
| Середня тривалість життя, років   | 72,5    | 82,4      | 81,5      | 81,4   | 79,1   | 82,9   | 83,9      | 82,5           | 77,4  | 84       | 85     |
| Рівень життя (оцінений через ВІД на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ППС) в доларах США)       | 9,02    | 48,58     | 54,56     | 56,41  | 63,69  | 47,59  | 50,05     | 40,09          | 18,17 | 94,67    | 44,38  |
| Індекс Джині, % ВВП   | 25      | 27,1      | 31,7      | 28,2   | 41,8   | 34     | 36,8      | 31,6           | 38,6  | -        | 32,1   |
| Надлишок майбутньої робочої сили, BD  | 72,6    | 84        | 79,9      | 87,3   | 78,4   | 76,7   | 75,9      | 61,3           | 69,8  | 72,1     | 61,5   |



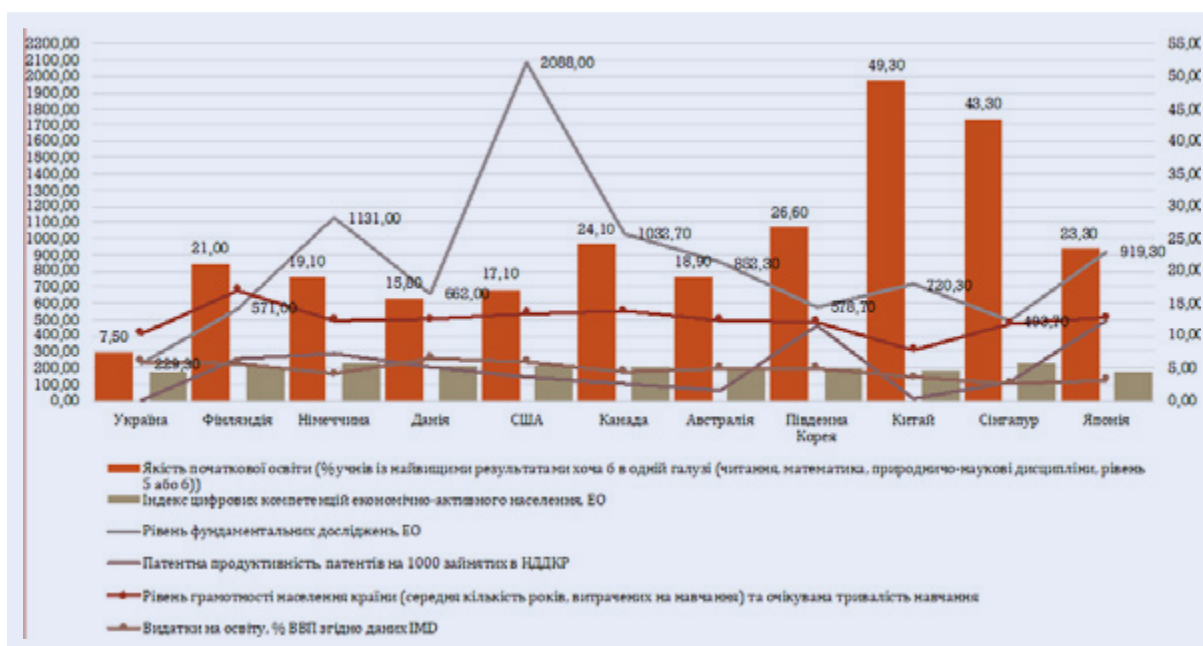
- 2.2. Відповідно до даних Євростату, у 2018 році найпоширенішим спостерігався рівень безробіття у Фінляндії (7,8 %) та Канаді (5,9%), найнижчим – у Сінгапурі і у 2019 році склав 2,1%. Серед важливих індикаторів соціального прориву є **рівень довгострокового безробіття**. Найнижчий рівень довгострокового безробіття зберігся у 2019 році у Великобританії (0,9 %), Данії (0,8 %), Норвегії (0,8 %) та Німеччині (1,2 %). У 2018 У загальній кількості безробітних в країні, які шукають роботу понад 12 місяців, молодь у віці 15 – 34 років становить близько 40 %, тоді як у Німеччині – 5,3%. У 2013 році всі країни Європейського Союзу (ЄС) взяли на себе зобов'язання щодо реалізації Гарантії для молоді.
- 2.3. **Частка відрахувань на соціальне забезпечення** Найвищий рівень відрахувань на соціальне забезпечення показує Німеччина (14,4%) у тому числі завдяки участі співробітників в управлінні виробництвом. Японія та Фінляндія мають відрахування 12,5% та 11,9% відповідно. В Україні ж частка відрахувань на соціальне забезпечення становить 9,88%, що на 4,52% менше ніж в Німеччині. Високий рівень соціальної підтримки населення Японії забезпечують соціальні реформи, які проводить уряд для розвитку людських ресурсів та підвищення продуктивності праці.
- 2.4. США є лідером в більшості показників соціального розвитку, зокрема й за рівнем **середньої заробітної плати** наприклад: найвищий показник рівня життя серед усіх, досліджуваних нами, країн (63,69), коли в Україні цей показник критично низький всього лише 9,02, що в 7,1 рази менше, а також США має одну з найвищих середніх заробітних плат (3628,7 дол.) Японія ж показала один з найнижчих рівнів безробіття (2,5%), одну з найвищих середніх заробітних плат в місяць (3198 дол. США), що на 89% більше ніж в Україні (398,7 дол.<sup>1</sup> В Сінгапурі цей показник становить 3367,4 дол. США.; в Данії 3193,8 дол. США., а в Австралії 2996,2 дол. США (Додаток 2.2, Табл. 2.2, рис.2.2)... У 2018 році у Японії прийнято нове Законодавство про реформування японського стилю праці і спрямоване на зменшення кількості понаднормових годин, рівної винагороди за однакову працю.
- 2.5. Серед індикаторів соціального прориву – **середня тривалість життя**, яка в Україні у 2019 році склала 72,5 років, що на 11,4 роки менше, ніж в Австралії (83,9 років), Сінгапурі (84,0), Фінляндії (82,4), Японії (85,0) та Канаді (82,9 роки).
- 2.6. Соціального прориву можна досягнути шляхом збільшення **рівня життя населення, оціненого через ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності**. Найвищі показники спостерігаються у Данії (56,41 дол США), Фінляндія – 48,58 дол, Австралія (50,05), Німеччина (54,56) та Японія (44,38). В Україні рівень життя вимірюється 9,02 дол, що в 7,1 рази менше ніж в США. Політика добробуту та охорони здоров'я Австралії базується на унікальній системі соціального забезпечення, що сприяє або підвищенню доходу на душу населення до 2021-22 років на 4 %.
- 2.7. Подолання економічної нерівності в країні є пріоритетом реалізації соціального та економічного прориву. Якщо взяти до уваги той факт, що протягом останніх десятиліть нерівність у світі зростає, тим дивніша Україна з її **коефіцієнтом Джині**. У багатьох країнах, зокрема Великій Британії, Канаді, Китаї, Індії, Швеції, зросла частка національного доходу, що припадає на 1% населення, у Китаї цей показник склав 38,6%, Австралії 35,8%
- 2.8. Як генератори нових ідей та інновацій, університети відіграють ключову роль у зусиллях щодо побудови майбутнього Європи та світу на компетенціях та освіті. У той же час **навички майбутньої робочої сили** сприятимуть соціальним інноваціям та соціальному прориву країни. Так, навички майбутньої робочої сили в Україні оцінені 72,6 балів, у Данії -87,36, у Фінляндії (84), Німеччині (79,9) та США (78,4). Китай отримав 69 балів, завдяки створеним Вільним економічним зонам, які відкриті для підвищення кваліфікації працівників.

### 2.3. ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВИЙ ПРОРИВ

Автоматизація, цифровізація та інші форми технологій знищують мільйони робочих місць та створюють нові можливості для робочої сили. Разом з тим, слід підготувати працівників наступного покоління брати участь у розвитку Промисловості 4.0. Саме освіта повинна стати драйвером отримання майбутніх навичок та вийти за рамки традиційного навчання, включаючи підприємництво, м'яке лідерство, технології та готовність робочої сили. Необхідною умовою розвитку бази людських ресурсів, необхідної для задоволення мінливих вимог двадцять першого століття є підвищення якості освіти учнів у початкових школах.

- 3.1. З часу прийняття Загальної декларації прав людини у 1948 р. країни докладають зусиль для універсалізації початкової освіти. Разом з тим, якість освіти знижується через низьку **якість початкової освіти**. Так, у 2019 р. Україна демонструє найнижчий рівень якості початкової освіти в порівнянні з провідними країнами світу. Так, відсоток учнів із найвищими результатами хоча б в одній галузі (читання, математика, природничо-наукові дисципліни) становить всього 7,5%, що у 3-5 разів нижче, ніж у Китаї (49,3 %), Сінгапурі (43,3 %) та складає 50 відсотків якості початкової освіти Данії (15,8 %).

**Рис. 4. Співвідношення індикаторів освітнього та наукового прориву України та країн прогресивного розвитку, 2019 рік**



Джерело: сформовано авторами на основі власних розрахунків

3.2. Протягом останніх двох століть поряд із зростанням рівня участі у початковій освіті зростає і **рівень грамотності населення**. Разом з тим, у деяких країнах Африки, рівень грамотності серед молоді нижче 50%. *За рівнем грамотності населення Україна посідає 51 місце в світовому рейтингу* конкурентоспроможності. Так, **середня кількість років, витрачених на навчання та очікувана тривалість навчання** в Україні складає 10,4 роки, випереджаючи Китай (7,8 років) на 2,6 роки та демонструючи нижчі показники Німеччини (17,1 років), Канади (13,8 років) та США (13,4 роки). Так, освіта в Японії майже на 32 % фінансується з приватних джерел; уряд Данії фінансує освіту, та гарантує навчання безкоштовне для всіх.

3.3. Особливістю національної системи освіти є високий відносний рівень фінансування – **максимальний обсяг видатків на освіту**. Так, показники фінансування освіти в Україні перевищують середнє значення країн ОЕСР у 2019 р. (6% ВВП), зокрема Данії (6,5 % ВВП), США (6%). Спільною рисою країн – лідерів за рівнем витрат на фінансування вищої освіти, в яких рівень видатків державного сектору незначний, є висока частка приватних джерел фінансування, зокрема, у США – 26 %, Австралії – 23%.

3.4. Важливу роль в освітньому та науковому прориві відіграють **цифрові компетенції населення**. Однак, станом на 2017 рік, згідно з індексом «цифрових навичок» Європейського індексу цифрової економіки та суспільства (DESI), майже половина (44 %) населення ЄС не має навичок використання цифрових технологій. Для забезпечення освітнього прориву в Україні було прийнято Цифрову адженду України – 2020, задля використання цифрових технологій, створення цифрового суспільства та забезпечення конкурентоспроможності країни та громадян. Україна завдяки цифровізації здатна скоротити розрив у міжнародних показниках конкурентоспроможності, оскільки посідає у 2019 р. 56 місце з показником 4,5 економічних одиниць (ЕО) та порівняно з 2016 роком підвищила рівень всього на 8 пунктів. Лідерами є Фінляндія (5,8), Сінгапур (5,6), Данія (5,4) та США (5,3).

3.5. Науково-інноваційний прорив України здатен забезпечити **розвиток фундаментальних та прикладних досліджень** через активізацію співпраці з технологічно розвинутими країнами, реалізацію спільних проєктів, створення в Україні дослідницьких центрів та високотехнологічних виробництв міжнародних компаній при залученні іноземних інвестицій; підтримка виходу українського високотехнологічного продукту на світові ринки. За рівнем фундаментальних досліджень у рейтингу глобальної конкурентоспроможності Україна у 2019 році займає 50-те місце з показником 229,3, що у 10 разів нижче ніж у США (2088,0), у 5 разів нижче рівня фундаментальних розробок Німеччини (1131,0) та Канади (1032,7). Більш ніж 80 % результатів досліджень у США прикладні дослідження, спрямовані на конкретні цілі та розробку нових або вдосконалених існуючих продуктів та процесів. Решта результатів досліджень – це фундаментальна науково-дослідна робота, яка передбачає отримання нових знань.

3.6. Одним з ключових аспектів інноваційного процесу в багатьох галузях є **захист результатів науково-технічної діяльності за допомогою патентної діяльності**. Незважаючи на те, що частка отриманих

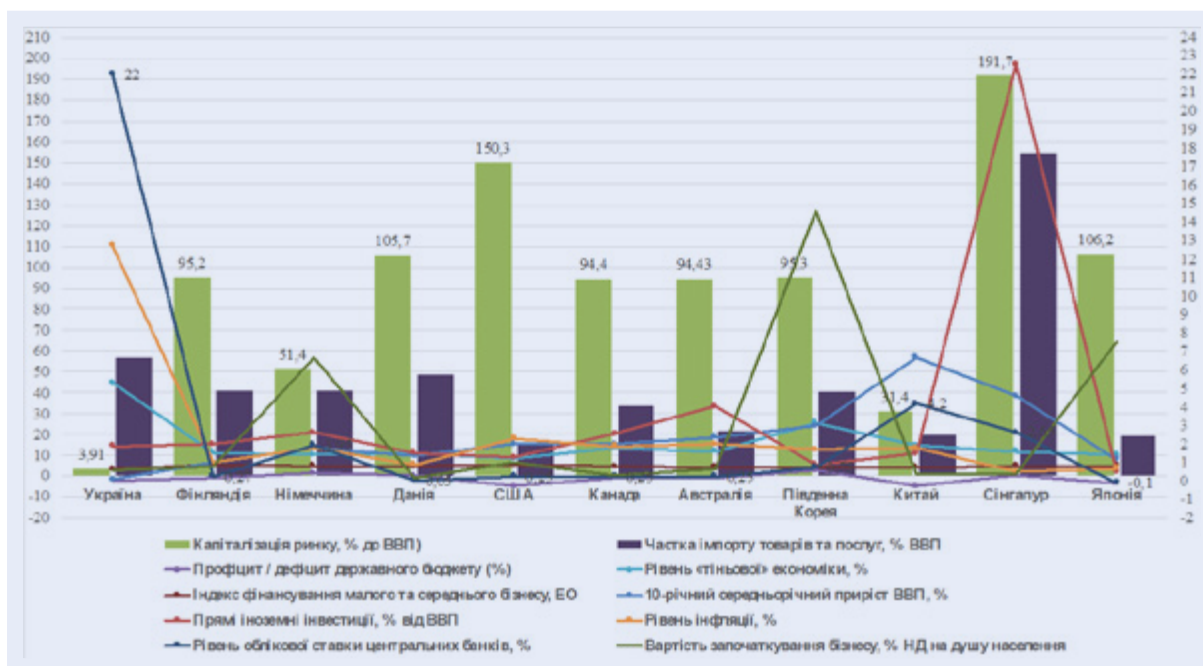


українськими заявниками міжнародних патентів у світових обсягах міжнародних патентів збільшилася у шість разів від 0,28 % у 2014 р. до 1,56 у 2019р., **патентна продуктивність України** у 2019 році склала 1,62 патентів на 1000 зайнятих в НДДКР, що у 300 разів нижче, ніж у Японії (490,35 патентів), Південної Кореї (461,15), у 180 разів нижче патентної продуктивності Німеччини (292,10) та Фінляндії (255,31).

## 2.4. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПРОРИВ УКРАЇНИ

1.1. Необхідність фінансово-економічного прориву світової економіки обумовлена фінансовою, політичною та соціальною нестабільністю та недостатнім рівнем соціально-економічного розвитку із сучасною моделлю управління.

**Рис. 5. Співвідношення індикаторів освітнього та наукового прориву України та країн прогресивного розвитку, 2019 рік**



Джерело: сформовано авторами на основі власних розрахунків

Попри це, у 2019 році світовий ВВП склав майже 75 трлн дол США і очікується його зростання до 3,72%. Лише США займає понад 18% світового ВВП, темпи росту якого склали 2,3% у 2019 році. Системність економічного зростання демонструє Китай. Так, **10-річний середньорічний приріст ВВП** склав 6,7% і забезпечується поступовим переходом від економіки, що базується на промисловому виробництві, до економіки, орієнтованої на послуги. У той же час 10-річний середньорічний приріст ВВП України у 67 разів нижчий, ніж у Китаї і склав у 2019 році 0,1%, Сінгапуру 4,6%, Південної Кореї 3%, США та Канади по 2%.

1.2. Економічне зростання та розвиток інноваційної економіки можливі за умови інвестиційної привабливості країни. Разом з тим, **частка прямих іноземних інвестицій у ВВП** у 2019 році в Україні (1,89%) була у 12 разів нижче показника Сінгапуру (22,5%). Уряд Південної Кореї почав проводити ряд реформ по стабілізації грошової сфери. Зростання грошової маси було обмежений до 15% в рік, бюджет заморожений, знижені держзатрати, прийняті жорсткі фінансові заходи.

1.3. Метою зниження інвестиційних ризиків та збільшення прямих іноземних інвестицій необхідно підвищувати капіталізацію ринку. Проведений аналіз засвідчив, що **капіталізація ринку у відношенні до ВВП** в Україні склала 3,91 % і у 25-30 разів нижча, ніж у країнах прогресивного розвитку, зокрема Фінляндії (95,2%), Данії (105,7%), США (150,3%), Сінгапуру (191,7%), Японії (106,2%).

1.4. Зниження темпів економічного зростання було обумовлено серед іншого і зростанням державного боргу України у відношенні до ВВП, який збільшився у 2017-2019 роках на понад 50 відсотків. У той час, коли **дефіцит бюджету** України у 2019 році склав 1,8 %, профіцит бюджету Південної Кореї становив близько 2,75% ВВП; Данії 0,51%; Сінгапуру 4,25 %; Німеччини 1,7 %. Незважаючи на дефіцит бюджету Китаю (4,7%), США (4,5%) та Фінляндії (0,67%) ці країни показують високі показники 10-ти річного зростання ВВП.

1.5. Уповільнення зростання світових економік викликане високим **рівнем тіньової економіки**. Так, в Україні рівень тіньової економіки у 2019 році склав 44,8%, що у майже 50 разів вище, ніж у США (0,9%); у 4,5 рази

вище, чим у Німеччині і Японії (по 10,4%) та Данії (10,9%). Південна Корея задля зниження рівня тіньової економіки запровадила програму, згідно з якою споживачі могли відрахувати з власного податку на прибуток 10%, сплаченого за допомогою кредитних карток, що перевищує 10% від загальної заробітної плати.

- 1.6. Іншим чинником економічного спаду є високий **рівень інфляції**. Так, у 2019 році рівень інфляції в Україні склав 12,7%, що у 25,4 рази більше, ніж у Сінгапурі (0,7%) та у 14,1 рази вищий, ніж в Данії (0,9%). Середній рівень інфляції у Канаді склав 1,9%, у Японії (0,5%). Для стримування інфляції Федеральним урядом Канади було створено Раду розслідувань витрат на життя для документування та розслідування поточного зростання споживчих цін.
- 1.7. Підтримувати певний рівень стабільності у фінансовій системі країни необхідно шляхом зниження **рівня облікової ставки центрального банку**, який забезпечує широку грошово-кредитну політику, спрямовану на реалізацію запланованої урядом фінансової політики та є однією з головних умов рефінансування комерційних банків. Разом з тим, в Україні цей показник у 2019 році склав 13,67%, що у 54 рази вище США, які мають одну з найнижчих ставок НБ (від 0% – до 0,25%), Данії (0,05%), Канади та Австралії (0,25%); у Японії цей показник є від'ємним (-0,1%). З метою зміцнення фінансової системи у 2003 році у США було реформовано Програму коригування кредитів і змінено її на Програму «Первинний кредит».
- 1.8. Драйвером економічного прориву є підвищення ділової активності та фінансової підтримки розвитку малого та середнього бізнесу. Проте, Україна має 3,4 бали. У той же час **вартість започаткування бізнесу** (% НД на душу населення) в Україні склала 0,6% та у 2,5-3 рази вища, ніж у Данії (0,2%), Канаді (0,3%), Китаї та Сінгапурі (по 0,4%), де успішними були програми фінансування/квотування малого бізнесу та відміни податку на прибуток до досягнення певного рівня розвитку та значно нижчою, ніж у Південній Кореї (14,6%) та Японії (7,5%).

## 2.5. ЕКОЛОГІЧНИЙ ПРОРИВ УКРАЇНИ

- 5.1. Одним із найважливіших індикаторів екологічного прориву національної економіки є **індекс екологічної ефективності (ІЕЕ)**, який виявляє напругу між двома основними аспектами сталого розвитку: **екологічним здоров'ям**, яке зростає з економічним зростанням та процвітанням, **життєздатністю екосистеми**, яка перебуває під напругою індустріалізації та урбанізації. Україна у рейтингу 180 країн у 2019 році посіла 109 місце з-поміж Туреччини (108 місце) та Гватемали (110 місце) з ІЕЕ 52,87. У той же час найвищий рівень екологічної ефективності спостерігався у Швейцарії, Данії (81,60), Фінляндії (78,64), Німеччині (78,37) та Японії (74,69). В межах України спостерігається негативна динаміка по усіх групах показників за виключенням водних ресурсів та рибальства.

**Таблиця 3. Індикатори екологічного прориву України та країн прогресивного розвитку, 2019 р.**

| Індикатори  | Україна | Фінляндія | Німеччина | Данія | США   | Канада | Австралія | Південна Корея | Китай | Сінгапур | Японія |
|---|---------|-----------|-----------|-------|-------|--------|-----------|----------------|-------|----------|--------|
| Індекс екологічної ефективності, ІЕЕ                    | 52,87   | 78,64     | 78,37     | 81,6  | 71,19 | 72,18  | 74,12     | 62,3           | 50,74 | 64,23    | 74,69  |
| Сукупні викиди "парникових" газів (тон на 1000 дол ВВП) | 0,57    | 0,21      | 0,2       | 0,12  | 0,29  | 0,36   | 0,37      | 0,37           | 0,5   | 0,11     | 0,24   |
| Індекс шкідливості навколишнього середовища, ІЕО        | 64,44   | 99,35     | 88,68     | 98,2  | 93,91 | 97,51  | 97,95     | 73,3           | 31,72 | 72,14    | 92,99  |
| Індекс життєздатності екосистем, ІЕД                    | 45,16   | 64,83     | 71,5      | 70,53 | 56,04 | 55,29  | 58,23     | 54,96          | 63,42 | 58,96    | 62,48  |
| Частка споживання відновлюваної енергії, %              | 4,1     | 43,2      | 14,2      | 33,2  | 8,7   | 22     | 9,2       | 2,7            | 12,4  | 0,7      | 6,3    |
| Дієві договори пов'язані з довкіллям, ІД                | 20      | 29        | 29        | 29    | 16    | 20     | 24        | 25             | 24    | 18       | 26     |

- 5.2. Екологічному прориву України сприятимуть зменшення темпів росту **сукупних викидів «парникових» газів**. Станом на 2019 рік викиди CO<sub>2</sub> на ВВП на 1000 доларів в Україні склали 0,57 т CO<sub>2</sub> / 1000 \$, що становить 19,12% від загальних викидів CO<sub>2</sub> на 1000 доларів ВВП решти 10 досліджених країн, а Міжнародний аналітичний центр Climate Action Tracker вніс Україну до списку країн, чий внесок для досягнення цілей Паризької Угоди є критично недостатніми. У той же час Китай, Корея, Канада, Австралія та США складають 70,36% загальних викидів CO<sub>2</sub> на ВВП на 1000 доларів і становлять 2,97 т CO<sub>2</sub> / 1000 \$ у 2019 році. Провідними країнами, що зменшують свої викиди парникових газів є Сінгапур (0,11 т CO<sub>2</sub> / 1000 \$), Данія (0,12 т CO<sub>2</sub> / 1000 \$).

**5.3. Індекс охорони навколишнього середовища** як один з показників екологічного прогресу України склав у 2019 році лише 64,44, що на 54 – 60 % нижче, ніж у Фінляндії (99,35), Данії (98,20) та Австралії (97,95) ((Додаток 2.5, Табл. 2.5, рис.2.5), що обумовлено високим рівнем використання ресурсомістких та енергоємних технологій, впровадження та експлуатація яких здійснювалися без будівництва відповідних очисних споруд та без урахування вимог охорони довкілля, система моніторингу довкілля тощо.

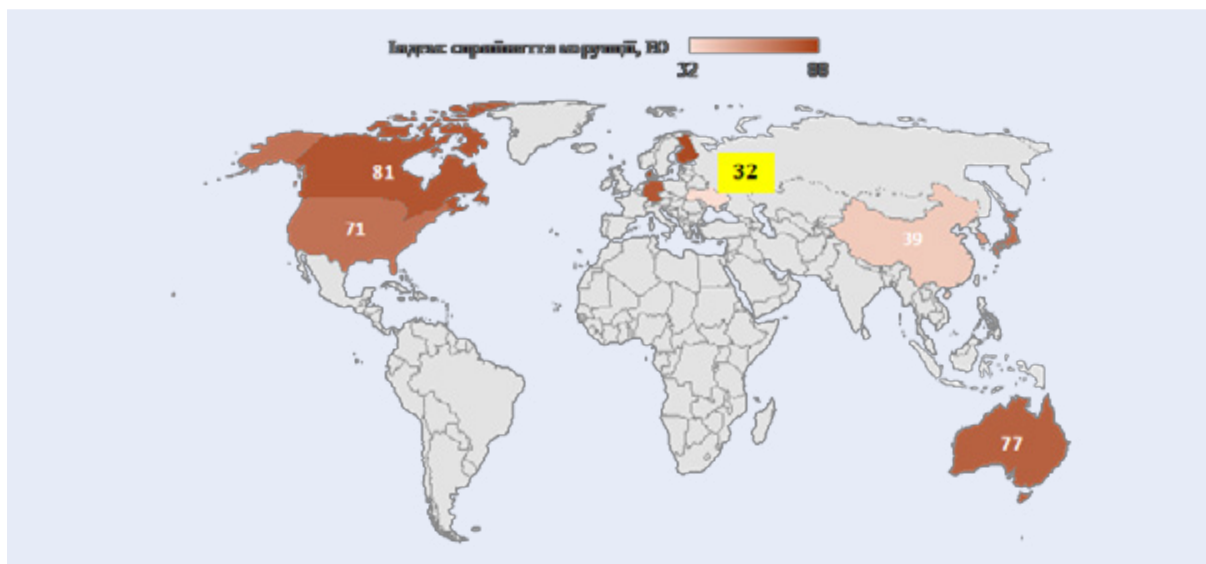
**5.5.** Енергоємність ВВП України перевищує середньосвітовий показник і показники розвинених країн. За даними Світового банку, у 2014 р. на створення одного долара світового ВВП (за паритетом купівельної спроможності 2011 р.) витрачалося 0,127 кг нафтового еквівалента, в Україні цей показник у 2,35 разу вище – це 0,298 кг н. е. на один доллар ВВП. Приріст **частки споживання відновлювальної енергії** в Україні склав 0,8% і склав 3,8% у 2019 році. Серед прогресивних економік світу у сфері відновлюваної енергетики – Швеція (55%), Фінляндія (41%) і Данія (36%).

**5.6.** Україна є суверенною стороною 20 багатосторонніх міжнародних договорів у галузі охорони довкілля. Разом з тим, **діючі договори пов'язані з довкіллям** активно використовує Фінляндія, Німеччина, Данія (29 договорів кожна країна), Японія (26), Корея (25).

## 2.6. ТЕХНОЛОГІЇ ПРОРИВУ У ЯКОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Якість державної політики виступає одним з напрямів економічного прориву України і проявляється у дотриманні верховенства права, незалежності органів контролю та негативному ставленні суспільства до зловживання владою та публічними коштами заради особистої вигоди. Окрім того, зростання якості функціонування державного сектору сприяє підвищенню інвестиційної привабливості економіки країни.

**6.1.** Одним з індикаторів якості державної політики є **індексу сприйняття корупції**, який в Україні у майже 2,5 – 3 рази нижчий, ніж у Данії (88,0), Фінляндії та Сінгапурі (85,0), Канаді (81,0) та Німеччині (80,0), а найвищий рівень корупції спостерігається у сферах діяльності, пов'язаних з державними закупівлями, ліцензуванням, квотуванням, бюджетними трансфертами тощо. В основу боротьби з корупцією у Німеччині покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань шляхом створення Реєстру корумпованих фірм.



**6.2.** За **показником стабільності державної політики** Україна посідає 115 місце в світі із значенням 3,1, що у 2-2,5 разів нижче рівня Сінгапуру (6,3 пункти), Фінляндії (5,9), Данії (5,6), Німеччини та США (5,3), Японії (5,2).

**6.3.** За субіндексом «Інфраструктура» індексу Глобальної конкурентоспроможності 2019 Україна знизила свій рейтинг у порівнянні з 3,0 бали і зайняла 114 місце із 137 країн, що у 2-3 рази нижче показника Сінгапуру (6,5), Японії (6,1), Кореї (5,9), Данії (5,6) та США (5,5). Досвід досліджуваних країн свідчить про залучення приватного сектору до будівництва та фінансування **транспортної інфраструктури держави**. За прогнозами компанії PricewaterhouseCoopers, інвестиції у транспортну інфраструктуру до 2025 року залучатимуться переважно для покращення якості доріг та залізничного сполучення. Лідерами за обсягами вкладених коштів будуть країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону – близько \$8,3 трлн.

**6.4.** Ефективність та якість державної політики визначається **індексом якості постачання електроенергії**. Так, згідно даних Світового рейтингу конкурентоспроможності Україна займає 64 місце, з часткою постачання

електроенергії 10,3%, що в 5 разів перевищує показники Сінгапуру (1,9%). До країн з високим рівнем показника можна віднести Фінляндію – 3,1%, Корею – 3,3%, Німеччину та Японію (4,3 %), які використовують такі нові технології, як малі модульні реактори, інноваційні ядерно-енергетичні технології, тощо.

**Таблиця 3. Індикатори якості державної політики України та країн прогресивного розвитку, 2019 р.**

| Індикатори   | Україна | Фінляндія | Німеччина | Данія | США  | Канада | Австралія | Південна Корея | Китай | Сінгапур | Японія |
|--|---------|-----------|-----------|-------|------|--------|-----------|----------------|-------|----------|--------|
| Індекс сприйняття корупції, ІО                             | 32      | 85        | 80        | 88    | 71   | 81     | 77        | 57             | 39    | 85       | 73     |
| Забезпечення стабільності державної політики, ІО           | 3,1     | 5,9       | 5,3       | 5,6   | 5,3  | 4,9    | 4,7       | 3,8            | 4,5   | 6,3      | 5,2    |
| Якість транспортної інфраструктури, ІО                     | 3       | 5,3       | 5,3       | 5,6   | 5,5  | 5      | 4,9       | 5,9            | 4,6   | 6,5      | 6,1    |
| Якість постачання електроенергії, % від виробництва        | 10,3    | 3,1       | 4,3       | 5,3   | 5,4  | 10,8   | 5,3       | 3,3            | 4,9   | 1,9      | 4,3    |
| Прийнятність правової бази до цифрових моделей бізнесу, ІО | 3,3     | 5,1       | 5         | 4,6   | 5,3  | 4,5    | 4,4       | 4,3            | 4,6   | 6,1      | 4,2    |
| Відповідальність уряду за зміни, ІО                        | 3,3     | 5,2       | 4,6       | 4,6   | 5,1  | 4,3    | 4,2       | 4,3            | 4     | 5,6      | 4,3    |
| Митні тарифи, %  | 2,69    | 1,12      | 1,12      | 1,12  | 1,65 | 2,46   | 1,62      | 7,36           | 11,12 | 0,02     | 2,16   |
| Довгострокове бачення уряду, ІО                            | 3,1     | 5,1       | 4,5       | 4,8   | 5    | 4,4    | 3,6       | 4,4            | 4,5   | 6,5      | 4,6    |

6.5. За прогнозними даними експертів BCG (The Boston Consulting Group) до 2020 року приблизно 25% світової економіки перейде до впровадження технологій цифровізації, які дозволяють державі, бізнесу та суспільству функціонувати більш ефективно, що потребує впровадження ефективної правової бази. Сьогодні за показником **пристосованості правової бази до цифрових моделей бізнесу** Україна займає 89 місце в світі зі значенням 3,3, США (5,7), Сінгапур (5,6), Фінляндії (5,1) та Німеччина (5,0) (Додаток, Табл. 2.6, рис. 2.6). На даному етапі «цифровізації» України основною перешкодою є брак узгодженого стратегічного підходу до формування політик в напрямі гармонізації цифрових ринків з ЄС і регіоном Східного партнерства.

6.6. Якість державної політики України демонструє низький рівень **відповідальності уряду України за зміни та неефективності політики довгострокового бачення Уряду**. В рейтингу Україна знаходиться на 98 місці з показником 3,3, а лідерами є Сінгапур (5,6), Фінляндія (5,2), США (5,1) та Данія (4,6) (Додаток, Табл. 2.6, рис. 2.6). Існуючий державний механізм України спроможний реалізувати в кращому випадку 50% затверджених планів. При тому, що на урядових засіданнях за рік ухвалюються понад 4000 рішень, уряд є автором лише близько 30% ухвалених законодавчих рішень країни порівняно з європейською практикою 70-90% ухвалених законів, запропонованих через уряд.

6.7. Аналізуючи **митні тарифи** досліджених країн слід констатувати, що найбільш високі ставки спостерігаються в Китаї (11,12%) та Південної Кореї (7,36%), що перевищує показник України (2,69%) у 2, 5 рази. Разом з тим, ефективність торговельної політики Сінгапуру (митний тариф 0,02%), Фінляндії, Німеччини, Данії (1,12%), США (1,65%) та Австралії (1,62%) є суттєво нижчими, ніж в Україні.

### Частина 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ ЩОДО УТВОРЕННЯ (ФОРМУВАННЯ) СКЛАДОВИХ «ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ»

Зважаючи на критичні технологічні, інноваційні, освітні, наукові, соціальні, фінансово-економічні, екологічні та державотворні чинники посилення економічних проблем в Україні, **пріоритетними напрямками політики «Економічного прориву» та активізації державної політики забезпечення економіки добробуту та економічного зростання в Україні повинні бути:**

#### 1. ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ СКЛАДНИК

1. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та Міністерству інфраструктури:

- запровадити практику Створення Фондів підтримки високотехнологічного розвитку країни (Фонду розвитку кластерів; Фонду досліджень та розвитку; Фонд розвитку технологій). Програма стимулюватиме високотехнологічні інновації (досвід США) ;



- **запровадити Програму «Трансфер технологій малого бізнесу»**, яка розширюватиме можливості фінансування на державній арені досліджень та розробок інновацій (R&D). Найважливіша роль програми полягає в тому, щоб подолати розрив між виконанням фундаментальної науки та комерціалізацією отриманих інновацій (досвід США);
  - **запровадити Стратегію економічного розвитку кластерів, Промислову стратегію розвитку технологічних кластерів** (досвід Сінгапуру) та **Програму підтримки високорозвинених та привабливих кластерів бізнесу в технологічному просторі** (про це свідчить поява Бангалору як центру для світового програмного забезпечення в Індії). (досвід США та Японії).
- 2. Департаменту інноваційної діяльності та трансферу технологій, Департаменту науково-технічного розвитку та Державній службі експортного контролю України**
- **запровадити Ініціативу програмування високої інтенсивності.** Це сприятиме поширенню інноваційної діяльності, посиленню дипломатичної та торговельної присутності України на іноземних ринках. (досвід Канади)
  - **ініціювати створення Стратегічних бізнес-альянсів у конкретному секторі чи кластері** для розвитку вузької області ділової активності, які міститимуть унікальні компанії, післявузівські та науково-дослідні установи та інші суб'єкти інновацій (досвід Канади);
  - **ініціювати створення Програми інноваційних досліджень малого та високотехнологічного бізнесу** (досвід США) та **Програми підтримки та розвитку цифрових технологій та телекомунікацій для молодих підприємств малого бізнесу** (досвід Швеції) що дозволить забезпечити належні умови для проривних технологій в Україні.
- 3. Кабінету міністрів України**
- **забезпечити створення Регіональних інноваційних екосистем та бізнес-інкубаторів.** Це сприятиме поглибленню можливостей, колаборації підприємств та наукових інституцій, дасть можливість сформулювати ринок нанотехнологій, перейти від мікроелектроніки до нано-та оптоелектроніки; (досвід Канади, Фінляндії, Данії та Сінгапуру).

## 2. СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАДНИК

### 1. Міністерству соціальної політики України

- **ініціювати Трудову політику спрямовану на створення більш якісних робочих місць та збереження стійкого зростання, збільшення інвестицій приватного сектору в регіональну професійну підготовку.**

### 2. Кабінету Міністрів України та Міністерству соціальної політики

- **на законодавчому рівні прийняти відповідні заходи щодо балансу між роботою, життям та розвитком навичок.** 1. Працівникам з дітьми до 3-років, отримуватимуть фінансову допомогу, 2. працівники матимуть право на три оплачувані навчальні дні (на рік) для розвитку своїх професійних навичок та компетенцій. 3. Спеціальні податкові знижки, для підприємств (компаній), де працює 20 і більше працівників (досвід Данії та Фінляндії)
- **розробити Комплексну програму індустріалізації 4.0.** Ці зміни стимулюватимуть економічне зростання, створюватимуться більш оплачувані робочі місця для середнього класу (досвід Канади, Сінгапуру та Південної Кореї).
- **підготувати Стратегію зайнятості та зниження безробіття**, що включатиме в себе хвилю чотирьох реформ ринку праці, зокрема: запровадження тимчасової роботи та покращення умов праці для тимчасової зайнятості; розробка Програми підтримки працівників з низьким рівнем доходу (досвід Німеччини та Данії)
- **розробити Концепцію системи публічної допомоги, а також прийняти Закон про державну допомогу та Закон про підтримку нужденних осіб.** Це допоможе підвищити рівень соціальної підтримки населення та підвищити рівень та якість життя соціально вразливих груп населення (досвід Японії).
- **прийняти нове Законодавство про реформування стилю праці**, спрямоване на зменшення кількості понаднормових годин та рівної винагороди за однакову працю. Розпочати реформи, що обмежують понаднормовий час (досвід Японії)



### 3. Міністерству освіти і науки України

- прийняти Закон «Про обов'язкову професійну підготовку, навчання студентів та їх працевлаштування», який передбачатиме адаптацію системи освіти до потреб бізнесу та заохочення роботодавців наймати молодих спеціалістів.

### 4. Державній службі України з питань праці

- ініціювати розробку Програми підвищення ефективності використання робочої сили (досвід Китаю) та Програми інтенсивності праці (досвід Швейцарії), які сприятимуть розвитку людського капіталу та підвищенню продуктивності праці; вирішуватимуть соціальні виклики шляхом впровадження інновацій четвертої промислової революції;
- започаткувати співробітництво з бізнесом та інноваторами у своїх регіонах.

### 5. Міністерству охорони здоров'я

- ініціювати Політику добробуту та охорони здоров'я. Ця Політика сприятиме підвищенню доходу на душу населення до 2022-25 років на 4 % (досвід Австралії)

### 6. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

- створити Адміністрацію розвитку малого бізнесу та запровадити програму «Ініціатива нових лідерів» для прискорення зростання малого бізнесу з високим потенціалом;

### 7. Міністерству регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України

- запровадити Житлово-комунальну реформу (політика стимулювання купівлі квартир у власність, а не оренди житла, з цією метою ініціювати створення Центрального фонду заощаджень, до якого кожен громадянин та роботодавець зобов'язаний перераховувати 20% (досвід Сінгапуру).

## 3. ОСВІТНІЙ ТА НАУКОВИЙ СКЛАДНИК

### 1. Міністерству освіти і науки України

- запровадити Стратегію прискореного формування освітнього потенціалу вчителів. Це сприятиме поширенню інноваційної діяльності в системі освіти України в умовах світової цифровізації (досвід Китаю).
- запровадити Програми вивчення англійської мови, як першої іноземної мови в початковій школі.
- розробити спільно з приватними навчальними закладами освітні програми з акцентом на впровадження сучасних методів освіти та програми надання можливостей для участі у формальній та / або неформальній освіті для дорослих та безробітних (досвід Японії, Данії, Нідерландів).
- ініціювати Програми створення технічних шкіл та платних міжнародних корпорацій для навчання некваліфікованих працівників в галузі інформаційних технологій, нафтохімії та електроніки (для тих, хто не міг отримати промислових робочих місць, уряд може збільшувати кількість трудовітких роздрібних послуг, таких як туризм та транспорт).
- розробити Стратегію залучення багатонаціональних організацій до навчання робочої сили в Україні (досвід Сінгапуру).
- розробити Стратегію об'єднання найбільших технічних університетів задля розвитку досконалих кластерів досліджень технологій майбутнього. Забезпечити представництво такого об'єднання в громадських, політичних та економічних колах для забезпечення високого рівня підготовки майбутніх кадрів (досвід Німеччини).

### 2. Департаменту науково-технічного розвитку та Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

- запровадити Новий План розвитку науково-дослідних інноваційних підприємств до 2025 року (досвід США).

### 3. Міністерству фінансів України спільно з Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

- розробити Трирічний план допомоги малим та середнім підприємствам (МСП) у прискоренні впровадження технологій та допомогі населенню розширити власні цифрові можливості (досвід Сінгапуру та Данії).

#### 4. Верховній Раді України

- прийняти Закон України «Про заохочення приватної освіти»

#### 5. Кабінету міністрів України

- **запровадити Програми фінансування закладів освіти незалежно від форми власності**, розробити ефективну формулу змішаного фінансування у різних пропорціях, що припускає поступове скорочення державного фінансування з одночасним збільшенням частки приватного фінансування (Досвід Сінгапуру).
- **стимулювати Урядові інвестиції у навчання українських студентів в кращих університетах світу**, паралельно створюючи провідні науково-освітні центри у себе (досвід Канади).

#### 6. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

- **забезпечити Правову охорону корисної моделі на рівні не менше 20 років** від дати подання заявки з огляду на слабку патентну активність в Україні та з метою стимулювання патентної продуктивності зменшити процедуру реєстрації патентів до 1-2 місяців (Досвід Японії).
- **розробити механізм подання попередньої заявки**. Застосування такого підходу подання є корисним у переговорах з потенційними партнерами, замовниками або ліцензіатами. Крім того, подання попередніх заявок часто буває необхідним при пошуку джерел фінансування (досвід США)

#### 7. Міністерству цифрової трансформації України

- **запровадити Онлайн ресурс підвищення цифрової компетентності громадян за прикладом Digital Competence**. Впровадження аналогу такої програми дасть поштовх до цифрових ініціатив та підвищення цифрових компетенцій громадян України.
- **використати Датський «Маніфест цифрової грамотності»**, який стимулюватиме розвиток цифрових навичок та критичного мислення (досвід Сінгапуру та Данії)

### 4. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ СКЛАДНИК

#### 1. Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерству аграрної політики та продовольства України та Міністерству інфраструктури

- **поступово впроваджувати Політику лібералізації** шляхом реалізації **Програми економічних реформ України**, яка сприятиме збільшенню частки вторинного сектору (промисловості та будівництва) у ВВП (досвід Китаю). Одним із структурних напрямків реформ буде скорочення розриву між містом і селом, інвестиції повинні спрямовуватися в дорожнє будівництво, створення мереж комунікацій і механізацію сільського господарства (досвід Південної Кореї).

#### 2. Міністерству юстиції України та Державній податковій службі України

- **впроваджувати Програми комфортного податкового режиму** для залучення потенційних іноземних інвесторів (досвід Сінгапуру).

#### 3. Департаменту інвестицій, Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг та Міністерству закордонних справ

- **впровадити Систему кваліфікованого іноземного інституціонального інвестора**, для того щоб надати доступ потенційних інвесторів до інформації про можливість фінансування в українські компанії, технології, розробки, проекти та ін. (досвід Китаю).

#### 4. Міністерству юстиції України, Кабінету Міністрів України та Міністерству фінансів

- **запровадити зміни щодо обмеження ринкових ризиків та стримати хвилю злиттів та поглинань бізнесу;**
- **розробити фіскальні стимули** у вигляді витрат на інфраструктуру та лояльної грошової політики Національного Банку у вигляді процентних ставок на рівні до 5% річних.
- **запровадити Політику стимулювання фінансових послуг банківського обслуговування, управління власністю та страхування**, що становлять 11% ВВП (досвід Швейцарії) та **Політику стримування короткострокових викликів**, таких як підвищення процентних ставок (досвід США). Ці зміни сприятимуть зниженню інвестиційних ризиків та збільшенню прямих іноземних інвестицій необхідних для підвищення капіталізації ринку (досвід Японії).

#### 5. Кабінету Міністрів України, Міністерству фінансів України та Міністерству економічного розвитку та торгівлі України

- **розробити Виробничу реформу та Програми залучення фінансових «донорів»** задля нарощення темпів експорту товарів і предметів за кордон (досвід Японії) та **Стратегію розвитку фінансово-промислових консорціумів**, які при великій питомій вазі банківського капіталу створять стабільну основу для зростання грошової маси та задовольнити дві третини потреб країни в продуктах харчування (досвід Великобританії).
- **створити Експертну раду фінансової політики**, яка оцінюватиме плани уряду щодо відповідності довгостроковим цілям економічного зростання, утримання фінансової стабільності та високої зайнятості (досвід Фінляндії).
- **створити Раду розслідувань витрат на життя** для документування та розслідування поточного зростання споживчих цін

#### 6. Державній службі України з питань праці

- **публікувати індекс споживчих цін** (так званий «індекс вартості життя»)
- **створити Міжнародну робочу групу з індексів цін**; у рамках ініціативи «Статистика України» почати оновлювати кошик індексу споживчих цін кожні два роки. Це дозволить стримувати рівень інфляції в країні (досвід Канади).

#### 7. Департаменту інноваційної діяльності та трансферу технологій, Кабінету Міністрів України, Міністерству юстиції та Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

- **запровадити державну Програму дотацій** («стартову підтримку») у розмірі 45% від вартості запланованого інвестиційного проекту.
- **створити технополіси**, де початкові підприємці зможуть отримувати безкоштовні консультації фахівців, шукати інвесторів, складати бізнес-план та бізнес-моделі.
- **взяти за перспективу створення 100 малих та середніх підприємств** в секторі виробництва, що матимуть принаймні 100 млн грн обороту в найближчі 10 років, шляхом урядових схем допомоги та розвитку на галузевому рівні (наприклад, інфраструктурна підтримка, розвиток кластерів тощо) (досвід Фінляндії та Сінгапуру).

## 5. ЕКОЛОГІЧНИЙ СКЛАДНИК

#### 1. Міністерству енергетики та захисту довкілля України спільно з Кабінетом Міністрів України

- **розробити Стратегію «Нової енергетики»** як національну ідею, **Стратегію низьковуглецевої економіки**, **Програми інвестування в екотехнології енергетики** (5% екологічно чистих технологій від світового ВВП) та **Програму інвестування в розвиток комунального транспорту**, що працює на чистому паливі, дахів із зеленою рослинністю та розширення інфраструктури для велосипедистів з метою покращення екологічного середовища та стимулювання екологічної ефективності України (досвід Фінляндії, Швейцарії та Данії)
- **розробити Стратегію забезпечення енергоефективності власного ВВП**, завдяки виключно енергоефективним технологіям (за умови 30% субсидування Урядом виробництва вітряків створено новий світовий ринок вітрогенераторів, внесок вітрової енергетики може скласти близько 20% від загального енергоспоживання країни) (досвід Данії).
- **розробити Програму «Вихідні без автомобіля»**
- **впровадити Програми стимулювання «нульових відходів»**; пропагувати політику в енергетичному секторі, що включає багаторазові стимули для збільшення частки відновлюваної генерації та розширення потужностей відходів до енергії (досвід Данії та Сінгапуру).
- **розробити Стратегію збереження державного контролю над лісами та водоймами** з метою захисту національних природних ресурсів проводити оцінку вартості земель кожні чотири роки через незалежне агентство, для запобігання зловживань під час продажу державних земель усі операції з купівлі та продажу землі проводити на відкритих аукціонах (досвід Канади).
- **запровадити Політику збереження лісів через Програму Bolsa Verde (зелена стипендія)** відповідно до якої уряд робить виплати для сімей, які допомагають зберегти ліси, як умовні грошові трансферти для вирішення пріоритетних екологічних проблем (досвід Бразилії).

## 6. СКЛАДНИК «ЯКІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ»

### 1. Кабінету Міністрів України та Міністерству розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України

- створити Реєстр корумпованих фірм;
- запровадити Політику, що базується на антикорупційних принципах, зокрема: оплата праці державних службовців згідно формулі, прив'язаній до середньої заробітної плати успішно працюючих в приватному секторі осіб.
- ратифікувати Конвенцію про захист фінансових інтересів громад (Конвенція PIF) та Конвенцію про боротьбу проти корупції, в якій беруть участь посадові особи Європейських Співтовариств чи посадові особи Держави-членів Європейського Союзу (досвід Німеччини, Сінгапуру, Країни ЄС).
- розробити Програму співпраці CEDS між бізнесом, органами місцевого самоврядування, інститутами навчання та приватної промисловості в рамках економічного розвитку регіонів (досвід США).
- впровадити Політику забезпечення якості законодавчої бази (забезпечує ефективний захист прав власності).
- розробити Стратегії підтримки та розвитку промислових груп з єдиним центром управління, Політику стимулювання державних субсидій через Фонд допомоги і співпраці проєктів, що сприяють проникненню вітчизняних корпорацій на ринки іноземних держав (досвід Франції).

### 2. Верховній Раді України

- прийняти Закон України «Про цифрову економіку», який передбачатиме межі та міру роботи всіх цифрових послуг і платформ (досвід США).

### 3. Кабінету Міністрів України, міністерствам, органам місцевого самоврядування

- розробити Програми Міжнародних бізнес-центрів, задля забезпечення стабільного та про-ділового середовища, Стратегію сталого зростання спрямовану на більш різноманітну промислову структуру, а також передбачає створення міжнародних «мільйонерських екосистем».
- забезпечити розробку та впровадження Галузових карт трансформації, передбачає створення офіційних комітетів, до складу яких входять представники 23 галузей та виступають платформами для реалізації стратегічних цілей (досвід Сінгапуру).

### 4. Міністерству інфраструктури України спільно з великим бізнесом держави

- розробити Програму зниження транспортних витрат; покращенні зв'язку та мобільності на основі створення Мультимодальних коридорів транспортної мережі, енергетичної мережі та Телекомунікаційної мережі, які з'єднують ключові вузли, такі як великі міста, міжнародні аеропорти та морські порти (досвід Японії, країн ЄС).

### 5. Міністерству енергетики та захисту довкілля України спільно з Міністерством цифрової трансформації

- розробити програму «Розумна електромережа» з метою покращення якості електропостачання, скорочення викидів парникових газів, взаємоз'єднання мереж на глобальному рівні (досвід Сінгапуру).
- розробити Концепцію розвитку цифрової економіки і суспільства України, забезпечити розробку стратегічних документів/дорожніх карт/планів дій (Досвід Сінгапуру)

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «УКРАЇНСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ІНСТИТУТ»

## ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОРИВУ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Ментори від ЗВО:

**Штанько Людмила Олександрівна,**

ректор, професор кафедри економічної кібернетики, фінансів та менеджменту, к.е.н., координатор проекту

**Макаренко Ігор Петрович,**

професор кафедри економічної кібернетики, фінансів та менеджменту, к.е.н., Директор інституту еволюційної економіки

Учасники:

**Вихованець Дмитро Денисович,** координатор групи, студент, група ЕК-18, спеціальність «Економічна кібернетика»

**Пархомчук Павло Леонідович,** студент, група ЕК-18, спеціальність «Економічна кібернетика»

**Верещак Дарій Вікторович,** студент, група ЕК-18, спеціальність «Економічна кібернетика»

Сповільнення темпів економічного розвитку України, негативно впливають на її макроекономічні показники. Зокрема, за рівнем ВВП на душу населення Україна стала однією з найбідніших країн не тільки в Європі, але й серед інших країн із ринками, що розвиваються.

**Метою представленої роботи є:** пошук шляхів виходу з економічної кризи та розроблення рекомендацій для Уряду України щодо стратегії економічного прориву на основі аналізу позитивного досвіду країн, що його здійснили.

### МИ ВВАЖАЄМО ЦЕ ВАЖЛИВИМ

Наддовга криза є свідченням невирішених багатьох важливих проблем. Об'єднавши зусилля з іншими дослідниками молодіжної програми UNICEF ООН в Україні ми матимемо більше можливостей для їх вирішення.

**Об'єктом** цього дослідження стали економіки країн світу, які здійснили економічний прорив у певні періоди часу.

**Предметом** дослідження – макроекономічні інструменти та методи, інноваційна політика, а також політико-економічні дії, здійснені урядами країн, які досягли проривних результатів розвитку у своїх економіках.

**Для досягнення мети** в роботі ми поставили такі **завдання:**

- здійснення пошукових робіт із виявлення у світі країн, в яких відбулися економічні прориви;
- дослідження історичного контексту світового економічного інноваційного розвитку;
- виявлення закономірностей; побудова на їхній основі макроекономічної інноваційної моделі світової точки економічного зростання;
- використання побудованої моделі як основного індикатора для виявлення закономірностей: хвиль прискорення економічного зростання у світових макрорегіонах; особливостей характеру розвитку країн (європейського, азійського, «латинського», пострадянського);
- дослідження інституційного впливу на успішність стратегій економічного прориву; дослідження ролі гуманітарних чинників економічного розвитку – філософії, етики, релігії, культури;
- формування рекомендацій для України в частині побудови стратегії економічного розвитку.



## ЩО МИ ДЛЯ ЦЬОГО РОБИЛИ

Перш за все ми шукали:

- країни, що здійснили економічний прорив у світовій економіці в певні періоди часу;
- драйвери «економічного прориву».

### Особливості, що відрізняють нашу роботу

Ми знайшли, що крім економічних чинників, що традиційно розглядаються у даних випадках, важливим є (системний) гуманітарний чинник економічного розвитку.

*Представлену вашій увазі роботу відрізнятиме не тільки акцент на 2-х факторах економічного розвитку – економічному та гуманітарному, але й на важливості їхнього певного балансу.*

Ми також дослідили економічний чинник розвитку, знайшли нові його особливості, доповнили новими аспектами бачення «точку економічного зростання» і внесли пропозиції щодо їхнього врахування в стратегіях.

## ІДЕЙНІ НАТХНЕННИКИ

*До нас і крім нас цю проблему в Україні і світі досліджували:*

- інноваційного фактору розвитку, класик – Й. Шумпетер (1911 р., 1936 р. – теорія економічного розвитку) [1]; в Україні: проф. А. Гальчинський, акад. В. Геєць [2], проф. Ю. Бажал, проф. І. Одотюк, проф. О. Лапко;
- економічної динаміки, класик – М. Туган-Барановський [3], К. Перес [4], в Україні: к.е.н. В. Кузьменко, проф. В. Найдюнов [5];
- інноваційних систем [5], класики – Дж Дозі, Б. Лундвалл [6], Р. Нельсон [7], К. Фрімен [8], проф. Н. Іванова [9]; в Україні: проф. А. Поручник, проф. Л. Антонюк, д.е.н. О. Рогожин, к.е.н. В. Бортницький;
- інноваційних екосистем, класики – Ч. Весснер, Л. Берталанфі, Г. Вінберг.
- сучасні наукові та аналітичні колективи: Український інститут майбутнього, «Укрпромзовнішекспертиза», GROWFORD Institute.
- державні установи: Інститут економіки та прогнозування НАН України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Рада національної безпеки і оборони України.

В процесі роботи використовувалися **методи**: порівняльного та системного аналізу для визначення причинно – наслідкових зв'язків між економічними чинниками і політиками та впливом на економічний стан досліджуваних країн.

Інформаційною та статистичною базою були текстові та електронні матеріали Платона [10], Ф. Броделя [11], М. Вебера [12], проєкту А. Меддісона (ОЕСР та Світового банку) [13], [14], ООН [15], Bloomberg, ЄС та інші.

## ЩО МИ ОТРИМАЛИ:

- інформацію про країни, що демонструють прискорений розвиток;
  - уявлення про хвилі світової економічної активності;
  - модель «точки світового економічного зростання»;
  - бачення двофакторного характеру економічного підйому.
1. Пошукові роботи із використанням статистичного матеріалу, що охоплював усі країни світу на інтервалі часу понад 200 років дозволив виявити країни, що викликали інтерес для подальшого дослідження:  
Нідерланди, **Велика Британія**, США, Німеччина, Франція, Японія, Китай, Південна Корея, Гонконг, Сінгапур, Тайвань, Аргентина, Бразилія, Канада, Чилі.

До цього переліку увійшли не всі країни, економіки яких демонстрували прискорений розвиток. Обмеження торкнулися ранніх часових періодів. До списку не увійшли: ранні китайські імперії: Рим, включно з Константинополем, Венецією, Флоренцією, Міланом, Генуєю тощо. Також не увійшли середньовічні Іспанія із Португалією, деякі сучасні лідери, також всі сучасні африканські країни та країни АТР, що після 2009 року демонструють прискорений розвиток. Тобто, з виявлених країн ми вибрали лише частину з них, але це не вплинуло на виконання завдання для досягнення поставленої мети.

2. Аналіз економіко-історичного контексту за Фернаном Броделем та Карлотою Перес показав, що сучасний економічний розвиток був спричинений інноваційним поштовхом у фінансовій сфері, торгівлі та у військовій справі в Голландії у XVI ст. – XVII ст., який згодом плавно перетік до **Великої Британії**, викликавши промислову революцію в XVIII ст. – XIX ст. Саме з Великобританії хвилі економічної активності поширилися світом. Ці хвилі підйому чергувалися з кризами, революціями та світовими війнами, згодом призвели до небаченого прогресу в різних країнах світу. Успіх Великобританії – у поєднанні фінансового, **промислового** та торгового капіталів, **підприємництва** та **потужній підтримці науки**, чого не було в інших країнах.

Цей поштовх викликав світовий хвильовий процес економічної активності, детермінований у часі. Цей процес ще не завершився і в теперішні часи.

Ось як демонструє «економічний прорив» статистичний матеріал Ангуса Меддісона [13], [14]. Виходячи із сучасних макроекономічних уявлень про стале економічне зростання з темпом 2%-8% на рік, з одного боку, та «застиглу матеріальну цивілізацію» за Фернаном Броделем [11], з другого, рисунки 1; 2 та 3 демонструють просто шалене прискорення економічного зростання.

**Рисунок 1. Економічне зростання країн великої сімки у XVIII ст. – XIX ст.**



Детермінованість у часі хвиль економічної активності ілюструє матеріал Таблиці 1. Циклічно повторювані механізми взаємодії фінансового та промислового капіталів, що впливають на інноваційний розвиток технологій. Це підводить до висновку, що знайдена нами світова інноваційна точка економічного зростання, що описана в наступному пункті, час від часу демонструє «блукаючий» характер.

**Таблиця 1. Технологічні революції за К. Перес [4]**

| Технологічна революція | Прийнята назва періоду                         | Країни економічного "Ядра"  | Великий вибух, який почав революцію   | Рік  |
|------------------------|--|---|---|------|
| Перша                  | Промислова революція                           | Велика Британія   | Відкриття фабрики Аркрайта в м. Кромфорт                                    | 1771 |
| Друга                  | Епоха пари і залізниці                         | Велика Британія (розповсюджувалася на континентальну Європу і США)                                      | Випробування парового локомотива "Ракета" для залізниці Ліверпуль-Манчестер | 1829 |
| Третя                  | Епоха сталі, електрики і важкої промисловості  | США і Німеччина, які переймають ініціативу у Великої Британії   | Відкриття сталеливарного заводу Е. Карнегі в м. Пітсбург (шт. Пенсильванія) | 1875 |
| Четверта               | Епоха нафти, автомобіля і масового виробництва | США (спочатку з Німеччиною, яка змагалася з США за світове лідерство), пізніше розповсюдилася на Європу | Перша "Модель Т" вироблена в м. Детройт (шт. Мічиган) на заводі Г.Г. Форда  | 1908 |
| П'ята                  | Епоха інформації і телекомунікацій             | США (розповсюджується на Європу і Азію)   | Випущений перший мікропроцесор Intel в м. Санта-Клара (шт. Каліфорнія)      | 1971 |

3. Це дозволило виявити закономірності та побудувати **модель «точки світового економічного зростання»** – макроекономічного хвильового інноваційного процесу. До її складу ми внесли:

*Економічні чинники* [11], [16], [17] [19]

- торгівля на великі відстані та на тривалий час;
- фінансовий капітал та підприємництво (важливо: не бізнес, а підприємництво);
- науку та освіту;
- промислові інновації;
- особлива **корисність** певної групи товарів;
- технології та певний технологічний уклад;
- матеріальні ресурси та певний ресурсний уклад;
- грошова система, відповідна технологічному укладові;
- хвильовий характер взаємопереходів між технологічними та ресурсними укладами – певний ланцюг.

*Гуманітарні чинники* [10], [11], [19], [20], [21]

- європейська філософія (грецько-римського типу); європейська протестантська економічна етика; європейські типи науки, система освіти, економічна культура (креативна економіка, економіка знань, людський, соціальний та культурний капітали);
- особливий тип ставлення (верховного) керівництва країни до науки та підприємництва – створення горизонтальних інституційних гуманітарних структур (за Сократом-Платоном, – «справедливість для іншого»);
- особливий тип економічної етики у взаємовідносинах між підприємництвом (і з народом у цілому) та банкіром (як безумовний моральний імператив – за Е. Кантом);
- особливий тип самодисципліни членів суспільства (на противагу дисципліні, що контролюється Центром) – стоїцизм (за Марком Аврелієм та Сенекою);
- поєднання всього переліченого в динамічну систему, що генерує й запускає нові потоки капіталів, їх самоорганізацію, безпеку та самозахист – системне макроекономічне середовище, яке формує певні «стандартні» (однакові) алгоритми впливу на економічну поведінку великих мас людей через процентні ставки, валютні курси, наявні доходи.

## ХАРАКТЕР ЕКОНОМІЧНОГО ПІДЙОМУ

4. Використання моделі точки зростання в якості інструменту для аналізу дозволило виявити загальні закономірності успішних політик економічного прориву у світовій практиці.

У випадках, коли побудові системного макроекономічного середовища та поліпшуючих інновацій бракувало гуманітарних економічних чинників **європейського типу**, успіх досягався шляхом певного адміністративного «вертикального» впливу (спрямованого на компенсацію цього дефіциту) на соціум та «силового» утримання цього впливу до початку обертання інноваційних потоків капіталів.

Цей характер впливу мав різні риси в латиноамериканських (взагалі – «латинських», включаючи «латинські» європейські країни), азійських та «пострадянських» країнах. Це дало можливість ідентифікувати характер економічного підйому від «латинського» до «азійського» та «пострадянського».

## СТРУКТУРА ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ПРЕДСТАВЛЕНОГО НАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

- Країни, які здійснили економічний прорив;
- Складові економічного прориву;
- Висновки та пропозиції.

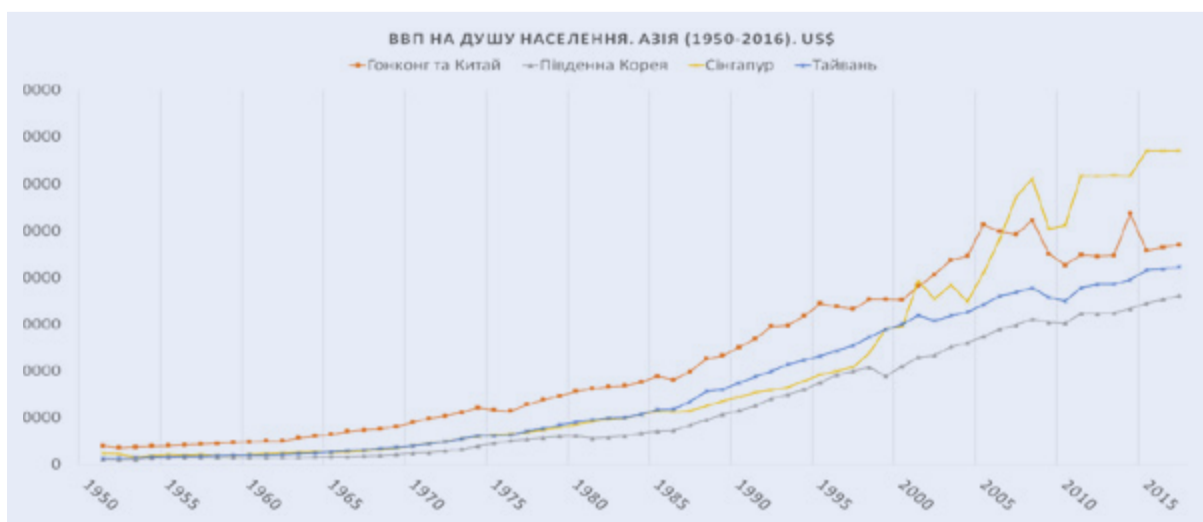
*На першому етапі* ми проаналізували країни американського, азійського та європейського регіонів і виділили ті, що здійснили економічний прорив, дослідили їх досвід. До їх переліку увійшли: Великобританія, Ірландія, Естонія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Аргентина, Бразилія, Канада, Чилі, США, Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань.

Рисунок 2. Демонструє як виглядає економічний прорив у XX ст. Це просто небачені, «шалені» темпи економічного зростання та розвитку. І щоб до нього долучитися іншим країнам треба уважно дослідити його механізми.

**Рисунок 2.** Країни G7, що здійснили економічний прорив у XX ст.



**Рисунок 3.** Країни азійського регіону, що здійснили прорив у XX ст.



**Рисунок 4.** Економічний прорив у країнах латиноамериканського регіону



На *другому етапі* ми проаналізували та систематизували складові, які дозволили здійснити економічний прорив, а саме:

- інновативність (як в продукції, технологіях, так і в валютних системах);
- експортоорієнтованість;
- інвестиції та міжнародні перетоки капіталу.

На *завершальному етапі* ми сформуваємо **висновки та пропозиції** рекомендації для Уряду України щодо утворення складових економічного прориву:

- основною причиною кризи економічного розвитку в Україні є відсутність системних інноваційних процесів;
- як показав азійський та «латинський» досвід, у сучасних умовах важко перебудувати економіку на інноваційний лад без зовнішньої фінансової допомоги, але допомогу й поради треба сприймати не як «жорстку інструкцію», а адаптувати їх до власних умов, реалій, соціуму – до досягнення національних стратегічних цілей розвитку;
- бути максимально корисними і конкурентоздатними допомагає наступне: створення конкурентного ринку товарів; розвиненого макроекономічного системного середовища (в т.ч. фінансові ринки); включення до довгострокових міжнародних торгових ланцюгів та потоків; економічна етика, що виключає корупцію;
- **жодна** країна не стала конкурентоспроможною та інновативною не поставивши академічну науку в центрі «штабу» розвитку, як і не поставивши в центр управління прийняття рішення ринкову ставку процента;
- має бути досягнуто розуміння балансу між стратегією розвитку та інноваційним саморозвитком національної економіки; це набуває особливої ваги у разі появи гасел про національний економічний «патріотизм»;
- потрібно створювати повноцінні національні валютні, фінансові та грошові ринки, інтегрувати їх у глобальний фінансовий простір; створення системного макроекономічного середовища може бути в ряді випадків достатньо для запуску механізмів саморозвитку національної економіки;
- необхідно сформувати позитивну **економічну етику**, як комплекс інститутів, без якої практично неможливо створення ефективного системного макроекономічного середовища; її майже неможливо досягнути в умовах «візантійщини» – вертикалей корупції, із нею пов'язаних;
- державний посилений фінансовий вплив дає позитивні результати у разі максимально можливої підтримки науки, освіти, культури, оборони та безпеки, розвитку економічної інфраструктури;
- для розвитку гуманітарних чинників та посилення їхнього позитивного впливу (етичного) на економічний розвиток максимально сприяти входженню європейської філософії в науковий, освітній, медійний, підприємницький простори; кінематограф, культуру та мистецтво; креативну економіку; економіку, основану на знаннях;
- державний посилений фінансовий вплив дає позитивні результати у разі максимально можливої підтримки науки, освіти, культури, оборони та безпеки, розвитку економічної інфраструктури; у цьому питанні треба брати до уваги також дотримання технічних, технологічних, екологічних, соціальних та макроекономічних стандартів; систем економічної безпеки у вигляді інноваційних систем;
- протестантизм, як практична філософія (етика) найбільш позитивно вплинув на економіки традиційно протестантських країн; протестантська економічна етика дала позитивний результат також і в неєвропейських країнах, при цьому кращий результат продемонстрували азійські країни, що поєднали етику протестантизму та конфуціанства;



- важливу роль відіграють цивілізаційні принципи дисциплінованості суспільства, особливо його «горизонтальні» види (інститути); у разі їхнього дефіциту треба приділяти увагу побудові систем безпеки економічних перетворень, що ґрунтується на державній підтримці, «політичній волі»;
- інновації – основа розвитку; необхідно вписатись у глобальну хвилю інновації, покластися на власні: академічну науку, фінанси, підприємництво (не бізнес, це важливо розрізняти), а також побудувати власну точку економічного зростання, відкрити інноваційні ніші;
- створенню умов для розвитку інновацій можуть сприяти інноваційні екосистеми, системи інноваційних індикаторів, регіональні стратегії смарт-спеціалізації регіонів; для побудови систем безпеки інноваційних трансформацій
- існує певна закономірність хвильової динаміки власне економічного зростання; на основі даних про це необхідно корегувати пріоритети – вектор економічного розвитку країни та систему безпеки інноваційних трансформацій у вигляді регіональних та національної інноваційних систем;
- важливо запровадити чинні міжнародні стандарти;
- необхідна прозора **інформаційна економіка** – розвинені конкурентні ринки та розвинена інформаційна інфраструктура ринків;
- для опанування цих **міжнародних макроекономічних стандартів**; необхідно підтримати розвиток макроекономічної культури в цілому; для цього важливо переглянути навчальні програми ЗВО, а також принципи підготовки та сертифікацію вищих державних управлінців;
- розробити пріоритети та стратегії розвитку відповідно з ними.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
2. Економіка знань та її перспективи для України / за ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Інститут екон. прогноз., 2005. – 168 с.
3. Туган-Барановский М.И. Промышленные кризисы современной Англии, их причины и влияние на народную жизнь. / М.И. Туган-Барановский. – Санкт-Петербург: Типография И.Н. Скороходова, 1894. – 512 с.
4. Перес К. Технологические революции и финансовый капитал. Динамика пузырей и периодов процветания. / Карлота Перес. – Москва: «Дело», 2011. – 232 с.
5. Національна інноваційна система України: проблеми і принципи побудови / Макаренко І.П., Копка П.М., Рогожин О.Г., Кузьменко В.П. / За наук. ред. І.П. Макаренка. – К.: Інститут проблем національної безпеки, 2007. – 520 с. – укр.; англ.: іл.
6. Lundvall B.A., ed. National Systems of Innovations – Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. – London: Pinter Publishers, 1992. – 234 p.
7. Nelson R., ed. National Innovation Systems: A Comparative Study. – N.Y.: Oxford University Press, 1993. – 524 p.
8. Freeman C. The 'National System of Innovation' in historical perspective // Cambridge Journal of Economics. – 2003. – vol. 19.- N.I. – p. 5-24.
9. Иванова Н.И. Национальные инновационные системы. – М.: Наука, 2002. – 245 с.
10. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. – К.: Основи, 2000. – 355 с. – ISBN 966-500-022-5
11. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. Т.1. Структуры повседневности: возможное и невозможное / Пер. с фр. 2-е изд. 2006 г. М.: Издательство «Весь Мир» – 592 с. ISBN 978-5-7777-0345-3, 5-7777-0345-3
12. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. – К.: Основи, 1994. – 261 с.; Електронна публікація: Центр гуманітарних технологій. — 10.09.2008. [електронний ресурс], режим доступу - <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3637>
13. Maddison Project Database, version 2018. Bolt, Jutta, Robert Inklaar, Herman de Jong and Jan Luiten van Zanden (2018); Maddison Project Working Paper, nr. 10.
14. Maddison A. Historical Statistics of the World Economy: 1–2008 AD. Paris. 2010
15. National Accounts Statistics: Analysis of Main Aggregates, 2016 // UNITED NATIONS PUBLICATION, 2018 [електронний ресурс], режим доступу – [<http://www.un.org/Pubs>]
16. Всемирная история. Энциклопедия // Издательство социально-экономической литературы. – 1958. [електронний ресурс], режим доступу – <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z00000034/st020.shtml>
17. Мошенский С.З. Зарождение финансового капитализма. Рынок ценных бумаг доиндустриальной эпохи / С. З. Мошенский. – К.: Планета, 2016. – 278 с.

18. Макаренко І.П. Макроекономічні умови формування та управління розвитком національних інноваційних систем: (Монографія) / Інститут еволюційної економіки. – К.: Інтертехнологія, 2009. – 320 с.: іл., табл.
19. Ли Куан Ю. Сингапурская история. Из «третьего мира» – в первый 1965-2000 / Изд.: Манн, Иванов и Фарбер, 2019. – 576 с.
20. Лоуренс Харрисон. Евреи, конфуцианцы и протестанты. Культурный капитал и конец мультикультурализма (Jews, Confucian and Protestants: Cultural Capital and the End of Multiculturalism). / Переводчик Ю. Кузнецов. – М.: Мысль, 2016. – 288 с.
21. Дуглас Норт. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Douglass NORTH Institutions, institutional change and economic performance. Cambridge University Press. 1996



## Розділ 7.

# ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ

Ментори від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

**Дубровіна Олена Олександрівна,**  
заступник начальника управління-начальник відділу з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики управління економічної стратегії департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

**Філончук Людмила Ярославівна,**  
заступник начальника відділу з питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики управління економічної стратегії департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

## ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: МЕТОДИ ОЦІНКИ РІВНЯ

Ментор від ЗВО:

**Цимбал Людмила Іванівна,**

професор кафедри міжнародної економіки, к.е.н.

Учасники:

**Губенко Ольга Русланівна,** студентка 4-го курсу, Міжнародна економіка і менеджмент, спеціальність «Міжнародна економіка»

**Шалаяпін Олексій Ігорович,** студент 4-го курсу, Міжнародна економіка і менеджмент, спеціальність «Міжнародна економіка»

**Кудрявцева Каріна Аліївна,** студентка 4-го курсу, Міжнародна економіка і менеджмент, спеціальність «Міжнародна економіка»

**Оболенко Інна Сергіївна,** студентка 4-го курсу, Міжнародна економіка і менеджмент, спеціальність «Міжнародна економіка»

**Абдулаєва Евеліна Наїмівна,** студентка 4-го курсу, Міжнародна економіка і менеджмент, спеціальність «Міжнародна економіка»

**Махник Яна Юріївна,** студентка 4-го курсу, Міжнародна економіка і менеджмент, спеціальність «Міжнародна економіка»

### ВСТУП

Тіньова економіка, без сумніву, належить до провідних напрямів дослідження в контексті освоєння важелів державного регулювання національної економіки. Надаючи тлумачення тіньової економіки, дослідник зважає на ресурсний аспект її існування, а, радше, на її пристосованість та вплив на інституційні ізоморфізми. В силу масштабів тіньової економіки (за оцінкою інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні її обсяг становить 30% від валового внутрішнього продукту), а також на прихований характер її функціонування як окремого середовища національної економіки, досі вагомий вплив на ефективність визначення рівня тіньової економіки справляє метод її оцінки.

Інтегральний показник, яким наразі обчислюється значення рівня тіньової економіки, слід відносити до консенсуальних, оскільки його значення є середньозваженим з оцінок чотирьох апробованих Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України методик визначення оцінки рівня тіньової економіки. При цьому, методи, що використовуються враховують лише окремі аспекти економічної діяльності, загалом не беручи до уваги кримінальну її складову, не враховуючи часові рамки та прояву тіньової економіки. З цих міркувань ігнорується нелінійна природа економічних процесів та більше того – не являється можливим дослідити механізм функціонування тіньової економіки на часовому проміжку з врахуванням наступних періодів. Зважаючи на виняткову увагу суспільства до тіньової економіки як економічного явища, існує нагальна потреба в поясненні механізмів коеволюції макроекономічних показників шляхом імітаційного моделювання. Враховуючи нелінійність економічних процесів, дослідження тіньової економіки вимагає використання математичних моделей нелінійної динаміки, на основі яких забезпечується кількісне вивчення та напрацювання управлінських рішень.

Дослідженню проблем тіньової економіки та оцінки її виміру приділяється значна увага наукового співтовариства. Послугуючись науковими доробками Я. Жаліло та С. Баранова, розкриваються теоретичні підходи до тлумачення тіньової економіки з економічної точки зору. Юридичні аспекти розвитку тіньової економіки виділені в працях З. Варналія та В. Мандибури. Зарубіжні науковці, зокрема, Ф. Шнайдер та Р. Остеркамп пропонують універсальний метод оцінки тіньової економіки в країнах світу та доповнюють зміст теоретичного доробку стосовно явища тіньової економіки.

Визначенню сутності поняття тіньової економіки передують обумовлення її властивостей, внаслідок чого трактування тіньової економіки не є загальновизнаним та впровадженням в якості безумовного наукового терміну поняттям.

Теоретичні підходи до феномену тіньової економіки згруповано в таблиці 1.

**Таблиця 1. Теоретичні підходи до феномену тіньової економіки**

|  |  |
|--|--|
| Ф. Шнайдер   | незареєстрована на даний момент економічна діяльність, яка була б офіційно обчислена або спостережена як частка у валовому національному доході, якщо вона спостерігатиметься <sup>1</sup>   |
| Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України | незареєстрована в установленому порядку економічна діяльність суб'єкта господарювання, яка характеризується мінімізацією витрат на виробництво товарів, виконання робіт та надання послуг, ухиленням від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), статистичного анкетування та подання статистичної звітності, наслідком якого є порушення законодавчо встановлених норм (рівень мінімальної заробітної плати, тривалість робочого часу, умови і безпека праці тощо) |
| Міжнародний валютний фонд  | Тіньова економіка охоплює економічну діяльність, яка прихована від офіційних органів влади з грошових, регуляторних та інституційних причин <sup>2</sup>   |
| З. Варналій  | Тіньова економіка – це складне явище, представлене як сукупність неконтрольованих і не регульованих як протиправних так і законних економічних відносин між суб'єктами економічної діяльності, які мають на меті незаконне (неофіційне) отримання доходу <sup>3</sup>  |

В розрізі видів діяльності за критерієм легальності або законності міжнародна практика доводить сутність тіньової економіки як багатоаспектного поняття, оскільки тіньова економіка включає незареєстрований дохід від законної та незаконної діяльності, що повинні оподатковуватися за умов звітування перед фіскальними органами. Досліджуючи окремі аспекти тіньової економіки, науковці надають перевагу функціональним визначенням тіньової економіки, тому найбільш універсальним вважається визначення тіньової економіки, запропоноване Міжнародним валютним фондом, однак необхідно враховувати, що «тіньова економіка є стихійна і творча реакція народу на неспроможність корумпованої держави задовольняти основні потреби зubo-жілих мас», таким чином необхідно пов'язувати феномен корупції і тіньової економіки<sup>4,5</sup>.

Математичне моделювання легальної економіки (ЛЕ), відповідну методологію і розвинений інструментарій, спряжене з цілком зрозумілими труднощами, які на порядок зростають у задачах моделювання економічної динаміки. Ще більші труднощі з'являються на шляху комп'ютерного моделювання таких негативних явищ, як корупція і тіньова економіка (ТЕ) – супутників офіційного економічного процесу.

Перші вітчизняні роботи з'явилися нещодавно, а в іноземній літературі – дещо раніше<sup>6,7,8</sup>. Феноменологічне вивчення соціально значущих, але негативних за змістом явищ відбувається на описовому (вербальному) рівні. Аналіз таких явищ здійснено, зокрема, у працях<sup>9</sup>, в яких наведена бібліографія у контексті проблем моделювання корупції. Існує теорія корупційної рівноваги, яка наголошує на її фундаментальних причинах. Виокремлено той факт, що, зокрема, стійкий рівноважний рівень корупції раптом стає нестійким.

Дослідження вищезазначеного на підґрунті застосування математичного і комп'ютерного моделювання має за зміст наступне. Хоча кожне із явищ – координата простору економічних подій – заслуговує на самостійне вивчення, але реалії економічного життя свідчать, що корупція, тіньова економіка і легальна економіка співіснують, ідучи поруч і у взаємодії. Отже, декомпозиція економічного процесу і окреме дослідження кожної складової (явища) виправдано з певних причин складності і є дещо аналогічним. Саме тому результати таких досліджень можуть претендувати лише на перше наближення до істини. Цілком природньо і більш доцільно цей економічний процес розглядати як єдиний з позиції макроекономічної динаміки, не розриваючи існуючих зв'язків.

<sup>1</sup> Schneider, Friedrich & Osterkamp, Rigmor. (2000). Schattenwirtschaft in Europa

<sup>2</sup> Medina, L., Schneider, F. (2018). Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? IMF Working Paper, WP/18/17

<sup>3</sup> Варналій З. Шляхи детінізації економіки України та її особливості. Банківська справа. 2007. No 2. С. 56

<sup>4</sup> Сото Э. де. *Иной путь. Невидимая революция в третьем мире*. М.: Catallaxy, 1995. С. 85

<sup>5</sup> П'ясецька-Устич С.В. Корупція і тіньова економіка в системі соціально-економічних відносин суспільства. *Науковий збірник Миколаївського нац. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського*. Миколаїв: МНУ, 2016. С.34-39.

<sup>6</sup> Коляда Ю.В. Адаптивна парадигма моделювання коеволюції офіційної й нелегальної економік. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. №3. С.345-352. Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape\\_2016\\_3\\_42](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2016_3_42)

<sup>7</sup> Коляда Ю.В. Вивчення проблем зайнятості на підставі математичної моделі. *Вчені записки КНЕУ*. К.: КНЕУ, 2006. Вип. 8. С.165-170.

<sup>8</sup> Ляшенко О. І. *Математичне моделювання динаміки відкритої економіки*. Рівне: Волинські обереги, 2005. С.978-986.

<sup>9</sup> Сото Э. де. *Иной путь. Невидимая революция в третьем мире*. М.: Catallaxy, 1995. С. 85 П'ясецька-Устич С.В. Корупція і тіньова економіка в системі соціально-економічних відносин суспільства. *Науковий збірник Миколаївського нац. ун-ту ім. В.О. Сухомлинського*. Миколаїв: МНУ, 2016. С.34-39.



## Розділ І. АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ОЦІНКИ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розмір тіньової економіки в країні впливає на динаміку макроекономічних процесів і оцінку результатів економічної діяльності в цілому. Також слід зазначити, що в різних країнах є різні чинники тіньової економіки – вона може існувати в різних секторах. Саме через це не існує єдиного вірного методу обчислення тіньової економіки для всіх держав. Країни, що знаходяться в різних регіонах світу, обирають той метод обчислення, який найбільше властивий їх економічній системі і дозволяє максимально враховувати рівень тіньової економіки. Так само, країни можуть включати додаткові чинники та індикатори, які не враховує базова модель розрахунку – адже тіньовий сектор в кожній країні формується за рахунок різних видів діяльності.

Середній розмір тіньової економіки у 158-ми країнах за період з 1991 по 2015 рік становить 31,9 %. Найвищий рівень тінізації у Зімбабве (60,6%) та Болівії (62,3%). Найнижчі – Австрія з 8,9 % та Швейцарія з 7,2%<sup>10</sup>. Найбільш низькі відносні показники частки тіньового сектору (на рівні 8-10% ВВП) серед країн світу мають також США і Японія. В цілому, низькі або середні показники тіньової економіки властиві країнам ЄС. Цікавим є також і те, що згідно досліджень французького «Le Monde», 66,5% тіньової економіки ЄС становить нелегальна праця людей, які найчастіше працюють у будівництві, сільському господарстві та працюють вдома<sup>11</sup>. Інші 33,5% утворюють доходи, які приходяться від податкових органів, найчастіше у сфері роздрібної торгівлі (це можуть бути прибутки барів, оплата за послуги таксі тощо). Найбільші розміри тіньової економіки у будівництві – 35%, оптовій і роздрібній торгівлі – 25%. Натомість, в Україні найбільш тінізованим сектором економіки є фінансовий (40%), великий відсоток тіньової діяльності також у добувній (30%) та переробній промисловості (22%). Враховуючи особливості розвитку країн ЄС, можна виділити декілька чинників, які обумовлюють існування тіньової економіки в них:

- недостатній рівень розвитку товарно-грошових відносин, соціально-економічної інфраструктури та інститутів;
- надлишкова пропозиція праці;
- низьке економічне зростання;
- нерівність доходів;
- корупція та неефективність державного регулювання та ін.

Загалом на рівень тінізації економіки впливає величезна кількість чинників, за нашими дослідженнями впливовими з них є і високе податкове навантаження і рецесія місцевої та глобальної економіки.

**За оцінками зарубіжних дослідників рівень тіньового сектору в економіках, що розвиваються майже вдвічі переважає аналогічний показник країн з розвинутою економікою.** Оскільки розвиненим країнам в цілому властива значна залученість до глобальних течій, а, отже, і сприйняття та створення факторів глобального економічного середовища, необхідно визначити роль чинників глобального середовища та рівень тіньової економіки в цих країнах.

Країни ЄС значно випереджають Україну як за рівнями розвитку інституцій загалом, так і за якістю фінансової системи, низьким рівнем корупції, більш формалізованим процесуальним законодавством щодо бізнесу, тощо. Саме з цієї причини, порівняльний аналіз методів оцінки тіньової економіки в Україні з методами ЄС не буде повністю релевантним.

Отже, загальна модель підтверджує гіпотезу про те, що джерела формування тіньової економіки в країнах ЄС і в Україні не співпадають у повному обсязі і не буде доречним використовувати принципи побудови моделі оцінки в ЄС для України. Разом з цим, не слід орієнтуватись і на країни принципово відмінних регіонів світу з надто високим рівнем тіньової економіки (Габон, Таїланд, Танзанія, Зімбабве), адже в них присутні чинники, які зовсім не властиві економіці України, тому аналіз не може бути коректним.

Одним з найбільш емпірично використовуваних методів оцінки тіньової економіки є метод оцінки попиту на валюту (Currency Demand Method). При цьому, цей метод часто використовують як основний в країнах Азії.

Наприклад, у Китаї уряд дотримується неоднозначної валютної політики, помітною особливістю якої є обмеження на купівлю валюти. За інформацією різних ЗМІ, влада обмежила здатність іноземних компаній репатріювати прибуток і заборонила компаніям, включаючи хедж-фонди і фонди прямих інвестицій, залучати кошти в юанях для інвестицій за кордоном. Приймаються інші заходи «неліберального» і «недемократичного» характеру для стримування відтоку капіталу з Китаю і запобігання падіння валютного курсу юаня. Ще 11 січня 2016 року,

<sup>10</sup> Medina L., Schneider F. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? IMF Working Paper. 2018, p. 50-54

<sup>11</sup> Офіційний інформаційний портал. URL: <https://www.lemonde.fr/>

після новорічного обвалу юаня, Народний банк Китаю дав вказівку офшорним китайським банкам (в першу чергу в Гонконзі) призупинити кредитування в офшорних юанях і одночасно почати скуповувати офшорні юані.

Також слід згадати і вказівку НБК банкам в Шеньчжені і Шанхаї обмежити продаж валюти на тлі величезного попиту в цих містах на покупку доларів США і гонконгських доларів з боку домогосподарств і компаній<sup>12</sup>. В цілому дозволяється купувати іноземної валюти в еквіваленті до 50 тис. доларів США на рік. Але для цього купівлі валюти обсягу необхідно надати документи, які підтверджують, що ця валюта необхідна для торгових операцій, прямих інвестицій тощо. Клієнти обмежені разовим замовленням іноземної валюти в розмірі 5 тис. дол., якщо вони не роблять замовлення за день вперед. Можна купити 10 тис. дол. за день, якщо замовити цю суму заздалегідь.

Подібні рішення і події не відповідають принципам валютної лібералізації, про які твердять в МВФ. У реальному житті уряд Китаю намагається не афішувати свою «неліберальну» поведінку. По-перше, ЦБ Китаю дає багато вказівок банкам в усній формі. По-друге, він діє вибірково – впливаючи на окремі банки, а не шляхом «суцільних» розпоряджень і вказівок. По-третє, діючи методом «малих кроків»<sup>13</sup>. Але в цілому, помітним залишається факт того, що уряд Китаю провадить не в повній мірі ліберальну політику стосовно курсу валюти. В таких умовах, відповідно, будь-які суттєві коливання відображаються в індикаторах методу оцінки валютного попиту і можуть бути розцінені як прояв тіньової економіки<sup>14</sup>.

Іншим питанням є також і те, що в Китаї рівень корупції не є настільки суттєвою змінною для оцінки рівня тіньової економіки (як, наприклад, в Україні). Тобто, в цілому, модель, яка використовується країнами Азії, **не є прийнятною для України.**

Можемо припустити, що подібними за формуванням тіньового сектору економіки до України країнами є такі, що мають подібний рівень розвитку економіки. Тобто, це країни з перехідною економікою, а також ті, що розвиваються. В першу чергу, це країни СНД: Вірменія, Казахстан, Молдова, Росія, Азербайджан. Серед країн ЄС подібними до України можуть бути Іспанія та Греція, адже ці країни суттєво відстають за рівнем економічного розвитку від лідерів ЄС, при цьому мають середній рівень тіньової економіки та є подібними до України за галузями розвитку господарства – значну частку займає агропромисловий комплекс. Слід звернути увагу і на країни Південної Америки, такі як Бразилія, Чилі, Мексика, Аргентина, Колумбія. В них доволі високий рівень тіньової економіки, але деякі з них демонструють поступове зменшення цього показника. Подібними також можна вважати такі країни, як Румунія, Угорщина, Болгарія, Польща, Естонія, Латвія, Литва, Словаччина, Сербія.

Отже, для отримання результату і формування детального висновку, слід дослідити формування тіньового сектору економіки в зазначених країнах. Для початку, оцінимо взаємозв'язок між ВВП деяких із зазначених вище країн з рівнем їх тіньової економіки. Як видно з діаграми, за початковими даними ВВП і обсягами тіньової економіки країн, формуються певні скупчення країн, які мають подібності у розмірі ВВП і обсягах тіньової економіки. Найближче всього до України на діаграмі знаходяться Болгарія і Туреччина. Також поряд з нею Румунія і Білорусь, які мають трохи вищий рівень тіньової економіки. Ще далі – Молдова, Азербайджан, Грузія, які мають значно вищий рівень тіньової економіки.

Ми вважаємо за доцільне зосередитися на аналізі досвіду країн, які мають нижчий рівень тіньової економіки порівняно з Україною, але схожу структуру економічної системи. Країн, які гіпотетично мають схожі чинники утворення тіньового сектору. Саме тому, для факторного аналізу методів оцінки тінізації економічної діяльності надалі ми обрели такі країни: Іспанія, Бразилія, Чилі, Мексика, Колумбія, Аргентина, Туреччина. Саме вони за моделлю економічного розвитку близькі до України, і саме в них значне місце займає аграрний сектор (який може приховувати в собі значний обсяг тіньової економіки). Крім цього, саме у країнах Південної Америки значна кількість робочої сили (за певними підрахунками – близько половини) працює «в тіні»<sup>15</sup>, що також є спільним чинником для утворення тіньового сектору, в порівнянні з Україною.

Рівень тіньової економіки в країні, як і ряд інших факторів, безпосередньо впливає на конкурентоспроможність національної економіки. Ми також оцінили співвідношення між показниками GCI (Глобального індексу конкурентоспроможності) і рівнем тіньової економіки в аналізованих країнах.

В цілому, результат виявився подібним до попереднього, на діаграмі помітно скупчення країн відповідно до наявного в них взаємозв'язку між цими показниками. Найближчими до України за GCI є Молдова і Аргентина. В цілому також видно, що країни з нижчим рівнем тіньової економіки мають вищий індекс конкурентоспроможності (Німеччина, Японія, Китай).

<sup>12</sup> Офіційний інформаційний портал. URL: <https://www.thebalance.com/china-stock-market-shanghai-shenzhen-hong-kong-3305480>

<sup>13</sup> Офіційний портал університету МДІМБ. URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/valyutnaya-politika-kitaya/>

<sup>14</sup> Schneider, Friedrich. (2017). Estimating a Shadow Economy: Results, Methods, Problems, and Open Questions. Open Economics. 1. 1-29. 10.1515/openec-2017-0001.

<sup>15</sup> Schneider, Friedrich. (2011). The Shadow Economy and Shadow Economy Labor Force: What Do We (Not) Know? IZA DP No. 5769

**Метод оцінки MIMIC** великою мірою також відрізняється в різних країнах. Його особливість полягає в тому, що кожна країна фактично може будувати власну модель для розрахунку рівня тіньової економіки, обираючи змінні, які властиві саме її типу економіки. Для більш детального розуміння, проведемо аналіз деяких країн на світу на предмет того, які індикатори вони включають в свою методологію оцінки тіньової економіки за методами MIMIC та CDA.

Проведений вище аналіз методик оцінювання рівня тінізації економічної діяльності різних країн світу, обґрунтовує доцільність більш детального дослідження досвіду використання саме методу MIMIC у подібних до України країнах.

В Іспанії для оцінки рівня тіньового сектору економіки найчастіше використовують метод MIMIC та CDA. Також в деяких дослідженнях наводиться електричний метод, при чому він використовується за стандартною методологією. Ситуація в Іспанії порівняно краща, ніж ситуація в інших країнах з менш розвинутою економікою, але помітно гірша, ніж у європейських сусідів з аналогічним або вищим рівнем розвитку. У будь-якому випадку, дисперсія значень значна, з вилкою, яка складе від 19% до 28% протягом останніх років, а середня – близько 22%.

Більшість досліджень, присвячених виключно іспанській економіці, використовують моделі непрямих оцінок. Найбільш часті знову ж таки – ті, що оцінюють попит на валюту і ті, що базуються на методі MIMIC.

Якщо розглядати Бразилію, то в цій країні частіше використовують методи MIMIC, CDA (попиту на валюту), а також мікрометоди.

Оцінка моделі за допомогою стандартизованих даних дає результати, які повідомляють про фактичний вплив причинної змінної на латентну змінну, яка в даному випадку є тіньовою економікою. Відбір моделей проводиться так, щоб оцінювати розвиток тіньової економіки. Для того, щоб оцінити її, необхідно вибрати модель, яка найкраще описує її, щоб представити її еволюцію з часом<sup>16</sup>.

Згідно факторного аналізу оцінки тіньового сектору економік зазначених країн (зведена таблиця MIMIC), значна увага в них приділяється чиннику середньої заробітної плати та в цілому оцінці добробуту населення. Як окремий індикатор оцінки, в Іспанії і Мексиці існує «Доходи від внесків на соціальне забезпечення», у Чилі використовують показник соціальної стабільності. У Мексиці також окремо враховують наданий обсяг субсидій на виробництво. Додаткову увагу приділяють підрахункам витрат на забезпечення державного апарату управління – їх оцінюють через показник кількості працівників служби державного управління (у Мексиці, Колумбії, Аргентині). Окремо також враховують рівень зарегульованості економіки через нормативні правила і законодавчі акти. У Бразилії і Колумбії при оцінці тіньової економіки також враховують комерційний курс доллара (табл. 2).

**Таблиця 2. Особливості застосування індикаторів MIMIC в окремих країнах**

| Індикатори/країни                                    | Іспанія | Бразилія | Чилі | Мексика | Колумбія | Аргентина | Туреччина |
|--|---------|----------|------|---------|----------|-----------|-----------|
| ВВП  | +       | +        | +    | +       | +        | +         | +         |
| Експорт  | -       | +        | -    | -       | -        | -         | -         |
| Безробіття   | +       | +        | +    | +       | +        | +         | +         |
| Податковий тягар (прямі та непрямі податки)          | +       | +        | +    | +       | +        | +         | +         |
| Податок на автомобільні транспортні засоби (IPVA)    | -       | +        | -    | -       | -        | -         | -         |
| Рівень самозайнятості                                | +       | +        | -    | -       | -        | -         | +         |
| Неформальна зайнятість                               | -       | +        | -    | +       | -        | -         | +         |
| Відсоток участі робочої сили                         | -       | -        | -    | +       | -        | -         | -         |
| Дохід на душу населення                              | +       | -        | -    | -       | -        | -         | -         |
| Особистий дохід                                      | +       | -        | -    | +       | -        | -         | -         |
| Паперові гроші в обігу                               | +       | +        | +    | +       | +        | +         | -         |
| Депозити грошових коштів                             | +       | +        | +    | +       | +        | +         | -         |
| Середньорічна процентна ставка за депозитами 90 днів | -       | -        | -    | -       | +        | -         | -         |
| Грошовий агрегат M0                                  | +       | +        | +    | +       | +        | +         | -         |
| Грошовий агрегат M3                                  | +       | -        | -    | -       | -        | -         | -         |
| Доходи від внесків на соціальне забезпечення         | +       | -        | -    | +       | -        | -         | -         |

<sup>16</sup> IBRE-FGV / ETCO Institute. An Estimate of Shadow Economy in Brazil. URL: [http://www.etc.org.br/user\\_file/shadowEconomy/05\\_FGV-ETCO.pdf](http://www.etc.org.br/user_file/shadowEconomy/05_FGV-ETCO.pdf)

| Індикатори/країни   | Іспанія | Бразилія | Чилі | Мексика | Колумбія | Аргентина | Туреччина |
|---|---------|----------|------|---------|----------|-----------|-----------|
| Субсидії на виробництво   | -       | -        | -    | +       | -        | -         | -         |
| Кількість населення   | +       | -        | -    | +       | +        | +         | +         |
| Кількість працівників служби державного управління (або витрати на них)   | +       | -        | -    | +       | +        | -         | +         |
| Споживання домогосподарств  | -       | -        | -    | +       | -        | -         | -         |
| Комерційний курс долара   | -       | +        | -    | -       | +        | -         | -         |
| Мінімальна заробітна плата  | -       | +        | -    | -       | -        | -         | -         |
| Середня номінальна зарплата   | -       | +        | -    | -       | -        | -         | -         |
| Інвестиції  | -       | -        | +    | -       | -        | -         | -         |
| Соціальна стабільність (рівень насильства тощо)   | -       | -        | +    | -       | -        | -         | -         |
| Екологія  | -       | -        | +    | -       | -        | -         | -         |
| Рівень державного регулювання економіки   | -       | -        | -    | +       | +        | +         | -         |
| Сукупна реальна вартість імпортованих банкоматів (амортизація 20% на рік, що відраховується) як проксі-змінна для грошових замінників, що описують тривалість попиту на готівку з часом | -       | -        | -    | -       | +        | -         | -         |
| Кількість нових законів, що видаються на рік як проксі для інтенсивності регулювання та контролю  | -       | -        | -    | -       | +        | -         | -         |
| Кількість аудиторів   | -       | -        | -    | -       | -        | -         | +         |
| Індекс сприйняття корупції  | -       | -        | -    | -       | -        | -         | +         |
| Зростання ВВП   | -       | -        | -    | -       | -        | -         | +         |
| Свобода бізнесу   | -       | -        | -    | -       | -        | -         | +         |
| Tax morale  | -       | -        | -    | -       | -        | -         | +         |

Окремої уваги також заслуговує дослідження **методу CDA** та в цілому безготівкового підходу до контролю за рівнем тіньової економіки. Під час обрахунку розміру тіньової економіки шляхом оцінки величини незадекларованих готівкових операцій виділяється дві категорії тіньової економіки, кожна з яких потребує різних заходів. Перший компонент – це частина тіньової економіки, яку можна зменшити за рахунок сприяння електронним платежам та обмеженням використання грошових коштів. Оскільки готівкові виплати не залишають електронних слідів, легше уникнути їх обліку. Готівкові платежі, таким чином, породжують тіньову економічну діяльність, оскільки вони стимулюють покупця не повідомляти про транзакцію та ухилятися від сплати податку. Друга категорія – решта тіньової економіки, коли на рішення не впливає вид розрахунку: мотивацією обох сторін є купівля незаконних товарів / послуг. Готівкова форма оплати є (як правило) способом приховати транзакцію, але вона вже не є джерелом незаконної діяльності.

Ключовим фактором розмежування цих двох компонентів є причинно наслідковий зв'язок між готівковими виплатами та тіньовою економікою. У першій категорії готівкові виплати сприяють розширенню тіньової економіки, у другій – просто результат тіньової економіки.

В табл. 3 наведено приклади вже введених правил. Деякі із представлених рішень є примусовими, тоді як інші надають стимули споживачам та продавцям. Більше того, подібні норми в різних країнах часто відрізняються за рівнем обсягу та іншими параметрами.

**Таблиця 3. Введені правила методики обрахунку CDA в окремих країнах**

| Правило  | Країни, де введено правило                                   | Мін/Мак вплив |
|--|--|---------------|
| Зобов'язання здійснювати електронні виплати заробітної плати | Хорватія, Словенія, Боснія і Герцеговина, Уругвай            | 0,02/0,28     |
| Зобов'язання здійснювати електронні соціальні виплати        | Болгарія, Хорватія, Словенія, Італія, Данія, Швеція, Уругвай | 0,002/0,013   |
| Поріг для готівкових розрахунків споживачам                  | Болгарія, Словаччина, Чехія, Словенія                        | 0,16/0,59     |

| Правило                                    | Країни, де введено правило   | Мін/Мах вплив |
|--|--|---------------|
| Зобов'язання мати касовий апарат           | Болгарія, Польща, Хорватія, Словаччина, Боснія і Герцеговина, Італія, Швеція, Угорщина | 2,28/5,21     |
| Зобов'язання використовувати POS-термінали | Південна Корея   | 0,52/0,74     |
| Чеки на лотереї                            | Болгарія, Словаччина, Хорватія, Бразилія, Тайвань, Мальта, Португалія                  | 0,26/1,14     |
| Податкові пільги для споживачів            | Південна Корея, Бразилія (Сан-Паулу), Колумбія   | 2,21/6,74     |
| Податкові пільги для торговців             | Південна Корея, Уругвай  | 0,71/2,94     |

Дані тільки по Європі:

Найбільша кількість карток на особу в: Норвегії, Люксембурзі, ВБ, Швеції, Хорватії.

Найбільша кількість терміналів на 1000 осіб: Фінляндія, Ірландія, Італія, ВБ, Данія, Греція, Португалія, Іспанія, Швеція, Люксембург.

Використання готівкових грошових коштів для платежів зменшується в багатьох країнах, включаючи Канаду та Швецію. Однак банкноти в обігу щодо ВВП у більшості країн, включаючи Канаду, були стабільні протягом десятиліть і навіть зростає в останні роки. На противагу цьому, загальний обсяг готівки до ВВП у Швеції неухильно падає.

Підхід попиту на валюту вдосконалюється додаванням змінних, які покликані фіксувати вплив незаконної діяльності на попит на готівку.

Ставка податку зазвичай включається в модель попиту на валюту, оскільки тягар оподаткування та соціальних внесків вважається ключовим мотивом переходу виробництва в тіньову економіку. Інші змінні, такі як рівень безробіття показники злочинності, також можуть бути включені до емпіричного моделювання. За умови, що вибрані показники пояснюють частини валютного попиту, це в кінцевому підсумку вказує на незаконне використання готівки.

Виходячи з вищенаведеного, розглянемо формування методу CDA за факторами у країнах, які є близькими до України і в яких цей метод є одним з головних. Метод CDA використовується в Грузії, Азербайджані, Сербії: в цілому, оцінка рівня тіньової економіки обраних країн ґрунтується на використанні методів (попиту на валюту – CDA, збору податків з домогосподарств – НТС, методі доходу-споживання) (табл 4).

**Таблиця 4. Альтернативи оцінки рівня тіньової економіки**

| Країна   | Грузія | Азербайджан | Сербія |
|--|--------|-------------|--------|
| Індикатори   |        |             |        |
| <b>Метод CDA (попит на валюту)</b>                 |        |             |        |
| Обсяг готівки, М0                                  | +      | +           | -      |
| Схильність до залучення в тіньовий сектор          | +      | +           | -      |
| Зареєстрований ВВП                                 | +      | +           | -      |
| Альтернативні витрати тримання готівки             | +      | +           | -      |
| Еластичність попиту на гроші від доходу            | +      | +           | -      |
| <b>Метод НТС(збору податків з домогосподарств)</b> |        |             |        |
| Сукупне споживання д/г                             | -      | -           | +      |
| Сплачені д/г податки                               | -      | -           | +      |
| Сукупні доходи бюджету від податків і внесків      | -      | -           | +      |
| Середня ставка податку на дохід д/г                | -      | -           | +      |
| Офіційний номінальний ВВП                          | -      | -           | +      |
| Середній Розмір податку на індивідуальний дохід    | -      | -           | +      |
| Соціальні внески, сплачені працівниками            | -      | -           | +      |
| Середня ставка ПДВ                                 | -      | -           | +      |
| Середня ставка акцизу                              | -      | -           | +      |
| Середній рівень споживання підакцизних товарів     | -      | -           | +      |
| <b>Метод «Споживання-Дохід»</b>                    |        |             |        |
| Дохід домогосподарств                              | +      | -           | -      |
| Рівень незареєстрованого доходу                    | +      | -           | -      |
| Постійний дохід домогосподарств                    | +      | -           | -      |
| Споживання домогосподарствами продовольчих товарів | +      | -           | -      |



Разом з цим, обчислення рівня тіньової економіки в Грузії виконується як методом CDA, так і шляхом застосування методу «дохід-споживання». Азербайджан визначає рівень тіньового сектору методом CDA. У 2010 році організацією USAID було здійснено оцінювання рівня тіньової економіки Сербії, що ґрунтувалося на досі незастосованому вітчизняною практикою методі – методі НТС<sup>17</sup>. Варто відмітити, що кожний із методів передбачає оцінювання рівня тіньового сектору, послугуючись обраною системою індикаторів. Основний недолік деяких із методів, зважаючи на їхню прикладну значущість є можливість аналізу зазначених індикаторів, принагідних до визначення тіньової економіки. Таким чином, особливої уваги потребують деякі відносні показники, такі як схильність до залучення у тіньовий сектор; абсолютні показники – альтернативні витрати на утримання готівки, еластичність попиту на гроші, середні розміри сплачених податків за їх видами тощо. В цілому, наведені методи ілюструють варіативність застосованих методів та їх систему індикаторів.

Безпрецедентним методом для вітчизняної практики оцінювання рівня тіньової економіки слугує **метод збору податків з домогосподарств**. Даний метод базується на порівнянні отримуваних домогосподарствами доходів із їхніми витратами, у тому числі тими, що спрямовані на споживчі цілі або ж представлені сумою коштів, спрямованих на заощадження. У свою чергу, видається можливим оцінка рівня тіньової економіки в секторі домогосподарств, що включає визначення:

1. **Загального доходу домогосподарств**
2. **Загального споживання домогосподарств**
3. Зміни у вимогах домогосподарств
4. Зміни у зобов'язаннях домогосподарств
5. **Чистих заощаджень (1)+(3)-(2)-(4)**
6. **Рівня чистих заощаджень (5)/(2)**
7. Суми податків, сплачених домогосподарствами
8. **Оцінки загального доходу домогосподарств (((6)-1)^-1)\*(2)\*(7)**
9. Оцінкового значення встановленої законом податкової ставки домогосподарств
  1. Оцінка податкової ставки на дохід домогосподарств
  2. Середнього рівня внесків, сплачуваних працівниками
  3. Середньої ставки ПДВ
  4. Середньої ставки акцизного податку
  5. Рівня споживання акцизних товарів
10. Фактичного значення встановленої законом податкової ставки домогосподарств
11. **Загальних податкових надходжень від оподаткування домогосподарств**
12. Оцінкового значення тіньової економіки:
  1. **Відсотка задекларованого доходу домогосподарств (11)/((8)\*(11))**
  2. **Частки загального доходу домогосподарств у номінальному ВВП**
  3. Частки тіньової економіки в секторі домогосподарств у номінальному ВВП ((12.2)(1-(12.1)))
  4. Обсягу тіньової економіки в секторі домогосподарств (12.3)\*номін. ВВП

Загалом цей методи досить активно використовується у Сербії і потребує певної адаптації для економіки України.

$$\lambda_H = \frac{THTR}{THI*SHTR} =$$

$$= \frac{ITR + SSR + VAR + ETR}{\frac{1}{(1 - SVR)} (THC + Paid\ taxes)(AIT + ESS + (1 - AIT-ESS)(1 - SVR)(VAT + ECR*AET))} = 0,8065$$

$$\beta_H = \frac{THI}{GDP} = \beta_H = \frac{THI}{GDP} = 1,2368$$

$SEIH = UHI/GDP = \beta_H - \beta_H \lambda_H = \beta_H (1 - \lambda_H) = 0,2393$  – частка незадекларованого доходу домогосподарств (UHI) від ВВП, що визначено як **рівень тіньової економіки в секторі домогосподарств** (табл.5).

<sup>17</sup> USAID Business Enabling Project (2013) «The Shadow Economy in Serbia ,New Findings and Recommendations for Reform»Belgrade

**Таблиця 5. Визначення рівня тіньової економіки за методом НТС**

| Індикатор  | млн<br>сербських динар |
|--|------------------------|
| ВВП в поточних цінах (GDP)   | 2881891                |
| <b>Загальний дохід домогосподарств (з СНР)</b>   | <b>2703013</b>         |
| <b>Загальне споживання домогосподарств (з СНР) (ТНС)</b>                                   | <b>2686493</b>         |
| Загальний дохід домогосподарств  | 2703013                |
| Загальне споживання домогосподарств  | 2686493                |
| Зміни у вимогах домогосподарств  | 165141                 |
| Зміни у зобов'язаннях домогосподарств  | <b>101859</b>          |
| Чисті заощадження домогосподарств  | <b>79802</b>           |
| Рівень чистих заощаджень (SVR)   | 0,03                   |
| <b>Сума податків, сплачених домогосподарствами, в т.ч.: (Paid taxes)</b>                   | <b>772483</b>          |
| - Податок на дохід (AIT)   | 139376                 |
| - Обов'язкові соціальні внески, сплачені працівниками (ESS)                                | 161507                 |
| - ПДВ (VAT)  | 319400                 |
| - Акцизний податок (ECR)   | 152200                 |
| <b>Оцінка загального доходу домогосподарств (ТНІ)</b>                                      | <b>3564203</b>         |
| <b>Оцінкове значення встановленої законом податкової ставки домогосподарств</b>            |                        |
| - Оцінка податкової ставки на дохід домогосподарств  | 0,046                  |
| - Середній рівень внесків, сплачуваних працівниками  | 0,096                  |
| - Середня ставка ПДВ   | 0,11                   |
| - Середня ставка акцизного податку   | 0,484                  |
| - Рівень споживання акцизних товарів   | 0,087                  |
| Фактичне значення встановленої законом податкової ставки домогосподарств (!) (SHTR)        | 0,27                   |
| <b>Загальні податкових надходжень від оподаткування домогосподарств утримані з: (THTR)</b> | <b>772483</b>          |
| - Податку на дохід домогосподарств (ITR)   | 139376                 |
| - Обов'язкових соціальних внесків, сплачених працівниками (SSR)                            | 161507                 |
| - ПДВ (VAR)  | 319400                 |
| - Акцизного податку (ETR)  | 152200                 |
| <b>Оцінкове значення тіньової економіки</b>  |                        |
| Відсоток задекларованого доходу домогосподарств ( $\lambda_H$ )                            | 0,81                   |
| Частки загального доходу домогосподарств у номінальному ВВП ( $\beta_H$ )                  | 1,24                   |
| Частки тіньової економіки в секторі домогосподарств у номінальному ВВП, % (SEIH)           | 23,56                  |

Ми також проаналізували наявність статистичної інформації в Україні для обчислення рівня тіньової економіки за методом НТС. Помічаємо нерівність між статистичними категоріями доходів населення та домогосподарств (табл.6).

**Таблиця 6. Наявність статистичної інформації в Україні для обчислення рівня тіньової економіки за методом НТС**

| Метод НТС(збору податків з домогосподарств(д/г)) | Джерела статистичної інформації                          |                          |
|--|--|--------------------------|
|  | Національна статистика                                   | Регіональна статистика   |
| Сукупні доходи д/г                               | Доходи/витрати населення України                         | Доходи(+), населення (-) |
| Сукупне споживання д/г                           | Кінцеві споживчі витрати за цілями                       | -                        |
| Зміна в зобов'язаннях д/г                        | Доходи/витрати населення* України                        | -                        |
| Зміна у вимогах д/г                              |  | -                        |
| Середня ставка податку на дохід д/г              | -  | -                        |
| Чисте заощадження д/г                            | Зведені нарахунки (Рахунок використання наявного доходу) | -                        |

| Метод НТС(збору податків з домогосподарств(д/г))          | Джерела статистичної інформації    |                        |
|---|------------------------------------|------------------------|
|   | Національна статистика             | Регіональна статистика |
| Податки, сплачені д/г:                                    | Кінцеві споживчі витрати за цілями | -                      |
| Податок на дохід  | -                                  | -                      |
| Обов'язкові збори та внески                               | -                                  | -                      |
| ПДВ   | -                                  | -                      |
| Акцизний податок  | -                                  | -                      |
| Оцінка законодавчо встановлених податкових ставок         | -                                  | -                      |
| Податок на дохід  | -                                  | -                      |
| Середній рівень зборів та внесків, сплачених працівниками | -                                  | -                      |
| Середня ставка ПДВ  | -                                  | -                      |
| Середня ставка акцизного податку                          | -                                  | -                      |
| Рівень споживання підакцизних товарів                     | -                                  | -                      |

Наступний метод обраний для аналізу – **фінансовий**. Розглянемо індикатори тіньової економіки, які беруться до уваги при використанні Фінансового методу в Росії, Казахстані і Вірменії (таблиця 7).

**Таблиця 7. Окремі індикатори фінансового методу в обраних країнах**

| Показник  | Росія (НЕ НАДАЄ МЕТОДОЛОГІЇ РОЗРАХУНКІВ) | Казахстан | Вірменія (внутрішні оцінки відрізняються від оцінок світових дослідників) |
|---|--|-----------|---|
| Співвідношення ВВП до оцінки доходів від прихованих і неофіційних видів економічної діяльності, дозволених законом (прихована економіка, неформальна економіка) | +  | -         | -   |
| ВВП   | +  | +         | +   |
| Галузева структура неформальної економіки   | -  | +         | -   |
| Динаміка виробництва промислової продукції і споживання електроенергії  | -  | +         | -   |
| Рівень податкового навантаження у % до ВВП  | -  | +         | -   |
| Рентабельність від основної діяльності та рентабельність виробництва за видами діяльності   | -  | +         | -   |
| Переважання готівкової форми розрахунку і слабкий рівень розвитку мережі прийому платіжних карток   | -  | +         | -   |
| Стан грошових агрегатів   | -  | +         | -   |
| Надходження і видача готівки з кас банків другого рівня та організацій, які здійснюють окремі види банківських операцій   | -  | +         | -   |
| Внесок статей видач готівки в загальний приріст видаткової частини кас банків другого рівня та організацій, що здійснюють окремі види банківських операцій      | -  | +         | -   |
| Кореляція щорічних середньодушових грошових доходів і витрат населення  | -  | +         | -   |
| Співвідношення річних темпів зростання середньодушових грошових доходів і витрат населення  | -  | +         | -   |
| Збільшення обсягу вкладів на тлі паралельного збільшення витрат   | -  | +         | -   |
| Готівкова грошова маса поза банківською системою  | -  | -         | +   |
| Короткострокові депозити до потребування  | -  | -         | +   |
| Частка великих банкнот в обігу  | -  | -         | +   |

При дослідженні країн було виявлено, що дані двох країн з трьох вищезазначених не можна вважати підтвердженими та обґрунтованими через те, що Росія не надає методології визначення рівня тіньової економіки та навіть не вказує, які показники були використані при обчисленні рівня тіньової економіки.

У свою чергу, ситуація у Казахстані є більш зрозумілою, але виникають ідеї питання. Ще у 2005 році Уряд Республіки Казахстан (Прем'єр-Міністр РК) затвердив програму під назвою «Основные направления экономической политики и организационных мер по сокращению размеров теневой экономики в республике Казахстан на 2005-2010 годы» в якій досить детально описують показники, на основі яких будували методіку. Тим не менш, з того часу пройшло більше 15 років (з моменту прийняття документа) та 10 років з моменту закінчення програми.

Щодо визначення рівня тіньової економіки в Вірменії, досить складно давати будь-які оцінки у зв'язку з тим, що уряд Вірменії досить жорстко не погоджується з міжнародними оцінками рівня тіньової економіки в своїй країні і стверджує, що «за їх власними оцінками, проблем з розрахунками у Вірменії немає». Методологія Вірменії не є опублікованою, тому оцінити аргументацію Уряду не є можливим.

На **мікрорівні** для вимірювання тіньової економіки використовуються **прямі методи**: опитування для оцінки масштабів тіньової економіки, методи відкритої перевірки і спеціальні методи економіко-правового аналізу.

1. Опитування. Обстеження шляхом опитування проводяться за допомогою соціологічних досліджень. Наприклад методом анонімного і поглибленого інтерв'ю. При цьому учасників в інтерв'ю респондентів можна з певною часткою умовності, розділити на чотири групи:
  - 1) «тіньовики» – люди, безпосередньо включені в нелегальні економічні відносини і готові в цьому зізнатися;
  - 2) «включені спостерігачі» – особи, які перебувають в тіньовому середовищі, спостерігають його зсередини. Але про свою участь в нелегальних операціях не згадують;
  - 3) «спостерігачі з боку» – респонденти, які судять про тих чи інших проявах тіньової економіки, не будучи самі в неї включені чи не наважуючись в цьому зізнатися;
  - 4) «жертви» – люди, постраждали від корупціонерів і тіньовиків, але з ними ніяк не зв'язані.

З точки зору достовірності, безумовно, перевага в опитуваннях надається «тіньовикам» і «включеним спостерігачам». Однак дуже цінною є точка зору і представників двох інших груп.

2. Методи відкритої перевірки. Застосування методів відкритої перевірки є в компетенції спеціально створених контролюючих органів, які виявляють і припиняють порушення валютного, митного, банківського, податкового, антимонопольного законодавства, правил торгівлі, пожежної безпеки, санітарних норм. Результати, отримані при застосуванні методів відкритої перевірки, використовуються в обліково-статистичних цілях.
3. Спеціальні методи економіко-правового аналізу. Для вимірювання та оцінки масштабів тіньової економіки необхідним також є застосування спеціальних методів економіко-правового аналізу. Зазначені методи дозволяють ефективно застосовувати спеціальні економічні і бухгалтерські знання в юридичній практиці.

Методи економіко-правового аналізу можна об'єднати в наступні три типи:

- Метод бухгалтерського аналізу;
- Метод документального аналізу;
- Метод економічного аналізу.

Результати глибинного аналізу застосування цих методів ми навели у Додатку М.

Після аналізу теоретичної частини питання, ми дослідили підходи до оцінки тіньової економіки за допомогою мікрометодів у Латвії, Литві та Словаччині. Детальний аналіз наведено у табл. 8.

**Таблиця 8. Індикатори, що використовуються в мікрометодах окремих країн**

| Показник                            | Латвія | Литва | Словаччина |
|-------------------------------------|--------|-------|------------|
| Податкове та соціальне навантаження | +      | +     | +          |
| Стійкість ринкової ціни в галузі    | +      | +     | +          |
| Вартість праці (офіційної)          | +      | +     | +          |

| Показник   | Латвія | Литва | Словаччина |
|--|--------|-------|------------|
| Специфічні регулятори на ринку праці                             | +      | +     | +          |
| Соціальні трансферти   | +      | +     | +          |
| Послуги державного сектору                                       | +      | +     | -          |
| Середня заробітна плата по відношенню до кількості робочих годин | +      | +     | +          |
| Збільшення витрат на соціальні виплати( фірмами)                 | ?      | ?     | +          |
| Підвищення ефективності управління                               | ?      | +     | +          |
| Бюрократія   | +      | +     | -          |
| Збільшення інвестицій в інфраструктуру                           |        |       | +          |
| Збільшення вартості соціальних внесків                           | +      | +     | +          |
| Різниця між витратами та доходами компаній                       | -      | -     | +          |
| Суворість регуляторів законів                                    | -      | -     | +          |
| Проведення незалежних аудиторських перевірок                     | +      | +     | +          |

Слід також проаналізувати фактори оцінки тіньової економіки в інших країнах, що є подібними за розвитком економіки до України, зокрема – у Молдові, Румунії, Угорщині, Греції. Для цього аналізу ми взяли за основу Метод збитковості підприємств.

## Розділ II. МЕТОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ В УКРАЇНІ ДЛЯ ОЦІНКИ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ПЛЮСИ І МІНУСИ

В Україні використовують різні методи оцінки тіньової економіки, розглянемо їх більш детально. Особливе місце в практиці статистики оцінки методів тіньової економіки в Україні займають різноманітні вибіркові обстеження. Вибіркове обстеження застосовується для отримання кількісної характеристики окремих областей економічних явищ, не охоплених діючою статистичною звітністю.

До додаткових вибірових обстежень належить також проведення різних опитувань населення крім вибірових обстежень домашніх господарств. Такі дослідження широко застосовуються статистичними органами при визначенні прихованої та неформальної діяльності в сфері платних послуг, що надаються населенню (наприклад, середня вартість оплати одного відвідування у приватно практикуючого лікаря, розмір оплати послуг репетиторів і т. д.).

**Переваги методу:** вважається, що вибірові методи дають досить надійні результати.

**Недоліки методу:** 1) складність в зборі даних; 2) велика ймовірність навмисного спотворення інформації, отриманої під час опитувань.

Оцінка розбіжностей між податковими документами і вибіровими перевітками. Цей метод лежить в основі визначення приховуваних обсягів продукції офіційно зареєстрованими підприємствами.

**Недолік методу:** охоплення тільки незначної частини тіньової економіки.

**Оцінка тіньової економіки за структурою споживання домашніх господарств.** Даний метод вважається найпростішим способом обчислення тіньового сектора. Він заснований на обстеженні (опитуванні) респондентів в ролі споживача. Вважається, що споживач не порушує закон, так як він має мінімальну мотивацію до приховування правдивих відомостей. Одиницею обстеження є домогосподарство. В результаті обстеження в загальній структурі витрат домогосподарств виявляються ті, які задовольняються за рахунок тіньової економіки.

**Переваги методу:** 1) виявляється не тільки абсолютна, але і відносна вартість тіньових товарів і послуг в загальній сумі витрат домогосподарств; 2) здійснюється не тільки сукупна оцінка тіньової економіки, а й визначається її структура; 3) фіксується мінімальна межа тіньової економіки, вловлюється лише та її частина, яка обслуговує домогосподарства.



Недоліки методу: 1) заниження обсягів тіньового виробництва; 2) фіксація тільки тієї частини тіньової економіки, яка безпосередньо обслуговує домогосподарства, тим часом споживання домогосподарств, в принципі, не виявляє весь спектр товарів і послуг тіньової економіки; 3) залежність структури споживання від способу життя респондентів, що підвищує вимоги до репрезентативності вибірки.

Окремої уваги заслуговує **метод збитковості підприємств**. Для аналізу ми користувалися наступними даними: кількість суб'єктів господарювання у 2018 році; показники структурної статистики по суб'єктах господарювання з розподілом за їх розмірами; формування чистого збитку підприємств за видами економічної діяльності у 2018 році.

Серед **переваг** цього методу ми помітили наступні. Цей метод дозволяє дослідити макроекономічні показники як загалом по країні, так і перенести розрахунок за даним методом на регіональний розріз і, таким чином, дослідити більш точно різницю між загальною та регіональною оцінками тіньової економіки.

Окрім того, дані щодо фінансового, інвестиційного, податкового та бухгалтерського обліку підприємств дають змогу сформулювати чіткіше уявлення про бізнес-екосистему регіону шляхом порівняння витрат та доходів, які отримують прибуткові підприємства, і виявити причинно-наслідкові зв'язки розриву надходжень у бюджет і витрат на їхню діяльність.

Але метод збитковості підприємств має і **недоліки**. Попри значне висвітлення макроекономічної інформації щодо екосистеми підприємств в регіональному розрізі і можливості розрахувати реальні показники в контексті збитковості та прибутковості, існує ризик щодо обробки масиву інформації за індикаторами, які можуть невчасно оновлюватись, а також підприємства можуть створювати хибну інформацію і формувати недостовірні висновки фінансової діяльності.

Для дослідження підґрунтя застосування **фінансового методу**, ми звернулися до статистичних даних МФО та банків (табл.9).

**Таблиця 9. Статистика діяльності МФО та банків (2018-2019 рр)**

| ПОКАЗНИК  | ДАНІ  |
|---|---|
| Сума виданих кредитів за 9 міс 2019 року                                    | 51,15 млрд грн (більшення на 57% порівняно з минулим роком)   |
| Сума виданих кредитів за 9 міс 2018 року                                    | 21,99 млрд грн  |
| Кредити фізичним особам у розрізі виданих кредитів                          | 55,8 %  |
| Кількість фінансових компаній з ліцензією на початок жовтня 2019 року       | 674   |
| Кількість фінансових компаній з ліцензією на початок жовтня 2018 року       | 599   |
| КІЛЬКІСТЬ УКЛАДЕНИХ УГОД  |   |
| Угоди з фізичними особами на кредитування (9 місяців 2019 року)             | 8,3 млн угод  |
| Угоди з фізичними особами на кредитування (9 місяців 2018 року)             | 5,3 млн угод  |
| Угоди з юридичними особами на кредитування (9 місяців 2019 року)            | 549 тис угод  |
| Угоди з юридичними особами на кредитування (9 місяців 2018 року)            | 571 тис угод  |
| Угоди з ФОПами за 9 міс 2019  | 5,3 тис угод  |
| Угоди з ФОПами за 9 міс 2018  | 1,6 тис угод  |
| ЧАСТКА НА РИНКУ ОНЛАЙН – КРЕДИТІВ   |   |
| СІЧЕНЬ-ВЕРЕСЕНЬ 2019 РОКУ   | онлайн видано 67,9 % від всіх кредитів на сумму 17,8 МЛРД ГРН (зростання у порівнянні з 2018 роком – 144,3 %) |
| Кількість кредитів строком до 90 днів, видані у період січень-вересень 2019 | 98,2 %  |
| Активи фінансових організацій на початок жовтня 2019 року                   | 224,1 млрд грн (зміна у порівнянні з минулим роком на +36,8 млрд грн чи на 19,7 %)                            |
| Активи кредитних спілок у 2019 році   | збільшились на 89 млн грн (+3,8%)   |
| Активи ломбардів у 2019 році  | збільшились на 50 млн грн (+1,2%)   |

В межах нашого дослідження було проаналізовано показники таких фінансових структур, як банківські установи, мікрофінансові організації та ломбарди. Порівнюючи показники за 2018 та 2019 роки можна прийти до висновку, що фінансовий сектор розвивається та з кожним роком збільшує свої масштаби. Люди все більше користуються кредитними пропозиціями, про що свідчить активне зростання кількості кредитних організацій на території нашої країни та їх прибутки. Більше того, не можна не звернути увагу на те, що більше ніж 90% кредитів видані строком до 90 днів. Це свідчить про потребу населення у кредитах на покриття своїх короткострокових потреб чи у продовольчих кредитах.

Поряд з питанням активного залучення кредитних коштів, постає питання розвитку безготівкових розрахунків. Цей фактор слід враховувати у розробці нових методів оцінки тіньової економіки.

В Україні безготівкові розрахунки регулюються наступними документами:

- Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»
- Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, затверджена постановою Правління НБУ від 21.01.2004 № 22
- Положення з питань безготівкових розрахунків та рухунків, що відкриваються банками
- Інструкція про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків – резидентів і нерезидентів, затверджена постановою Правління НБУ від 12.11.2003 № 492 (у редакції постанови Правління НБУ від 01.04.2019 № 56)

Розвиток інноваційних сервісів та безготівкових розрахунків із використанням платіжних карток в Україні позитивно впливає на фінансові звички українців. Якщо раніше утримувачі платіжних карток частіше знімали готівку в банкоматах, то сьогодні вони все більше віддають перевагу безготівковим розрахункам.

Загальна кількість операцій (безготівкових та отримання готівки) з використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, за 2019 рік становила 5 057,3 млн шт., а їхній обсяг – 3 576,7 млрд грн. Порівняно з 2018 роком кількість зазначених операцій зросла на 29,2%, а сума – на 24,3%.

За кількістю операцій переважали безготівкові – 4 167,1 млн шт. (82,4%), тобто вісім із десяти операцій із платіжними картками були безготівковими.

Обсяг безготівкових операцій становив 1 798,3 млрд грн, що склало 50,3% від усіх операцій із картками (за підсумками 2018 року – 45,1%). П'ять років тому цей показник становив лише 25%. Отже, безготівкові операції з використанням платіжних карток стають все більш популярними серед українців.

Розподіл безготівкових операцій за видами операцій свідчить, що у минулому році найбільша кількість операцій із використанням карток припадала на розрахунки в торговельних мережах – 51,2 %, за обсягами – домінували перекази з картки на картку – 42,4 %.

Чверть активних платіжних карток – безконтактні та токенизовані.

Загальна кількість платіжних карток в Україні станом на 01 січня 2020 року зросла на 16%, якщо порівняти з початком 2019 року, та становила 68,9 млн шт. Майже дві третини від цієї кількості – це активні платіжні картки (61,2%).

Актуальним залишається тренд щодо активного поширення безконтактних платежів як з використанням безконтактних карток, так і за допомогою смартфонів та інших NFC-пристроїв, що зумовлено безпекою, швидкістю та зручністю таких операцій.

Кількість безконтактних платіжних карток за 2019 рік збільшилася більше, ніж удвічі – з 3,9 млн шт. до 8,6 млн шт. карток. Кількість токенизованих платіжних карток\* на 01 січня 2020 року становила 2,5 млн шт. Тож сьогодні більше чверті активних платіжних карток – це безконтактні та токенизовані картки (26,5% або 11,2 млн шт. карток).

Безготівкові операції з використанням безконтактних та токенизованих карток становили третину від загальної кількості та обсягу безготівкових операцій у торговельних мережах (по 36% кожний показник).

90% торговельних POS-терміналів забезпечують безконтактну оплату.

Упродовж минулого року на платіжному ринку спостерігалася стабільна динаміка розширення платіжної інфраструктури, в першу чергу – безконтактної, що зумовлено популярністю безконтактних операцій. Від початку 2019 року мережа торговельних POS-терміналів в Україні зросла на 19,7% – до 333,8 тис. од. Водночас 90% торговельних POS-терміналів забезпечують можливість здійснення безконтактної оплати (станом на 01 січня 2019 року – 79,4%).

Загалом за останні п'ять років кількість торговельних платіжних терміналів збільшувалася в середньому на 31 тис. штук за рік. Сьогодні їх кількість майже удвічі перевищує показники на початок 2015 року.

Співвідношення загальної кількості платіжних терміналів (контактних та безконтактних) до чисельності постійного населення України станом на 01 січня 2020 року становило 8,4 тис. шт. на 1 млн населення.

Водночас регіональний розподіл термінальної мережі на території України залишається нерівномірним. Найменша кількість платіжних пристроїв на одного жителя спостерігається на заході країни та в Луганський, Донецькій областях. За кількістю платіжних карток та платіжних пристроїв для їх обслуговування домінують Київ, Дніпропетровська та Харківська області.

НБУ у 2020 оптимізував порядок переказу коштів роботодавцем на виплату заробітної плати працівникам за допомогою запровадження в Україні міжнародного номера банківського рахунку (IBAN).

Щодо переваг і недоліків **альтернативних методів оцінки рівня тіньової економіки**, можемо зазначити наступне.

**Перевагою CDA** є те, що зростання тіньової економіки обумовлюється лише зростанням частини обсягу готівки, що використовується. Дією інших факторів, не пов'язаних із тіньовим сектором економіки, пояснюється увесь приріст попиту на готівку, що залишився. Або ж цей залишок приросту попиту на готівку може характеризуватись як статистична помилка.

Оскільки даний метод є одним із найбільш застосованих при оцінці рівня тіньової економіки, відомо чимало **недоліків CDA**, серед яких виділяють наступні з них:

- не всі операції в тіньовій економіці супроводжуються використанням готівки. У 1985 році використовувався метод опитування, щоб з'ясувати, що в 1980 році в Норвегії приблизно 80 відсотків усіх транзакцій у прихованому секторі були сплачені готівкою. Розмір тіньової економіки (включаючи бартер) може бути навіть більшим, ніж раніше оцінювали.
- за висновками більшості досліджень, причиною тіньової економіки лише один фактор – податкове навантаження. Інші фактори (наприклад, вплив регулювання, ставлення платників податків до держави тощо) нівелюються, оскільки для більшості країн достовірні дані відсутні.
- використання долара США як міжнародної валюти – дослідники стверджують, що, у разі нівелювання цього факту, це призводить до нестабільних оцінок параметрів.
- більшість досліджень передбачають однакову швидкість обігу грошей в офіційній та тіньовій економіці. За результатами дослідження рівня тіньової економіки Канади у 1996 році та скандинавських країн у 1984 році<sup>18</sup>, зазначено, що існує значна невизначеність швидкості обігу грошей в офіційній економіці, оцінювання ж швидкості обігу грошей у прихованому секторі забезпечує отримання недостовірних оцінок. Без знання швидкості валюти в тіньовій економіці доводиться приймати припущення, що гроші мають однакову швидкість у кожному секторі, що є істотною хибю.
- гіпотеза про не відсутність тіньової економіки у базовому році. Наслідком урахування у розрахунках цього припущення, знову-таки, буде зростання рівня тіньової економіки.

**Метод «Споживання-Дохід»** заснований на мікроданих й оцінює розрив між витратами домогосподарств та звітними доходами, домогосподарства використовує його для ухилення від сплати податків. Метод спирається на припущення, що групу домогосподарств, які не задекларували доходи, можна визначити – таке припущення, якщо не є обґрунтованим, означає, що рівень недооцінки може бути заниженим. Наразі, метод не є широко застосованим окремо від інших методів із оцінки тіньової економіки.

**Метод НТС** оцінює рівень тіньової економіки, який можна визначити та оцінити на основі даних про доходи та споживання домогосподарств. Основною перевагою методу можна вважати наявність статистичної інформації, та, особливо відсутність гіпотез, яким властива висока похибка в оцінці феномену тіньової економіки. Щоправда, оскільки мікроекономічний метод НТС передбачає, аналогічно до макроекономічного методу «discrepancy between national expenditure and income statistics», балансування між дохідною та витратною частиною бюджетів домогосподарств та всіх секторів економіки загалом, відповідно, – таким методам властива висока точність, однак у випадку, коли величина похибок та упущень є незначною, що, в свою чергу, є малоймовірним, а тому виникає необхідність не у визначенні рівня тіньової економіки, а в її оцінці, тобто у визначенні значень, наближених до деякого параметру (рівня тіньової економіки).

Інші методи, що використовуються для оцінки тіньової економіки в Україні, фактично відповідають світовому досвіду – мають такі ж самі переваги і недоліки як і ті, що використовуються в інших країнах.

<sup>18</sup> <http://ftp.iza.org/dp9820.pdf>

Наприклад, електричний метод є одним з найбільш неточних. Сутність оцінки полягає у порівнянні приросту внутрішнього споживання електроенергії з приростом ВВП. При цьому вважається, що приріст внутрішнього споживання електроенергії повинен відповідати приросту реального ВВП. Цей метод доцільно використовувати саме у динаміці оцінки показника. Відповідно до його використання в Україні, значення ТЕ за цим методом є доволі низькими. При цьому, у динаміці за 2014-2019 рр. розмір тіньової економіки знизився.

Перевагами електричного методу є простота розрахунків і глобальність використання – цей метод адаптивно застосовується у багатьох країнах світу (проте, лише для формування середньозваженого показника тіньової економіки). Недоліками електричного методу є те, що не всі дії в тіньовій економіці вимагають значної кількості електрики (наприклад, у сфері послуг), тому стає можливим виявити тільки частину тіньової економіки. Окрім цього, можуть використовуватися інші джерела енергії (в тому числі, з використанням енергоефективних технологій і устаткування), тому також буде виявлена тільки частина тіньової економіки. Вагомим недоліком електричного методу є і те, що в ньому є сумнівне припущення про базовий рік, де відсутня тіньова економіка.

Метод MIMIC в Україні, на жаль, поки що не використовується.

## Розділ III. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО НОВИХ МЕТОДІВ ОЦІНКИ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Відповідно до проведеного дослідження, основні аспекти якого наведено у Розділах I і II, ми підготували певні пропозиції щодо зміни існуючих та впровадження нових методів оцінки тіньової економічної діяльності в Україні.

Задля застосування мікрометодів в Україні, державі варто взяти до уваги наступні точки впливу на тіньову економіку:

1. Державна стратегія соціально-економічного розвитку країни визначає основні параметри національної господарської моделі, в рамках якої буде функціонувати тіньова економіка. Існуюча модель господарської системи визначає масштаби і форми тіньової економіки. Мінімізація тіньової економіки, розвиток добросовісної конкуренції, ефективне антимонопольне регулювання є цілями розвитку економіки.
2. Господарське законодавство створює стимули для виробництва, передбачає санкції за порушення існуючих норм, забезпечує прийнятний рівень оподаткування, прозорість фінансової діяльності господарюючих суб'єктів.
3. Соціальна політика держави спрямована на підвищення життєвого рівня громадян і підтримку малозабезпечених верств, що в свою чергу забезпечує зниження рівня тіньового сектора і сприяє встановленню достатнього прожиткового мінімуму, зниження соціальної диференціації суспільства, скорочення неформальної зайнятості та легалізації трудових відносин, підвищенню інвестицій в розвиток людського капіталу.
4. Контрольна функція держави в сучасних умовах спрямована на підвищення ефективності та якості державного управління економікою, зниження неефективних бюджетних витрат, боротьбу з нецільовим використанням і розкраданням державних коштів, корупцією.
5. Виховна функція держави реалізується через систему освіти і засобів масової інформації та її важливими елементами є:
  - необхідність формування культури закопослухняності;
  - засудження основних проявів тіньової економіки;
  - основою формування національної ідеї повинні стати морально моральні принципи суспільства.

В межах нашого дослідження, ми вважаємо за необхідне доповнення методології змінними, які б так само могли показати ріст фінансових організацій (в основному, кредитних). При цьому досить складно зазначити, який відсоток даних установ можна брати за тіньовий, але якщо ми говоримо про досвід, який ми могли б перейняти, то держава-сусід Польща певний час назад запровадила низку законів, які, в свою чергу, надали країні можливість керувати такими установами більшою мірою в більшій мірі, більш чітко регулювати їх

діяльність та щільно спостерігати за виконанням усіх належних правил щодо ведення такого типу бізнесу та правильного оподаткування, аби такі організації не мали змогу вести діяльність, наприклад, як фізична особа-підприємець (зادля зменшення сплачуваних податків).

Метод MIMIC в Україні наразі не використовується. Але однією з наших рекомендацій є його запровадження в нашій країні. При проведенні факторного аналізу оцінки тінізації економічної діяльності країн за методом MIMIC, доцільно зосередити увагу на аналізі досвіду країн, які мають нижчий рівень тіньової економіки порівняно з Україною, але схожу структуру економічної системи, і гіпотетично мають схожі чинники формування тіньового сектору, а саме: Іспанія, Бразилія, Чилі, Мексика, Колумбія, Аргентина, що за моделлю економічного розвитку близькі до України, і де вагоме місце займає аграрний сектор (який може приховувати в собі значну частку тіньової економіки). Крім того, у країнах Південної Америки близько половини робочої сили працює «в тіні», що також є спільним із Україною фактором формування тіньового сектору.

Фактично, саме метод MIMIC дозволяє враховувати ті змінні (фактори, що пов'язані з існуванням тіньової економіки в країні), які властиві саме аналізованій країні – які враховують рівень її економічного розвитку, тип господарства, виробництва, національної культури громадян тощо. Провівши аналіз застосування цього методу у Іспанії, Бразилії, Чилі, Мексиці, Колумбії, Аргентині та Туреччині ми переконались в тому, що кожна з країн використовує різні змінні. Це підтверджує найбільшу перевагу методу – його адаптивність. Отже, ми рекомендуємо звернути увагу на метод MIMIC для оцінки рівня тіньової економіки України – з врахуванням факторів, які використовують зазначені країни.

Окрім того, серед аналізованих методів одне з важливих місць займає метод оподаткування домогосподарств, для якого однак в українській статистиці недостатньо даних. Враховуючи особливості економіки України та прийнявши усереднені показники за достовірні було розраховано рівень тіньової економіки за цим методом і визначено, що рівень тіньової економіки знаходиться на показнику трішки вище 23% у площині домогосподарств.

В цілому також, відсутність раціонального методу, який поєднує всі переваги існуючих і дає при цьому достовірну оцінку тіньової економіки, змусили нас шукати новий метод. Відповідно до цього було розроблено модель оцінки тіньової економіки, яка враховує три ключові змінні – легальна економіка, тіньова економіка та корупція.

### **Дослідимо питання, використовуючи динамічну модель коеволюції ТЕ і ЛЕ.**

Легальна або контрольована державою економіка (ЛЕ) супроводжується такими негативними явищами як тіньова економіка (ТЕ) і корупція, про що свідчать реалії сьогодення. Проблема співіснування ЛЕ і ТЕ є актуальною для будь-якого суспільства в тому сенсі, що воно вимагає зростання обсягу ЛЕ, а також пригнічення ТЕ та зменшення рівня корупції. Тобто є намір контролювати процес коеволюції, передбачаючи характер подій та надаючи їм кількісну оцінку. Проте, незважаючи на економічний уклад країни, ТЕ існує.

Запропоновано математичну модель нелінійної динаміки економічного стану, логіка побудови якої сприяє адекватному описові механізмів взаємодії ЛЕ і ТЕ залежно від рішень владних структур щодо намагань пригнічення ТЕ та боротьби з корупцією, оскільки припускається, що існування ЛЕ і ТЕ є пов'язаним феноменом, корупція визначається складовою ТЕ і ЛЕ в мірі того, наскільки та як інтенсивно живиться корупція від ТЕ, що в свою чергу дозволяє розглядати модель як систему складових процесу розвитку ТЕ, ЛЕ і корупції в їхній часовій та сутнісній єдності. Можливості аплікації індуктивних моделей спростовують міркування щодо дослідження механізму розвитку системи ТЕ, ЛЕ та корупції. Однак, в силу прихованого характеру ТЕ і деякою мірою корупції, не відкидається можливість застосування індикативного – економетричного методу, принаймні для апостеріорної оцінки минулих зв'язків між досліджуваними змінними, котрі змогли б пояснити питому вагу кожного з коефіцієнтів, що і визначить перебіг подій у пропонованій нелінійній динамічній моделі.

Загальновідомою проблемою дослідників в галузі тіньової економіки є нечіткий інструментарій досліджуваних базових показників, які відображають наявний стан економічної, соціальної, регуляторної та правової систем суспільства, щодо яких можливо імплементувати логічні міркування.

## **КОМП'ЮТЕРНА МОДЕЛЬ СПІВІСНУВАННЯ ТЕ І ЛЕ**

Взаємодія корупції, тіньової та легальної економіки є суттєво динамічною, що вказує на потребу у використанні моделі послідовних статичних станів, причому вважається, що корупція живиться від тіньової економіки, котра в свою чергу розвивається на тлі легальної економіки. Зважаючи на актуальні проблеми



пристосованості тіньової економіки до умов, які можуть нівелювати розвиток легальної економіки, слід звернути особливу увагу на клас математичних моделей в біології, а саме конкуренції та співіснування трьох популяцій. Їх спільність полягає в тому, що обидві системи відкриті та нелінійні. На практиці при застосуванні білінійної взаємодії компонент відповідна система диференціальних рівнянь для складових ТЕ, ЛЕ та корупції матиме наступний вигляд:

$$\begin{cases} \beta_1 \frac{dN_1}{dt} = (-\alpha_1 \beta_1 + aN_2)N_1; \\ \beta_2 \frac{dN_2}{dt} = (-\alpha_2 \beta_2 + aN_1 + bN_3)N_2; \\ \beta_3 \frac{dN_3}{dt} = (\alpha_3 \beta_3 - bN_2)N_3, \end{cases} \quad (1)$$

де функції  $N_i(t)$  ( $i = \overline{1,3}$ ) – диференційовані, а їхні числові значення описують відповідно рівень корупції, тіньової економіки (ТЕ) та легальної економіки (ЛЕ);  $\alpha_i, \beta_i, a, b$  – числові коефіцієнти.

Система диференціальних рівнянь знаходить обґрунтування у припущенні: без підживлення корупція зникне, чим пояснюється присутність доданка  $-\alpha_1 \beta_1 N_1$  у першому рівнянні. Аналогічні міркування стосовно ТЕ і доданку  $-\alpha_2 \beta_2 N_2$ ; два інші доданки другого рівняння вказують на підживлення ТЕ першим та третім рівнянням, відповідно  $aN_1 N_2$ . Третє рівняння вказує на самодостатність або інакше – на самоорганізуючий аспект ЛЕ, на тлі якої паразитує спочатку ТЕ, а потім і корупція.

Коефіцієнти  $\beta_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ) говорять про так звану темпоральність процесу, котра дає в економіці відповідь на питання, наскільки волатильним є досліджуваний процес. Числові параметри  $\alpha_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ) вказують на ступінь зростання або занепаду відповідного процесу. Коефіцієнтами  $a$  та  $b$  відображається міра білінійного взаємозв'язку між змінними.

Задля знаходження розв'язків системи необхідно спершу визначити коефіцієнти та стартові умови системи, що становить особливу складність, зважаючи на прихований характер складових моделей.

### АЛЬТЕРНАТИВА КОЕФІЦІЄНТІВ ДИНАМІЧНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ

Встановлення та попередня апробація коефіцієнтів виявили потребу в застосуванні економетричного методу аналізу даних. Відповідність зробленим припущенням досягнення ефективних оцінок досліджуваних коефіцієнтів унеможливають такі чинники як неперіодичне висвітлення даних та короткий проміжок часу вимірювання показників. Зважаючи на недосконалість методик, якими послуговується офіційна українська статистика, вважається за необхідне прийняти до уваги та ввести в модель змінні з загальновідомих індексів (субіндекси Глобального індексу конкурентноспроможності та Індексу сприйняття корупції), вмотивовуючи це як використання єдиної методології розрахунку складових описаної вище системи для різних країн, так й існування періодичності, принаймні за агрегованими індексами на рис. 1.

**Рис. 1. Структура змінних, обраних для аналізу ТЕ**

| Глобальний індекс конкурентноспроможності                 |   |   |  |
|---|---|---|--|
| Ефективність правової системи у вирішенні спорів (disput) | Ефективність ринку товарів і послуг (gmarkeff)  | Ефективність оспорування рішень через нормативно-правові акти (regshal) | Захист прав інтелектуальної власності (intelpropright) |
| Ефективність ринку праці (labmarkeff)                     | Розвиненість фінансового ринку (finmarkdevelop) | Захист прав власності (propright)                                       | Якість інститутів (instit)                             |
| Індекс сприйняття корупції (CPI)                          |   |   |  |

Джерело: складено авторами на основі<sup>19</sup>

<sup>19</sup> Schneider, Friedrich & Osterkamp, Rigmar. (2000). Schattenwirtschaft in Europa

Використовуючи економетричний метод для детермінації коефіцієнтів моделі та відтворення механізмів взаємозв'язку між показниками, проведено регресійний аналіз за трьома моделями (М1 – рівняння, що описує вплив окремих показників оцінки ТЕ на корупцію; М2 – рівняння впливу окремих показників оцінки ТЕ на якість інститутів; М3 – рівняння залежності ЛЕ від деяких показників оцінки тіньової економіки).

М1: CPI

$$= \gamma_0 + \gamma_1 * \text{instit} + \gamma_2 * \text{finmarkdevel} + \gamma_3 * \text{disput} + \gamma_4 * \text{labmarkeff} + \gamma_5 * \text{gmarkeff} + \gamma_6 * \text{regschal} + \gamma_7 * \text{propyright} + \gamma_8 * \text{intelpropyright} + \varepsilon_{M1} \quad (2)$$

де  $\gamma_i (i = \overline{0,8})$  – вектор емпіричних коефіцієнтів регресійної моделі 1 – рівняння регресії, що описує вплив легального та тіньового сектору в цілому на складову системи – корупцію, а саме, на її сприйняття як очевидний вимірник обсягу корупції.

М2: instit

$$= \gamma_0 + \gamma_1 * \text{CPI} + \gamma_2 * \text{disput} + \gamma_3 * \text{regschal} + \gamma_4 * \text{propyright} + \gamma_5 * \text{intelpropyright} + \gamma_6 * \text{finmarkdevel} + \gamma_7 * \text{gmarkeff} + \varepsilon_{M2}, \quad (3)$$

де  $\gamma_i (i = \overline{0,7})$  – вектор емпіричних коефіцієнтів регресійної моделі 2: регресійного рівняння впливу легального середовища та корупційної складової на якість інститутів: параметри регресії з негативним інгредієнтом призводять до тінізації легальної економіки і, відповідно до зробленого припущення – до зростання рівня корупції.

М3: (labmarkeff+gmarkeff+finmarkdevel)

$$= \gamma_0 + \gamma_1 * \text{CPI} + \gamma_2 * \text{instit} + \gamma_3 * \text{disput} + \gamma_4 * \text{regschal} + \gamma_5 * \text{propyright} + \gamma_6 * \text{intelpropyright} + \varepsilon_{M3}, \quad (4)$$

де  $\gamma_i (i = \overline{0,6})$  – вектор емпіричних коефіцієнтів регресійної моделі 3: рівняння багатофакторної регресії, регресант якої – показники ефективності легального сектору економіки.

Ефективність функціонування у ЛЕ перевищує ефективність функціонування в ТЕ, що сприятиме зростанню ЛЕ і зменшенню рівня ТЕ. Провівши регресійний аналіз економетричних моделей, ми сформулювали певні показники (табл.10, 11, 12).

**Таблиця 10. Емпіричні коефіцієнти М1**

| Оцінка параметра | Estimate | Std. Error | t value | Pr(> t ) |
|------------------|----------|------------|---------|----------|
| $\gamma_0$       | 27,83841 | 6,52221    | 4,268   | 0,1465   |
| $\gamma_1$       | 0,41309  | 0,11611    | 3,558   | 0,1744   |
| $\gamma_2$       | -0,18902 | 0,04049    | -4,668  | 0,1343   |
| $\gamma_3$       | -1,36995 | 0,14673    | -9,337  | 0,0679 . |
| $\gamma_4$       | -0,98894 | 0,04948    | -19,985 | 0,0318 * |
| $\gamma_5$       | 1,09880  | 0,08564    | 12,830  | 0,0495 * |
| $\gamma_6$       | 2,10277  | 0,15409    | 13,646  | 0,0466 * |
| $\gamma_7$       | -1,69697 | 0,20412    | -8,314  | 0,0762 . |
| $\gamma_8$       | 1,20011  | 0,11939    | 10,052  | 0,0631 . |

Residual standard error: 0,5789 on 1 degrees of freedom  
Multiple R-squared: 0,9994, Adjusted R-squared: 0,9945  
F-statistic: 205,8 on 8 and 1 DF, p-value: 0,05387

Таблиця 11. Емпіричні коефіцієнти М2

| Оцінка параметра | Estimate | Std. Error | t value | Pr(> t ) |
|------------------|----------|------------|---------|----------|
| $\gamma_0$       | -0,87689 | 43,98791   | -0,020  | 0,986    |
| $\gamma_1$       | -0,02600 | 0,31208    | -0,083  | 0,941    |
| $\gamma_2$       | -0,16006 | 0,88211    | -0,181  | 0,873    |
| $\gamma_3$       | 0,35905  | 0,94400    | 0,380   | 0,740    |
| $\gamma_4$       | 0,68113  | 0,97508    | 0,699   | 0,557    |
| $\gamma_5$       | -0,05951 | 0,51958    | -0,115  | 0,919    |
| $\gamma_6$       | 0,21516  | 0,19951    | 1,078   | 0,394    |
| $\gamma_7$       | -0,00877 | 0,46058    | -0,019  | 0,987    |

Residual standard error: 3,622 on 2 degrees of freedom  
Multiple R-squared: 0,9521, Adjusted R-squared: 0,7846  
F-statistic: 5,684 on 7 and 2 DF, p-value: 0,1577

Таблиця 12. Емпіричні коефіцієнти М3

| Оцінка параметра | Estimate  | Std. Error | t value | Pr(> t ) |
|------------------|-----------|------------|---------|----------|
| $\gamma_0$       | -108,9583 | 103,9822   | -1,048  | 0,372    |
| $\gamma_1$       | 1,835     | 1,8545     | 0,990   | 0,395    |
| $\gamma_2$       | -0,16006  | 0,88211    | -0,181  | 0,873    |
| $\gamma_3$       | -2,7932   | 2,7443     | -1,018  | 0,384    |
| $\gamma_4$       | 3,4957    | 3,1127     | 1,123   | 0,343    |
| $\gamma_5$       | 2,1698    | 2,6177     | 0,829   | 0,468    |
| $\gamma_6$       | 0,21516   | 0,19951    | 1,078   | 0,394    |
| $\gamma_7$       | -0,7956   | 1,2337     | -0,645  | 0,565    |

Residual standard error: 11,95 on 3 degrees of freedom  
Multiple R-squared: 0,9356, Adjusted R-squared: 0,8068  
F-statistic: 7,265 on 6 and 3 DF, p-value: 0,06609

Звідси, проведемо наступну детермінацію коефіцієнтів: оскільки коефіцієнти математичної моделі  $a$ ,  $b$  описують взаємозв'язок між середовищами:  $a$  – зв'язок корупції і ТЕ,  $b$  – взаємний вплив ТЕ і ЛЕ, то детермінація коефіцієнтів ґрунтуватиметься на відповідних регресійних рівняннях економетричної моделі. Зазначимо, що базовим слід вважати регресійне рівняння М2, тобто вплив обраних регресорів на якість інститутів, адже таким чином зникає необхідність в нормалізації отриманих коефіцієнтів як, наприклад, у випадку аналізу моделей, що описують виключно корупцію або ЛЕ. З цих міркувань, кількісна міра взаємозв'язку між ТЕ і ЛЕ встановлена коефіцієнтом  $b$  при  $b=0,51$ , що є алгебраїчною сумою оцінок регресорів *regcshal*, *intelpropright*, *finmarkdevel* та *gmarkeff*, які в свою чергу виокремлюють вплив кожного з регресорів поза впливом корупції та ефективності розв'язання спорів, особливо приймаючи до уваги значущість показника ефективності розв'язання спорів та корупції. Визначенню коефіцієнта  $a$  математичної моделі передувало дослідження, виконане шляхом регресійного аналізу корупції. Однак, зважаючи на непорушення вимог щодо уникнення нормалізації змінних, значення астановить 0,42, що є різницею суми оцінок параметрів регресії *CPI* та *disput* і *finmarkdevel*.

Детермінація  $\beta_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ) виконана шляхом виконання моделі авторегресії шостого порядку  $AR(6)$  (подальші порядки в силу нестационарності процесу не представляють можливості отримання точних оцінок за інформаційним критерієм Акайке) для логарифмів індикаторів *CPI*, *instit*, а також *labmarkeff*, визначеного на підставі даних індексу Економічної свободи, складова *labmarkeff* якого характеризує дерегульованість ринку праці. Включенню регресора *labmarkeff* передують міркування з реалізації підходу визначення динаміки тіньового ринку праці, одним з можливих шляхів окреслення ТЕ є вирівнювання динаміки тіньового ринку праці рівного динаміці ТЕ загалом, що, зважаючи на тлумачення коефіцієнтів математичної моделі  $\beta_i$ , лише доводить потребу в отриманні оцінок темпоральності.

Авторегресійна модель логарифмів CPI:

$$\ln \text{CPI}_t = \delta_0 + \delta_1 * \ln \text{CPI}_{t-1} + \delta_2 * \ln \text{CPI}_{t-2} + \delta_3 * \ln \text{CPI}_{t-3} + \delta_4 * \ln \text{CPI}_{t-4} + \delta_5 * \ln \text{CPI}_{t-5} + \delta_6 * \ln \text{CPI}_{t-6} + \varepsilon_{\ln \text{CPI}} \quad (5)$$

де  $\delta_i$  ( $i = \overline{0,6}$ ) – вектор емпіричних коефіцієнтів авторегресійної логарифмічної моделі показника CPI.

Авторегресійна модель логарифмів labmarkeff:

$$\ln(\text{labmarkeff})_t = \delta_0 + \delta_1 * \ln(\text{labmarkeff})_{t-1} + \delta_2 * \ln(\text{labmarkeff})_{t-2} + \delta_3 * \ln(\text{labmarkeff})_{t-3} + \delta_4 * \ln(\text{labmarkeff})_{t-4} + \delta_5 * \ln(\text{labmarkeff})_{t-5} + \delta_6 * \ln(\text{labmarkeff})_{t-6} + \varepsilon_{\ln(\text{labmarkeff})} \quad (6)$$

де  $\delta_i$  ( $i = \overline{0,6}$ ) – вектор емпіричних коефіцієнтів авторегресійної логарифмічної моделі показника labmarkeff.

Авторегресійна модель логарифмів instit:

$$\ln(\text{instit})_t = \delta_0 + \delta_1 * \ln(\text{instit})_{t-1} + \delta_2 * \ln(\text{instit})_{t-2} + \delta_3 * \ln(\text{instit})_{t-3} + \delta_4 * \ln(\text{instit})_{t-4} + \delta_5 * \ln(\text{instit})_{t-5} + \delta_6 * \ln(\text{instit})_{t-6} + \varepsilon_{\ln(\text{instit})} \quad (7)$$

де  $\delta_i$  ( $i = \overline{0,6}$ ) – вектор емпіричних коефіцієнтів авторегресійної логарифмічної моделі показника INT.

Надалі, визначаючи коефіцієнти темпоральності моделі, агрегуємо вплив факторів-оцінок параметрів авторегресії, отримуючи наступні коефіцієнти математичної моделі:  $\beta_1 = -0,0313$ ,  $\beta_2 = -0,70365$ ,  $\beta_3 = 0,0882$ .

Визначенню  $\alpha_i$  передують дослідження кожної складової  $N_i$ , що у випадку аналізованої моделі та характеру змінних, що до неї входять, унеможлиблює знаходження точної оцінки коефіцієнтів. Для спрощення обчислення математичної моделі, а також, враховуючи нестійкість оцінок при визначенні  $\alpha_i$ , приймемо  $\alpha_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ) рівному 1.

Визначення початкових умов системи диференціальних рівнянь засноване на припущенні про частку ТЕ в ЛЕ і корупційної складової в ТЕ, що, спираючись на дослідження за системою обраних показників, не представляє складності. Таким чином, визначаючи за початком відліку ЛЕ=1, частка ТЕ, відповідно до оприлюднених даних Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, коливається в середньому близько 30% (ТЕ як частка від ЛЕ=0,3), хоча за методом «Витрат населення-роздрібний товарооборот», величина обсягу ТЕ є найбільшою і становить 46%, що вказує на значну варіацію між показниками обраних методів і загрожує отриманню ефективної математичної моделі. З цих міркувань, значення корупції в момент  $t=0$  визначено як 0,02.

## ПРОВЕДЕННЯ ШИРОКОМАСШТАБНОГО ОБЧИСЛЮВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТА

При наявності зазначеної числової інформації нелінійна економічна динамічна модель (1) стає інструментом проведення обчислювального експеримента, тому кількісний аналіз коеволюції ТЕ і ЛЕ на прикладі української економіки з використанням динамічної математичної моделі (1) здійснено класичним числовим методом Рунге-Кутта в середовищі Maple, що в цілому відповідає призначенню метода та шуканій ефективності комп'ютерного імітаційного процесу.

Підтвердження оберненої залежності між корупцією та ЛЕ отримано внаслідок існування прямої залежності корупції з ТЕ і, одночасно, внаслідок існування оберненої залежності між ТЕ і ЛЕ.

Попри це, необхідно зауважити, що під час збільшення проміжку аналізованого періоду, змінним нелінійної математичної моделі характерні фазові переходи, що вказує на існування режимів загострення на значних проміжках часу, а тому ефективність реалізації числового експерименту буде суттєво зменшена внаслідок використання невідповідних методів кількісного аналізу жорстких нелінійних систем.

Як зазначалося, тіньова економіка існує незалежно від економічного укладу суспільства. При цьому визначенню рівня тіньової економіки належить вагоме місце в дослідженнях, присвячених тематиці феномену тіньової економіки. Це обумовлено значним кількісним впливом тіньової економіки на розвиток ЛЕ та корупції, а також необхідністю вироблення механізму та інструментів з пригнічення ТЕ.

Використовуючи властивість середнього арифметичного та середнього геометричного, визначимо верхню межу рівня тіньової економіки, що повинна вдовольняти наступній нерівності (10):

$$N_2 + N_3 \geq 2\sqrt{N_2 N_3} \quad (8)$$

$$P(TE) = \frac{N_2}{N_2 + N_3} \geq \frac{N_2}{2\sqrt{N_2 N_3}} \quad (9)$$

$$P(TE) = \frac{N_2}{N_2 + N_3} \leq \frac{1}{2} \sqrt{\frac{N_2}{N_3}} \quad (10)$$

Нерівність (8) базується на нерівності про середнє арифметичне та середнє геометричне, внаслідок чого, піднісши нерівність в (-1) степінь та домноживши на  $N_2$ , отримаємо нерівність (9). Компонента  $\frac{N_2}{N_2 + N_3}$  означає ймовірність настання події  $P(TE)$  із повної множини подій –  $TE$  і  $LE$ , тобто  $N_2$  та  $N_3$  відповідно. Скоротивши  $N_2$  у правій частині нерівності (9), отримаємо нерівність (10), де  $\frac{N_2}{N_3}$  – компонента, що показує питому вагу  $TE$  в  $LE$ .

**Коментар.** Пошук достовірних коефіцієнтів математичної моделі суттєво обмежений не лише пошуком даних, але й адекватним віднесенням числової інформації, отриманої шляхом аналізу обраних показників. Існує необхідність у проведенні числових експериментів, що ґрунтувався би перш за все на пошуку взаємозалежностей як між коефіцієнтами темпоральності запропонованої математичної моделі, так і коефіцієнтів  $\alpha_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ). Особливу увагу заслуговує визначення коефіцієнтів  $\alpha_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ), оскільки прийнявши множину коефіцієнтів, рівній одиниці, явище розвитку тіньової економіки не слід вважати щонайкраще репрезентованим. Окремі випадки визначення сценаріїв розвитку тіньової економіки свідчать про можливість застосування коефіцієнтів  $\alpha_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ) в якості коефіцієнтів, що визначатимуть волатильність змінних у часі, тобто стануть коефіцієнтами темпоральності. Детермінація  $\beta_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ) виконана з міркувань припущення щодо розвитку тіньової економіки, але, разом з тим, ігнорується вплив деякого чинника, вимірюваного  $\alpha_i$  ( $i = \overline{1,3}$ ).

Ми також провели ґрунтовне дослідження числових експериментів із визначення сценаріїв розвитку тіньової економіки, результати якого детально викладено.

Незважаючи на вагомий недолік апробації отриманої множини коефіцієнтів, і, враховуючи, що основним фактором нестійкості прогнозу слугує критично мала кількість включених у дослідження спостережень обстежуваних змінних, проведення регресійного аналізу із застосуванням регресії числових рядів з урахуванням процесів авторегресії або/і ковзаючого середнього становить основу методів прогнозування.

Дослідивши світовий досвід оцінки тіньової економіки на прикладі країн, які за рівнем розвитку економіки наближені до України, та проаналізувавши існуючі методи оцінки тіньової економіки України, з визначенням їх переваг та недоліків, ми розробили певні пропозиції щодо оновлення методів оцінки тіньової економіки України.

В межах нашого дослідження фінансового ринку України, ми вважаємо за необхідне доповнення методології змінними, які б так само могли показати зростання фінансових організацій (в основному, кредитних).

Однією з наших рекомендацій є також запровадження методу MIMIC в нашій країні. При проведенні факторного аналізу оцінки тінізації економічної діяльності країн за методом MIMIC доцільно зосередити увагу на аналізі досвіду країн, які мають нижчий рівень тіньової економіки порівняно з Україною, але схожу структуру економічної системи і гіпотетично, мають схожі чинники формування тіньового сектору. Це Іспанія, Бразилія, Чилі, Мексика, Колумбія, Аргентина, Туреччина, які за моделлю економічного розвитку близькі до України, і в яких вагоме місце займає аграрний сектор, який може приховувати в собі значну частку тіньової економіки.

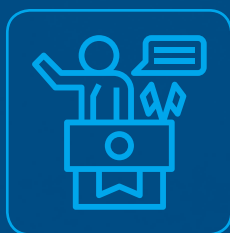
Фактично, метод MIMIC дозволяє враховувати ті індикатори (фактори, що пов'язані з існуванням тіньової економіки в країні), які властиві саме аналізованій країні – які враховують рівень її економічного розвитку, тип господарства, виробництва, національної культури громадян тощо. Метод MIMIC є адаптивним, кожна країна може вводити свої індикатори до моделі. Отже, ми рекомендуємо звернути увагу на метод MIMIC для оцінки рівня тіньової економіки України, зважаючи при цьому на дію факторів, проаналізованих в Розділі I.

Існуюча потреба в імітаційному моделюванні економічних процесів посилюється істотною вагомістю прогнозування і виокремлення механізмів коєволюції економічних явищ. Тіньова економіка, в силу її властивостей, належить до провідних напрямів аналізу економічної ефективності держави. Враховуючи ці обставини, економічні методи оцінки рівня тіньової економіки не являються ефективними через відсутність достовірної числової інформації, не дозволяючи, при цьому, виокремити механізми динамічної рівноваги явищ на кожному з аналізованих проміжків часу.



Запропонована у Розділі III модель усуває ряд недоліків індуктивних методів числового аналізу даних і дозволяє віднайти механізм коеволюції економічних явищ. Створенням подібної нелінійної динамічної економічної моделі започатковується напрям дослідження тіньової економіки із використанням методів математичного моделювання. Здійснений сценарний аналіз української економіки підтвердив початкові припущення щодо взаємозалежностей змінних математичної моделі і надав інформацію про перебіг подій на часовому інтервалі, забезпечуючи ефективність моделі для прийняття управлінських рішень.

Загалом відзначаємо, що функціонування тіньового сектору економіки відбувається у тісній взаємодії з ЛЕ. І, як показують результати обчислювального експерименту (враховуючи корупцію як складний феномен, що девальвує соціальні цінності та пріоритети), вони знаходяться у прямій залежності. Зменшення ефективності функціонування ТЕ призводить до зростання ЛЕ у наступному періоді. При цьому показники ТЕ та корупції знаходяться у тісному взаємозв'язку та взаємовизначають власні межі. Таким чином, визначення основних взаємовпливів дає можливість напрацьовувати основні механізми та інструменти детінізації економічної діяльності, в тому числі шляхом легалізації.



## Розділ 8.

# ОЦІНКА ВПЛИВУ САНКЦІЙ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЗАХОДІВ УКРАЇНИ У ВІДПОВІДЬ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ментор від Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України:

**Войтенко Валерія Валеріївна,**  
заступник директора департаменту – начальник управління  
макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту  
стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

## ОЦІНКА ВПЛИВУ САНКЦІЙ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ ТА ЗАХОДІВ У ВІДПОВІДЬ

Ментор від ЗВО:

**Дугінець Ганна Володимирівна,**

завідувач кафедри світової економіки, д.е.н., доцент

Учасники:

**Воронцов Марк Олегович,** студент, 3 курс. Спеціалізація «Міжнародна економіка». Факультет «Міжнародної торгівлі та права»

**Павлишина Катеріна Ігорівна,** студент, 3 курс. Спеціалізація «Менеджмент ЗЕД». Факультет «Міжнародної торгівлі та права»

**Шимякіна Ксенія Юріївна,** студентка, 4 курс. Спеціалізація «Міжнародний бізнес». Факультет «Міжнародної торгівлі та права»

**Постановка проблеми.** Після світової фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. провідні економіки світу відкинули ліберальну доктрину розвитку та перейшли до захисту внутрішніх ринків від зовнішньої конкуренції за рахунок проведення нетрадиційної грошово-кредитної політики та активної державної підтримки приватного бізнесу. Відповідні заходи з боку ринків, що розвиваються, призвели до зростання недовіри, деградації налагоджених торговельних зв'язків, активізації спекулятивної активності та зниження ефективності багатосторонньої торговельної системи. Отже світова економіка характеризується відмовою її учасників від дотримання встановлених «правил гри», підйомом популізму і націоналізму, неприйняттям глобалізації, відкритих ринків, імміграції, розвитку міжнародного співробітництва та виконання раніше взятих на себе міжнародних зобов'язань.

Таке погіршення міжнародних економічних відносин призводить до торговельних конфліктів, суперечок, і врешті-решт торговельних війн, які породжують різні обмеження та санкції, що негативно впливають на економіки країн. Це суперечить інтересам взаємовигідної участі країн в міжнародному поділі праці та перешкоджають отриманню вигід та переваг від розвитку торгівлі в цих умовах. Необхідно також відзначити важливість політичної складової санкцій, оскільки економічні санкції часто вводять в цілях досягнення певних політичних цілей. В залежності від рівня, вплив цих санкцій та обмежень на економіки країн та груп країн може бути суттєвим і мати негативні наслідки для подальшого економічного розвитку держав. Враховуючи те, що введення економічних санкцій завжди було пов'язане з примусом до зміни політичного курсу країн-об'єктів санкцій, обраний напрям дослідження є актуальним в умовах загострення накопичених у вітчизняній торговельно-економічній системі структурних проблем.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Для аналізу економічного змісту санкцій, причин і мотивів їх накладення, а також типів економічних санкцій і їх економічної ефективності, необхідно використовувати основні підходи системного аналізу, в тому числі структуралістський, відтворювальний, а також генетичний і інституційний підходи. «Економіка санкцій» як область наукових досліджень є складовою частиною інституційної теорії. Вона найбільш повно представлена в роботах вчених-економістів західних країн, оскільки санкції є важливим елементом зовнішньої економічної політики саме західних держав, а її наукове обґрунтування становить особливий інтерес для європейських та американських вчених. Але в умовах загострення політичних відносин з Російською Федерацією дослідження обмежень та санкцій останнім часом знаходять поширення в наукових працях вітчизняних науковців. Так, різні аспекти результатів досліджень економічних санкцій представлені в роботах таких вчених, як Е. Асланова [1], Г. Дугінець [2, 3], О. Шнирков [4], Г. Хафбауер, Дж. Скотт, К. Еліот, Б. Оегг [5], Т. Мейдис, Х. Лаура, М. Голіард [6], С. Оксенсті-Ерна, П. Олссон [13].

Не заперечуючи вагомий внесок існуючих напрацювань в обраній сфері дослідження, необхідно відзначити, що є ще один аспект, який необхідно враховувати при формуванні зовнішньої політики держави. Це оцінювання впливу, який чинить запровадження обмежень на торгівлю між економічними суб'єктами, що розташовується переважно на території країн – об'єктів цих обмежень.

**Метою** дослідження є ідентифікація наслідків запровадження обмежень та санкцій щодо зовнішньої торгівлі між державами на прикладі взаємовідносин між Україною та РФ.

**Матеріали та методи.** Для реалізації мети дослідження використано комплекс взаємодоповнюючих методів наукового дослідження економічних процесів і явищ: системно-структурного, порівняльного аналізу, компаративного та статистичного аналізу; територіальний, ресурсний та інформаційний підходи для аналізу зовнішньоторговельних відносин та торговельних обмежень. Інформаційною базою дослідження є статистичні й аналітичні матеріали та інформаційно-аналітичні збірники, бюлетені й огляди міжнародних організацій; інформаційні матеріали національних та зарубіжних дослідницьких центрів; широке коло вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, результати власних наукових досліджень, аналітичні й інформаційні матеріали з відкритих джерел.

**Результати дослідження.** Розвиток міжнародної торгівлі істотно визначається цілями зовнішньоекономічної політики провідних країн-експортерів та практикою їх реалізації. В основі цієї політики знаходяться теоретичні погляди правлячих кіл цих держав, ті відносини між торгово-промисловими колами, що складаються всередині суспільства на основі компромісів та суперечностей, значимість їх політичних та економічних позицій в країні. При цьому охолодження торговельно-економічних відносин між будь-якими партнерами на світовій арені об'єктивно сприяє зближенню конфліктуючих держав з іншими та призводить до виникнення обмежень, які характеризують формування «торговельних суперечок», «торговельних конфліктів», «торговельних війн». Ці категорії близькі за значенням, але вони не тотожні, а є певними етапами протиріч у зовнішньоторговельних відносинах між країнами (рис. 1).

**Рис. 1. Етапи погіршення зовнішньоторговельних відносин між державами.**



Джерело: складено авторами за [8, с. 110]

Серед найбільш поширених видів обмежень є санкції як елемент правової норми, що встановлює невідгідані наслідки у разі порушення правил однією країною, які застосовуються іншою країною або групою країн. Економічні санкції є інструментом зовнішньої політики, який використовують багато урядів. Як правило, вони накладаються більшою країною на меншу з однієї-двох причин. Або меша країна є загрозою для безпеки нації, або ця країна несправедливо ставиться до своїх громадян. Найчастіше використовуються як примусові заходи для досягнення конкретних політичних цілей, пов'язаних з торгівлею. При цьому слід зазначити, що в економічній літературі досі не дано точного і вичерпного визначення змісту економічних санкцій, а механізм їх прийняття, причини і мотиви, що впливають на процес формування рішень щодо введення санкцій, недостатньо чітко визначені та транспарентні.

Досліджуючи різні джерела, можна виділити такі форми санкцій [9]: повномасштабні (повністю блокують будь-які види торговельних та фінансових операцій з цілими країнами); секторальні (зачіпають окремі галузі економіки та групи осіб); адресні (обмежують операції з окремими особами або компаніями, включаючи заборону на в'їзд окремих осіб, замороження їх активів, фінансові обмеження).

В сучасних торговельних війнах санкції стають універсальними інструментом і політичного, і економічного насильства, що обумовлено рядом причин: вони є альтернативою застосування військової сили; витісняють офіційну дипломатію, демонструючи ерозію сформованих інститутів і правил гри; демонструють живучість найбільш злісних (з точки зору ініціаторів з числа розвинених країн) порушників міжнародного порядку та ін. [5].

Важливо відзначити, що в порівнянні з політичними конфліктами міжнародні економічні конфлікти характеризуються значно більшою кількістю учасників. Це, *по-перше*, уряди країн, державні або близькі до держави корпорації, *по-друге*, будь-які суб'єкти підприємницької сфери країни-мети, їх бізнес-партнери в інших країнах, *по-третє*, міжнародні економічні (та інші) організації. Санкції ставлять завдання імпортозаміщення, тобто розвитку замкнутої системи відтворення, не рахуючись з реальними витратами і відмовляючись від переваг максимального використання системи міжнародного поділу праці.



Така постановка завдань разом з подальшим переходом торгової війни у відкриту стадію в основному пояснюється накопиченням структурних проблем у світовій торговельній системі. Враховуючи те, що характер регіональної економічної інтеграції змінюється за рахунок повернення до двостороннього формату домовленостей, а також економічну ситуацію в економіці України, наступним етапом дослідження є визначення наслідків обмежень та санкцій з боку Російської Федерації. Зазначимо, що торгової війни РФ проти України почались раніше ніж агресія на Сході України (*табл. 1*). Аналізуючи наведені дані, можна відзначити необґрунтованість дій з боку РФ. Ці торговельно-економічні протистояння стали початком економічного тиску з боку РФ по відношенню до України.

**Таблиця 1. Характеристика торговельних війн Росії та України у 2012–2013 рр.**

| Сфера прояву      | Характеристика   | Передумови   | Наслідки  |
|-------------------|--|--|---|
| Сирна війна       | Торговельно-економічне протистояння між Україною та Росією в першій половині 2012 р. Розпочалося внаслідок боротьби за російський ринок збуту, також було використане як інструмент економічного тиску на Україну з боку Росії | Заява про низьку якість твердих сирів українського виробництва, виголошена головним державним санітарним лікарем РФ Г. Онищенком                                       | Сирна війна підтвердила високу якість твердих сирів українського виробництва. Тим не менш, орієнтовні втрати українських виробників від невиконаного експорту становили близько 300 млн грн |
| Шоколадна війна   | Торговельно-економічне протистояння між Україною та Росією влітку 2013 р., викликане заборону продажів у Росії продукції української кондитерської компанії «Рошен»  | Заява про низьку якість шоколаду та цукерок виробництва компанії «Рошен», виголошена головним державним санітарним лікарем РФ Г. Онищенком                             | Щомісячно «Рошен» експортувала в РФ продукцію на суму 135 млн грн (понад 200 млн дол. США на рік), тому наслідки призупинення експорту були відчутними                                      |
| Експортна блокада | Торгово-економічне протистояння виникло внаслідок внесення 14,08,2013 р. митною службою РФ усіх українських імпортерів до переліку «ризикованих», що призвело до фактичної блокади поставок товарів з України до Росії         | З 20-х чисел липня 2013 р. російські митники розпочали безпричинну тотальну перевірку всіх транспортних засобів, які перевозили продукцію українських товаровиробників | За даними експертів, блокада може «вдарити» по окремих виробниках, але збитки невеликі, у межах 500 млн грн   |

*Джерело: складено авторами на основі відкритих інформаційних джерел*

**Систематизація інформації щодо заходів Російської Федерації та України.** Починаючи з 2014 року в Україні проводяться санкції стосовно фізичних та юридичних осіб Російської Федерації. Це стало наслідком російської окупації Криму та збройної агресії на Донбасі. Рішенням РНБО Україна припинила будь-яке військово-технічне співробітництво, а також співробітництво в воєнній сфері та сфері безпеки з Російською Федерацією. Кабінетом Міністрів України, Міністерством оборони, СБУ та розвідувальними органами України денонсовані угоди з відповідними структурами РФ та припинено співробітництво у цих сферах.

Правоохоронні органи України розпочали ряд кримінальних проваджень проти високопосадовців Росії. Станом на 10 вересня 2015 на територію України заборонено в'їзд понад 1700 громадянам Росії.

В'їзд на територію України з території РФ введено виключно по закордонних паспортах.

1 листопада прем'єр РФ Дмитро Медведєв підписав постанову про введення санкцій щодо України. До списку потрапили 322 фізичних особи та 68 юридичних осіб. Пізніше стало відомо, що під російські санкції можуть потрапити понад три сотні українських компаній.

26 грудня Рада національної безпеки і оборони України запровадила санкції у відповідь на російську агресію поблизу Керченської протоки. Нові обмеження торкнуться депутатів Державної думи РФ і підприємств, які допомагають російській армії.

Запровадження Росією заборони на експорт нафти та нафтопродуктів до України – було очікуваним кроком, хоча й потребує додаткового обговорення заходів задля мінімізації наслідків.

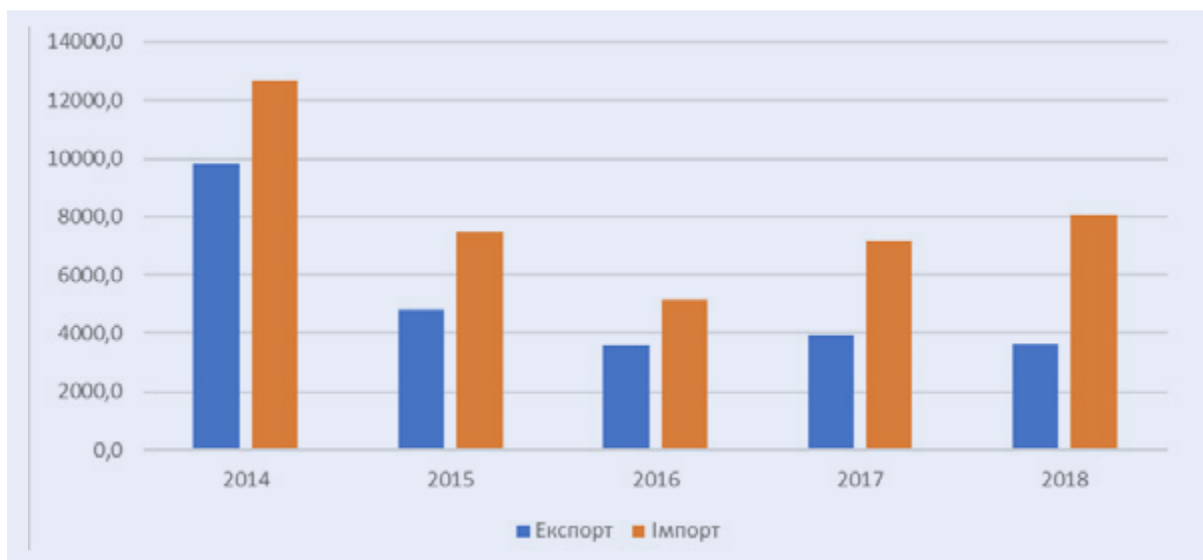
18 квітня 2019 року уряд Російської Федерації ввів нові економічні санкції проти України (запроваджена заборона ввезення з України до Росії таких товарів як паперова продукція, товари легкої промисловості, металургійна продукція, продукція машинобудування, а також обмежені поставки з Росії в Україну нафти та нафтопродуктів). Зазначаємо, що такі кроки з боку Російської Федерації є очікуваними протягом останніх років Кабінет Міністрів спрямував зусилля на нарощування обсягів внутрішнього виробництва та переорієнтацію експорту на внутрішній ринок і диверсифікацію напрямів поставок з інших країн, переважно ЄС.



Україна припинила обслуговування ракетних комплексів, які є важливою складовою ракетних військ стратегічного призначення РФ, що вироблялись на підприємстві «Південмаш». Припинено військовий транзит та транзит товарів подвійного призначення як територією, так і повітряним простором України. Станом на 2019 рік майже в 4 рази зменшився товарообіг між Україною і РФ відносно 2013 року [12]. Яким чином це вплинуло на економіку можна визначити, звернувшись до даних Державної служби статистики України, та прослідкувати, як вплинули обмеження РФ на загальний експорт України за основними видами продукції, які підпали під санкції. Зазначимо одразу, що найчастіше було запроваджено секторальні та в меншій кількості адресні санкції.

Зазначимо, що незважаючи на санкції РФ залишається одним із основних торговельних партнерів України. Такий висновок можна зробити аналізуючи дані Державної служби статистики України про зовнішньоторговельну діяльність України (рис. 1). Так, за даними про зовнішню торгівлю України за 2018 р., першу позицію за обсягом українського експорту серед всіх країн зайняла саме Росія. За цей період Україна відправила країні-агресору товарів на суму 3.7 млрд дол. США. Друге та третє місця займають відповідно Польща (3.3 млрд дол. США) та Італія (2.6 млрд дол. США) [12].

**Рис. 1. Динаміка експорту з України та імпорту з РФ, 2014-2018 рр. млн дол. США;**



Джерело: складено авторами за даними [12]

За обсягом імпорту до України Росія зберігає свою позицію. За той же 2018 р. в Україну ввезено товарів на суму 8.9 млрд дол. США. Порівнюючи це значення з показниками експорту, отримаємо від'ємне торговельне сальдо у – 4.4 млрд дол. США. Наступним за обсягом імпорту є Китай. Імпорт з цієї країни складає 7.6 млрд дол. США, сальдо також від'ємне. Третю позицію посідає Німеччина, обсяг імпорту 5.9 млрд дол. США, сальдо, як і відносно Китаю та Росії, від'ємне і перевищує експорт майже утричі [12].

Але потрібно сказати, що більша частина імпортованої продукції до України це товари стратегічного призначення – нафта та нафтопродукти. Звичайно, запровадження санкцій та обмежень має за мету зменшення залежності від Росії, але є товари, які вигідніше купувати саме там. Друга за обсягами позиція – вугілля, при чому не енергетичне, а коксово-бітумінозне, яке використовується у металургійній промисловості. Закупки його в інших країнах за значно вищими цінами позначаться на ціні готової продукції. А металургійна продукція – один із основних експортних товарів України, який до того має дуже жорсткі умови конкуренції на зовнішніх ринках. Стосовно міндобриव, то в структурі ціни там значну частину становлять витрати на газ. З огляду на те, що в Росії ціна на газ для виробників в рази нижча, ніж для України, то виробництво міндобриv в Україні виходить нерентабельним.

Розглянемо **експорт** українських товарів по світу, а також вплив санкцій Російської Федерації на нього. Досліджувані групи товарів:

- жири і олії рослинні та їх фракції, маргарин (за винятком рідкого), сіль та хлорид натрію чистий, пиво із солоду (солодове) та сік томатний;
- пшениця і суміш пшениці, гальки, гравію та подрібненого каміння, різних видів шин, частини для сільськогосподарських машин, а також автомобілі, спеціально призначені для пересування по снігу; спеціальні автомобілі для перевезення спортсменів на майданчики для гри в гольф та аналогічні.

Визначимо як вплинули санкції на експорт та чи вплинули взагалі. Для дослідження візьмемо статистичні дані в період з 2010 до 2014 року до введення санкцій та 2015-2019 опісля їх введення в дію.

**Жири і олії рослинні та їх фракції:** З 2010 по 2014 рік (до введення санкцій на експорт даного товару) в сумі було продано товару на 518,2 тис. дол. США. В цей час у світі експорт за 5 років склав 56 720,7 тис. дол. США. Після введення санкцій, в період з 2015 по 2019 рік експорт (не включаючи Росію, заборона на експорт до якої вже діяла) склав 18 957,2. Отже, заборона експорту цього виду товару на Російський ринок має вплив, наш експорт скоротився майже в 3 рази, так як частка Російського ринку в загальному світовому ринку була вагомою і після закриття ринку РФ ми втратили достатньо.

**Маргарин (за винятком рідкого):** З 2010 по 2014 рік в сумі до РФ було продано товару на 104 602,9 тис. дол. США. Експорт в світі за 5 років склав 167 663,8 тис. дол. США. Після введення санкцій, в період 2015-2019 рр. експорт по світу склав 53 256,1 тис. дол. США, тож ми можемо стверджувати, що санкції вплинули значно, експорт скоротився в 3 рази, так як більше експортували на ринок РФ, який займав 62,3 % світового ринку.

**Сік томатний:** В період 2010-2014 рр. сума експортованого товару до РФ склала 13 320,8 тис. дол. США., в цей час експорт по світу склав 29921,8 тис. дол. США. Після введення санкцій, світовий експорт склав 11 890,8 тис. дол. США. Таким чином, можемо стверджувати, що експорт скоротився в 2,5 рази, санкції вплинули, але незначно.

**Пиво із солоду:** Експорт до РФ в період з 2010-2014 рр. склав 279 326,3 тис. дол. США, в той час як світовий експорт склав 424 246,8 тис. дол. США. Після введення санкцій світовий експорт скоротився майже в 3 рази та склав 146 986,8 тис. дол. США, але з'явилася тенденція до зростання експорту в світ, інакше кажучи, України переорієнтовується.

**Сіль та хлорид натрію чистий:** Експорт до РФ в період з 2010-2014 рр. склав 283 746,8 тис. дол. США, в той час як сума світового експорту сягнула 422 989,4 тис. дол. США. Опісля введення санкцій в період 2015-2019 рр. експорт скоротився в 15 (!) разів. Отже, введення санкцій на експорт даного товару досить сильно вплинули на нас, так як більшу частину товару ми експортували до РФ, а частка Російського ринку сягала 67 % світового ринку.

**Пшениця і суміш пшениці та жита (меслин).** З 2010 по 2014 рік до поки санкції не були введені в Росію в сумі було продано товару на 1104,8 тис. доларів США. В цей час у світі експорт за 5 років склав 8 468 855,7 тис. доларів США. А з 2014 по 2019 рік включно експорт товарів по світу, не включаючи Росію заборона на експорт до якої вже діяла склала 14 377 805,5 тис. доларів США. Отже можна стверджувати, що заборона експорту цього виду товару на Російський ринок майже ніяк не вплинула, через те що експорт пшениці був на рівні 0,2% від загальної кількості. До того ж Україні вдалося збільшити рівень експорту цього товару у світі майже на 70%, що не є поганим показником.

**Галька, гравій, щебінь або подрібнене каміння,** що звичайно використовуються як наповнення бетону або для мостіння шосейних доріг та залізниць, або інших видів баласту, галька та гравій, термічно оброблені або необроблені. Що ми бачимо з першого погляду? Те що кількість експорту до Росії після 2015 року впала і тому зараз порахуємо як це вплинуло на експорт загалом, порівнюючи на прикладі попереднього продукту, тобто аналізу 5 років в сумі. За 5 років з 2010 до 2015 року експорт до Росії в сумі склав 1 180 822,5 тис. доларів США, а загальний експорт був 1 317 846 тис. доларів США. Експорт до Росії складав 89,6% від загального експорту. Натомість за 2015 по 2019 року експорт впав і ми зараз побачимо це, до Росії загальна кількість експорту склала 136 670,1 тис. доларів, кожен рік експорт зменшувався від 2016 року на 2000 тис. доларів і наразі складає лише 16 389,2 тис. доларів США по світу показник експорту України склав 250 036,6 тис. доларів США за 5 років і за останній рік ми зменшили залежність від Росії і експорт в інші країни склав 36 982,0 тис. доларів США. Отже, експорт цього продукту повністю залежав від Росії. Це доводить той факт, що Україна втратила понад 81,3% експорту в сумі за 5 років порівнюючи з попередніми 5-ма роками. До того ж Україна намагається знайти країни, яким потрібен цей продукт, тому що експорт в інші країни зростає, але не швидкими темпами.

**Гумові шини** всіх видів транспорту. Загальний експорт з 2010-2014 рік складав 343 180,7 з них 86 284,2 у Росію. Експорт з 2015-2019 склав 135 018,5 та 16 676,0 у Росію відповідно. Як і з минулими продуктами ми бачимо, що експорт в Росію скоротився, але експорт у інші країни також став набагато меншим. З 2010 по 2014 рік експорт в Росію складав 25%, а з 2015 по 2019 – 12,35%, натомість об'єм загального експорту знизився на 60%. Отже, можна стверджувати, що експорт шин до Росії значно скоротився за рахунок санкцій в кількісному значенні, але треба взяти до уваги той факт, що загальний експорт скоротився на 60%. Це говорить про те що компанії, виробники шин, або збанкрутіли або перекваліфікувалися на виробництво інших товарів.

**Частини для сільськогосподарської техніки.** Загальний експорт з 2010 по 2014 рік складав 41 020,5 тис. доларів США з них 30 365 тис. до Росії. За наступні 5 років експорт склав 47 317,9 тис. доларів, натомість до Росії 32 775,4. Але експорт до Росії в 2019 році впав до 2000 тис. доларів. Як ми бачимо це є пропорційним експортом по світу також значно впав.

Останнім товаром з групи експорту є – **автомобілі, спеціально призначені для пересування по снігу; спеціальні автомобілі для перевезення спортсменів на майданчики для гри в гольф та аналогічні транспортні засоби.** Вітчизняне виробництво таких автомобілів було ще з 2010 року, у 2013 році наша країна експортувала автомобіль на 15 тис. доларів. А вже з 2016 року було введено масове виробництво для експорту, про що говорять і цифри за 4 роки сума склала 23 493 тис. доларів США зі зростанням кожного року, до Росії ж на суму 342,6 тис. доларів США і лише в 2016, 2017 та 2019 роках. Тож можна стверджувати, що цей товар не користується великим попитом в Російській Федерації.

Таким чином, підводячи **підсумки**, можемо простежити таку особливість: після часткового обмеження або повної заборони нашого експорту до РФ, ми втратили досить багато, по причині того, що частка Російського ринку в загальному світовому ринку була великою. Також прослідковується тенденція обходження заборони. Якщо уважно прослідкувати за датою заборони і даними по експорту за наступними роками, то в деяких товарних групах він був припинений майже в дату заборони, а в деяких торгівля відбувалася, але вже не в таких обсягах, ймовірно, що наш товар (продукція) експортується до РФ через інші країни (в обхід, наприклад, республікою Білорусь). Аби Україні відновити свої обсяги експорту того чи іншого товару, нам необхідно зробити переорієнтацію ринку, тобто експортувати на ринки ЄС, але для цього нам необхідно привести свою продукцію до відповідних норм: сертифікація, якість, стандарти, маркування і т.п. Також відзначимо, що у таких товарних груп як: маргарин (за винятком рідкого), сіль та хлорид натрію (чистий), пиво із солоду, а також соку томатного, опісля введення санкцій в період 2014-2019 рр. є тенденція до нарощування експорту.

Також зазначимо, що експорт пшениці і його об'єми ніяк не залежало від Росії, наша країна легко знайшла заміну окрім цього збільшила продаж. Що до іншого продукту такого як галька, гравій, щебінь або подрібнене каміння, що звичайно використовуються як наповнення бетону або для мостіння шосейних доріг та залізниць, або інших видів баласту, галька та гравій, термічно оброблені або необроблені, ми бачимо що експорт впав на 80% тим самим розуміючи залежність від купівлі цього матеріалу Російською Федерацією. Наступним продуктом були шини, вони великою кількістю експортувалися в РФ, країна змогла скоротити обсяг продажу, але скоротилися продажі в інші країни Росії зменшився натомість загальний залишився на тому ж рівні. Останнім продуктом є автомобілі, спеціально призначені для пересування по снігу; спеціальні автомобілі для перевезення спортсменів на майданчики для гри в гольф та аналогічні транспортні засоби, і ми бачимо, що кількість експорту в Росію не велика, але світовий експорт зростає, що не може не бути позитивним аспектом.

Для аналізу **імпорту** було взято такі продукти як:

- жири та олії рослинного або тваринного походження, оселедці, жувальні гумки, суміш соків, пиво із солоду;
- риби (осетрові, лососеві); сухожилля та жили; обрізи та аналогічні відходи необроблених шкур, губки натуральні тваринного походження; шини для легкових авто та для вантажівок і автобусів; взуття, що закриває щиколотку; частини до залізничних локомотивів або моторних вагонів трамвая або рухомого складу окрім візків та ходових.

Визначимо як вплинули санкції на експорт та чи вплинули взагалі. Для дослідження візьмемо статистичні дані в період з 2010 до 2014 року до введення санкцій та 2015-2019 опісля їх введення в дію.

**Жири та олії рослинного або тваринного походження:** Імпорт з РФ в період з 2010 по 2014 рр. в сумі склав 154 641,6 тис. дол. США, в той час як світовий імпорт в сумі склав 2 031 258,3 тис. дол. США. Після введення санкцій, світовий імпорт в сумі склав 1 215 561,5 тис. дол., імпорт зменшився в 1,6 рази, але тенденція до зростання світового імпорту залишається, тому можна стверджувати, що Україна зробила переорієнтацію на світові ринки, де один з позитивних моментів це більш якісна продукція.

**Оселедці:** Імпорт в РФ в період 2010-2014 рр. в сумі склав 6322,1 тис. дол. США, в той час як світовий імпорт в сумі склав 30 382,7 тис. дол. США. Після введення санкцій, в період 2014-2019 рр. світовий імпорт впав в 2,5 рази, але спостерігається переорієнтація імпортування України зі світових ринків.

**Жувальні гумки:** Імпорт в РФ в період з 2010-2014 рр. в сумі склав 2719,3 тис. дол. США., в той час як світовий імпорт складав 9468,2 тис. дол. США. Опісля введення санкцій, світовий імпорт впав лише в 1,3 рази, що є незначним, тим більше, імпорт зі світового ринку з 2016 року почав стрімко зростати.

**Суміш соків:** Імпорт в РФ в період з 2010-2014 рр. в сумі склав 16 635,3 тис. дол. США, в цей час як світовий імпорт складав 56 243,3 тис. дол. США. Опісля введення санкцій в період з 2015-2019 рр. імпорт впав в 3,6 рази.

**Пиво із солоду:** В період 2010-2014 рр. імпорт з РФ в сумі складав 60 395,9 тис. дол. США., в той час як світовий імпорт складав 186 512,6 тис. дол. США. Опісля введення санкцій світовий імпорт зріс в 1,3 рази, що показує повну переорієнтацію на світові ринки.

**Риби (осетрові, лососеві).** Імпорт яких розпочався з 2014 року і спочатку продукція була з Росії в тому числі, але з 2015 року через санкції імпорт з Росії був зупинений. Натомість імпорт зростає з року в рік і ми це бачимо по даним наданим у статистиці. Сума імпорту за 6 років склала 5262,8 тис. доларів США, натомість імпорт з Росії в 2014 році склав 212 тис доларів. Тож ми бачимо, що Україна знайшла замітника в цьому продукті і це відбулося з самого початку імпорту.

**Сухожилля та жили; обрізи та аналогічні відходи необроблених шкур, губки натуральній тваринного походження** загальний імпорт за 2010-2014 рік склав 21 892,6 тис доларів США, натомість імпорт Росії був в сумі 2892 тис доларів. За останні 5 років кількість імпорту було 15465 тис доларів США, натомість імпорт РФ був 1931,6 тис доларів, до того ж останні 2 роки імпорт повністю зупинений, а в 2015 році складав 1 млн доларів. Отже, цей продукт був зменшений в імпорті, але й імпорт з РФ був повністю зупинений.

**Шини для легкових авто та для вантажівок і автобусів.** Відразу треба зауважити, що імпорт не був зупинений, але значно зменшився приблизно в 6 разів за 10 років. Загальний імпорт за 5 років з 2010 по 2014 рік склав 1 937 917 тис доларів США, натомість імпорт з РФ був 594 742,7 тис доларів США. Зараз зробимо аналіз даних 2015-2019 років: загальний імпорт – 1 303 875,5 тис доларів, з Росії – 210 488,4 тис. доларів США. До того ж ми спостерігаємо, що з 2015 року об'єм імпорту зростає і досяг рівню 2010 року натомість імпорт з РФ падає геометричними показниками.

**Взуття, що закриває щиколотку.** Загальна кількість імпорту 2010-2014 року була 358 346,6 тис доларів США, з Росії- 3 920,9 тис доларів США. Наступні 5 років статистика була такою за загальною сумою – 187 876 тис доларів США, з Росії імпорт впав до показника – 119,8 тис доларів США. Ми бачимо, що Україна скоротила кількість імпорту в загальному значенні в 2 рази, але імпорт з Росії впав більше ніж в 20 разів. Що каже нам про те що Україна імпортує взуття, що закриває щиколотку з інших країн, але імпорт скоротився майже в 2 рази на загальному рівні.

Останнім продуктом імпорту **є частини до залізничних локомотивів або моторних вагонів трамвая або рухомого складу окрім візків та ходових.** В метро ми часто можемо побачити вагони Російського виробництва, до них потрібно купувати змінні деталі, тому можна сказати, що вони купуються саме там, зараз ми побачимо чи справді це так? З 2010- 2014 рік було придбано товарів на суму 952 100,3 натомість з Росії імпорт складав 430 752,7 тис доларів США. Тепер подивимося на статистику 2015-2019 року в загальному значенні вона – 114 992,8 тис доларів, з РФ він склав 56 504 тис доларів США. Отже, імпорт товарів з РФ скоротився, але це відбулося рівнопропорційно на стільки на скільки скоротився загальний експорт.

Таким чином, проаналізувавши імпорт України з РФ та світового ринку, можемо зробити висновок, що Україна успішно переорієнтовується імпортувати зі світових ринків, гарним прикладом того є пиво із солоду, імпорт якого зріс в 1,3 рази. Також позитивну тенденцію до зростання мають такі товарні групи: суміш соків, оселедці, жувальні гумки та жири і олії рослинного або тваринного походження. На жаль, ми до сих пір повністю не відмовилися від імпорту жирів та олій з РФ, та з 2019 року поновили імпорт жувальних гумок (ймовірно, імпорт відбувається через 3-ті країни «посередники»). Також зазначимо, що відмовившись від імпорту оселедців в 2016 з РФ, Україна збільшила обсяг імпорту на світовому ринку. Отже, ми змогли відмовитися від імпорту деяких товарів з РФ на користь більш якісної продукції, а також дана відмова вплинула на внутрішній ринок країни, тим самим простимулювавши вітчизняних виробників до виготовлення якісної та конкурентоспроможної продукції.

У кінці можна зробити висновок, Україна зменшила імпорт усіх товарів досліджуваних мною від найменшої кількості до більше ніж в 10 разів. Але при цьому Україна зменшувала імпорт товарів з Росії і шукала замітники на міжнародних аренах для того, щоб задовільнити попит свого населення та країни.

Розглянемо детальніше обмеження на **кондитерські вироби.** Перший обмежувальний захід щодо кондитерських виробів з'явився 27.07.2013 р., в період «Шоколадної війни». Він передбачав припинення поставок продукції виробництва «Рошен» (табл. 2).



**Таблиця 2. Деякі обмежувальні заходи, запроваджені в РФ щодо імпорту української продукції станом на грудень 2015 р.**

| Види продукції                                    | Дати запровадження  | Сутність обмежувального заходу  |
|---|---|---|
| Кондитерські вироби (усі підприємства)            | 27,07,2013 (продукція виробництва «Рошен»<br>05,09,2014 (всі інші підприємства) | Порушення вимог законодавства у сфері захисту прав споживачів, зокрема щодо маркування продукції  |
| Молочна продукція, сири (усі підприємства)        | 07,04,2014 – частина підприємств<br>28,07,2014 – уся галузь                     | Невідповідність вимогам Федерального закону від 12,06,2008 №88-ФЗ «Технічний регламент на молоко і молочну продукцію» із жирно-кислотного складу  |
| Флодоовочеві та рибні консерви (усі підприємства) | 28,07,2014  | Невідповідність по ваговій частці головного продукту, невідповідність складу білку, жирів та вуглеводів, а також вітаміну С, магнію, кальцію, заліза, невідповідність енергетичній цінності |
| Курятина, БАТ «Барський птахокомбінат»            | 10,12,2015  | Санітарно-епідеміологічні порушення: наявність шкідливих речовин  |

Джерело: складено авторами за [15].

Кондитерські вироби є одним із головних товарів в українському експорті переробленої харчової продукції. Зазвичай з України солодощі йдуть транзитом через Росію до країн Середньої Азії, в Монголію, Китай. Аналізуючи статистичні дані спостерігаємо різке зниження експортованої продукції до РФ внаслідок вищезгаданих санкцій. У 2018 році кондитерська продукція скоротилась майже повністю і складає 1 тис. дол. Що стосується імпорту **виробів з какао**, то в період з 2010 до 2013 року спостерігаємо стрімке зростання імпорту цієї продукції. Такий зріст спостерігаємо паралельно на обох графіках. Тобто, зростання загального імпорту відбувалось саме за зростання в ньому частки РФ.

Починаючи з 2013 року спостерігаємо різкий спад імпорту виробів з какао. Порівнюючи загальний обсяг імпорту з РФ, бачимо, що зменшення відбулося паралельно зі зменшенням обсягів з РФ, але до 2015 р. Схожу ситуацію прослідковуємо і за іншими товарними позиціями (Жири та олії тваринного або рослинного походження, Сири всіх видів і кисломолочний сир, Вироби з чорних металів, Електричні машини і устаткування, Інші овочі, приготовлені або консервовані без додання оцту чи оцтової кислоти, незаморожені). В таких видах продукції, як вироби з какао (інші), сири всіх видів і кисломолочний сир, спостерігаємо високу частку російських товарів, меншу частку займають у виробках з чорних металів, електричних машинах і устаткуванню, інші овочі, приготовлені або консервовані без додавання оцтової кислоти, незаморожені, і зовсім незначну частку займають жири та олії тваринного або рослинного походження.

**Висновки.** Дослідження характеру торговельних війн та запровадження санкцій при взаємодіях такого роду між країнами в умовах наявності глобальних ринків товарів і послуг, поглиблення міжнародного поділу праці та ряду інших характеристик глобальної світової економіки дозволяє зробити висновок про двоїстий характер впливу економічних санкцій як на країни-об'єкти санкцій тиску, так і на держави, що виступають в ролі організаторів санкцій. Сучасні торговельні війни можна охарактеризувати як системоутворюючий фактор для національних економік і їх зовнішньої торгівлі. Успішність цих війн як для держави-ініціатора, так і для держави, на яку спрямовані санкції, визначається ціною санкцій та різноманітністю використовуваних інструментів.

Незважаючи на війну та політичний конфлікт, на досить високому рівні зберігається «тіньова» торгівля з Росією, яка не відбивається в офіційній статистиці. Сюди відносять як товарообіг через треті країни, так і контрабанду. До третіх країн відносять Словаччину, Польщу, Білорусь. Деякі українські підприємства на кордоні з Білоруссю, роблять там збірку продукції. Також багато російських компаній реєструють свої підприємства в інших країнах, щоб залишитися на українському ринку, або вдаються до ребрендингу [13]. Тому, безумовно, реальні показники частки РФ в українській зовнішній торгівлі вищі за ті цифри, які надає українська офіційна статистики.

Необґрунтовані обмежувальні заходи стосовно української продукції з боку Росії мали прихований мотив, оскільки якість українських сирів чи кондитерських виробів були перевірені й іншими країнами (в тому числі й союзниками РФ), які засвідчили неправомірний характер цих санкцій. Через санкції, що були запроваджені РФ після 2014 р., українські виробники почали шукати нові ринки збуту. Водночас можна відзначити різке зниження експорту до РФ продукції, яка потрапила під санкції, і покращення показників її експорту загалом. З іншого боку, незважаючи на санкції у відповідь, Україна продовжує імпортувати стратегічно важливу продукцію із РФ, і це вимагає додаткової аргументації цих відносин та передбачає необхідність подальших ґрунтовних досліджень у цій сфері.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асланова Е.І. Торгова війна як прояв економічних конфліктів: зміст та специфіка розгортання. Сучасні наукові погляди на економічні механізми стимулювання соціально-економічного розвитку: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16 лютого 2019 року) / За заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Krynski. – У 2-х частинах. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Ч. 1. С. 14-17.
2. Дугінець Г. Дослідження змісту гібридної війни у світовій науці. Збірник наукових праць: економічні науки. № 16. 2020. С. 21-29.
3. Duginets Ganna, Mariana Petrova. The essence of hybrid wars in the XXI century. Professional competencies and educational innovations in the knowledge economy: collective monograph / Editors: Lyubomira Popova, Mariana Petrova. Veliko Tarnovo, Bulgaria: Publishing House ACCESS PRESS, 2020. P. 174-188. 552 p. ISBN 978-619-91511-0-5
4. Шнирков, О. І. «Принципи та інструменти економічних санкцій ЄС щодо третіх країн.» Міжнародні відносини Серія» Економічні науки» 17 (2019).
5. Hufbauer Gary C., Schott Jeffery J., Elliot Kimberly A., Oegg B. (2009). Economic Sanctions Reconsidered, 3d ed., Washington, D.C.: Peterson Institute for International Economics, 249.
6. Madies T., Laurila H., Golliard M. (2013). Economic Sanctions: Embargo on Stage. Theory and Empirical Evidence // Universitas Friburgensis, University of Tampere, Fribourg, 127.
7. Oxenstierna S., Olsson P. (2015). The economic sanctions against Russia Impact and prospects of success, Stockholm, 88.
8. Гордєєва Т. Міжнародні торговельні суперечки у сучасній регулятивній парадигмі. Міжнародна економічна політика. 2013. № 2 (19). 125 с.
9. Європейська Бізнес Асоціація. URL: <https://eba.com.ua/pravovi-aspekty-ukrayinskyh-sanktsij/>
10. Міжнародний центр перспективних досліджень. URL: <http://icps.com.ua/ekspertna-dyskusiya-antyroziyski-sanktsiyi-instrument-vplyvu-chy-demonstratsiya-bezsylyya/>
11. Постанова Кабінету Міністрів України «Про ставки ввізного мита стосовно товарів, що походять з Російської Федерації» №1146 від 30 грудня 2015 р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1146-2015-%D0%BF>
12. Державна служба статистики України. URL: [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
13. Стаканов Р. Д. Наслідки взаємних економічних санкцій України та Росії в умовах військово-політичного протистояння. Міжнародні відносини Серія» Економічні науки» 17 (2019).



# ВІДГУКИ







МІНІСТЕРСТВО  
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ  
І ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

03 червня 2019 року  
Будинок уряду України  
м. Київ - вул. Грушевського, 1/2/2

# СИНЕРГІЯ ЗНАНЬ, ДОСВІДУ ТА КРЕАТИВНОСТІ ЗАРАДИ МАЙБУТЬОГО

Меморандум про співпрацю між Мінекономрозвитку та закладами вищої освіти





**Бойченко Олена Валеріївна**

Проект «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього».

Метою проєкту було створити платформу для взаємодії Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (далі – Міністерство) з провідними вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ) в Україні.

Проект був важливий для всіх сторін, залучених до нього. У рамках проєкту Міністерство залучило найкращих студентів до наукових досліджень актуальних тем у сфері економіки та державних фінансів, а також отримало можливість ближче познайомитися з потенційними молодими кандидатами для проходження практики у Міністерстві. Цей проєкт також надзвичайно позитивно впливає на формування бренду роботодавця Міністерства.

ВНЗ проєкт допоміг стимулювати наукову роботу за рахунок прямих запитів на теми досліджень від Міністерства. Студенти ж у ході проєкту краще зрозуміли порядок денний державних інституцій та взяли участь у соціально-значимій діяльності на рівні держави, представили власні дослідження складних питань та отримали зворотний зв'язок від досвідчених фахівців.

До складу журі при оцінці досліджень студентів входили представники Міністерства, інших державних інституцій та бізнесу. Для журі така робота стала можливістю подивитись на теми, які турбують Міністерство, під іншим кутом зору, а також оцінити майбутній кадровий потенціал як для держави, так і для бізнесу.

Ментори Мінекономіки за напрямом податково-бюджетна політика, заступник начальника відділу аналізу та прогнозування впливу податково-бюджетної політики на розвиток економіки **Жежик Ірина Ростиславівна** та заступник начальника відділу методичного забезпечення моніторингу державних цільових програм

**Делюсто Ганна Михайлівна.**

Приймаючи участь у Проєкті «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього» мала цікавий досвід співпраці із студентами, аспірантами та їх керівниками, при здійсненні аналітичних досліджень в рамках дослідницької теми «Вплив податково-бюджетної політики на динаміку розвитку основних галузей економіки».

Вважаю, такі проєкти в першу чергу необхідні для студентів, з точки зору здійснення ними аналізу дійсно актуальних економічних питань, отримання практичних навичок роботи з аналітичними та статистичними матеріалами, а також отримання досвіду співпраці з працівниками Міністерства, що в подальшому може вплинути на їх кар'єрний вибір, і одночасно надасть можливість залучати на роботу до Мінекономіки молодих і талановитих людей.

Ментори Мінекономіки за напрямом промислові політики, заступник начальника управління – начальник відділу прогнозування міжгалузевого балансу **Дегтярьов Денис Анатолійович** та головний спеціаліст відділу прогнозування міжгалузевого балансу **Орешняк Вікторія Леонідівна.**

В рамках проєкту «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього» представниками вищих навчальних закладів (Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського», ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана», Київський національний університет ім. Т. Шевченка) було підготовлено науково-аналітичне дослідження на тему «Промислові політики: цілі, механізми, інструменти та результати». Представники молодшої еліти представили результати своїх робіт у напрямі аналізу промислового сектору на прикладі України та різних країн світу, впливу цифрової економіки на розвиток промисловості, а також надання рекомендацій щодо вдосконалення промислової політики в Україні.

Крім того, учасники проєкту проаналізували стан та тенденції економічного і соціального розвитку України та структурували інформацію щодо промислових політик інших країн світу й навели успішні практики для розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності промислової політики в Україні. Варто також окремо наголосити на аналізі останніх тенденцій розвитку цифрової економіки, стрімкий розвиток якої ми всі відчули наразі та бурхливий розвиток якого будемо відчувати у постпандемічний період.

Наразі, враховуючи складний період розвитку вітчизняного промислового виробництва та недосконалість поточної промислової політики, Уряд розробляє оптимальні шляхи для динамічного прискорення його розвитку. Представлені дослідження містять вагомий вклад у формування ефективних заходів промислової політики України.

Ментор Мінекономіки за напрямом формування та підходи до прогнозування валютного курсу, начальник відділу економічного моделювання **Лапань Оксана Романівна**

Одним з ключових завдань департаменту є прогнозування макропоказників як при оцінці поточного стану економіки, так і в рамках роботи над Прогнозом економічного і соціального розвитку України. Розуміння поточного та, особливо, майбутнього стану економіки дає змогу забезпечити прийняття рішень обґрунтованих з економічної позиції.

Напрацювання студентів щодо розроблення моделей для прогнозування валютного курсу в рамках виконання робіт дає можливість по-новому поглянути на наявний модельний апарат.

Незважаючи на складність прогнозування курсу валют були запропоновані різні методи, що в тому числі враховують поточні реалії.

З одного боку, використання алгоритму машинного навчання (робота студентів КНЕУ), з іншого – поділ чинників впливу на базові і небазові та намагання побудувати дворівневу модель (робота студентів КНТЕУ) при прогнозуванні валютного курсу є відповіддю на вимоги останнього часу щодо використання в моделях значної кількості даних зі складними взаємозв'язками між ними.

Отже, основна мета цих досліджень – дати потенціал для покращення точності прогнозування та бути корисним доповненням до наявного модельного апарату, досягнута.

Ментор Мінекономіки за напрямом політики «економічного прориву»: світовий досвід, заступник начальника відділу прогнозування національних рахунків, показників інфляції та платіжного балансу

**Цикун Ірина Володимирівна**

«У дослідженні «Політики «економічного прориву»: світовий досвід» приймали участь представники п'ятьох провідних вищих навчальних закладів України. Сформовані ними команди представили, кожна, власне бачення можливостей для економічного прориву України та на високому фаховому рівні презентувала результати дослідження щодо досвіду країн, які упродовж різних історичних періодів демонстрували стрімке зростання економіки. Наразі, враховуючи складне становище в економіці нашої країни, ми шукаємо оптимальні шляхи відновлення та динамічного розвитку України. Учасники дослідження зібрали, структурували, проаналізували інформацію щодо інших країн світу та підійшли до роботи творчо, знайшовши маловідомі, або приховані часом, факти і напрями економічної мотивації, і використали досвід інших країн у розробленні заходів економічної політики саме для нашої країни. Можна із впевненістю стверджувати, що їх наробок – це цінний «скарб» для використання при розробленні ефективних заходів для України. Варто також окремо наголосити на рекомендаціях Уряду, що їх представили команди ВНЗ.

Ментор Мінекономіки за напрямом політики «економічного прориву»: світовий досвід, головний спеціаліст відділу прогнозування національних рахунків, показників інфляції та платіжного балансу

**Лисенко Оксана Володимирівна**

«Дослідження, які були проведені викладачами та студентами ЗВО, є вагомим здобутком, оскільки охоплюють широкий спектр аналізу унікальних країн, які попри тривале падіння економіки все ж таки змогли переломити негативну траєкторію та на сьогодні є яскравими представниками країн економічного прориву.

На основі огляду досвіду економічних проривів досліджуваних країн досить репрезентативними стали дослідження основних факторів, які стали драйверами для успішного економічного зростання з урахуванням специфічних геополітичних особливостей, схожостях та відмінностях з Україною. Окремої значущості в представлених роботах заслуговують частина аналізу та систематизації складових, що надавали можливість забезпечити «економічний прорив» в Україні.

В загальному запропоновані авторами рекомендації та модельні форми щодо утворення (формування) складових «економічного прориву» в Україні дають обґрунтовані рекомендації для подальшого використання в роботі. Результати аналітичних досліджень є актуальними для розробки та реалізації стратегії «економічного прориву» в Україні.

Ментори Мінекономіки за напрямом тіньова економіка, **Дубровіна Олена Олександрівна** заступник начальника управління-начальник відділу питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики; **Філончук Людмила Ярославівна** заступник начальника відділу питань економічної безпеки, детінізації економіки та статистики

«Для менторів від Мінекономіки у роботі в рамках проекту «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього» важливо було почути думки молоді щодо того, яким вони бачать шлях економічного розвитку держави?

При цьому ми, як ментори, у ході роботи над темами зі студентами намагалися поділитися знаннями та досвідом. Але, поряд з цим, не нав'язати свого бачення, а дослухатися до їх думки.

В буквальному сенсі, подивитися очима молоді на ті проблеми, які досліджувались у рамках проекту, та зрозуміти, що зараз важливо для молоді України?! Яким вони бачать майбутнє України?!

У процесі співпраці ми отримали гарний зворотній зв'язок та чимало позитивних емоцій від спілкування.

Ментор Мінекономіки за напрямом оцінки впливу санкцій Російської Федерації проти України **Войтенко Валерія Валеріївна**, заступник директора департаменту – начальник управління макроекономічного аналізу та прогнозування департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування

«Ми вперше проводимо такий проект де залучені провідні експерти країни, фахівці Мінекономіки, студенти / аспіранти та викладачі провідних Вузів. Таке поєднання у поглядах на одну проблематику розширює кругозір. З одного боку, ми узагальнюємо вже відомі знання, з іншого – дивимося на них з різних боків. У подальшому це сприятиме покращенню роботи Міністерства, а грантові дослідження – формуванню якісного економічного аналізу, прогнозу, політики. При цьому, відбувається процес генерації економічних аналітиків в середині країни, підвищується інтерес молоді та науки, що є потенціалом розвитку нашої країни, до роботи Міністерства. Поринувши в атмосферу рутинної щоденної роботи державних органів, провівши ґрунтовний аналіз економічної ситуації молоді змогла отримати як додаткові теоретичні знання, так і відчуття своєї причетності до державних процесів. Кожна представлена робота по своїй суті є унікальною з глибоким аналізом, оцінкою ризиків та проблем, а також шляхами їх вирішення. І сподіваюся це є своєрідним досвідом як для самих студентів / аспірантів / викладачів Вузів, так і для досвідчених фахівців Міністерства та інших організацій, що залучені до проекту.



## Міністерство фінансів України

**Лисенко Роман Станіславович**, керівник експертної групи з питань макроекономічного прогнозування  
Директорат стратегічного планування та європейської інтеграції

«На мій погляд, проведення подібного заходу є унікальним явищем для вітчизняного економічного експертного середовища. Молодь, яка вже завтра може влитися до лав фахівців з питань економіки та сприяти розбудові країни, отримала практичний досвід виконання проєктної роботи з питань, які є надзвичайно важливими для вітчизняної економіки. Під керівництвом досвідчених менторів, студенти провідних ВНЗ виконали усі етапи наукового дослідження: від агрегування та оброблення інформації та матеріал до проведення презентації опрацьованих матеріалів, і що саме важливе – отримала відгуки визнаних експертів, як щодо проведеної роботи так і зроблених висновків. Особливо для мене це важливий досвід як експерта, тому хочу подякувати організатором цих заходів в особі фахівців Мінекономіки департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування за можливість прийняти участь у них.

**Шимко Наталія Миколаївна**, заступник директора департаменту регуляторної політики та підприємництва –  
начальник управління забезпечення розвитку підприємництва Мінекономіки

«Проект є надзвичайно корисним як для студентів, так і для Мінекономіки. Студенти, беручи в ньому участь, мають можливість спробувати попрацювати над вирішенням реальних, а не абстрактних, економічних питань, а також отримати зворотній зв'язок щодо своїх ідей та рішень від експертів, якими є співробітники Мінекономіки. З іншого боку, фахівці Міністерства мають можливість почути свіжі ідеї, альтернативні рішення тих проблем, з якими вони стикаються у своїй роботі, а також створити своєрідний «кадровий резерв» для залучення в подальшому на роботу тих студентів, чії роботи виявилися дійсно цікавими та корисними.

**Власюк Володимир Степанович**, директор ДП «Укрпромзовнішекспертиза», к.е.н.

«Проект важливий тим, що залучає студентську молодь до ключових завдань економічного розвитку України. Роботи присвячувались питанням економічного прориву, промислової політики, дослідженню тіньової економіки – саме того, що потрібно зараз країні! Протягом проєкту я мав задоволення познайомитись з доволі цілісними, логічними, а головне творчими роботами. Вони були як індивідуальними, так і колективними. Широта поглядів студентів сягала від ліберальних доктрин до ідей активного державного втручання в економіку. Переважали останні і цей прагматизм є абсолютно виправданим. Як доказ, підіймався історичний досвід різних країн, які досягли вражаючих економічних успіхів, перетворившись із аграрних в сучасні індустріальні. Аналізувались політики, які вони застосовували, раціональність їхньої економічної поведінки та вміння використати внутрішні переваги. Роботи були презентовані комітету експертів і відбулась професійна полеміка. Молоді дослідники мали змогу проявити себе у виступах і дискусіях. Вважаю проведену роботу дуже корисною і практичною. Але такого в країні на жаль дуже мало. Отже проєкт потрібно продовжити, а його досвід тиражувати. Власюк Володимир

Ментор Мінекономіки за напрямом прогнозу світових тенденцій розвитку на довгострокову перспективу з горизонтом 10, 20 та 30 років наперед, головний спеціаліст відділу економічного моделювання

**Клімчук Вікторія Русланівна**

«Багато років органи виконавчої влади в Україні функціонували опосередковано від наукової спільноти. Реалізація такого проєкту є першим кроком у налагодженні взаємозв'язків між державними службовцями і представниками органів влади з одного боку та дослідниками і науковцями – з іншого. Така кооперація та співпраця покликана підвищити якість процесів та виконання функцій державного управління. Вже за результатами першого конкурсу робіт ми маємо суттєвий доробок з низки тем, що буде корисним при проведенні аналізу, здійснення процесів планування та прогнозування, формуванні стратегій подальшого розвитку та для прийняття управлінських рішень. Подальша ж реалізація допоможе остаточно імплементувати принципи ґрунтовності та науковості у систему державного управління.

## Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**Варналій Захарій Степанович**, д.е.н., професор, кафедра фінансів

«Сьогодні в умовах глобалізаційних викликів та загроз, в умовах діджиталізації все більше зростає роль і значення науки та нових знань. Саме у цьому контексті і полягає актуальність Проєкту «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього», засновниками якого є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, DELOITTE та ЮНІСЕФ в Україні. Залучення молоді до реалізації проєкту, студентів та аспірантів, є головним детермінантом цього проєкту. Без сумніву, дієва співпраця, поєднання (об'єднання) глибоких знань, великого наукового досвіду професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти та креативності, неупередженості молодих майбутніх фахівців та науковців дає синергетичний ефект заради безпечного, стабільного майбутнього. Неперевершене значення проєкту полягає також у

тому, що це цікава форма розвінчування міфів щодо ігнорування молодіжного креативу в нашій країні, подолання існуючої байдужості та значного рівня недовіри у молоді. Тому, з боку відповідних інститутів, у тому числі, державних інститутів, головне завдання полягає у створенні сприятливого, мотиваційного середовища для синергії досвіду та креативності заради майбутнього як України так і кожного з нас.

**Мехед Андрій Миколайович**, аспірант, кафедра фінансів

«Проект «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього» – це квінтесенція тісної, титанічної співпраці науковців, вчених; спеціалістів та держслужбовців Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та представників ЮНІСЕФ в Україні. Важливість такої співпраці – це систематизація шляхів вирішення нагальних питань та проблем Української держави. Визначальною рисою проекту став безпосередній обмін специфічним досвідом. Цей досвід дозволить сформувати чітке бачення як протидіяти викликам та загрозам, які стосуються нашої країни.

**Мацур Сергій Миколайович**, студент 2 курсу магістратури, кафедра фінансів

«Беручи участь у даному проєкті, я сподівався не лише отримати нові знання, але і розширити свої практичні навички збору та аналізу інформації, що звісно ж вдалося. Рушійною силою було прагнення привнести свій вклад у розвиток досліджуваної тематики, більше того, у нас була неймовірно крута команда під керівництвом відомого науковця професора Варналія З.С. Економіка України зараз, як ніколи раніше, потребує нових ідей від молодих науковців. Хорошим шляхом втілення таких ідей в реальну практику є створення та популяризація серед студентства подібних проєктів. Незважаючи на те, що на даний момент масштаб проєкту не дозволяє розробити глобальні конкретні рішення проблемних питань економічної дійсності країни, я вважаю, що це лише питання часу та наполегливої співпраці органів державної влади та наукових товариств. Я щиро вірю у майбутнє проєкту та майбутнє України.

**Романюк Артем Миколайович**, студент 2 курсу магістратури, кафедра фінансів

«Сьогодні Україна перебуває на дуже важливому етапі політичних та соціальних змін, що в свою чергу, призводить до потреби у суттєвих реформах, зокрема в економіці нашої держави. Саме тому, коли я починав роботу над цим проєктом, я мав на меті не лише дослідити поточні недоліки українського законодавства, але й запропонувати шляхи вдосконалення цих недоліків, зробити внесок в реформування економічної системи України – і, як на мене, нам це вдалося. Так, саме «нам», адже якби не наша команда, цього проєкту б не було, тому, я надзвичайно вдячний людям, з якими працював, і в першу чергу – науковому керівнику. На мою думку, цей проєкт важливий тим, що дає зрозуміти студентам – їхні знання, їхні думки та креатив чогось варті, вони можуть на щось впливати в нашій державі. Це дарує усвідомлення того, що українська наука намагається наблизитись до практики...

### ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Ментори команди від ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» к.е.н., доцент кафедри фінансів **Котіна Ганна Михайлівна** та к.е.н., доцент кафедри фінансів

**Степура Марина Михайлівна**

«Проект «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього», ініційований Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, є трансфером досвіду представників уряду та креативних ідей й реалізації дослідницького потенціалу молоді наукової спільноти. Він, безумовно, надає унікальну можливість студентам і аспірантам вітчизняних закладів вищої освіти. Для університетських знань і вміння в сфері економіки та публічних фінансів, реалізувати прагнення відчувати себе дотичними до вироблення державних рішень. За результатами участі в Проєкті дослідники отримують також безцінні soft компетенції з професійної комунікації, публічних виступів, командної роботи, відчують себе висококваліфікованими конкурентними молодими спеціалістами. На наше переконання, такий Проєкт повинен бути, відкривати нові горизонти для випускників Університетів, знайомити їх з розробленням і імплементацією державної політики та поповнювати молодими, творчими і професійними людьми кадровий склад Міністерства. Виступаючи менторами талановитої молоді в таких заходах, відчуваєш дійсну потребу в науковій роботі та мотивуєшся до активної співпраці зі стейкхолдерами в триаді Наука-Бізнес-Освіта. Щиро вдячні Організаторам за надану можливість бути частиною Вашого Проєкту!»

**Поливана Юлія Миколаївна**, студентка другого року навчання магістерської програми «Макрофінансове управління» факультету фінансів

«Даний проєкт дає можливість звичайному студенту відчувати себе потрібним. Розуміння того, що виконане наукове дослідження, буде використано для державотворчого процесу, є причиною, щоб пишатися собою! Даний захід це не лише апробація своїх теоретичних та практичних знань, але й можливість отримати якісний фідбек від професіоналів. Також дуже приємно вразив формат даного заходу, що це не просто конференція, а наукове змагання.»

**Матвійчук Діана Юрївна**, аспірантка першого року навчання кафедри фінансів

«Даний проєкт став важливою подією в моєму житті. Адже я змогла доторкнутися до державного управління, вивчаючи нові можливості, які можна реалізувати в нашій державі та збільшити дохідну базу. Проєкт допоміг мані здобути нові знання та розширити мій науковий світогляд. Дякую організаторам, що дають таку можливість реалізовувати потенціал студентів та молодих науковців.»

### Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

**Жанна Михайлівна Жигалкевич**, доцент кафедри менеджменту, к.е.н.:

«Ключовою ставкою в можливій стратегії прискорення економіки може бути тільки людський капітал. Найважливіша сфера, в якій цей капітал формується, – сфера освіти. Участь представників академічної освіти у проєкті «Промислові політики: цілі, механізми, інструменти та результати» надала можливість розширити горизонти розуміння стратегічних напрямків розвитку економіки з одного боку, а з іншого – дозволила отримати практичний досвід розробки економічних програм розвитку на макrorівні, зануритись у прикладну проблематику та більш глибоко зрозуміти реальний сектор економіки. Така взаємодія – це один з напрямків сталого розвитку країни!»

**Олександр Олександрович Байло**, магістрант групи УЗ-301 мп кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу :

«Даний проєкт дозволив мені реалізувати свої вміння та навички, як «молодого» економіста та самовдосконалість, як особистості. Працюючи в команді, яку очолював досвідчений керівник, ми створили ефект Синергії, що допоміг нам досягти результату. Тому саме в роботі над подібними проєктами, на мою думку, найчастіше виникають ідеї та пропозиції, які здатні змінити вектор розвитку країни та покращити її економіку.»

**Юрій Владиславович Бережний**, магістрант групи УЗ-301 мп кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу:

«Я радий, що взяв участь у проєкті з промислової політики! Для студента економічної спеціальності, Міністерство економічного розвитку – це, мабуть, найкраще місце для розвитку своїх професійних компетенцій! Я вдячний за можливість перейняти досвід найкращих та працювати над важливою для країни справою – розвитком промислової політики!»

**Микита Олександрович Тюх**, магістрант групи УЗ-301 мп кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу:

«Робота над проєктом безсумнівно розширила мої горизонти сприйняття! Це дійсно чудові емоції, коли ти працюєш пліч-о-пліч з однодумцями заради спільної мети – змінити країну на краще! Цей проєкт дав мені змогу перейняти досвід майстрів своєї справи, додати якісь нові думки та внести свій вклад у майбутнє держави. У процесі роботи ми з командою все глибше занурювалися у поставлену перед нами задачу та запалювалися ідеєю створити те, що допоможе країні розвиватися! Тільки подяка та повага усім причетним за зроблену справу!»

### Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**Гражевська Надія Іванівна** завідувач кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки, д.е.н., професор

«Шановні організатори конкурсу, модератори та експерти! Щиро дякую вам за високий професійний рівень, актуальність запропонованих тем, злагожену роботу, доброзичливу атмосферу, щире увагу й невідомий інтерес до учасників конкурсу. Завдяки цьому проєкт став не лише змаганням, але й навчанням, придбанням нових знань та досвіду як основи подальшого професійного зростання. Для нас це знакова подія, що заряджає позитивом, викликає бажання розвиватися і працювати над новими проєктами. З побажаннями міцного здоров'я, творчої наснаги, успіхів у роботі та продовження нашої співпраці»

**Ходжаян Аліна Олександрівна** професор кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки д.е.н.

«Щиро дякую шановним організаторам конкурсу, модераторам і експертам за цікаву дискусію з однодумцями та опонентами, за можливість отримання неоціненного досвіду спілкування у форматі «наука – державне управління», що є край важливим для практичної зорієнтованості знань. Бажаю усім причетним до організації та проведення конкурсу міцного здоров'я, професійної самореалізації та плідної роботи на благо України.»

**Андрій Заваженко**, аспірант

«Конкурс надав змогу учасникам детально ознайомитися з нагальними проблемами реалізації промислової політики в Україні, проаналізувати їх та на цій основі, у тісній співпраці студентів, аспірантів університету та менторів від міністерства обґрунтувати пропозиції щодо подальшого реформування вітчизняної промисловості. Щиро дякую за це організаторам та учасникам конкурсу.

**Вікторія Куліш**, аспірантка

«Цікавий досвід співпраці. Проект надав можливість поглибити знання в царині промислової політики, поспілкуватися з практиками: представниками державного управління і підприємцями та почути їх позицію щодо стану і перспектив промислової політики в Україні. З глибокою повагою та щирою вдячністю!

**Дарина Розум**, студентка магістерської освітньої програми «Економіка та економічна політика»

«Конкурс показав важливість співпраці вищих навчальних закладів з організаціями, які займаються практичною економічною діяльністю для кращого узгодження теорії та практики. Було цікаво попрацювати в команді, обмінятися досвідом зі студентами з інших університетів, викладачами та менторами. Спасибі за цю можливість та неоціненний досвід.

**Артем Чигиринський**, студент магістерської освітньої програми «Економіка та економічна політика»

«Щиро вдячний за можливість співпраці з фахівцями в сфері промислової політики, що дозволило краще зрозуміти нагальні проблеми економічної діяльності для кращого узгодження теорії та практики. Саме тому було дуже цікаво розробляти цей проєкт та захищати його зі студентською проєктною командою пліч-о-пліч з керівниками й менторами.

**Ірина Шемахіна**, аспірантка

«Ми дуже вдячні за можливість брати участь у цікавій ґрунтовній дискусії, обговоренні важливих актуальних питань промислової політики України. Це був корисний досвід для кожного учасника проєкту. Дякуємо за надані консультації та надану можливість брати участь у цікавій дискусії.

---

### ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмата»

---

**Скіцько Володимир Іванович**, к.е.н., доцент кафедри економіко-математичного моделювання

«Сучасні трансформаційні процеси, пов'язані із активним впровадженням цифрових технологій, потребують та зумовлюють нові погляди та активні зрушення в різних сферах економіки та суспільства. Саме молодь у всі часи була активним учасником різних змін задля кращого майбутнього. І саме на молодь зорієнтований проєкт Мінекономіки «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього». Даний проєкт став унікальною можливістю для студентів долучитися до роботи органів державної влади, отримати неоціненний досвід, застосувати отримані в ЗВО знання на практиці. Окрім того, цей проєкт дає можливість студентам представити власний доробок безпосередньо фахівцям органів державної влади та сприяти подальшому розвитку державної економічної політики.

Хочеться висловити слова вдячності усім представникам Мінекономіки, які були залучені до реалізації даного проєкту, за їх співпрацю, влучні фахові коментарі, конструктивні зауваження та підтримку. Сподіваюсь, що даний проєкт буде мати тривале життя і стане унікальною платформою співпраці його учасників, акцентуючи увагу насамперед на молоді як драйвері розвитку держави.

**Алексєєва Віталіна Дмитрівна**, студентка 3 курсу спеціалізації «Економічна кібернетика»

«Хочу подякувати організаторам проєкту за можливість поглибитись в питання промисловості на більш серйозному рівні, ніж це вдавалось самостійно. Вдячна, що протягом всього проєкту ми отримували поради та зауваження, які допомогли не загубитись серед великої кількості інформації і надати гідний результат. На мою думку, колеги по проєкту, студенти та науковці хотіли б мати більше даних у відкритому доступі. Це могло б сприяти появі нових думок та ідей. Вважаю, що цінність даного проєкту проявляється у можливості зацікавити студентів, привернути увагу до актуальних проблем, надати можливість студентам як самостійно, так разом із фахівцями розібратися в досліджуваних питаннях та запропонувати власне рішення.



---

**Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**

---

**КРАВЧЕНКО Марина Олегівна**, д.е.н., проф., професор кафедри менеджменту:

«Проект, ініційований Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, започаткував велику справу розбудови механізмів залучення молоді до процесів прийняття рішень на державному рівні та стратегування економічного розвитку. Для наших студентів участь в проєкті надала відчуття причетності до процесів розвитку країни, що координуються на державному рівні, активізувала їх громадянську позицію та стала величезною мотивацією щодо проведення власної дослідницької діяльності в такому напрямі. Мені здалося, що участь у спільних з Міністерством дослідженнях навіть підвищила рівень відповідальності студентів щодо навчання. Тому я надзвичайно вдячна представникам Міністерства за надану можливість і дуже сподіваюсь, що з часом нам вдасться налаштувати подібну співпрацю на постійній основі.

**ПРУДКИЙ Віталій Володимирович**, магістр, випускник освітньої програми «Менеджмент інвестицій та інновацій» кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу групи УІ-91мп. 6 курс.

«Велика подяка організаторам проєкту. Участь в даному заході – велика відповідальність для нашої команди. Дослідження за проєктом допомогли закріпити отримані протягом навчання в університеті знання та реалізувати їх на практиці. Маю великі сподівання, що наше дослідження стане в нагоді Міністерству в його роботі.

**ТАРУМОВ Валерій Олегович**, магістр, випускник освітньої програми «Менеджмент інвестицій та інновацій» кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу групи УІ-91мп. 6 курс.

«Це чудовий практичний досвід для студентів. Гарна можливість для молодого фахівця реалізувати свої знання на практиці з потенційною користю для держави. Дослідження було досить цікавим. Важливо було почути думку експертів щодо нашої роботи та врахувати зауваження в подальшому.

**МЕРКУЛОВ Ілля Вікторович**, магістр, випускник освітньої програми «Менеджмент інвестицій та інновацій» кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу групи УІ-91мп. 6 курс.

«Дякую Мінекономрозвитку за чудову можливість зробити внесок в дослідження, які в подальшому можуть допомогти країні. Окрема подяка організаторам проєкту за чітку і своєчасну координацію, ввічливе ставлення та розуміння.

**ЯРОВА Дар'я Олександрівна**, магістр, випускник освітньої програми «Менеджмент інвестицій та інновацій» кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу групи УІ-91мп. 6 курс.

«Щиро вдячна за надану можливість. Сподіваюсь результати нашої роботи будуть корисними для Мінекономрозвитку та знайдуть своє застосування в подальших дослідженнях Міністерства. Подяка організаторам проєкту за підтримку та допомогу в проведенні дослідження.

**СТАРИГІН Дмитро Олегович**, магістр, випускник освітньої програми «Менеджмент інвестицій та інновацій» кафедри менеджменту факультету менеджменту та маркетингу групи УІ-91мп. 6 курс.

«Працював над проєктом з великою зацікавленістю, адже усвідомлював важливість даної роботи для діяльності Міністерства. Вразила лояльність та доброзичливість організаторів проєкту. Гнучкість умов виконання поставленого завдання дозволила сумістити навчання в університеті з роботою над проєктом.

---

**ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмата»**

---

**Мірошниченко Ігор Вікторович**, ментор, к.е.н., доцент кафедри економіко-математичного моделювання ІІТЕ КНЕУ

«Участь у подібних заходах закладає фундамент у міст, що поєднує академічний та практичний світи, дозволяє отримати неоціненний досвід. Це чудова можливість спробувати свої сили у вирішенні практичних задач та долучитися до діяльності органів виконавчої влади України. Дякую своїм підопічним за активну участь у дослідженні, а також організаторів за професіоналізм, дружню атмосферу та нові контакти»

**Крупін Владислав**, студент 4 курсу ІІТЕ КНЕУ, спеціальність економічна кібернетика

«В нашій команді я відповідав за технічну сторону роботи, безпосередньо за прогнозування валютного курсу. Хочу подякувати колегам за цей досвід, було цікаво використовувати отримані в університеті знання на практиці для вирішення такої задачі. Окремо хочу подякувати своєму ментору та вчителю – Мірошниченкові Ігореві Вікторовичу за отримані в університеті та під час роботи над проєктом знання та навички»



**Кузовов Дмитро**, студент 4 курсу ІІТЕ КНЕУ, спеціальність економічна кібернетика

«Я вдячний за цей досвід своєму менторові, за те що запросив в команду для роботи над цікавим проєктом разом із Міністерством економічного розвитку і торгівлі України. В той же час, хочеться зауважити, що більш чіткі вимоги та краще планування роботи над проєктом з боку організаторів зробили б результати нашої роботи якіснішими. Але це досвід, який дозволяє всім нам ставати кращими. Дякую!»

**Чебан Артем**, студент 4 курсу ІІТЕ КНЕУ, спеціальність економічна кібернетика

«Аналізуючи міжнародний досвід в прогнозування валютного курсу, ми з командою спробували застосувати ці знання на практиці для прогнозування курсу гривні в майбутньому. Результати вийшли доволі непоганими, проте подальше дослідження даної тематики та практика дозволять зробити їх більш якісними та використовувати при прийнятті рішень в сфері економіки в Україні. Дякую команді, колегам та організаторам»

## Міжнародний університет фінансів

**Тетяна Литвак**, студентка

«Проект Міністерства економіки був корисний тим, що дозволив глибоко зануритися у вивчення економічних проблем розвитку України, а також надати оцінку викликам та труднощам, з якими у свій час зустрічались високорозвинені економіки світу. У той же час, нашій команді вдалося віднайти ключові фактори успіху (закони, політики, стратегії та програми), що призвели до економічного прориву у провідних країнах світу. Написання даного проєкту дало можливість зробити певні висновки та сформулювати рекомендації для економічного прориву в Україні. А також можливість донести свою думку та своє бачення до представників влади.

**Руслан Коліщенко**, аспірант

«Проект роботи з МЕРТ був можливістю попрацювати в команді, почути думки експертів та працівників Міністерства. Дав можливість опрацювати та систематизувати величезний обсяг інформації з досвіду різних країн. Це нові погляди на розвиток економіки, це обмін досвідом та нові знайомства з прозоресивними людьми.

**Любов Смоляр**, професор, ректор

«Підписання меморандуму Міжнародним університетом фінансів та Міністерством економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства сприяло реалізації головної мети співпраці – надати дискусійну платформу для обміну, збагачення і народження ідей прогресивної молодіжної академічної спільноти щодо розвитку України на інноваційній основі, поліпшенню якості проведення наукових досліджень, розвитку навичок стратегічного мислення, динамічних здатностей, креативності, формуванню нових якостей лідерів-професіоналів, які ведуть за собою світ, пропонують державі кардинально проривне. Тісна співпраця менторів Міністерства та командна робота Університетів переконала студентів, що держава відкрита для української молоді, і що ще важливіше, отримані знання, неоціненний досвід та навички, які молодь може використати для розвитку нашої держави на різних рівнях суспільної ієрархії управління. Залучення до участі у проєкті молодих вчених-лідерів з різних Університетів України сприяло перегляду орієнтирів молоді на розвиток та можливості поглиблення співпраці з органами державної влади та дозволило налагодити систему взаємодії та інтеграції освіти, науки та державної політики як ключового пріоритету прогресивного розвитку економіки України. Своїм досвідом промотори зуміли зацікавити молодих науковців презентацією інноваційних методів реалізації проєктів при здійсненні наукового дослідження світового досвіду економічного прориву. Щиро дякуємо усім учасникам та організаторам проєкту за продуктивну роботу та дискусію під час реалізації проєкту. Ми завжди будемо радо вітати участь студентської молоді у нових заходах.

**Ольга Іляш**, д.е.н., професор, проректор з наукової та міжнародної діяльності

«Ініційований Міністерством економічного розвитку, торгівлі та сільського господарства проєкт «Політики економічного прориву: світовий досвід» сприяв розширенню можливостей та досвіду молодих людей у співпраці з органами державної влади, підтримав їх успішну інтеграцію у політику державотворення та надав їм змогу бути активними та відповідальними членами суспільства та агентами змін. Окрім того, взаємодія освіти, науки та державного управління дозволила переглянути стратегічні підходи студентства до процесу навчання та пов'язати його з науковою аналітикою, підтримала орієнтири молоді на професійний розвиток та можливості університетів щодо поглиблення взаємної дружньої співпраці.

Саме віра у молодих перспективних молодих людей і відчуття їх потребності стали тим джерелом, з якого згодом з'являться майбутні досягнення України. Велика подяка усім організаторам яскравого заходу від Міністерства, а також менторам та дорогоцінним студентам кожного Університету, які змогли перетворити надію на дію.

## Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

**Говорощук Ірина Володимирівна**, студентка кафедри менеджменту

« Навчилася систематизувати знання про ретроспективу економічного розвитку найуспішніших країн. Навчилася знаходити та аналізувати статистичну інформацію щодо макроекономічних показників. Навчилася знаходити корінь проблеми і шукати шляхи її вирішення. Покращила навички візуалізації інформації та створення привабливих презентацій. Навчилася не втрачати самоконтроль під час презентації власної ідеї, а також відстоювати свої погляди та знаходити відповіді на «каверзні» запитання.

**Лагодієнко Владислав Володимирович**, студент кафедри менеджменту

« Даний проєкт змусив мене замислитись про реалії сучасного стану економіки, подивитись на них не через призму заангажованих ЗМІ. Зрозуміти, де ми знаходимось зараз і де в теорії можемо бути через 10 років. Такі проєкти додають позитивного бачення в майбутнє і віри в те, що економіка України нарешті прокинеться після дня бабака регресії та досягне свого власного економічного дива, а головними відповідальними людьми за це є ми – український народ.

**Дунська Алла Рашидівна**, професор кафедри менеджменту, д.е.н.

« Проєкт, що об'єднав практиків і науковців надав можливість переосмислити зміст викладацької роботи в сучасному університеті. Розуміння проблем реального сектору економіки відкрило нові напрями наукових досліджень.

Але найголовніша цінність цього проєкту – це розвиток інтелектуального потенціалу сучасної молоді, надання можливості студентам доторкнутися до реальної економіки, спробувати не лише дослідити проблемні питання, а й запропонувати конкретні заходи щодо розвитку економіки України, оцінити рівень своєї фахової підготовки. Відчуття причетності до великої спільної справи стимулює особистий розвиток усіх учасників процесу.

## Київський національний торговельно-економічний університет

**Дугінець Ганна Володимирівна**, завідувач кафедри світової економіки, д.е.н., доцент

« Хочу подякувати за дуже цікавий досвід, який я отримала в процесі реалізації проєкту Мінекономіки та ЮНІСЕФ. В нашій команді були представники різних спеціалізацій, які навчалися на різних курсах КНТЕУ. Саме така мультидисциплінарність дозволила нам всебічного дослідити коло питань щодо обраного напрямку дослідження, а молодим вченим визначитися з планами на майбутнє. Спількування з менторами та учасниками проєкту з інших ЗВО посприяло обміну досвідом, пошуку партнерів для майбутніх ініціатив, поширення інформації про власні проєкти. Сподіваюсь на подальшу плідну співпрацю

**Вірич Ірина Олегівна**, ФМТП 1м-2

« Проєкт «Синергія знань досвіду та креативності заради майбутнього» був чудовою можливістю застосувати свої знання та навички на практиці. Нашою згуртованою командою були проведені ґрунтовні дослідження сутності політики «економічного прориву», ми дослідили досвід багатьох країн світу в процесі проведення політики прискореного економічного зростання та описали пріоритетні напрями проведення такої політики в Україні. Мені було приємно і надзвичайно цікаво бути частиною команди професіоналів, а також побувати в кулуарах Міністерства для обговорення результатів. Вважаю такий формат співпраці корисним для професійного розвитку студентства, та таким, що може принести нові сучасні ідеї для урядових структур.

**Бойко Людмила Володимирівна**, ФЕМП 5 курс, 9 група

« Проєкт в межах співпраці з Мінекономіки став для мене чудовим шансом проявити себе як науковець і дослідити взаємозв'язок між складними економічними явищами і процесами. Під час роботи над проєктом мені цікаво було досліджувати досвід іноземних країн і адаптувати його до сучасних реалій в Україні.

Важливим і значимим елементом участі в проєкті стали робочі зустрічі в Міністерстві. Спількування з практиками надихало працювати ще наполегливіше заради спільної ідеї.

Моя успішна участь у цьому проєкті зміцнила мої наміри і бажання проявити свій потенціал саме у державному управлінні.

**Лукашова Людмила Віталіївна**, ФЕМП, молодий науковець

«Хочу висловити вдячність за надану можливість взяти участь у науковій роботі «Політики «економічного прориву»: світовий досвід» в межах проєкту «Синергія знань, досвіду та креативності заради майбутнього». Особисто для мене участь в проєкті стала поштовхом для проведення глибокого дослідження позитивного досвіду економічного прориву в таких країнах як Китай, Індія та Японія. Особливу увагу я присвятила вивченню ролі та місця малого підприємництва у здійсненні «економічного прориву». З урахуванням вагомості та значущості прошарку суб'єктів малого підприємництва у структурі національної економіки, вважаю, що отримані результати можуть бути адаптовані до наших українських реалій та частково застосовані у вітчизняній практиці. На мою думку, значну роль в успішному завершенні проєкту зіграли робочі зустрічі, організовані на високому рівні співробітниками Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Презентація результатів наукової роботи по завершенню проєкту на он-лайн конференції дозволила всім учасникам поділитися власними думками та напрацюваннями, а також окреслити напрями подальшого наукового пошуку. Сподіваюся, що подібні проєкти стануть гарною традицією і сприятимуть єдності теорії та практики задля розвитку економіки України.

## Міжнародний університет фінансів

**Дорошкевич Дарія Вячеславівна**, доктор економічних наук, завідувач кафедри менеджменту та інновацій

«Можна сміливо сказати, що цей проєкт трансформував студентів, які над ним працювали. Студенти спочатку сприймали проєкт як просте завдання. Потім зрозуміли його глибину. І вже наприкінці проєкту, під час підготовки до презентації, стало зрозуміло, як сильно змінилися погляди студентів на оточуючий світ. Щиро вдячна за нагоду для студентів проявити свою соціальну відповідальність».

**Трофименко Олена Олексіївна**, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва

«Менторство та взаємодія зі студентами в проєкті сприяло моєму особистому професійному розвитку та визначило для мене новий вектор наукових досліджень. Опрацювання великого обсягу інформації з різних країн, дослідження цікавих методологій, систематизація, аналіз даних та визначення головного – це те, що було зроблено нашою командою, та отримані результати надзвичайно надихнули наших студентів на подальші здобутки. При цьому, така командна взаємодія спільно з менторами Мінекономіки, сприяла ефективному прийняттю рішень та формуванню важливих пропозицій щодо забезпечення сталого розвитку. Щиро дякую всім організаторам за реалізацію цього важливого проєкту, бо саме молодь формує майбутнє – майбутнє зі сталим розвитком!»

**Джадан Ірина Миколаївна**, аспірант,

«Участь у проєкті – це важливий та унікальний досвід дослідження актуальної економічної тематики сталого розвитку, що сприяло отриманню нами нових знань та розвитку практичних навичок. Менторська підтримка, гарна організація Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства всіх етапів даного проєкту допомогла нам продукувати креативні ідеї щодо поставлених цілей науково-дослідної програми. А позитивна атмосфера сприяла розвитку інтелектуального потенціалу учасників проєкту».

**Хомуйло Юрій Олександрович**, 6 курс

«Завдяки участі у проєкті я зміг поглянути на звичні нам речі під іншим кутом, проаналізувати проблеми, які ми не завжди помічали, але вирішення яких дозволило б досягти благополуччя у нашій країні та й на Землі в цілому. Особисто мені дуже цікаво та корисно було працювати над дослідженням ЦСР 12, досягнення якої вирішило б багато проблем нашої країни. Також, було приємно працювати з такою завзятою командою під вмілим керівництвом наших кураторів проєкту».

**Шульга Анастасія Андріївна**, 3 курс

«В першу чергу, хочу подякувати всім організаторам цього проєкту. Для мене це була чудова можливість взяти участь у такому цікавому проєкті, отримати досвід і нові знання. В даній роботі ми працювали над дуже актуальними питаннями визначення ефективних заходів з метою досягнення сталого розвитку. Я вважаю, що такі заходи як цей масштабний проєкт, підштовхнуть молодь до активної участі в світовому прогресі».

**Пінчук Діана Вадимівна**, 3 курс

«Я хочу сказати величезне дякую за можливість взяти участь в цьому проєкті. Для мене це була велика вдача та досвід. Успіх – це сума поступових кроків та зусиль, які ми з командою робили кожен день протягом нашого дослідження. Ця фраза стала для мене мотиваційною під час проєкту: «Коли ми ставимо собі ціль – ми їй рівні, але поки ми досягаємо цю мету – ми зростаємо». Завдяки проєкту я повірила в свої сили та стала краще. Хочу ще раз подякувати моїй чудовій команді і нашій країні за те, що вона дає такі можливості!»

### ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмата»

#### Загладько Владислав

«Наша команда вдячна Міністерству за співпрацю та надання можливості поділитися нашим баченням подальшого розвитку України»;

#### Нестерчук Валерія

«Дякуємо МЕРТСГ за отриманий цінний досвід та залучення молоді на благо майбутнього нашої країни»;

#### Гарбарчук Вікторія

«Неймовірно цінним досвідом для нашої команди стали візити до Міністерства, які надали можливість спостерігати за роботою МЕРТСГ з середини»;

#### Боярчук Владислав

«Окрему подяку хочу висловити командам інших університетів, за створення якісних аналітичних робіт та забезпечення достойної конкуренції»;

#### Тимофєєв Роман

«Створення аналітичного дослідження для МЕРСТГ було цікавим та складним завданням, що потребувало від нас креативності та застосування великої кількості нових компетенцій та знань».

### Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Керівник групи:

**Войтко Сергій Васильович**, факультет менеджменту та маркетингу. Кафедра міжнародної економіки.

«Це перший студентський проєкт, який я із задоволенням почав реалізовувати після зміни вектору розвитку України, наслідки цих змін призвели до «відкату назад» значної кількості показників соціально-економічної сфери держави. Незважаючи на це, для себе вирішив все ж таки спрямувати зусилля на сприяння виходу з кризового стану нашої національної економіки виконанням саме цього міжнародного проєкту, у який залучені студенти з високим рівнем знань, умінь і навичок за своїми спеціальностями. Саме цим молодим людям створювати Україну майбутнього і у ній жити, творити, розвиватися. Сподіваюся, що наш, хоча й несуттєвий внесок у цей проєкт, зможе все ж таки сприяти виходу України з соціально-економічної кризи сьогоднішнього дня».

Студенти:

**Вишневська Анастасія Миколаївна**, факультет менеджменту та маркетингу. Кафедра міжнародної економіки. Група УС-91. Курс 1.

«Для мене особисто цей проєкт був як викликом, так і дорогоцінним досвідом. Не скажу, що це було легко, але я навчилася як комунікації з людьми різного віку та статусу у суспільстві, так і здобула певні знання, насамперед, на тематику Цілей Сталого Розвитку. Після завершення проєкту я почуваюсь натхненною та мотивованою, аби здобувати нові знання та навички, які вже допоможуть реалізовувати задумане в проєкті. Вдячна за цю можливість та збираюсь прикласти зусиль вже для практичної частини цього проєкту. Це було для мене великою честю працювати на благо України та мати можливість докласти зусиль задля змін своєї країни на краще».

**Дуброва Костянтин Сергійович**, факультет соціології і права. Кафедра теорії та практики управління. Група ЕУ-81. Курс 2.

«Цей проєкт для мене є втіленням спроби вирішити актуальні сучасні економічні та соціальні проблеми нашого суспільства у складних умовах сьогоднішнього дня. Мені сподобалося те, що командою ми сформували окремі, може й не досконалі орієнтири у подальшому розвитку людства загалом, а також нашої країни зокрема. Ми з нашим керівником концентрувалися на досягненні поставлених цілей, враховували його пропозиції та зауваження, спілкування таким нашим невеликим колективом було досить цікавим і корисним для мене особисто. Найбільш важливим висновком для мене стала важливість об'єднання заради досягнення мети та необхідність адекватного до ситуації планування. Я вдячний своїй команді за цей цікавий та сповнений ентузіазму шлях до кращого майбутнього».

**Ісоян Артьом Едуардович**, факультет соціології і права. Кафедра теорії та практики управління. Група АМ-81.  
Курс 2.

« Коли у мене з'являється шанс змінити країну або світ, відкрити людям очі на актуальні питання – я одразу беруся за це і даний проєкт є підтвердженням моїх слів. Сьогодні ми повинні жити та задовольняти свої потреби так, щоб майбутнє покоління могло так само реалізувати свої надії на благополучне життя, без шкоди від нашої діяльності. В ідеях, які ми генеруємо постійно повинен бути баланс, в основі держави це баланс економічної, соціальної та екологічної складових. Для мене це була чудова можливість висловити свої ідеї, які генерувалися ще з дитинства, та тоді здавалися фантастикою. Часто ідеї молоді не сприймаються серйозно, тоді як багато з них є тим істинним рішенням, якого потребує держава, а іноді і цілий світ, однією з причин є ясний та нічим не затьмарений розум.

**Фролова Аліна Анатоліївна**, факультет менеджменту та маркетингу. Кафедра міжнародної економіки. Група УС-91мп.  
Курс 5.

« Реалізація проєкту у співпраці з Мінекономіки України за програмою «Синергія знань досвіду та креативності заради майбутнього» за підтримки UNICEF при ООН справила на мене позитивне враження. У глобальній економіці важливе значення приділено Цілям Сталого Розвитку, тому наші дослідження сучасних тенденцій, на мій погляд, є досить актуальним і цікавим досвідом. У процесі розробки частин проєкту нами були надані рекомендації для уряду України, які в подальшому можуть призвести до сталого розвитку економіки держави та зробити її більш конкурентоздатною на глобальному ринку і це є приємним для мене. Перспективність цього проєкту та здатність забезпечити реалізацію наданих пропозицій надихає до подальших звершень

**Хмільєвська Анастасія Олександрівна**, факультет менеджменту та маркетингу. Кафедра міжнародної економіки. Група УС-61. Курс 4.

« Різниця між тим, що ми робимо, і тим, що ми здатні робити, вистачило б для вирішення більшості світових проблем» (с) Махатма Ганді. У нинішніх умовах ресурсомісткого розвитку світу виникла критична необхідність змінити сучасний стан речей, для можливості якісного функціонування наших нащадків. Я зацікавилася темою циркулярної економіки та досягнення Цілей Сталого Розвитку під час написання дипломної роботи і зрозуміла, що це саме та тема, яку потрібно не лише досліджувати теоретично, але і оперативно діяти для її реалізації. Участь у проєкті дала мені змогу запропонувати моє бачення змін в Україні і можливість бути почутою. Набутий досвід планую застосувати у написанні магістерської дисертації.







# СИНЕРГІЯ ЗНАНЬ, ДОСВІДУ ТА КРЕАТИВНОСТІ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО

ЗБІРКА СТУДЕНТСЬКИХ РОБІТ



МІНІСТЕРСТВО  
РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ,  
ТОРГІВЛІ ТА СІЛЬСЬКОГО  
ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ